

**T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**KAYSERİ KAPALI ÇARŞISI'NIN TARİHSEL GELİŞİM SÜRECİ, KORUMA VE
YENİDEN CANLANDIRMA İLKELERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA**

Y. MİMAR FERNAZ ÖNCEL

**DOKTORA TEZİ
MİMARLIK ANABİLİM DALI
RÖLÖVE-RESTORASYON PROGRAMI**

**DANIŞMAN
PROF. DR. CAN Ş. BİNAN**

İSTANBUL, 2016

T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**KAYSERİ KAPALI ÇARŞISI’NIN TARİHSEL GELİŞİM SÜRECİ, KORUMA VE
YENİDEN CANLANDIRMA İLKELERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA**

Fernaz ÖNCEL tarafından hazırlanan tez çalışması 12 Nisan 2016 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı, Rölöve-Restorasyon Programında **DOKTORA TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Can Ş. BİNAN
Yıldız Teknik Üniversitesi

Jüri Üyeleri

Prof. Dr. Can Ş. BİNAN
Yıldız Teknik Üniversitesi

Prof. Dr. Cengiz CAN
Yıldız Teknik Üniversitesi

Prof. Dr. Yegân KAHYA
İstanbul Teknik Üniversitesi

Prof. Dr. K. Kutgün EYÜPGİLLER
İstanbul Teknik Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Ebru OMA Y POLAT
Yıldız Teknik Üniversitesi

ÖNSÖZ

Doktora tezimin tüm aşamalarında değerli bilgi ve birikimlerini benimle paylaşıp, beni yönlendiren danışman hocam Sayın Prof. Dr. Can Binan'a ve çalışmamın gelişiminde yapıcı eleştirilerinden çok faydalandığım hocalarım Prof. Dr. Yegân Kahya'ya, Prof. Dr. Cengiz Can'a, Prof. Dr. Kutgün Eyüpgiller'e ve Yrd. Doç. Dr. Ebru Omay Polat'a çok teşekkür ederim.

Hem mesleğim gereği, hem de kişisel olarak kültür mirasının korunması ve yaşatılması isteğim, tarihi ticaret yapılarına olan ilgim ve bu konuda hocalarımla beni desteklemesi, benim bu çalışma konusunu seçmemdeki en büyük etkenlerdendir.

Mesleğime olan saygım, sevgim ve ilgim değerli hocalarımla da beni yönlendirmesiyle bugünlere gelmemi sağladı. Bana inanan, güvenen ve hep yanımda olan saygıdeğer hocalarıma çok teşekkür ederim.

Çalışmam boyunca yanımda olan ve bana destek olan tüm arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Bu çalışmam boyunca yanımda olan ve bana her türlü desteği sağlayan sevgili kardeşlerim Afet Öncel'e, Fatma Öncel'e, Kaan Yusufoglu'na ve babam Nazım Öncel'e çok teşekkür ederim. Ayrıca hayatım boyunca beni hep destekleyen, bugünlere gelmemi sağlayan ve bu çalışmamda da hep yanımda olduğunu hissettiğim sevgili annem Feride Öncel'e teşekkürüm sonsuzdur.

Nisan, 2016

Fernaz ÖNCEL

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
KISALTMA LİSTESİ	vii
ŞEKİL LİSTESİ.....	viii
ÇİZELGE LİSTESİ	xi
ÖZET	xii
ABSTRACT	xiv
BÖLÜM 1	
GİRİŞ	1
1.1 Literatür Özeti	1
1.2 Tezin Amacı	5
1.3 Hipotez	7
BÖLÜM 2	
KAYSERİ’DE TARİHSEL – KÜLTÜREL KİMLİK VE TİCARET	12
2.1 Kayseri'nin Konumunun Ticarete Etkileri.....	12
2.2 Kayseri’de Ticari Aktivitelerin Kronolojik Gelişimi.....	15
BÖLÜM 3	
KAYSERİ KAPALI ÇARŞISI’NIN GELİŞİM SÜRECİ VE YAPILARI	38
3.1 Kapalı Çarşı'nın Gelişim Süreci	38
3.1.1 Kapalı Çarşı'nın Konumu ve Çevresi.	38
3.1.2 Tarihsel Belgelerde Kayseri’de Ticaret ve Kayseri Kapalı Çarşı'sı.....	48
3.1.3 Kapalı Çarşı'nın Tarihsel Gelişimi	54
3.1.4 Kapalı Çarşı'nın ve Çevresinin Fiziksel Gelişimi.....	57
3.1.4.1 Kapalı Çarşı’nın Kentsel Ölçekte Fiziksel Gelişimi	58
3.1.4.2 Kapalı Çarşı’nın Fiziksel Gelişimi.....	67
3.2 Kapalı Çarşı Yapıları.....	94
3.2.1 Pamuk Hanı.....	94

3.2.2	Bedesten	97
3.2.3	Dükkanlar/ Dükkan Adaları.....	102
3.2.4	Gön Hanı	105
3.2.5	Urgancılar Çarşısı (Arastası).....	107
3.2.6	Vezir Hanı.....	110
3.2.7	Hacı Efendi Çarşısı (Arastası)	113
3.2.8	Kazancılar Çarşısı	115
3.3	Kapalı Çarşı ve Çevresi'nin Güncel Durumu	116
BÖLÜM 4		
KAYSERİ KAPALI ÇARŞISI'NIN KORUMA DEĞERLERİ, BOZULMA SÜRECİ VE SWOT ANALİZİ.....		126
4.1	Kapalı Çarşı'nın Koruma Değerleri	126
4.2	Kapalı Çarşı'nın Bozulma Süreci	130
4.2.1	Bozulma Süreci ve Nedenleri.....	130
4.2.2	Kapalı Çarşı Yapılarının Bozulma Durumu	134
4.3	Kapalı Çarşı ve Çevresi İçin Alınan Yasal Kararlar	140
4.4	Kapalı Çarşı SWOT Analizi	141
BÖLÜM 5		
SONUÇ: KAYSERİ KAPALI ÇARŞISI'NIN KORUNMASINA VE YENİDEN CANLANDIRILMASINA İLİŞKİN İLKELER.....		146
5.1.	Kayseri Kapalı Çarşısı'nın Koruma İlkeleri	146
5.2.	Kayseri Kapalı Çarşısı'nın Yeniden Canlandırma İlkeleri	152
5.3.	Son Söz	163
KAYNAKLAR.....		169
EK-A		
KAPALI ÇARŞI YAPILARININ GELİŞİM VE BOZULMA DURUMU TABLOSU		176
EK-B		
KAPALI ÇARŞI ADA ENVANTER ÇALIŞMASI: 8. ADA ÖRNEĞİ.....		181
EK-C		
ALFABETİK SIRAYA GÖRE KAYNAKLAR		188
ÖZGEÇMİŞ.....		197

KISALTMA LİSTESİ

EÜ	Erciyes Üniversitesi
KBB	Kayseri Büyükşehir Belediyesi
KMB	Kayseri Melikgazi Belediyesi
KTVKK	Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu
SWOT	Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats
VBM	Vakıflar Bölge Müdürlüğü

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 2.1	Albert Gabriel'in 1930-40'ta çizdiği 15.yy. Kayseri şehir içi restitüsyonu üzerinde; surlarla ayrılan şehir içi sınırı ve Kapalı Çarşı ticaret yapıları	13
Şekil 2.2	Kayseri'nin "Mazaca, Cesarea – Mazaka, Caesarea" olarak geçtiği, M.S. III- IV.yy.'da hazırlanan Peutinger haritalarının bütünü ve Kayseri'nin bu haritadaki yeri	14
Şekil 2.3	M.Ö.1900-M.S.2016 Kayseri ve çevresindeki ticaret odakları	33
Şekil 2.4	14.yy.'ın ikinci yarısı-21.yy. Kayseri ticaret alanları	34
Şekil 2.5	14.yy.'ın ikinci yarısı-21.yy. Kayseri'deki ana ticaret alanlarının hava fotoğrafı üzerinden gösterimi.....	35
Şekil 2.6	Selçuklu-Osmanlı dönemi çarşı ve pazarları.....	36
Şekil 2.7	Kapalı Çarşı ve çevresindeki yok olmuş önemli yapılar	37
Şekil 2.8	Kadınlar Çarşısı Anıtı ve Börekçiler Çarşısı Sokağı Girişi	25
Şekil 3.1	Kapalı Çarşı'nın etrafındaki meydanlar, sur kapıları ve çarşıdan geçen önemli yol aksları	39
Şekil 3.2	Ticaret yapılarının ve çevre yapıların hava fotoğrafı.....	40
Şekil 3.3	1882 -Jean S. Euthychides'in Kayseri haritasında Kapalı Çarşı'nın yeri	44
Şekil 3.4	1930-40 –A. Gabriel'in Kayseri haritasında Kapalı Çarşı'nın yeri.....	45
Şekil 3.5	1945 Kayseri imar planında Kapalı Çarşı'nın yeri.....	46
Şekil 3.6	1975 Kayseri imar planında Kapalı Çarşı'nın yeri	47
Şekil 3.7	1986 Kayseri imar planında Kapalı Çarşı'nın yeri.....	48
Şekil 3.8	1890'da E. Neuman tarafından çekilen İç Kale ve Kapalı Çarşı fotoğrafı	53
Şekil 3.9	1915'te çekilen fotoğrafta Kapalı Çarşı'nın Saat Kulesi'ne kadar uzandığı görülmektedir	57
Şekil 3.10	15.yy. sonu Kapalı Çarşı ve çevre dokusundaki yapıların kronolojik analizi.....	64
Şekil 3.11	19.yy. Kapalı Çarşı ve çevresinin kronolojik analizi.....	65
Şekil 3.12	2016 yılı Kapalı Çarşı ve çevresi'nin kronolojik analizi.....	66
Şekil 3.13	15.yy. sonunda Kapalı Çarşı	87
Şekil 3.14	16. yüzyılda Kapalı Çarşı	88
Şekil 3.15	18. yüzyılda Kapalı Çarşı	89
Şekil 3.16	19. yüzyılda Kapalı Çarşı	90
Şekil 3.17	20. yüzyıl başlarında Kapalı Çarşı	91
Şekil 3.18	20.yy.'ın ikinci yarısında Kapalı Çarşı	92
Şekil 3.19	2016 yılında Kapalı Çarşı	93

Şekil 3.20	1882 Tarihli Jean S.Euthychides tarafından çizilen orijinal harita	77
Şekil 3.21	1947 Kayseri kadastro haritasında değişen önemli kısımlar.....	80
Şekil 3.22	1989 restorasyonundan sonra yeniden yapılan kısım ve Kapalı Çarşı'nın "İki Kapılı Cami" girişi	82
Şekil 3.23	1947 Kayseri kadastro haritası- 1983 plan düzeni/kroki- 1989 rölöve planı karşılaştırması ve farklılıklar	82
Şekil 3.24	1945 Kayseri'nin uygulanmayan imar planı	84
Şekil 3.25	Pamuk Hanı zemin kat ve üst kat planı.....	95
Şekil 3.26	Pamuk Hanı giriş revağı ve üst kat revak tonozu.....	96
Şekil 3.27	Pamuk Hanı hava fotoğrafı	96
Şekil 3.28	Pamuk Hanı üst ve zemin kat revakları	96
Şekil 3.29	Bedesten planı	101
Şekil 3.30	Bedesten kesitler ve görünüş	101
Şekil 3.31	Bedesten hava fotoğrafı ve Bedesten orta bölüm	101
Şekil 3.32	Bedesten kuzey bölüm ve güney bölüm iç görünüşler	102
Şekil 3.33	Kapalı Çarşı dükkan/dükkan adaları krokileri-2016- 1987	103
Şekil 3.34	Kapalı Çarşı dükkan/dükkan adaları iç görünüş ve detaylar.....	103
Şekil 3.35	Kapalı Çarşı dükkan/dükkan adaları giriş kapıları-2007-2013	104
Şekil 3.36	Kapalı Çarşı dükkan/dükkan adaları panoramik görünüş-1934-2014	104
Şekil 3.37	Kapalı Çarşı Sipahi Pazarı, Gazezler, Hacı Hanefi Sokakları plan kesit ve görünüşleri (1987- K.T.V.K.K.)	105
Şekil 3.38	Güngörmez Mescidi 2013, Güngörmez Mescidi 1938, Asmalı Mescid 1890.....	106
Şekil 3.39	Gön Hanı Hava Fotoğrafı ve Urgancılar Çarşısı'ndan Gön Hanı'na giriş revağı	107
Şekil 3.40	Gön Hanı kroki-2013; plan-2013; restitüsyon 16.yy.....	107
Şekil 3.41	Gön Hanı iç avlu ve iç avlu kısmından giriş revağı.....	107
Şekil 3.42	Urgancılar Çarşısı/Arastası hava fotoğrafı.....	109
Şekil 3.43	Urgancılar Çarşısı/Arastası girişi: 2007-2013.....	109
Şekil 3.44	Urgancılar Çarşısı/Arastası plan ve kesitleri.....	109
Şekil 3.45	Urgancılar Çarşısı/Arastası iç fotoğrafları 2013-1938.....	109
Şekil 3.46	Vezir Hanı hava fotoğrafı	112
Şekil 3.47	Vezir Hanı zemin kat planı, 1. kat planı ve kesiti	112
Şekil 3.48	Vezir Hanı 1., 2., ve 3. avlu fotoğrafları.....	113
Şekil 3.49	Hacı Efendi çarşısı hava fotoğrafı	114
Şekil 3.50	Hacı Efendi Çarşısı plan ve kesitleri.....	114
Şekil 3.51	Hacı Efendi Çarşısı'nın 1987, 2007, 2013 yıllarında ana giriş kapısı	114
Şekil 3.52	1987 ve 2007 Yıllarında Hacı Efendi Çarşısı.....	115
Şekil 3.53	Kazancılar Çarşısı'nın çatı planında kapladığı alan ve planda Kapalı Çarşı'ya dahil olan tescilli dükkanların gösterimi.....	116
Şekil 3.54	Kazancılar Çarşısı girişi ve dükkanları.....	116
Şekil 3.55	Kapalı Çarşı ve çevresinin işlev analizi (2016)	121
Şekil 3.56	Kapalı Çarşı adalarının plan düzeni ve çevresi (2016).....	122
Şekil 3.57	Kapalı Çarşı yapılarının çatı planları ve çevresi (2016)	123
Şekil 3.58	Kapalı Çarşı kesit ve görünüşleri – A (2016)	124
Şekil 3.59	Kapalı Çarşı kesit ve görünüşleri – B (2016).....	125
Şekil 4.1	19.9.1989 Kapalı Çarşı restorasyon inşaatı	132

Şekil 4.2	Kapalı Çarşı 1981 restorasyon öncesi ve 1989 restorasyon inşaatı	137
Şekil 4.3	Kapalı Çarşı SWOT analizi grafiği.....	145
Şekil 5.1	Kapalı Çarşı kentsel sit alanı ve etkileşim geçiş alanı önerisi.....	166
Şekil 5.2	Kapalı Çarşı potansiyel işlev odakları	167
Şekil 5.3	Kapalı Çarşı gezi güzergahı önerileri	168
Şekil EK B.1	Kapalı Çarşı'nın adalara bölünmesi ve numaralandırılması	184
Şekil EK B.2	Kapalı Çarşı envanter çalışması örneği: 8. adanın Kapalı Çarşı içindeki konumu	184

ÇİZELGE LİSTESİ

	Sayfa
Çizelge 5.1	Kapalı Çarşı'nın tarihsel, mevcut ve potansiyel işlevler tablosu 1/2 .164
Çizelge 5.2	Kapalı Çarşı'nın tarihsel, mevcut ve potansiyel işlevler tablosu 2/2 .165
Çizelge EK A.1	Kapalı Çarşı yapılarının gelişim ve bozulma durumu 1/4..... 177
Çizelge EK A.2	Kapalı Çarşı yapılarının gelişim ve bozulma durumu 2/4..... 178
Çizelge EK A.3	Kapalı Çarşı yapılarının gelişim ve bozulma durumu 3/4..... 179
Çizelge EK A.4	Kapalı Çarşı yapılarının gelişim ve bozulma durumu 4/4..... 180
Çizelge EK B.1	Kapalı Çarşı 8. ada envanter çalışması örneği 1. Sayfa 185
Çizelge EK B.2	Kapalı Çarşı 8. ada envanter çalışması örneği 2. sayfa..... 186
Çizelge EK B.3	Kapalı Çarşı 8. ada envanter çalışması örneği 3. sayfa..... 187

KAYSERİ KAPALI ÇARŞISI'NIN TARİHSEL GELİŞİM SÜRECİ, KORUMA VE YENİDEN CANLANDIRMA İLKELERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Y. Mimar Fernaz ÖNCEL

Mimarlık Anabilim Dalı - Rölöve Restorasyon Programı

Doktora Tezi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Can Ş. BİNAN

Kayseri’de ticaretin gelişimini etkileyen unsurlar, her dönem şehrin önemli bir ticaret merkezi olmasında rol oynamıştır. Bu nedenle Kayseri köklü bir ticari yapı geleneğine sahiptir.

Kayseri’de çarşılar şehrin etrafında (sur dışında) yer alırken, 14. yüzyılın ikinci yarısından itibaren şehir merkezinde de (sur içinde) ticari yapılar yapılmaya başlanmıştır. Kayseri Kapalı Çarşısı, İç Kale ve Ulu Cami arasındaki alanda zamanla gelişmiştir. Bu tez çalışması kapsamında; Pamuk Hanı, Bedesten, Gön Hanı, Urgancılar Çarşısı, Vezir Hanı, Hacı Efendi Çarşısı, Dükkanlar ve Kazancılar Çarşısı Kapalı Çarşı’yı oluşturan yapılar bağlamında değerlendirilmiş ve incelenmiştir.

Kayseri Kapalı Çarşısı ticari konumu ve kimliği nedeniyle bu tez çalışması için inceleme bölgesi olarak seçilmiştir. Kapalı Çarşı bu çalışmada koruma bağlamında ele alınmıştır. Bu çalışmada Kapalı Çarşı’nın fiziksel, işlevsel ve sosyal gibi pek çok bağlamda oluşum, gelişim ve değişim süreci irdelenip, sorunları tespit edilerek, koruma ve yeniden canlandırılma ilkelerinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısına doğru kentsel ticaretin biçim, anlam ve yer değiştirmesi Kapalı Çarşı’nın önemli bozulma nedenlerindendir. Şehrin merkezindeki ticaret alanları sadece bölgesel olarak değil, aynı zamanda kavramsal olarak da değişmiştir. 20. yüzyıla kadar ticaret alanı olarak kullanılan Kapalı Çarşı yerini etrafını saran, dönemin yeni yapılan iş hanlarına bırakmıştır. Yaklaşık son on beş yıldır ise bu iş

hanları yerini AVM'lere bırakmıştır. Bunun sonucunda ticaret bölgesinin yeri değişerek başka bir alana yönlendirilmiştir. Bunun sonucunda Kapalı Çarşı ve etrafındaki ticari doku ölü ticaret alanı haline gelmeye başlamıştır. Ayrıca ticaret biçimi, esnaf-kullanıcı ilişkileri, ürünlerin kalitesi gibi ticaret alanını oluşturan somut olmayan unsurlar da değiştiği için bölge ruhunu ve yaşanırılığını yitirmiştir. Bütün bunlar şehre, bölgeye, yapılara ve şehir halkına kentleşmenin olumsuz etkileri olarak yansımaktadır. Tüm bunlar Kapalı Çarşı ve etrafının değersizleşmesine neden olmaktadır.

Kayseri Kapalı Çarşı ve yakın çevresindeki ticaret alanları önemli konumu nedeniyle, işlevlendirme ve kullanıcı kitlesi potansiyeli taşımaktadır. Şehrin merkezinde bulunan bu alan, 2000 yılına kadar şehrin ticaret alanı görevini faal olarak sürdürmüştür. Zamanla işlevini AVM'lere bırakınca, bu bölgede istek ve talepler azaldığı için satılan malların kalitesi ve çeşitleri de düşmüştür. Bunun sonucunda bölgede terk edilme iyice hızlanmıştır. Bu durum bölgesel bir sorun olmanın ötesinde, bölgenin yaşanabilirliğini azaltan kentsel ve toplumsal bir sorun olarak koruma bağlamında da değerlendirilmiştir. Bu çalışma Kapalı Çarşı'nın tarihsel kimliğini ve tekrar kentsel yaşam içinde korunarak yer alabilme potansiyelini ortaya çıkarmayı amaçlanmaktadır.

Sonuç olarak Kayseri Kapalı Çarşısı günümüze gelene kadar fiziksel ve işlevsel olarak bozulmuştur. Çevresel nedenler, ekonomik nedenler, doğal afetler, yanlış restorasyon uygulamaları, kullanıcıları tarafından yapılan gelişigüzel değişiklikler gibi fiziki nedenlerle ve ayrıca yapıldığı dönemdeki alışveriş işlevi, hitap ettiği kitleler, sattığı ürünlerin kalitesi gibi Kapalı Çarşı'yı oluşturan birçok bileşen günümüze gelene kadar olumsuz yönde değişerek, Çarşı'yı çöküntü ticaret alanı haline getirmiştir.

Bu değişim ve bozulma sürecinin nedenleri ve etkileri yerinde yapılan çalışmalarla, çeşitli kurumlardan yapılan araştırmalarla, kütüphane araştırmalarıyla, tarihi belge ve bilgilerle incelenmiştir. Tüm bu çalışmalar, tespitler çeşitli yöntem ve analizlerle yazılı ve çizili olarak değerlendirilmiş ve özgün çalışmalar ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Tüm bu çalışmalar ışığında, Kapalı Çarşı'nın korunmasına ve yeniden canlandırılmasına yönelik ilkeler belirlenmeye çalışılmıştır.

Bu çalışmanın ileride Kapalı Çarşı ve çevresi için gerçekleştirilecek rehabilitasyon ve canlandırma projesi için önemli bir referans olabileceği düşünülmektedir. Kapalı Çarşı'nın sahip olduğu işlev ve kullanıcı potansiyeli çağın gereksinimlerini karşılayacak şekilde değerlendirilirse, Çarşı'nın sürekli yaşayan bir alan olarak ayakta kalacağı düşünülmektedir. Böylece yapının gelecek nesillere kimliğini ve özgünlüğünü kaybetmeden ulaşmasının mümkün olacağı düşünülmektedir.

Bu çalışmanın sonuçlarının Kapalı Çarşı için sürdürülebilir bir gelişme ve koruma sürecini destekleyeceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kayseri Kapalı Çarşısı, Tarihi Ticaret Yapıları, Koruma, Yeniden Canlandırma.

ABSTRACT

A RESEARCH ON THE HISTORICAL DEVELOPMENT PROCESS, PRESERVATION AND REVITALISATION PRINCIPLES OF KAYSERİ GRAND BAZAAR

M.Arch. Fernaz ÖNCEL

Division of Architecture- Programme on Survey and Restoration

Ph.D. Dissertation

Advisor: Prof. Dr. Can Ş. BİNAN

Kayseri, due to many effects on development of trade, has always been an important commercial centre. Thus, Kayseri has a long-established tradition of commercial constructions.

Bazaars of Kayseri were surrounding the city (outside the city walls), whereas by the 14th century, commercial constructions were started to be built within the city (inside the city walls). Kayseri Grand Bazaar developed gradually on the area between the citadel and Ulu Cami. Within the scope of this dissertation, Pamuk Khan, Bedesten, Gön Khan, Urgancılar Bazaar, Vezir Khan, Hacı Efendi Bazaar shops and Kazancılar Bazaar are considered and analyzed as constructions establishing the Grand Bazaar.

The reason for choosing Kayseri Grand Bazaar as the research area for this dissertation is its commercial location and identity. Kayseri Grand Bazaar is approached in this study in terms of preservation. In this study, establishment, development and change processes of grand bazaar are questioned within a number of contexts including physical, functional and social ones; its problems are determined, and it is aimed to determine the principles regarding its preservation and revitalisation.

One of the significant reasons of decline of Kayseri Grand Bazaar is the change of form, meaning, and location of the urban trade. Commercial areas at the city centre have changed not only in terms of their location, but also in conceptual terms. Until the twentieth century, Kayseri Grand Bazaar was being used as a commercial centre, but

then it was surrounded by office buildings newly constructed at this period and eventually replaced by them. For around last fifteen years, these office buildings are being replaced by shopping malls. Both, the commercial area was relocated and moved to another district, and grand bazaar and its surrounding commercial area became dead commercial area. In addition, the abstract notions of the commercial area -- as the methods of trade, relations between shopkeepers and clients, quality of goods – changed and the area has lost its spirit and liveability. All of these are reflected to city, commercial area and constructions, and city inhabitants as the negative effects of urbanisation. This overall process causes devaluation of Kayseri Grand Bazaar and its surroundings.

Kayseri Grand Bazaar, and its nearby commercial constructions bear the potentials of functioning and users. This area, located at the city centre, maintained its function as the urban commercial zone from the fifteenth century to year 2000. As its function was taken by shopping malls, the demand for the former commercial zone declined and thus the quality and variety of the goods declined. Consequently, the area suffered from increasing abandonment. Beyond a local problem, this is approached as an urban and social problem decreasing the liveability of the area. This study aims at revealing the historical identity of grand bazaar and its potential of re-participation into urban life by its preservation.

To conclude, Kayseri Grand Bazaar have deteriorated in time in both physical and functional ways. Physical ones are environmental reasons, economic reasons, natural disasters, wrong restoration applications, and random changes by settlers. The components of the marketplace, as the notion of shopping, people being addressed, quality of goods being sold have changed through the time in a negative way, and ended up making the bazaar a deteriorated commercial area.

The causes and effects of this transformation and deterioration process are examined by field studies, research at several institutions, library and literature surveys, and historical documents and information. These examinations and determinations are systematically evaluated by a number of methods and analyses in textual and schematic ways and an original work is aimed to be presented. Consequent to them, principles for preservation and revitalisation of the Grand bazaar are proposed to be determined.

This study is anticipated to become an important point of reference for a future rehabilitation and management project for grand bazaar and its surrounding. If the potential of the grand bazaar is evaluated to meet the needs of the present era, its vitality could be hopefully ensured. In this way, it is considered that the construction will be transferred to future generations without losing its identity and authenticity.

The results of this study are anticipated to support a sustainable development and preservation process for Kayseri Grand Bazaar.

Keywords: Kayseri Grand Bazaar, Historical Commercial Constructions, Preservation, Revitalisation.

GİRİŞ

Kayseri, Anadolu'nun eski ticaret şehirlerinden biri olması nedeniyle, köklü bir ticari yapı geleneğine sahiptir. Kayseri Kapalı Çarşısı¹, bu tezin inceleme bölgesi olarak seçilmiştir. Bunun nedenleri, önemli konumu ve ticari kimliğinin yanı sıra; Osmanlı döneminde² gelişen ve nihai kimliğine ulaşan ve günümüz Türkiye sınırları içerisinde – İstanbul ve Bursa Kapalı Çarşıları ile birlikte- ayakta kalabilen üç büyük çarşıdan biri olmasıdır.

Bu tez çalışması kapsamında; Pamuk Hanı, Bedesten, Gön Hanı, Vezir Hanı, Urgancılar Çarşısı (Arastası), Hacı Efendi Çarşısı (Arastası), dükkanlar ve Kazancılar Çarşısı, Kayseri Kapalı Çarşısı'nı oluşturan yapılar bağlamında incelenmiştir.

1.1 Literatür Özeti

Bu tez çalışması için yapılan literatür analizini dört ana grupta inceleyebiliriz. İlki, Osmanlı dönemi kapalı çarşıları ve bunların oluşumuna dair kaynaklardır. Kitaplar, tezler ve süreli yayınlardan oluşan bu kaynaklar, temel olarak Osmanlı döneminde ticaret merkezlerinin konumu, ticaret yöntemleri, ticaretin teşkilatlanma biçimleri, mimari yapı tipleri bakımlarından incelenmiştir. Ayrıca bunlardan, çarşıları karşılaştırmalı bir yöntemle incelemek ve Kayseri Kapalı Çarşısı'na dair eksik bilgileri,

¹ Kayseri Kapalı Çarşısı ileriki bölümlerde Kapalı Çarşı ve Çarşı olarak geçmektedir.

² Bu tez çalışması kapsamında incelenen ticaret yapılarından; Pamuk Hanı 14. yüzyılın sonunda, Kazancılar Çarşısı ise 1935 yılında yapılmıştır. Diğer ticaret yapıların tamamı Osmanlı döneminde, Osmanlı Dönemi Kapalı Çarşıları tipolojisinde yapılmıştır.

diğer çarşılarından edinilen bilgilerin kıyaslanması sonucu tamamlamak amacı ile faydalanılmıştır.

İkinci grup literatür, Kayseri’de sosyal yaşam, nüfus, ticaret ve ticaret etkinliklerinin gelişimine dairdir. Bu bağlamda, Kayseri’de ticaretin fiziksel ve sosyal bakımdan nasıl oluştuğuna, nasıl önem kazandığına ve bunların Osmanlı dönemi çarşı oluşumundaki yerine dair kaynaklar incelenmiştir. Çarşıların kuruluşundan itibaren fiziksel gelişimin, sosyal yaşamın, nüfusun ticarete etkileri ve günümüze ne şekilde ulaştığı sorularına cevap aranmıştır. Bu incelemeler sonucunda bu durumun Kapalı Çarşı’nın bozulma durumuna etkileri tespit edilmeye çalışılmıştır. Çeşitli kitaplar, tezler ve süreli yayınlar, seyahatnameler, vakfiyeler, şeriye sicilleri bu literatürü oluşturur. Evliya Çelebi Seyahatnamesi (1649) ve Albert Gabriel’in Kayseri seyahati hakkındaki eseri (1926) ile, Osman Eravşar’ın “Seyahatnamelerde Kayseri” isimli kitabında Kayseri’ye gelen ve Kapalı Çarşı ile ilgili detaylı bilgiler veren seyyahların (Polonyalı Simon [1618-19], Nauman [1890], Cholet [1890-91]) notlarından yararlanılmıştır.

Bahsi geçen vakfiyeler ise şunlardır: Mehmet İnbaşı’nın “Kayseri’de 1476 Tarihli Bir Vakfiye”; Bedesten’in özgün vakfiyesi olan 1501 tarihli Mustafa Bey Vakfiyesi; Mehmet Çayırdağ’ın, “Kayseri’de Kadı Mahmut Vakfı” isimli eserindeki Kadı Bedrettin Mahmut Vakfiyesi (1559 – 1571); Mehmet Çayırdağ’ın “Kayseri’de Güpgüpzade Hacı Mustafa Ağa Vakıfları (1806-1814)” isimli eserindeki Güpgüpzade Hacı Mustafa Ağa Vakfiyesi; Mehmet Çayırdağ’ın “Kayseri’de Nasrullah-zade Hacı Mehmet Efendi Vakfı” isimli eserindeki Nasrullah-zade Hacı Mehmet Efendi Vakfiyesi; Mustafa Keskin’in “Vakıf ve Kayseri’de Paşa Vakıfları” isimli makalesi.

Şeriye sicilleri ise, Ali Aktan’ın 1998 yılında yayınlanan “Kayseri Kadı Sicillerindeki Tereke Kayıtlarına Göre Bazı Değerlendirmeler: 1738-1749” isimli sempozyum bildirisi, R.C. Jennings’in 1972 yılında yayınlanan “Osmanlı Tarihinin Bir Kaynağı Olarak Kayseri Şer’î Mahkeme Sicilleri: 1590-1630” isimli doktora tezi çalışması ve A. Öztürk’ün 2000 yılında yayınlanan “Şer’iye Sicillerine Göre Kayseri Sancağı (1738-1749)” isimli kaynaklardan incelenmiştir.

Üçüncü grup literatür, Kayseri Kapalı Çarşısı’nın tarihsel ve mimari oluşumu, gelişimi ve bozulması hakkındadır. Bu tez çalışmasının asıl konusu olan Kayseri Kapalı Çarşısı ile

ilgili bilgilerin olduğu kaynaklar üç alt başlık altında sınıflandırılmıştır. Bunlar Kapalı Çarşı'nın çevresinin oluşumu ve gelişimi; Kapalı Çarşı'yı oluşturan ticaret yapılarının oluşumu ve gelişimi; Kapalı Çarşı'nın günümüze gelene kadar geçirdiği değişim ve bozulma evrelerini incelemek için listelenen detaylı verilerdir.

Kapalı Çarşı'nın çevresinin oluşumu ve gelişimi, çarşığı çevreleyen yapıların ne zaman ve nasıl oluştuğu, günümüzde ne şekilde ulaştığını kapsar. Çarşı ve çevresindeki yapıların birbirlerinin oluşumlarına karşılıklı etkileri bu literatür dahilindeki kitaplar, tezler, süreli yayınlar ve şeriye sicillerinden incelenmiştir. Bu konuda başvurulacak kaynaklardan öne çıkanlar şunlardır: Mustafa Denктаş'ın "Kayseri'de Türk Dönemi'nde İnşa Edilen ve Günümüze Ulaşamayan Anıtlar" eserinde Çarşı ve çevresiyle ilgili bilgiler mevcuttur. Osman Eravşar'ın "Ortaçağda Kayseri Kent Dokusunun Gelişimi" isimli sanat tarihi bölümünde yapılan doktora tezinde Kapalı Çarşı'nın çevresinin fiziksel gelişimiyle ilgili belgeler ve daha önceye ortaya çıkarılmamış 1882 yılına ait Kayseri haritasının bahsi geçmektedir. Bu harita bu tez çalışması için önemli referanslardandır. Gabriel'in "Kayseri Türk Anıtları" isimli eserinde Kapalı Çarşı ve fiziki çevresi ile ilgili önemli bilgiler mevcuttur. Ayrıca bu eserde Gabriel Kayseri Kapalı Çarşısı'nın da içinde bulunduğu bir alan için Kayseri şehrinin ortaçağ restitüsyonunu hazırlamıştır. Hovardaoğlu'nun "Tarihi Süreklilikte Kentsel Katmanlaşmanın Belgelenmesi Bağlamında Kayseri Kent Merkezi" isimli doktora tezinde Kayseri şehrinin gelişimi katmanlaşma bağlamında sistematik olarak belgelenmiştir. Ticari kent ilişkisinin dönemsel değişimleri katmanlaşma bağlamında gösterilmiştir. Bu tez imara ve korumaya yönelik planlama için önemli bir kaynaktır. Fiziksel anlamda kentsel değişimi kronolojik bakımdan inceleyen bu çalışmada, tescilli geçmiş veriler toplanmış, geçmiş ve günümüzdeki değişim açıklanmıştır. Kayseri kent merkezindeki Cumhuriyet Meydanı'nın pilot bölge olarak seçildiği bu tezde Kayseri Kapalı Çarşısı'nın yakın çevresinin tarihi ve fiziki gelişimi incelenmiştir.

Kapalı Çarşı'yı oluşturan ticaret yapılarının oluşumu ve gelişimi hakkındaki literatür, kitaplar, tezler, süreli yayınlar, şehre gelen seyyahların notları, vakfiyeler ve şeriye sicillerinden oluşur. Bu kaynaklar, bu tez çalışması için hazırlanan çizimlerin temelini teşkil eder. Bu alandaki önemli ikincil kaynaklardan, Ali Baş'ın "Kayseri Ticaret Yapıları Üzerine Bir Araştırma" kitabındaki Kapalı Çarşı'yı oluşturan yapılar hakkındaki

açıklamalardan ve Mehmet Çayırdağ'ın "Kayseri'de Kitabelerinden XV. VE XVI. yüzyıllarda Yapıldığı Anlaşılan İlk Osmanlı Yapıları" ile "Kayseri'de Osmanlı Eserleri" isimli makalelerindeki Çarşı'yı oluşturan yapıların tarihsel gelişimi ile ilgili incelemelerden faydalanılmıştır.

Kapalı Çarşı'nın günümüze gelene kadar geçirdiği değişim ve bozulma evrelerini incelemek için listelenen detaylı veriler, bu tez çalışması için hazırlanan tüm çizimler ve özellikle dönemsel haritalar için önemli bir kaynak teşkil eder. Oluşum, değişim, bozulmalar ve restorasyonlar gibi çarşıya dair tüm veriler dönemsel olarak incelenmiştir. Bu veriler özellikle tez çalışmasının özgün kısımlarını oluşturan, çizim çalışmalarında kullanılmıştır. Bu veriler Vakıflar; KTVKK; Bayındırlık ve İskan Müdürlüğü; Tapu Kadastro Müdürlüğü; belediyeler; Kapalı Çarşı Güzelleştirme Derneği; çeşitli müze, kütüphane, üniversite ve mimarlık bürolarından elde edilmiştir. Bu verilerin kaynakları; çeşitli belgeler (vakıflardan ve kuruldan alınan belgeler; kararlar, krokiler, kanunlar, raporlar, sit listeleri, v.b.), projeler, yapı envanter fişleri, fotoğraflar ve videolar ve haritalardır. Temettuat defterleri (İ. Demir'in 1998 yılında yayınlanan "Kayseri Temettuat Defteri" ve Y. Demircan'nın 1992 yılında yayınlanan "Tahrir ve Evkaf Defterlerine Göre Kayseri Vakıfları"), vergi kayıt defterleri (1872 tarihli Vergi Kayıt Defteri ve KAYTAM Arşivi'nde yer alan 182 numaralı defter), tapu kayıtları (Kayseri Tapu Müdürlüğü'nde, 1947 tarihli kadastrodan itibaren Kapalı Çarşı'yı oluşturan ticaret yapılarına ait tüm parsellerin mülkiyet durumlarına dair belgeler), bu verilerin sağlandığı önemli birincil kaynaklardır.

Bu verilerin incelenmesi sonucunda; Kayseri Kapalı Çarşı'nın en son 1987-89 yılında çizilen ve daha sonra revize edilmeyen sekiz parçadan oluşan planı olduğu ve bir bütün planı olmadığı anlaşılmaktadır. Bu sekiz plan net değildir ve birbiriyle bir araya getirilmesinde sorunlar yaşanmaktadır. Ayrıca bugüne kadar Kayseri için hazırlanan tüm haritalarda ve planlarda Kapalı Çarşı'nın sadece sınırları belirtilmiştir, detaylı bir çizimi yoktur. Bu nedenle Kapalı Çarşı'nın çevresiyle ilişkisi okunamamaktadır. Ayrıca hem tarihi bilgilerde hem de bu verilerde Kapalı Çarşı'nın dönemsel gelişimine dair veriler net olarak ortaya çıkarılmamıştır.

Bu verilerden 1977 yılında çıkarılan "Kayseri, İstanbul ve Bursa Çarşılarının Onarımı ve İmarı Kanunu" belgesinden Kayseri Çarşısı'nın da İstanbul ve Bursa Çarşıları kadar

önemli olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca Kapalı Çarşı ile ilgili yapılan kazı çalışmalarında tespit edilen ve günümüzde rafa kaldırılan önemli bilgilerden (Pervane Bey Medresesi gibi) bu tez çalışmasında yararlanılmıştır.

Kapalı Çarşı'nın dönemsel analizinin tespit edilmesi ve çizimlerinin yapılması için özellikle 1882 tarihli, Jean S. Euthychides tarafından çizilen orijinal Kayseri haritasının fotoğraflarından ve Eravşar'ın bu haritanın bozuk yerleri düzeltilerek hazırladığı kopyasından yararlanılmıştır. 1930-40 tarihinde Albert Gabriel tarafından çizilen genel Kayseri şehir planı ve ortaçağ dönemi Kayseri sur içi planı önemli verilerdendir.

SWOT analizi ile ilgili literatürde ise SWOT analizi nedir, hangi durumlarda ve ne şekilde uygulanır, faydaları nedir, sürdürülebilirliği için neler yapılmalıdır gibi soruların cevapları ve uygulanan SWOT analizi örnekleri incelenmiştir.

Bu tez çalışması kapsamında incelenen dördüncü grup literatür ise, koruma ve yeni işlev potansiyeline dairdir. Kapalı Çarşı'nın yeniden canlandırılması ve koruma ilkelerinin belirlenmesi için incelenen kaynaklar bu başlık altında toplanmıştır.

Koruma kavramı ile ilgili temel kaynaklar, bu tezin dördüncü ve beşinci bölümlerinde Kapalı Çarşı'nın koruma değerleri, özgünlük durumu, koruma ilkeleri ve yeniden canlandırma ölçütleri belirlenirken başvuru kaynağı olmuştur. Koruma kavramının geçmişte nasıl olduğu ve günümüzde ne şekilde bir yaklaşımın benimsendiği gibi konular incelenmiştir. Kitaplara, süreli yayınlara, koruma ile ilgili ulusal ve uluslar arası web sitelerinde yayınlanan tüzükler ve bildirgelere atıfta bulunulmuştur.

Koruma ve yeni işlev potansiyeli hakkındaki bu literatürden, ulusal ve uluslararası ticaret alanlarına ve yapılarına uygulanan koruma müdahaleleri incelenmiştir. Alan veya yapı fiziksel ve fonksiyonel olarak neden ve ne şekilde bozulmuş ve değişmiş, nasıl bir koruma müdahalesi yapılmış, yeniden kullanım önerileri nasıl ve ne şekilde önerilmiş, koruma nasıl kriterlerle ele alınmış ve niçin bu kriterler göz önüne alınmış, yapılan koruma müdahalesi nasıl sürdürülmüş sorularının cevapları takip edilmiştir.

1.2 Amaç

14.yy.'ın ikinci yarısında Kayseri'de sur içinde inşa edilen ilk ticari yapı Pamuk Hanı'dır. Sur içerisinde ticari yapıların inşası, 15. yy.'da da Bedesten ile devam eder. Bu

dönemde, Kayseri Kapalı Çarşısı, İç Kale'nin ve Ulu Cami'nin arasındaki alanda Bedesten merkezli olarak gelişmeye devam etmiştir. Kapalı Çarşı'nın geliştiği bu alanda, çarşısı destekleyici farklı işlevlerdeki yapılar da mevcuttur.

Öncelikle bu çalışmada Kapalı Çarşı'yı oluşturan yapıların ve yakın çevresinin 14.yüzyıl sonundan günümüze gelene kadar geçirdiği sosyolojik ve fiziksel değişim-dönüşüm evrelerinin kronolojik olarak yazılı ve çizili çalışmalarla detaylıca incelenilerek ortaya çıkarılması hedeflenmiştir.

Kapalı Çarşı, 20. yüzyıla kadar kavramsal, işlevsel ve fiziksel bakımdan önemli değişimler göstererek gelişimine devam etmiş ve 20. Yüzyılın ilk çeyreğinde bozulmaya başlamıştır. Bu çalışma, Çarşı'yı bu dinamik değişim süreci içerisinde ele alarak, sosyal, siyasi ve ekonomik bağlamlar dahilinde inceler. Çarşı'nın oluşum, değişim ve gelişim sürecini tarihi bir kavramsallaştırma ile açıklayarak, sorunlarını tespit eder. Bu sorunların ortadan kaldırılmasını ve Çarşı'nın yeniden canlandırılmasını amaçlar. Çarşı'nın tarihi gelişimine dair önceki çalışmalar ise, bu tür bir bağlamsal analizden yoksundur.

Kayseri Kapalı Çarşısı, bu tez kapsamında mimari koruma bağlamında ele alınmıştır. Önceki çalışmalardan farklı olarak, Kapalı Çarşı'yı oluşturan somut olmayan ve somut unsurlar bir arada incelenmiştir. Kayseri Kapalı Çarşısı'nı oluşturan bu unsurlar, zaman içinde olumsuz yönde değişmiş ve Çarşı, çöküntü ticaret alanı halini almıştır. Günümüzde Kapalı Çarşı'nın mevcut işlevi çökmüştür.

Bu çalışmada Kapalı Çarşı'nın sahip olduğu değerler göz önüne alınarak, yeniden sağlıklı bir dizi işlev ile kullanılabilme imkânı ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Yapı ve çevresinin sahip olduğu potansiyel değerlendirilerek, yapının korunmasının ve yeniden canlandırılmasının mümkün olduğu düşünülmektedir. Buna bağlı olarak, bu tez çalışmasında Kapalı Çarşı'nın koruma ilkelerinin belirlenerek yeniden canlandırılması ve bu durumun sürekliliğinin sağlanması amaçlanmıştır. Böylece Kapalı Çarşı'nın sürekli yaşayan bir alan olarak ayakta kalması ve gelecek nesillere de ulaşması mümkündür.

Kapalı Çarşı için Kayseri yerel yönetimi tarafından 2006 yılında öngörülen yenileme projesi, çeşitli girişimlere rağmen, henüz başlatılmamıştır. Ayrıca çağdaş koruma ölçütlerine göre Kapalı Çarşı'nın yenileme projesine değil, rehabilitasyona ihtiyacı

olduğu düşünülmektedir. Bu tez çalışmasının, bahsi geçen ihtiyaca cevap vermek sureti ile, Kapalı Çarşı için ileride gerçekleştirilebilecek bir çalışmaya referans teşkil etmesi de amaçlanmıştır.

1.3 Hipotez

Bu tez çalışması için öncelikle araştırma, literatür ve dökümantasyon çalışmaları yapılmıştır. Daha sonra saha/yerinde tespit çalışmaları yapılarak veriler toplanmıştır. Araştırma ve saha çalışmaları sonucu senteze ulaşmak için ara sonuçlar elde edilerek bu tez çalışmasının özgün çalışmaları ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bütün bu çalışmalar sonucunda da amaç kısmında detaylı olarak belirtilen, Kapalı Çarşı için koruma ve canlandırma ilkeleri belirlenmeye çalışılmıştır.

Araştırma, literatür ve dökümantasyon çalışmaları, Belediyeler, Vakıflar, Kültür Müdürlüğü, K.T.V.K.K., Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü, Bayındırlık ve İskan Müdürlüğü, Kapalı Çarşı Güzelleştirme ve Yaşatma Derneği, Tapu Kadastro Müdürlüğü, Erciyes Üniversitesi'ndeki ilgili kişilerle ve bölge sakinleriyle ve çarşı esnafı ile görüşülerek ön araştırma yapılmıştır. İlgili kurum ve kişilerden Çarşı'yı oluşturan yapılar ile ilgili projeler, eski ve yeni fotoğraflar, resmi belgeler toplanmıştır. Farklı kurum ve kişilerden elde edilen tüm bu veriler bir araya getirilerek, Kapalı Çarşı'nın hem sosyolojik, hem de fiziksel gelişim ve değişimi bir arada incelenerek, bu tez çalışması kapsamında değerlendirilmiştir. Bu veriler; özellikle Kayseri Kapalı Çarşı'sı için hazırlanan ve bu tezin özgün kısımlarını oluşturan; dönemsel ve güncel çizim çalışmalarında, Kapalı Çarşı'nın özelliklerine ve değerlerine göre hazırlanan ada envanter çalışmasında ve Kapalı Çarşı'yı oluşturan ticaret yapılarının bozulma durumlarının tespiti için kullanılmıştır.

İlgili kurumlar ile, bölgeye yapılması düşünülen bir çalışma olup olmadığı, bölge ve esnafın durumu, esnafın bakış açısı, bölgenin şehir için önemi gibi konular görüşülmüştür. Bölgenin eksikleri, bölgeye yapılan yanlış uygulamalar, yasal sorunlar belirlenmiştir.

Kütüphanelerde ve ilgili kurumlarda konu ile ilgili birincil ve ikincil literatür taraması yapılmıştır¹ (mevcut yazılı belgeler, tezler, makaleler, bildiriler, sürekli yayınlar, şeriye

¹Bu kısım literatür özetinde detaylandırılmıştır.

sicilleri [tezlerden], sempozyum bildirileri, seyahatnameler, vakfiyeler, tescil fişleri, eski fotoğraflar, güncel ve eski haritalar, hava fotoğrafları). Bütün bu araştırmalar bu tez kapsamında ilgili bölümlerde kullanılmıştır.

Yapılan literatür taramalarında, Kayseri Kapalı Çarşısı'nı oluşturan yapıların kronolojik olarak yapım tarihleri detaylı ve net olarak ortaya çıkaran bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bütün bu araştırmalar özellikle tezin üçüncü bölümünde yer alan ve bu tezin özgün çalışmalarından, Kapalı Çarşı'yı oluşturan her bir yapının kronolojik gelişiminin yazılı ve çizili olarak ortaya çıkarmayı amaçlayan çalışmalarda kullanılmıştır. Ayrıca Kayseri Kapalı Çarşısı'nda ve yakın çevresinde günümüze ulaşamamış, yapım ve yıkılış tarihi net olmayan yapılar ile bilgiler de bu çalışma kapsamında ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Ayrıca daha önce incelenilen çalışmalarda Selçuklu Döneminde şehir içerisinde ticaret yapılıp, yapılmadığına dair farklı görüşlere rastlanmıştır. Yapılan araştırmalar sonucunda, Han ve Bedesten gibi önemli ticaret yapılarının yapımıyla başlayıp büyük bir Kapalı Çarşı'nın gelişmesi için seçilen bu alanda daha önceki dönemlerde ticaret yapıldığının düşünüldüğü belirtilmiştir.

Saha çalışmaları (yerinde tespit çalışmaları) yapılmıştır. Saha çalışması 2013 yılında yapılmıştır ve günümüze de neredeyse (2016 yılı) aynı şekilde ulaşmıştır. Hazırlanacak çizimler için alanda Kapalı Çarşı'nın güncel durumu tespit edilmiştir. En son 1987-89 yılında çizilen çizimleri, revize edilmiştir. Kapalı Çarşı ada envanter çalışması için Kapalı Çarşı adalara ayrılmıştır ve buna göre her bir ada yerinde detaylı incelenmiştir. Kapalı Çarşı'nın Bozulma Süreci bölümü için yapı yerinde incelenerek, bozulmalar ve değişimler tespit edilmiştir. Çarşı'nın bozulma durumunun tespiti için dış gözlemle inceleme yapılmıştır. Kapalı Çarşı'nın yeniden canlandırılması için yapının güçlü, zayıf yönleri, yapıyı tehdit eden unsurlar ve yapının potansiyeli incelenmiştir. Çarşı'nın güncel ve dönemsel çizim çalışmaları için bilgi ve belgeler haricinde esnaf, kullanıcılar, Çarşı Derneği ve çarşının eski halini bilen kişilerle görüşülmüştür.

Araştırma ve saha çalışmaları sonucu senteze ulaşmak için ara sonuçlar ve özgün çalışmalar elde edilmiştir. Bu tez kapsamında iki farklı ölçekte ve kapsamda hazırlanan çizim çalışmaları, bu tezin özgün kısımlarındandır. Bunlardan birincisinde; Kapalı

Çarşı'nın kentsel ölçekte fiziksel gelişimini kronolojik olarak gösteren üç çizim ve Kapalı Çarşı'yı oluşturan yapıların ve adaların fiziksel gelişimini kronolojik olarak gösteren yedi adet çizim hazırlanmıştır. İkincisinde ise kentsel ölçekte Kapalı Çarşı'nın güncel durumunu gösteren dört adet çizim hazırlanmıştır. Ayrıca Kapalı Çarşı kapsamında incelenen ticaret yapılarıyla ilgili elde edilen tüm veriler ve yapılan tespitler tablo ile de özetlenmiştir.

Tarihi yapılar için yapılan envanter fişleri incelenmiştir ve Kayseri Kapalı Çarşısı'nın özelliklerine uygun olarak üç sayfalık Kapalı Çarşı ada envanter fişi hazırlanmıştır. Yapılan araştırma ve saha çalışmaları sonucu elde edilen bilgiler doğrultusunda, Kapalı Çarşı ada envanter fişi, Çarşı'nın sekizinci adası ile örneklenmiştir.

Ulusal ve uluslar arası tüzükler, yönetmelikler ve çalışmalar incelenerek Kapalı Çarşı'nın koruma değerleri belirlenmiştir. Yapılan incelemeler ve araştırmalar sonucunda Kapalı Çarşı'nın bozulma süreci, bozulma durumu ve nedenleri tespit edilerek, değerlendirilmiştir. Çarşı'nın günümüzdeki özgünlük durumu saptanmıştır. Kapalı Çarşı için yapılan çalışmaların sistematik olarak özetlenmesi için Kapalı Çarşı SWOT analizi hazırlanmıştır. Bu ara sonuç safhasında Kapalı Çarşı ve çevresinin yorumlanarak, koruma ve yeniden canlandırma ilkelerini belirleyecek ön sonuçların ortaya çıkarılması amaçlanmıştır.

Tüm bu araştırma, saha çalışması ve ara sonuç bölümlerinin değerlendirilmesi sonucunda, Kapalı Çarşı için koruma ve yeniden canlandırma ilkeleri belirlenmeye çalışılmıştır.

Genel bir kapsam değerlendirmesi yapıldığında, bu tez çalışması kronolojik ve tematik incelemelere dayanan beş bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde konuya giriş yapılarak, literatür analizi, tezin amacı, çalışmada izlenen yöntem ve kapsam belirtilmiştir. İkinci bölüm, Kayseri'de tarihsel ve kültürel kimlik ve ticaret konularını ele alır. Bu bölümde öncelikle Kayseri'nin konumunun ticaretin gelişimine etkileri incelenmiştir. Daha sonra Kayseri'de ticari aktivitelerin kronolojik gelişimi; Roma dönemi ve öncesi, Selçuklu dönemi, Beylikler dönemi, Osmanlı dönemi ve Cumhuriyet dönemine ayrılarak açıklanmıştır. Özellikle Kapalı Çarşı'nın yoğun olarak geliştiği Osmanlı dönemi detaylı olarak incelenmiştir ve bu bölümde Osmanlı dönemi diğer ticaret yapıları, çarşı kültürü

gibi konulara değinilmiştir. Ayrıca bu bölüm beş farklı görsel ile desteklenmiştir. Bu görsellerde; M.Ö.1900-M.S.2016 Kayseri ve çevresindeki ticaret odakları; 14.yy.'ın ikinci yarısı-21.yy. Kayseri ticaret alanları; 14.yy.'ın ikinci yarısı-21.yy. Kayseri'deki ana ticaret alanlarının hava fotoğrafı üzerinden gösterimi; Selçuklu-Osmanlı dönemi çarşı ve Pazar alanları ve Kapalı Çarşı ve çevresindeki yok olmuş önemli yapılar analiz edilmiştir. Üçüncü bölüm, Kayseri Kapalı Çarşısı'nın gelişim sürecini ve yapılarını inceler. Bu bölümde, Kayseri Kapalı Çarşı'sının gelişim süreci, Kapalı Çarşı'yı oluşturan yapılar, bu yapıların kronolojik gelişimi ve Kapalı Çarşı ve kentsel çevresi'nin güncel durumu konuları ele alınarak detaylandırılarak incelenmiştir. Bu bölüm, bu tez çalışmasının en uzun, detaylı ve özgün çalışmaların elde edildiği bölümlerindendir. Kapalı Çarşı'yı oluşturan her bir ticaret yapısının tarihi, mimari oluşumu, değişimleri gibi konular bu bölümde ayrı ayrı incelenmiştir. Ticaret yapılarının başlangıcından günümüze gelene kadar durumları; yazılı olarak ve çizimler hazırlanarak incelenmiş ve belgelenmiştir. Buradaki çizimler iki başlık altında hazırlanmıştır. Öncelikle Kapalı Çarşı'nın 14.yy. ortalarından, günümüze gelene kadar fiziksel gelişimi hem kentsel planlama ölçeğinde, hem de yapı ölçeğinde dönemsel olarak incelenmiş ve toplam on adet dönemsel analiz hazırlanmıştır. İkinci olarak Kapalı Çarşı ve çevresinin güncel durumunu gösteren dört adet çizim hazırlanmıştır. Sonuç olarak bu bölümde araştırma, literatür ve dokümantasyon çalışmaları ve yapılan saha çalışmaları (veriler) değerlendirilerek, senteze ulaşmak için ara sonuç oluşturulmaya çalışılmıştır. Dördüncü bölüm, Kapalı Çarşı'nın koruma değerleri, bozulma süreci ve SWOT analizinden oluşur. Bu bölümde ilk olarak Kapalı Çarşı'nın sahip olduğu koruma değerleri ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Daha sonra 1935 sonrası bozulma durumu öncelikle neden 1935 sonrası olduğu açıklanarak incelenmiştir. Burada bozulma süreci ve nedenleri, Kapalı Çarşı'yı oluşturan yapıların her birinin bozulma durumu ve Kapalı Çarşı için alınan yasal kararlar incelenmiştir. Tüm bu bulgular Kapalı Çarşı için yapılan SWOT analizi ile netleştirilerek özetlenmiştir. SWOT analizinde Kapalı Çarşı'nın güçlü yönleri, zayıf yönleri, sahip olduğu fırsatlar ve yapıyı tehdit eden unsurlar ortaya çıkarılmıştır. Kapalı Çarşı'nın güçlü yönlerinin desteklenerek, sahip olduğu fırsatlar değerlendirilerek, zayıf yönleri ve yapıyı tehdit eden unsurlar minimuma indirilerek Kapalı Çarşı için koruma ve yeniden canlandırma ilkeleri belirlenmesi mümkündür. Bu bölümde yapılan tüm çalışmalar nihayetinde ikinci etap özgün çalışmalar hazırlanarak senteze

ulaşılmaya çalışılmıştır. Sonuç bölümü olan beşinci bölümde ise; Kapalı Çarşı'nın korunmasına ve yeniden canlandırılmasına ilişkin temel ilkeler tartışılmıştır. Koruma ve yeniden canlandırma ilkeleri belirlenirken ara sonuç ve sentez kısmında ortaya çıkarılan özgün çalışmalar değerlendirilmiştir. Özellikle fiziksel bozulmalar koruma ilkeleri belirlenirken, işlevsel bozulmalar ise yeniden canlandırma ilkeleri belirlenirken dikkate alınmıştır. Ayrıca koruma konusunda ulusal-uluslar arası yaklaşımlar dikkate alınmıştır. Kapalı Çarşı'nın yeniden canlandırma ilkeleri hazırlanırken, Çarşı'nın sürekli yaşanılabilir bir alan olması için çağın gereksinimleri göz önüne alınmış ve sahip olduğu potansiyel değerlendirilmeye çalışılarak yeni işlevler de önerilmiştir.

Koruma ve yeniden canlandırma ilkeleri belirlenirken; Kapalı Çarşı ve çevresinin yeniden yaşama katılırken, özgün işlevinden tamamen uzaklaştırılmaması dikkate alınmıştır. Buna ilaveten yapı ve çevresindeki potansiyel değerlendirilerek kültür, turizm ve eğitim faaliyetlerine yönelik yeni işlev önerileri geliştirilmiştir. Böylece yapıya ticaret işlevi ile birlikte çağın gereksinimlerine göre yeni işlevler önerilmiştir. Bu şekilde bir yaklaşımla yapının sürekli kullanılarak, korunmasının sürekliliğinin sağlanması amaçlanmıştır.

Sonuçta günümüze kadar elde edilen bütün veriler, araştırmalar, saha çalışmaları değerlendirilerek özgün çalışmalar ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Daha sonra bunlardan bir sentez elde edilerek sonuca ulaşılmaya çalışılmıştır. Tüm bu çalışmalara bağlı kalınırsa, Kapalı Çarşı için işleyecek koruma ve yeniden canlandırma ilkelerinin belirlenmesinin ve bunun yaşanabilir ve sürdürülebilir olmasının mümkün olduğu düşünülmektedir.

KAYSERİ'DE TARİHSEL-KÜLTÜREL KİMLİK VE TİCARET

Şehirler düzenli oturmuş bir ticaretin asıl oluşum alanlarıdır. Kayseri'nin sahip olduğu değerler Kayseri Kapalı Çarşısı'nın oluşum ve gelişimine de yansımıştır. Şehrin sosyo-ekonomik durumu, konumu, tarihi önemi gibi özellikleri şehirde ticaretin ve Kapalı Çarşı'nın gelişimine katkıda bulunmuştur.

2.1 Kayseri'nin Konumunun Ticarete Etkileri

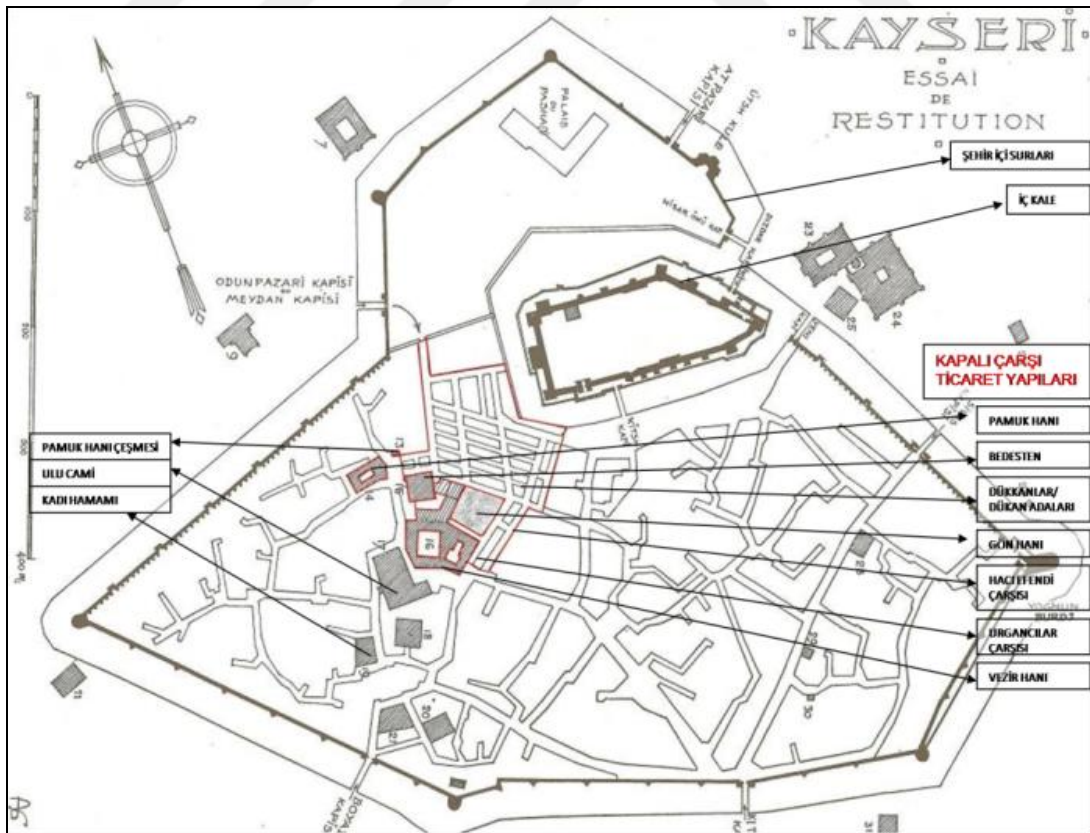
Kayseri'nin ticari gelişiminde coğrafi konumunun da etkisi vardır. Kayseri güvenlik endişesi, ticari ve ekonomik arayışlar gibi nedenlerle yer değiştirerek günümüzdeki yerine kurulmuştur [1]. Kayseri'nin ilk yerleşim yeri ile ilgili farklı görüşler vardır. Birinci görüşe göre, Kayseri'nin ilk yerleşim yerinin Kültepe olduğu savunulmaktadır. Kültepe (Kanes ve Nesa), M.Ö. 3000 sonlarında Anadolu'da Asurlular tarafından kurulmuş on Karum'un¹ başkentidir. Kültepe, Kayseri'nin 21 km. kuzeydoğusunda, Erciyes Dağı'nın eteğinde ve Sivas'tan gelen önemli yolların birleştiği yerdedir. Ayrıca şehrin bu konumu, eski dünya ticareti için önemini arttırmıştır [2]. Kanesh şehri, M.Ö. 19. yy.'ın ikinci yarısında Hititler tarafından yıkılmıştır ve bu durumdan ticaret de zarar görmüştür. Kültepe önemini kaybettikten sonra Erciyes Dağı'nın kuzey eteğinde, kent merkezinin güneyinde yer alan Mazaka'nın bölgenin merkezi olarak önem kazandığı belirtilmiştir [3]. Kayseri'nin yerleşim yeri ile ilgili ikinci görüşe göre, Kültepe'ye hiç yerleşilmediği ve Mazaka'nın (Eski Şehir) ilk yerleşim yeri olduğu savunulur. Bu alandaki kalıntılara ait tespit ve tesciller yapılmış olsa da henüz detaylı bir araştırma

¹ Karum, Asurlu tüccarların Pazar Mahallesi'ne verilen isimdir [2].

yapılmamıştır. Var olan verilere göre Mazaka'da yerleşimin M.Ö. 3.yy.'a dayandığı düşünülür [3]. Arık, Roma Dönemine kadar Mazaka'da yerleşilmiş olunabileceğini yazar. Ayrıca şehrin, Roma hakimiyetindeyken yaşadığı yıkım ve yağmalamalardan sonra Caesareia isimli günümüzdeki yerinde yeniden kurulduğundan bahseder [4]. Fakat Akok, iç kale ve etrafını merkez alan şehrin, Doğu Roma döneminde de küçük ölçekli bir kent halini aldığını ve bu nedenle şehrin günümüzdeki yerine daha önceki dönemlerde de yerleşilmiş olunabileceğini belirtir [5].

Kuzey tarafı surlarla çevrili şehir, eski İpek Yolu üzerinde yer almıştır. Surların kuzey kenarında İç Kale bulunmaktadır [6]. Kapalı Çarşı bu kalenin hemen yanında surların içinde gelişmiştir.

Kayseri, surların içi (içeri şehir) ve surların dışı (dışarı şehir) olmak üzere iki bölümden oluşmuş ve bu düzen Osmanlı döneminde de devam etmiştir. Önemli ticaret yollarının kesiştiği bir yerde bulunan Kayseri, ticari bakımdan da her dönem önemini koruyan şehirlerden birisidir. Çarşı, pazar ve üretim alanları Kayseri'de ticari yapılanmayı oluşturan üç ana unsur olmuştur [7] (Şekil 2.1).

Şekil 2.1 Albert Gabriel'in 1930-40'ta çizdiği 15.yy. Kayseri şehir içi restitüsyonu üzerinde; surlarla ayrılan şehir içi sınırı ve Kapalı Çarşı ticaret yapıları

Önemli Ticaret Yollarının Kayseri'nin Ticari Gelişimine Etkileri:

Kayseri'den de geçen, Anadolu'daki eski kervan yolları doğudan batıya, kuzeyden güneye ticaret ağı şeklinde örülmüştür ve bu yollar eski Akdeniz dünyasının en önemli ticaret lokasyonlarıdır. Bu yollar üzerindeki kervansaraylar, hanlar, menzil hanları, şehir içindeki bedesten, han, çarşı gibi ticaret yapıları bulunduğu bölgede ticarete önem verildiğini göstermektedir. Ayrıca Kayseri'ye gelen seyyahların çoğu da bu ticaret yollarını kullanmışlardır. Şehir konumu nedeniyle önemli bir sanayi ve ticaret merkezi olmanın yanında önemli bir kültür, sanat ve bilim merkezi de olmuştur [8] [9]. Dolayısı ile Kayseri, geleneksel ticaret dokusunun iyi korunduğu ve Osmanlı döneminin çarşı oluşum düzenini günümüze yansıtan bir şehirdir.

Peutinger Haritaları'nda Kayseri:

Kayseri'nin adı Peutinger Haritaları'nda "Mazaca, Cesarea – Mazaka, Caesarea" olarak geçmektedir (Şekil 2.2). Peutinger Haritaları¹ M.S. III-IV. yüzyılda hazırlanmıştır ve eski Romalılar'dan günümüze kalan en önemli kartografik eserdir. Roma İmparatorluğu'nun yol haritası olan bu eser, orduların savaşa gidiş yollarını, ticaret merkezlerini ve şifalı su kaynaklarını göstermektedir ve rulo şeklindedir [10], [11].

Bu haritada Kayseri'nin de adı yer aldığı için, şehrin bu dönemlerde de önemli bir ticaret merkezi olduğu düşünülmektedir.

Şekil 2.2 Kayseri'nin "Mazaca, Cesarea – Mazaka, Caesarea" olarak geçtiği, M.S. III-IV.yy.'da hazırlanan Peutinger Haritaları'nın bütünü ve Kayseri'nin bu haritadaki yeri

¹ Antik bir harita olan Peutinger Levhası; M.S. III.-IV. yüzyılda çizildikten sonra 1465-1547 yılları arasında yaşayan Alman antikacı Peutinger tarafından 1507'de kopyalanarak çoğaltılmıştır.

2.2 Kayseri'de Ticari Aktivitelerin Kronolojik Gelişimi

M.Ö. 3500'lere uzanan geçmişiyile Kayseri birçok medeniyete¹ ev sahipliği yapmıştır. Kayseri'nin tarihsel ve fiziksel gelişimi nedeniyle sahip olduğu değerlerin, Kayseri'de ticaret etkinliklerinin gelişmesinde ve günümüzde Kayseri'nin önemli bir ticaret şehri olmasında olumlu etkileri olmuştur. İlk örneklerini Kayseri'de gördüğümüz, bankacılık, nakliye, noterlik gibi birimler, ticaret ve ekonominin ayrılmaz birer parçasıdır [8], [9].

Kayseri'nin yakın çevresinde yapılan ticari etkinlikler de şehrin önemli bir ticaret merkezi olmasında rol oynamıştır. Kayseri'nin önemli bir ticaret şehri olmasını etkileyen dönemlerden ve unsurlardan bazıları ön plana çıkmaktadır.

Tarih boyunca Kayseri ve çevresinde yapılan ticaret etkinliklerinin alanları, hazırlanan beş görselle de desteklenmiştir. Bu hazırlanan görseller eski haritalar üzerine işlenmiştir. Birinci görselde; M.Ö.1900-M.S.2016 arası Kayseri ve çevresindeki ticaret odakları gösterilmiştir (Şekil 2.3). İkinci görselde; 15.yy.-21.yy. arası Kayseri'deki ana ticaret alanları gösterilmiştir. Bu ticaret alanları 1882'de Jean S. Euthychides tarafından çizilen ve Eravşar tarafından kopyası hazırlanan harita üzerinden gösterilmiştir. Ayrıca Bu görselde, Kapalı Çarşının etrafını saran dokunun sınırları, surlar, İç Kale ve Ulu Cami belirtilmiştir (Şekil 2.4). Üçüncü görselde; 15.yy.-21.yy. arası Kayseri'deki ana ticaret alanları hava fotoğrafı üzerinden gösterilmiştir. Bu görselde 21. yüzyıldaki gelişim daha detaylı gösterilmiştir (Şekil 2.5). Dördüncü görselde; Selçuklu-Osmanlı dönemi çarşı ve pazarlar yerleri gösterilmiştir. Bu alanlar 1882'de Jean S. Euthychides tarafından çizilen ve Eravşar tarafından kopyası hazırlanan harita üzerinden gösterilmiştir (Şekil 2.6). Beşinci görselde; Kapalı Çarşı ve çevresinden yok olmuş önemli yapılar gösterilmiştir. Bu yapılar Gabriel'in 15.yy. Sur İç i restitüsyon haritası üzerinden gösterilmiştir (Şekil 2.7).

¹ Tarih boyunca Hititler, Frigyalılar, Romalılar, Bizanslar, Asurlular, Kilikya, Kapadokya, Pontus Krallığı, Medler, Persler, Makedonlar, Araplar ve Türkler gibi farklı kavimlere ve medeniyetlere ev sahipliği yapmıştır.

Roma Dönemi ve Öncesi:

Asurlu tüccarlar¹ MÖ.1900'lü yıllarda merkezi Kayseri'de bulunan Kültepe-Kaniş²[12] şehrinde yer alan Karum'da³ [13] (pazar yeri) sadece ticari amaca yönelik bir ticaret merkezi kurmuşlardır. Bu ticaret merkezi yaklaşık 150 yıl varlığını sürdürmüştür [14], [15] (Bkz. şekil 2.3).

Kültepe-Kaniş'de 1893-1894 yıllarında Ernst Chantre tarafından ilk araştırmalar yapılmıştır. Daha sonra H.Wincler kazı yapmış ve 1925'te de B.Hrozny, çivi yazılarını okuyup, kazı yapmayı sürdürmüştür. 1948 yılında Tahsin Özgüç kazı çalışması yapmıştır [16].

Tarihi kayıtlara göre dünyadaki en eski yazı burada bulunmuştur. Bunlar pişmiş toprak üzerine çivi yazısıyla yazılmıştır. Kappadokia Tabletleri adı verilen bu belgeler⁴ yaklaşık 15 bin adettir ve bunların içerisinde ilk ticari antlaşmalar da yer almıştır [17], [16], [18]. Bu tabletlerden bu dönemde bankacılığın da var olduğunun anlaşıldığı söylenmektedir. Ayrıca kazı bu çalışmalarında çeşitli mutfak eşyaları, süs eşyaları ve ağırlık ölçüleri, giyim ve dokumacılıkta kullanılan, ip bükme ve eğirtme aletleri de bulunmuştur [16].

Ayrıca Asur'da kanun kitabı sayılan bir belgenin varlığından da söz edilmiştir. Bu kitabın içerisinde ticaret ve borçlar hukukundan bahsedilmiştir [19].

Hitit çağında, Kuzey Mezopotamya'da Asurluların kurduğu Eski Asur devleti kendi bölgelerinde bulunmayan ihtiyaçlarını karşılamak için Anadolu'da ticari bir örgüt kurmuşlardır. Burada Babil'den ve Mezopotamya dışından gelen ürünleri kendi ürünleriyle değiş tokuş yapmışlardır. Genellikle Anadolu'da bulunan gümüş ve altınla, diğer yerlerden getirilen bakır, kumaş ve kalay ile değiş tokuş yapılmıştır. Bu

¹ Asur Kolonileri Malatya-Kayseri-Yozgat üçgeni içinde yayılmışlardır (Erkiletlioğlu [13]).

² Kültepe Kayseri'nin 21 km. kuzeydoğusundadır. Asurlu tüccarlar ticaret için Anadolu'da, Karum'daki yerleşim bölgesine gelmişlerdir. Yerli halk olan Kapadokyalılar ise, Kültepe- Kaniş höyüğünde oturmuşlardır. Bu bölgede Asurlu tüccarların koloni şeklinde yerleşmesinden önce M.Ö.3000 başında yerleşimin olduğu tespit edilmiştir (Cantay [12]).

³ Asurlular büyük şehirlerde kurdukları ticaret merkezlerine "Karum", küçük şehirlerde kurdukları ticaret merkezlerine ise "Vartabum" demişlerdir (Erkiletlioğlu [13]).

⁴ Bu tabletler günümüzde Kayseri Arkeoloji müzesinde sergilenmektedir. Bu tabletlerin içerisinde ticari mektuplar, vesikalar, borç senetleri, kalay-ipek fiyatları gibi belgeler vardır. Bütün bunlar Asur lehçesiyle yazılmıştır.

değiştirilen malları kervanlarla Anadolu'daki merkezlere taşımışlardır. Bu merkezlerden biri olan Kayseri-Kültepe'de yaklaşık 30 merkezden oluşan bir Karum (ticaret ağı) ve yaklaşık 30 kadar vartabum (ara kontak noktası) oluşmuştur [18], [20].

MÖ. 20.-27. yüzyıllarda ticari bakımdan önemli bir merkez olan Kültepe-Kaniş, bölgenin başkenti olmuştur. Bu bölge ilkçağda ve ortaçağda önemli bir kavşak ve pazar yeri olmuştur. Ayrıca gümrük olarak da önemini koruyan bu bölge daha sonra önemini kaybetmiş ve yerini Kayseri almıştır. Daha sonra Kültepe-Kaniş'i ipek yolu tacirleri kullanmaya başlamış ve bu tacirler ticaret turizmini başlatmışlardır [14], [21], [22], [23], [12].

MÖ. 18. yüzyılda Kayseri'deki en önemli yolun; Batı Anadolu'dan, Karadeniz kıyılarından, Fırat Yöresi'nden ve Kilikya'dan gelen önemli askeri ve ticari yolların kesiştiği noktadan, Yukarı Mezopotamya'ya bağlanan yollar olduğu söylenmektedir [21]. Ayrıca MÖ. 18. yüzyılda başka yerlerden Kayseri'ye bağlanan önemli ticaret yolları da mevcut olmuştur [16]. Kayseri Asur ticaret kolonilerinden sonra Hitit, Frigya ve Helenistik dönemlerinde de ticari olarak gelişmeye devam etmiştir.

Yunan ve Roma dönemlerinde de Kayseri önemli yolların geçtiği bir konumdadır ve ticari gelişimi devam etmiştir [21], [12]. Kayseri, Bizans İmparatorluğu döneminde önemli yolların kesiştiği bir kavşak ve gümrük noktası olma özelliğini sürdürmüştür [12]. Bu dönemde ticari bakımdan önemli bir merkez olan şehrin etrafı surlarla çevrilerek korunmuştur [7]. Yakın Doğu ticaretine bu dönemde önem verilmiş ve her şeyden önce ticari çıkarlar korunmuştur [24].

M.S.17'de İmparator Tiberius Kayseri'yi Roma İmparatorluğu'na bağlamış ve şehri Kapadokya'nın başkenti yapmıştır. Günümüzde şehir merkezinde bulunan kale bu dönemde gelişmeye başlamıştır [8].

M.S. 1.yy.'dan sonra Kayseri'nin etrafı surlarla çevrilmeye başlanmış ve surlarla ilgili ilk bilgiler M.S. 3.yy.'da Roma imparatoru III.Gordias zamanındaki sikkelerde görülmüştür [8]. Kayseri'de Roma hâkimiyetinde darphane kurularak, gümüş ve bakır paralar bastırılmıştır [16]. Bizans İmparatorluğu'nun çöküşüyle ticaret bozulmuş ve paranın değeri kaybolmuştur. Ticaret eskisi gibi trampayla yapılmaya başlanmıştır [7],

[25]. M.S. 10. ve 11. yy.'da Anadolu'da yol güvenliğinin bozulması ticaret yollarını da olumsuz yönde etkilemiştir [23].

Bugüne kadar yapılan kazı raporları ve belgeler incelenmiş ve Kapalı Çarşı'nın altında Roma dönemi ve öncesine ait kalıntı olduğuna dair bir bilgiye rastlanılmamıştır. Kapalı Çarşı'nın yakın çevresinde yer alan Roma dönemine ait yapıların bir çoğu ise günümüze ulaşmamıştır. Günümüze ulaşamayan bu yapılardan yeri tespit edilenler Roma mezarı, Doğu Roma dönemi Agios Basileos Kilisesi¹ (Eski Rum Mabedi) ve Roma dönemi surlarıdır [26] (Bkz. şekil 2.7).

Selçuklu Dönemi:

Kayseri 1067 yılında Selçuklu hakimiyeti altına girmiştir [22]. Selçuklu sultanları Kayseri'de ticarete önem vermişlerdir. Bu dönemde yabancı ülkelerde de itibarı olan altın ve gümüş sikkeler bastırılmıştır. Eski ticaret yolları onarılmış, yeni yollar inşa edilmiş ve bu yollar üzerine vakıfların desteklediği kervansaraylar, hanlar yaptırılmıştır. Böylece tüccarların güvenli ve rahat bir şekilde ticaret ve yolculuk yapması sağlanmıştır [27]. Birçoğu günümüzde ulaşan kervansarayların etrafı ticaret merkezi haline gelmiştir. Ayrıca ticarete vergi sistemini başlatmışlardır [28], [7]. Yabancı ülkelerle ticaret anlaşmaları yapmışlardır [29]. Bu ticari gelişmelere bağlı olarak imar faaliyetleri hızlanmış ve birçok önemli yapı inşa edilmiştir². İlk defa bu dönemde alt yapı çalışmaları yapılmıştır [8]. Kayseri ve çevresinde 13 han inşa edilmiştir [30], [31], [13]. Selçuklu döneminde Kayseri'de boyacılık ve boya imalatı da gelişmiştir [16]. Ayrıca bu dönemde şehrin nüfusunda artış olmuştur [32].

1134-1143 Melik Mehmet Gazi döneminde Kapalı Çarşı'nın yakın çevresindeki önemli yapılardan Kayseri Ulu Cami yapılmıştır [8]. 1169-1192 yılları arasında şehirde ticaret, imar ve kültür faaliyetleri geliştirilmiştir. 1192 yılında I. Gıyasettin Keyhüsrev seferlerini ticari gelişmeye göre düzenlemiştir. Bu dönemde tüccarlar için devlet sigortası kavramı başlatılarak ticaret desteklenmiştir. Bunun dünyadaki en eski sigorta uygulaması olduğu söylenmektedir. 1210 I. İzzettin Kevkavus döneminde Ahilik benimsenmeye

¹ Günümüzdeki Ulu Cami olduğu da söylenmektedir (Açıkgöz [26]).

² 1206'da dünyanın ilk tıp fakültesi ve araştırma hastanesi Gıyasiye ve Şifaiye Medreseleri yaptırılmıştır [2]. 1210'da şehrin çevresine savunmayı güçlendirmek için burç yaptırılmıştır [4].

başlanmıştır [33]. Ahi Evran'nın, Anadolu'da ilk olarak Kayseri'ye yerleştiği ve Ahilik teşkilatını ilk olarak Kayseri'de kurduğu söylenmektedir[34]. Ahiler, Kayseri'de de her meslek mensubunu yaptıkları işe göre farklı çarşılarında toplamışlardır¹ [34]. Ahilik teşkilatı daha sonra yerini Lonca teşkilatına bırakmıştır [7], [34]. 1220 yılında Kayseri önemli bir ticaret, kültür merkezi olmuştur [17], [35]. Ayrıca 1220 yıllarında Kayseri önemli ticaret yollarının kesiştiği stratejik bir konumdadır [33]. 1237 yılında 2. Gıyaseddin Keyhüsrev'in başa geçmesinden sonra Kayseri eski önemini kaybetmiş ve şehrin ticari ve kültürel hayatı da bozulmuştur [7]. Memluk Sultanı Baybars 1244 Köse Dağı Savaşı'ndan sonra Kayseri'de sultanlığını ilan ederek sikke kestirmiştir [17], [36], [22].

Kapalı Çarşı'nın yakın çevresinde yer alan Selçuklu dönemine ait bazı yapılar günümüze ulaşamamıştır. Bu yapılar; iki adet Selçuklu sarayı (şehrin batısındaki ikinci sarayın yeri bulunmamıştır), Melikgazi Medresesi, Hacet Mescidi (kiliseden çevrildiği düşünülmektedir) ve Pervane Bey Medresesi'dir [37], [38] (Şekil 2.7).

Selçuklu Döneminde Ticaretin Sur İçinde mi, Sur Dışında mı Yapıldığı Tartışması:

Selçuklu döneminde ticaretin surların içinde yapılıp yapılmadığına dair farklı görüşler vardır. Bunlardan birincisi sur içinde ticaret yapılmadığını savunur. Bu tezi savunan görüşler şöyledir; Selçuklu döneminde çarşılar, şehrin etrafında, sur dışında genellikle sur kapılarının yakınında yer almıştır [39]. Surlarının çevresinde ticari alan kullanımı yoğundur. Ticaret, Selçuklu döneminde şehir surlarının içinde hiç yapılmamıştır. Eravşar'ın aktarımına göre; 1277'de Kayseri'de bulunan Ad'üz-Zahirin Risalesinde "Şehir içinde çarşı hatta dükkan bulunmaz" demiştir [7]. Ayrıca hem şehir halkı kendi güvenlikleri nedeniyle Türkmenlerin ürettikleri malı şehir içine girip satmalarını istemediğinden, hem de Türkmenler şehre giriş vergisi vermemek için kendi ürettikleri malları şehrin içinde satmak istemediğinden çarşılar ve pazarlar şehir surlarının dışında oluşup, gelişmiştir [40], [7]. Çayırdağ ve Eravşar da; "Bu dönemde şehir içinde çarşı bulunmamasının nedenlerinden biri de surların şehri çok daraltmasıdır. Bu yüzden şehir içinde sadece yönetim ve askeri merkez yer almıştır" demiştir [41], [7]. Bu

¹ İmalatçılar, alıp satıcılar ve kendi ürettiklerini veya avladıklarını farklı bölgelerde belirli pazarlara satanlar olmak üzere üç gruba ayrılmışlardır.

konuyla ilgili ikinci görüş ise sur içinde ticaret yapıldığını savunur. Bu tezi savunan görüşler şöyledir; Akdağ'ın aktardığına göre; "Selçuklu döneminde şehir içi ticaret oldukça gelişmiştir ve ticaret meydan pazarlarında, şehir içi hanlarında, dükkanlarda faaliyet göstermeye başlamış" demiştir [42]. Cezar; "Kayseri'nin en dikkate değer yerini işgal edişi, tarihi hanlar ile Bedesten'in onun çok yakınında bulunuşu, burasının eskiden beri ticaret alanı oluşunun işaretini vermektedir" diye aktarmıştır [43]. Mustafa Bayram; "1243 Köseadağ Savaşı'nda Moğolların Kayseri'ye gelip sanayi sitesini ateşe vermelerinden yola çıkarak, çarşıların sur içinde olduğu"nu söylese de "bu sanayi sitesinin sur içinde mi, yoksa dışında mı olduğuna dair kesin bir bilgi yoktur" demiştir [44], [45]. Tüm bu bilgilerin ışığında; Selçuklu döneminde şehrin suru dışında tüccarlar ve Türkmenler arasında ticaret yapıldığı ve yerli esnafın bu malları şehir içinde kurulan çarşı veya pazarlarda yerli halka sunduğu anlaşılmaktadır.

Selçuklu Dönemi Kayseri Ticaret Dokusu ve Ticari Faaliyetler:

Kayseri'de Selçuklu döneminde kurulan ve uzun süre varlığını devam ettiren çarşı ve pazarlar vardır. Bunlar; At Pazarı (At Meydanı, 19.y.y.'a kadar ticari merkez olarak kalmıştır), Odun Pazarı, Boyacı Çarşısı, Bacıyan-ı Rum (Anadolu Bacıları Teşkilatıdır. Burada örgücülük-dokumacılık yapılmıştır ve bu çarşı debbağlar çarşısı yanındadır), Debbağlar (Dericiler) Çarşısı, Külahduzlar Çarşısı, Kasaplar Çarşısı, Bakırcılar Çarşısı, Kuyumcular Çarşısı, Kağrı (araba) Pazarı (20.yy. başına kadar ismi değişmemiştir. Hunat yakınında yer almıştır), Un Pazarı Hanı, Han (günümüzde Han Cami olarak kullanılmaktadır), Bakkallar-Keresteciler Çarşısı, Amele Pazarı ve Ahi Evran debbağ atölyesidir [3], [40], [7] (Bkz. şekil 2.6).

Selçuklu döneminde Kayseri'de pazar yerinden daha çok üretim yapan çarşılar mevcut olmuştur. Bu durumdan, Kayseri'nin hammadde satın almaktan daha çok, hammadde üreten bir şehir olduğu anlaşılmaktadır [7].

İşlevsel olarak birbirinden farklı olan çarşı ve pazarlar Kayseri'nin farklı yerlerinde oluşmuştur. Çarşılar genellikle şehrin güneyinde yer almışlardır. Pazarlar ise surun Meydan Kapısı taraflarında (şehrin kuzeyinde) yer almışlardır. Surların fonksiyonunun bitmesiyle ticarete serbest dolaşım hakkı çıkmış ve tüccarlardan şehre giriş vergisi olan

Bedraga vergisi alınmaya başlanmıştır. Bedraga vergisinin alınması Selçuklu döneminde başlatılmış ve 16. yüzyıla kadar devam edilmiştir [40], [7].

Selçuklu Döneminde Kayseri’de Önemli Ticaret Yolları ve Önemli Pazarlar:

Kayseri doğu-batı, kuzey-güney ticaret yollarının kesiştiği ve tarihi İpek Yolu’nun geçtiği önemli bir konumda bulunmaktadır. Bu alan, farklı ülkelerden tüccarların bu ortak noktada karşılaşp, alışverişlerini yapıp ülkelerine döndüğü bir yer halini almıştır. Zamanla bu karşılaşma düzenli bir hale dönüşmüştür ve büyük bir fuar olan Yabanlu Pazarı’nı doğurmuştur. Yabanlu Pazarı yaklaşık olarak 12.-13. yüzyılda Kayseri’nin Pınarbaşı ilçesinin Pazarören bölgesinde kurulmuştur. Bu pazarın her yılın Mayıs-Haziran ayları arasında kırk gün veya iki ay gibi süren bir fuar olduğu söylenmektedir. Farklı ülkelerden tüccarların da geldiği büyük bir fuarın bu dönemde başka hiçbir yerde mevcut olmadığı söylenmektedir. Bu nedenle Yabanlu Pazarı’nın kurulduğu bu bölge Pazarören adını almıştır [23], [29], [22] (Şekil 2.3).

1277 Moğol istilasından Yabanlu Pazarı da zarar görmüştür ve bu bölge tüccarların sadece geçiş amaçlı kullandığı bir bölge haline dönüşmüştür. Bu durum sonucunda Kayseri de dahil olmak üzere pek çok şehir ticari merkez olma özelliğini kaybetmiş ve Anadolu’nun ticari önemi azalmıştır [46], [28].

Selçuklu döneminde Kayseri-Kırşehir yolunda Ziyaret Pazarı isimli bir pazarın da kurulduğu bilinmektedir. Fakat bu pazar Yabanlu Pazarı gibi gelişmiş ve büyük değildir [46].

Beylikler Dönemi:

Kayseri 1317 yılında başşehir yapılmıştır¹. Şehir bu dönemde de önemli bir kültür, ticaret ve siyaset merkezi olma özelliğini sürdürmüştür. 1327 yılında şehir doğu yönünde büyümeye başlamış ve bu dönemde şehirde Ahilerin sözü geçmiştir [47], [8], [33]. 1465 yılında (Karamanoğulları dönemi) Pir Ahmet Paşa Kayseri İç Kalesi’ni tamir ettirmiştir [48].

¹ İlhanlı imparatorluğunun başında bulunan Emir Çoban, 1317 yılında Anadolu’yu yönetmesi için oğlu Timurtaş görevlendirmiştir. Timurtaş Kayseri’yi başşehir olarak seçmiştir fakat babasının vefatından sonra Memluklu Sultanlığına sığınmıştır. Bu nedenle 1327’de yerine, Uygur Türklerinden Emir Eretna gelmiştir (Turan [33]).

Beylikler döneminde dış kale surları özelliğini kaybetmeye başlamıştır. Doğu ve İç Anadolu ticari bakımdan zayıflamış ve kara yolları eski önemini kaybetmiştir. Bunların sonucunda ticaret dokusu surların içinde yer almaya başlamıştır.

Sur içine yapılan ilk ticari yapı, 14. yüzyılın ikinci yarısında Eretna Kadı Burhanettin döneminde, Şah Hatun tarafından yaptırılan Pamuk Hanı'dır (Bkz. şekil 2.3). Bununla birlikte, 19. yüzyıla kadar göçebe topluluklar ile yapılan açık pazarlar da surların çevresinde yer almaya devam etmiştir [8], [49].

Beylik döneminde yapılan ve Kapalı Çarşı'nın yapılarından Bedesten'e bitişik olan asıl Asmalı Çeşme'nin sadece kitabesi¹ günümüze ulaşmıştır [37] (Bkz. şekil 2.7).

Osmanlı Dönemi:

1476, Fatih Sultan Mehmet döneminde Kayseri Osmanlı topraklarına katılmıştır [15].

15. yüzyıl sonunda Kayseri'deki yapılarda Osmanlı hakimiyetinin etkisi görülmeye başlanmıştır. İlk olarak Fatih Sultan Mehmet, Gedik Ahmet Paşa kontrolünde kale içine cami yaptırmıştır [50]. İkinci olarak ise 1497 yılında Mustafa Bin Abdulhay (Kayseri Sancak Beyi'dir ve Şehzade Şahinşah'ın lalasıdır), Kayseri Hançerli Sultan Vakfı Bedesteni'ni ve etrafındaki otuzsekiz dükkanı yaptırmıştır. Bedesten ve etrafındaki otuz sekiz dükkan Kapalı Çarşı'nın çekirdeğini oluşturmuştur. Osmanlı zamanında ticaret yapıları surların içinde yoğun ve hızlı bir şekilde yapılmaya başlanmış ve zamanla büyümüştür [8]. Ayrıca bu dönemde sur dışında Selçuklu döneminden kalma pazarlar da varlığını sürdürmüştür (Bkz. şekil 2.3, 2.4, 2.5, 2.6). Diğer Osmanlı çarşılarındaki gibi Kayseri'de de ticaret yapıları genellikle cami, mescit, zaviye ve medrese gibi yapılara gelir sağlamak amacıyla yapılmışlardır [51].

1520 yılında Kayseri siyasi bakımdan önemini kaybetmemiştir. Bu dönemde Mimar Sinan Kayseri'ye de eserler yapmıştır [15], [52]. Kayseri, 16.yy'da Anadolu'da 40.000 nüfusuyla Bursa'dan sonraki en büyük şehir olmuş ve bu durumun şehrin ticari öneminin de bir göstergesi olduğu belirtilmiştir [53].

¹ Bu kitabe 19.yy.'da Kapalı Çarşı'nın Terziler sokağının başına yapılan ve günümüze ulaşan çeşmeye yerleştirilmiştir.

Osmanlı Döneminde Kayseri’de Ticaret ve Ticari Faaliyetler:

Osmanlı döneminde Kayseri’de ticaret dokusu ve konut dokusu birbirlerinden ayrılmamıştır. Selçuklu döneminde kurulan çarşı ve pazarların çoğu Osmanlı döneminde de varlığını sürdürmüştür [7].

Kayseri Osmanlı döneminde de ticari olarak gelişmeye devam etmiştir. Selçuklu döneminde başlayan, sosyal ve ekonomik hayatın düzenini sağlayan Ahilik teşkilatı Osmanlı döneminde de devam etmiştir. 15. yüzyıl Fatih döneminde, merkezi yönetim uygulanmış ve ahiliğin yerini yine ahilik usulüne uygun devlet kontrolündeki Loncalar almıştır [1]. 15. ve 16. yüzyılda Kayseri’nin de içinde bulunduğu önemli Anadolu şehirlerinde özellikle dericilik (debbağlık) ön plana geçmiştir [54]. 16. yüzyılda Kayseri’de ticari mallardan vergiler alınmıştır. 16. y.y.’da bölgesel ticari canlılık ve zirai kaynakların çok miktarda olması dikkat çekmiştir. Özellikle 16.-17. y.y.’da Anadolu’nun başlıca sanayi ve ticaret merkezlerinden birisi olan Kayseri’nin ülke ticaretinin gelişimine büyük katkısı olmuştur [55], [16], [56]. 17. y.y.’da Kayseri’de sur dışına yapılan pek çok dükkanın ve geniş çarşıların kontrolü kadılar tarafından yapılmıştır [34], [57]. Kayseri’de 17. y.y.’da da ticaret ile daha çok Gayrimüslümler uğraşmıştır. Müslümanlar ise daha çok ziraat ile uğraşmıştır. 17. yüzyılda birçok yeniçeri şehre yerleşerek burada ticaret yapmışlardır. 17.yüzyılda çıkan Abaza isyanı şehirdeki ticareti olumsuz yönde etkilemiştir ve bunun sonucunda halktan alınan vergiler arttırılmıştır [58]. 17. yüzyılda Kayseri’nin Hacılar ilçesinin Taşlıburun bölgesinde taş ocakları vardır ve burada taşçılık yapılmıştır. Ayrıca bu dönemde şehirde bir boyahanenin de bulunduğu bilinmektedir [16]. 18. yüzyılda şehirde ticari canlılık devam etmiş ve yeni iş yerleri yapılarak ticaret alanı genişlemiştir. Bu dönemde debbağlar, sarraçlar, kürkçüler, keçeciler, hububatlar, katrancılar çarşıları ve pastırma, buğday, arpa pazarları gibi ticaret alanlarının olduğu söylenmiştir. Ayrıca boyacılığın, dericiliğin ve dokumacılığın ön planda olduğu belirtilmiştir. Bu çarşı ve pazarlarda her meslek mensubu kendine ait bölgelerde hizmet vermiştir. Kayseri 18. yüzyılda barut ve patlayıcı üretiminde kullanılan güherçile ticaretinde önemli bir merkez olmuş ve Osmanlı ordusunun ihtiyaçlarının çoğu Kayseri’de imal edilmiştir. Ayrıca bu dönemde Kayseri’de imar faaliyetleri artmıştır [23]. 1703-1730 yıllarında ahi teşkilatlarına sened-i

seniyye¹ ayrıcalığının sağlanmasıyla sanat ve ticaret alanındaki tüm işler ahilik teşkilatının tekelinde olmuştur [1].

18. yüzyılın ikinci yarısında başlayan sanayi devrimi Kayseri'deki ticareti olumsuz etkilemiştir. 19. yüzyıla kadar çarşı ve pazarlar surların çevresinde yer almaya da devam etmişlerdir [45]. 19. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren başta tekstil olmak üzere birçok ürünün ihracatı yavaşlamıştır [9]. Tanzimat dönemindeki olumsuzluklara rağmen 19. yüzyılda Kayseri'de ticari faaliyetler devam etmiştir² [59]. 19. yüzyılda 8362 hane, 3710 dükkan, 115 fırın, 30 han, 11 hamam, 150 cami ve mescid, 39 medrese, 2 kütüphane, 31 tekke ve zaviye, 8 kilise, bir kışla, bir depo, bir gureba hastanesi, bir gazino, bir hükümet konağı, bir askerlik dairesi, iki karakol, 123 çeşme ve sebil, 250 ambar ve samanlık bulunduğu belirtilmiştir. Ayrıca altı adet kervansaray ve ticaret mahkemesi de bulunur. Bu ticaret mahkemesi Kayseri'nin ticari kapasitesini gösterir [1]. 19. yüzyılda Müslümanlar aşçılık, pastacılık, ekmekçilik, manavlık, küfecilik, lahımcılık ve ayakkabıcılık gibi, gayrimüslimler sarraflık, pastırmacılık, kerestecilik ve değirmencilik gibi işler yapmışlardır [59]. 1841 yılında Kayseri'ye baruthane yaptırılmıştır. Şehir bu dönemde de İran'dan İzmir'e yapılan ticarete önemli bir konuma sahip olmuştur [60], [16], [22]. 1861 yılında Ahilere verilen sened-i seniyye ayrıcalıkları kaldırılmıştır. 19.y.y. sonunda 60 debbahane (deri işlenen alan) olması, şehrin gelişiminin bu dönem sonunda da devam ettiğini gösterdiği söylenmektedir [56]. 19. yüzyıl sonunda Kayseri'de de tüccarlar Avrupa şirketlerinin bayiliğini almışlar ve şehirde İngiliz, Fransız, Alman mallarını satılmaya başlanmıştır. Bu dönemde Avrupa'dan sanayi ürünleri ithal edilirken, Kayseri'den işlenmemiş tarım ürünleri ihraç edilmiştir. Bundan çiftçilerin ve köylülerin ürettiklerinin ihraç edildiği, tüccarların ürettiklerinin iç pazarda satıldığı anlaşılmaktadır. Ayrıca 19.y.y.'da gümrük vergisi azaltılmıştır [9], [23], [1]. 1890 yıllarında Kayserili tüccarların büyük bir kısmı işlerinin başına güvendikleri birini koymuşlar ve Mersin, İzmir gibi liman şehirlerine taşınmışlardır [23]. 20.y.y. başında en çok kitre zamkı, cehri, halı ve çekirdek ihraç eden şehirde yoğun olarak halı, bakır ve

¹ Buna göre bir işi sadece üreticisi satabiliyordu ve başkasının o mal üzerinde satış hakkı dahil, hiçbir hakkı yoktur. Bu ayrıcalıklara sahip olan şahısa da "gedik" denilmiştir.

² 19.yüzyılda Kayseri'nin ticari hayatı, meslek erbabları ve halkı hakkındaki birçok bilgileri, Halil Abbazi'nin eserinde geçmektedir. Bu esere göre, Kayseri'de ticari hayatın hareketliliği ve nüfus doğru orantılı olarak artmaktadır.

deri ticareti yapılmıştır. 1900'lerin başında Kayseri'de dükkanlar, pazarlar, marketler yapılmıştır ve şehirde 2692 dükkan, 4500 orta kalite dükkan, üç büyük han (Vezir Hanı, Hamdibey Hanı ve Somoğlu Hanı [23] ve 28 küçük han bulunmaktadır. 1911 yıllarında manifaturacılık ile özellikle Gayrimüslimlerin ilgilendiği söylenmektedir. Bu dönemde Kayseri'de kösele fabrikasının da bulunduğu söylenmektedir [13], [16]. 20. yüzyılda Kayseri'de en çok halı ve deri üretilmiştir [1].

I. Dünya Savaşı'na kadar Kayseri'de ticari canlılık devam etmiştir. Fakat savaş döneminde Kayseri'de de sıkıntılar yaşanmıştır [61], [62], [22]. I. Dünya Savaşı'nda ticari hayat çarşı ve pazarlarda durgunlaşmış ve bazı sokaklar, dükkânlar kapanmıştır. I. Dünya Savaşı (1914-18) ve Kurtuluş Savaşı (1919-1922) dönemlerinde şehirdeki erkeklerin büyük çoğunluğu cepheye çağırıldığı için Kapalı Çarşı'da kadınlar çalışmaya başlamıştır. Bu durumun bir hatırası olarak Kapalı Çarşı'nın bir sokağına Kadınlar Çarşısı adı verilmiş ve anıt dikilmiştir [45]. Günümüzde bu sokak adı ve anıt mevcuttur (Şekil 2.8).

Şekil 2.8 Kadınlar Çarşısı Anıtı ve Börekçiler Çarşısı Sokağı girişi

Osmanlı Dönemine Ait Yok Olmuş Yapılar:

Kapalı Çarşı'nın yakın çevresinde yer alan bazı Osmanlı dönemi yapıları günümüze ulaşamamıştır. Bunlar; Uzun Çarşı'nın (Sipahi Pazarı) Odun Pazarı-Meydan kapısına kadar uzanan dükkanlarının bir kısmı ve Boyacı Kapısı'na kadar uzanan Urgancılar Çarşısı'nın bir kısmıdır [13]. Ayrıca Paşa Hamamı, Asmalı Mescit (sonradan yerine

Güngörmez Mescidi yapılmıştır), Kocağazade Ahmet Mektebi, Mahkeme Hanı ve kale içindeki evler de günümüze ulaşamamıştır¹ [37], [24], [63], [64], [8] (Bkz. şekil 2.7).

Osmanlı Dönemi Ticaret Yapılarının Oluşumu ve Kayseri Kapalı Çarşısı'na Yansıması:

Osmanlı dönemi çarşıları, bulundukları bölgeye ve koşullara göre kendilerine özgü özellikler taşısa da, birtakım ortak özelliklere sahiptir. Osmanlı dönemi ticaret alanları ticaret yapılan, ibadet yapılan, önemli duyuruların yapıldığı ve halkın sosyal ilişkiler kurduğu alanlardır [65]. Kayseri Kapalı Çarşısı'nda da tipik Osmanlı düzeni oluşumu görülmektedir.

Ticaret yapılarının çevre dokusu: Osmanlı döneminde cami, çarşı-pazar ve hamamlar, şehirlerinin üç temel ögesidir ve şehirler bunların etrafında gelişmişlerdir [43]. Osmanlı şehirlerinde çarşılar genellikle şehrin çekirdeğini oluştururlar. Çarşılar, hanlar ve pazarlar şehirlerin Ulu Camisi, Bedesteni ve varsa şehir içi kalesi (güvenlik nedeniyle) etrafında gelişmiştir. Büyük kapasiteli kapalı çarşıların etrafında ticaret yapısı haricinde cami/ibadethane, mescit, hamam, çeşme, kütüphane, kahvehane, bozahane gibi yapılar da mevcut olmuştur [66]. Konut alanları/mahalleler de genellikle çarşının etrafında gelişmiştir. Ayrıca eğitim ve kültür yapıları da genellikle çarşıların etrafında yer almıştır [67], [68], [43], [69] [70]. Kayseri Kapalı Çarşısı da Ulu Cami ve İç Kale'nin hemen yanında Bedesten merkezli oluşmaya başlamış ve çevresinde hamam, çeşme, mescit, kütüphane yapıları vardır. Mahalleler ise bu ticaret yapılarının etrafında oluşmuştur.

Ticaret yapılarının oluşumu, mimarisi ve işlevleri: Bedesten ve zamanla buna eklenerek yapılan Arasta, Şehir İçi Hanı, dükkanlar Kapalı Çarşısı'ı oluşturmuşlardır. Bedestenler bu dokunun çekirdeğini oluşturmuşlardır. Bu ticaret yapılarının çoğunun birbirleriyle mekansal bağlantıları vardır ve işlevleri birbirlerinden farklıdır. Bazı şehirlerde bu ticaret yapılarının tümü yapılmamıştır. Ticaret yapılarının boyutu, sayısı ve çeşidi; bulunduğu şehrin ticari aktivitesini göstermiştir ve ticari doku şehirdeki ticari faaliyetlerle aynı oranda büyüyüp gelişmiştir [43]. Kayseri Kapalı Çarşısı mimarisi,

¹ Evliya Çelebi'nin Kayseri ziyaretinde "kale içinin askeri ambar depo olarak kullanıldığını" söyleminden, İç Kale'deki evlerin 17.yy.'dan sonra yapıldığı anlaşılmaktadır.

boyutu, konumu ve ticaret yapılarının çeşitliliği bakımından önemli Osmanlı dönemi çarşılarındandır.

Osmanlı dönemi ticaret yapıları neredeyse benzer şekilde oluşmuştur. Bedestenler genellikle Kapalı Çarşı'yı oluşturan ilk ticaret yapısıdır. Bedestenler geniş açıklıklı, kare veya dikdörtgen planlıdır ve üzerleri kubbe ile örtülü olarak yapılmıştır. Bedestenlerin birden çok işlevi olduğu belirtilmiştir; değerli kumaşların fiyatlarının belirlendiği ve satıldığı yerlerdir, şehre gelen (genellikle ithal edilen) malların toplandığı ve sunulduğu yerlerdir, borsa ve banka işlevi görmüşlerdir. Kuyumcular, bedestenin arastasında veya yakınında bulunmuşlardır. Bedestenlerde "hace" adı verilen hücrelerde kıymetli ürünler depolanmıştır [66]. Kayseri Kapalı Çarşısı da Bedesten merkezli oluşmaya başlamıştır.

İkinci olarak Bedesten'i diğer çarşı-pazar alanlarına veya şehrin çıkış noktalarına bağlayan Uzun Çarşılar yapılmıştır. Şehrin çıkış noktalarındaki pazarların, toptancı vazifesi gördüğü ve esnafın bu pazarlardan aldığı malları şehir içerisinde halka sattığı belirtilmiştir. Ayrıca bu malların duyurusunun Uzun Çarşı'da yapıldığı belirtilmiştir [66]. Diğer çarşılar da Uzun Çarşı'ya paralel ve dik olarak zamanla eklenerek gelişmişlerdir. Bu çarşığı oluşturan dükkanlar düzenli ve bitişik nizamda sıralanırlar. Üzerleri genellikle ilk yapıldıklarında açıktır, sonradan kapatılmıştır. Kayseri'de de Bedesten'in hemen bitişiğinde Uzun Çarşı vardır ve günümüzde adı Sipahi Pazarı olarak değişmiştir. Euthidies (1882) ve Gabriel (1930-40) haritalarında Uzun Çarşı'nın Odun Pazarı Kapısı (Meydan Kapısı) ile birleştiği görülmektedir. Bu sur dışındaki kapıların hemen yakınında pazar yerlerinin mevcut olduğu bilinmektedir.

Bedestene bitişik olarak veya yakınına hanlar yapılmıştır. Hanlar genellikle iç avlulu ve iki katlı olarak yapılmıştır. Şehir içi hanları çok amaçlı işlev görmüştür. Farklı bölgelerden gelen tüccarlar bu hanlarda malını depolamış, pazarlamış ve burada konaklamıştır [71]. Her bir ürün cinsine göre ayrı hanlarda satılmış ve hanlar satılan bu malın adını almışlardır [72]. Kayseri Kapalı Çarşısı'nı oluşturan; Pamuk (Kapan), Vezir ve Gön Hanları da Bedesten'in etrafında yer almaktadır. Hanların sayısının çokluğu Kayseri'de ticari faaliyetlerin öneminin bir göstergesidir.

Pazarlar ve çarşılar satılan malların cinsine göre isimlendirilmiştir [71], [66].

Çarşı Kültürü: Osmanlı döneminde çarşıların düzeni, kuralları ve tüm ticari faaliyetler kadı denetiminde yapılmıştır. Çarşı kültürünün temelinde belirli ahlaki, dini temeller üzerinde yükselen esnaf örgütü var olmuştur [73]. Anadolu'da, Ahiliğin ve lonca teşkilatının ticaretin üstünde çok etkileri vardır. Daha sonra Ahiler devlet denetimi altına girmiş ve Ahilik, esnaf örgütü olmaya başlamıştır. Esnaf örgütleri zanaat ve ticareti düzenlemekten sorumlu olmuşlardır [74], [75]. Ayrıca sosyal dayanışma, yardımlaşma, birlikte eğlenme gibi çok yönlü ilişkiler içinde olan bir topluluk olduğu belirtilmiştir. Bu topluluk meslek ahlakını her yönüyle korumak için çaba ve önem göstermiştir [76]. Esnaf teşkilatı geleneksel ve hiyerarşik bir yapıya sahiptir ve usta-çırak ilişkisi ile yönetilmiştir (çırak, kalfa, usta, esnaf şeyhliği) [75]. Herbir esnaf örgütünün kendine ait kethüdası (kahya), yiğitbaşı ve çavuşu vardır. Yiğitbaşı esnafarasındaki sorunları çözmüş ve hakemlik yapmıştır. Kahya ise her zümrenin en kıdemlilerinden seçilmiştir [77]. 18.y.y.'dan itibaren esnaf örgütü, lonca olarak ifade edilmiştir [75]. Dış ticaretin büyümesiyle esnaf örgütleri hakimiyetini kaybetmeye başlamış ve kent ekonomisine yabancı tüccarlar ve onların şehirdeki temsilcileri hakim olmaya başlamıştır [76]. 1882 yılında İstanbul Ticaret Odası açılmıştır. 1909'da Esnaf Cemiyeti Talimatnamesi çıkarılmış ve bazı esnaf ve iş adamları dernekler kurmaya başlamıştır. 1910'da Ticaret ve Sanayi Odalarına Özgü Nizamname oluşturulmuştur. 1924 tarihine gelindiğinde ise esnaf birlikleri tamamen işlevini yitirerek yok olmuştur [77]. 1935 yılında Ticaret Odası bünyesinde esnaf şubesi kurulmuştur. 1943'de Ticaret ve Sanayi odaları, Esnaf Odaları ve Ticaret Borsaları Kanunu yürürlüğe girmiştir. Böylece yeni bir örgütlenme modeli ortaya çıkarılmıştır [78].

Osmanlı Dönemi Bazı Ticaret Alanları: Osmanlı döneminde yapılan çarşılarda benzer kent düzeninin evreleri görülmektedir. Türkiye'de İstanbul, Bursa ve Kayseri Kapalı Çarşıları'nda bu düzen en iyi şekilde korunarak günümüze kadar ulaşabilmiştir. 19. yüzyıldan sonra kentlerin çehreleri değişse de, Türkiye sınırları dışındaki bazı Osmanlı şehirlerindeki ticaret alanları korunmuştur. Bunlar İran'da Tebriz çarşısı, Bosna Hersek'te Saraybosna, Mostar ve Banya-luka çarşıları, Makedonya'da Manastır ve Üsküp çarşılarıdır [79], [80].

Osmanlı döneminde yapılan kapalı çarşılar ve ticaret alanlarından belli başlıları, İstanbul Kapalı Çarşısı; Bursa Kapalı Çarşısı; Konya Tarihi Ticaret Dokusu; Tire Tarihi

Ticaret Dokusu; Bergama Tarihi Ticaret Dokusu; Şanlıurfa Tarihi Ticaret Dokusu; Van Tarihi Ticaret Dokusu; Erzurum Tarihi Ticaret Dokusu; Malatya Tarihi Ticaret Dokusu; Gaziantep Tarihi Ticaret Dokusu; Adıyaman Tarihi Ticaret Dokusu; Diyarbakır Tarihi Ticaret Dokusu; Kilis Tarihi Ticaret Dokusu; Kırım'da Bahçesaray Tarihi Ticaret Dokusu; Bosna Hersek'te Saray Bosna Başçarşısı, Mostar Çarşısı ve Foça Çarşısı; Makedonya'da Üsküp Çarşısı; Yunanistan'da Selanik Çarşısı, Serez Çarşısı, Larissa (Yenişehir) Çarşısı ve Rodos Eski Çarşı; Suriye'de Şam Çarşısı ve Halep Çarşısı; Lübnan'da Trablusşam'da Eski Şehir Ticaret Yapıları; Irak'ta Musul, Erbil, Kerkük Çarşıları ve İran'da Tebriz Çarşısı'dır.

Osmanlı döneminde yapılan bazı çarşılar incelenmiştir. Bunun sonucunda Osmanlı döneminde yapılan çarşı, sokak, han, pazar isimlerinin ya aynı ya da çok benzer olduğu görülmüştür. Ayrıca, bu ticaret yapıları belirgin mimari özellikleri dikkat çekmiştir. Genellikle kagir olarak yapılmışlardır. Çarşılar bir veya iki katlıdır bazılarının mahzeni/bodrumu bulunmaktadır. Üst örtüleri genellikle kubbe, tonoz, teras çatı şeklinde taş veya tuğladan yapılmıştır. Fakat Batı Anadolu ticaret yapılarının üst örtüleri genellikle kırma çatı şeklinde yapılmış ve tuğla kullanılmıştır. Kayseri Kapalı Çarşısı ve Şanlıurfa çarşıları gibi bazı çarşıların, altında daha önceki döneme ait eski yapılar olduğu anlaşılmaktadır. İlk yapıldığında çarşıların çoğunun sokak seviyesinden daha yüksek kotta olduğu (50-60cm) fakat günümüzde doldurularak neredeyse dükkan ve sokak kotlarının aynı seviyeye getirildiği anlaşılmıştır. Çarşılar yaklaşık olarak aynı dönemlerde meydana gelen doğal afetler, sosyal-siyasi olaylar, kasten yıkım gibi nedenlerle bozulup, değişerek günümüzdeki şeklini almıştır.

Tarihi Çarşılar ve Koruma Sorunları: Zamanla değişen istekler ve ihtiyaçlar geleneksel çarşıları olumsuz yönde etkilemiştir ve çarşılar çöküntü ticaret alanları halini almaya başlamıştır. Çarşılar fiziksel, işlevsel ve soyut olarak (esnafı, tüketici kitleleri, satılan ürünleri, esnaf-esnaf, esnaf-tüketici ilişkileri gibi çarşıların ruhunu oluşturan unsurlar) olumsuz yönde değişmiştir. 19.yy. ortalarından itibaren esnaf teşkilatının önemini kaybetmiştir. II. Dünya Savaşı sonrası küreselleşmenin etkileri de çarşıların çöküş nedenlerindendir [81]. Ayrıca yaşanan doğal afetler, uygunsuz onarımlar çarşıların fiziki bozulma nedenlerindendir.

Bu durumu düzeltmek için bazı tarihi çarşılar için (İstanbul, Bursa) koruma ve canlandırma çalışmaları yapılmıştır. Genellikle tarihi ticaret yapıları kültür ve turizm

merkezi olarak değerlendirilmiştir. Fakat günümüzde bu yeniden canlandırma çalışması yapılan ticaret alanları bir kısmı, hala çöküntü ticaret alanı olma riskiyle karşı karşıyadır.

Cumhuriyet Dönemi:

Kayseri bu dönemde, şehir içi eksenindeki caddeler¹[82] hariç ortaçağ şehri görünümündedir [82]. 1945 yılında yapılan ilk imar planıyla şehir kuzeybatı istikametine doğru büyümüştür. Ayrıca 1945 yılında Kayseri'nin nüfusunda da artışlar yaşanmıştır. Nüfusun gelişiminin ve ticaretin öneminin birbirleriyle doğru orantılı olduğu belirtilmiştir [17].

1950 yılından sonra şehirde imar faaliyetleri hızlanmış, yıkımlar-yeni yapımlar başlamış [82], [17] ve bu durum Kapalı Çarşı'yı olumsuz olarak etkilemiştir. 1935 yılında yapılan Kazancılar Çarşısı ile Çarşı'nın gelişimi tamamlanmıştır. Fakat bu dönemden sonra Çarşı fiziksel ve işlevsel olarak bozulmaya başlamıştır². 21. yüzyıla gelindiğinde Kayseri'de de ticaret ve tüketim alışkanlıkları değişmiştir. Çarşı kültürü yerini yeni yapılan alışveriş merkezlerine bırakmaya başlamıştır (Bkz. Şekil 2.3, 2.4, 2.5).

Cumhuriyet döneminde Kayseri'de ticari faaliyetlerle birlikte sanayi faaliyetler de gelişmiş ve bu durum Kapalı Çarşı'nın önemini yitirmesine neden olmuştur. Çünkü 1987-89 restorasyonu esnasında Çarşı boşaltılmış, Çarşı'nın önemli esnafları sanayiye yönelmeye başlamış ve Çarşı restorasyonundan sonra Çarşı esnafının büyük bir çoğunluğu dükkanlarını kiraya vermeye başlamıştır.

Kayseri Ticaret Salnamesi'ne göre Cumhuriyet döneminde şehirde yüz on dört mahalle, on bin iki yüz yirmi üç hane, üç bin yedi yüz yirmi iki dükkan ve mağaza, yüz yirmi firma, otuz han, on bir hamam, yirmi üç çeşme, bir petrol deposu, bir silah deposu, yüz elli cami ve mescit, otuz bir zaviye ve tekke, yedi kilise, dört okul, bir belediye bahçesi, bir hastane ve bir kışla bulunduğu belirtilmiştir [1].

¹ Bu eksenler, doğuya doğru Sivas Caddesi, batıya doğru İstanbul Caddesi, kuzeyde Erket'e uzanan İstasyon Caddesi, güneydoğuda bağlara yönelen Talas Caddesi'dir.

² Bu konu hakkında detaylı bilgi 3.1.1. bölüm'de verilmiştir.

Cumhuriyet Döneminde Kayseri’de Ticari Faaliyetler ve Sanayileşmenin Gelişimi:

Kayseri’de bu dönem de ticaretle birlikte çağdaş sanayi de gelişmeye başlamıştır. Bunun sonucu olarak, nüfusta artış yaşanmıştır (Göde [12]). 1926 yılında ülkenin uçak sanayisini başlatan Kayseri Uçak Montaj Fabrikası (Tayyare Fabrikası) ve Bünyan Hidro Elektrik Santrali kurulmuştur ve Ankara-Kayseri demiryolu yapılmıştır. 1927-1930’da Karadeniz’e varan Samsun-Sivas-Kayseri karayolu yapılmıştır. 1932’de Kayseri’nin ilk un fabrikası yapılmıştır. 1933’de Akdeniz’e ulaşan Kayseri-Boğazköprü-Ulukışla karayolu yapılmıştır. 1934’te Sümerbank Bez Fabrikası, 1935’te pamuklu dokuma fabrikası olan Sümer Kayseri Bez Fabrikası ve Ana Tamir Fabrikası yapılmıştır. 1950’lerin başında Birlik mensucat, Orta Anadolu Mensucat, 1955’te Şeker Fabrikası, Kayseri Tekstil ve Karsu gibi fabrikalar yapılmıştır. 1955’te Bünyan battaniye fabrikası, dokuma imalathaneleri, üç tane un fabrikası ve dört halı imalathanesi kurulmuştur. Ayrıca 1950’lerde Eski Sanayi Bölgesi kurulmuştur [17], [82], [34]. Bunların sonucunda şehre göçler artmıştır. Bunun sonucunda yeni mahalleler oluşmaya başlamıştır. 1950’den sonra başta manifaturacılık olmak üzere halıcılık, el sanatları ticari faaliyetlerin başında gelmiştir. Bu dönemde çeşitli ürünlerin ihracatı ve ithalatı yapılmıştır [1], [83]. En çok pastırma ve sucuk ihraç edilmiştir. 1960 yılından sonra bakır sanayiden, alüminyum sanayiye geçilmiş ve uçak sanayinin bu sektörün gelişmesinde büyük katkısı olmuştur [16]. 1980 yılından sonra Kayseri Organize Sanayi Bölgesi kurulmuştur ve girişimcilere teşvik sağlanarak bu bölgede işletme sayıları hızla artmıştır [34]. Ayrıca 1980 yılından sonra, madeni eşya, iplik-dokuma ve gıda maddesi endüstrisinde de gelişmeler olmuştur. Bu dönemde, pastırmacılık, halıcılık, bakırcılık, dabakçılık, dokumacılık, kilimcilik ve dericilik gibi eskiden beri yapılan meslekler yapılmaya devam etmiş ve dokumacılıkta ihracat yapılmıştır [16], [1]. 1986’lı yıllarda Kayseri Avrupa ülkelerine halı ve Orta Doğu ülkelerine ev eşyası, yiyecek, giyecek ihracatına devam etmiştir [22].

Ticareti Destekleyen Kuruluşlar ve Girişimler:

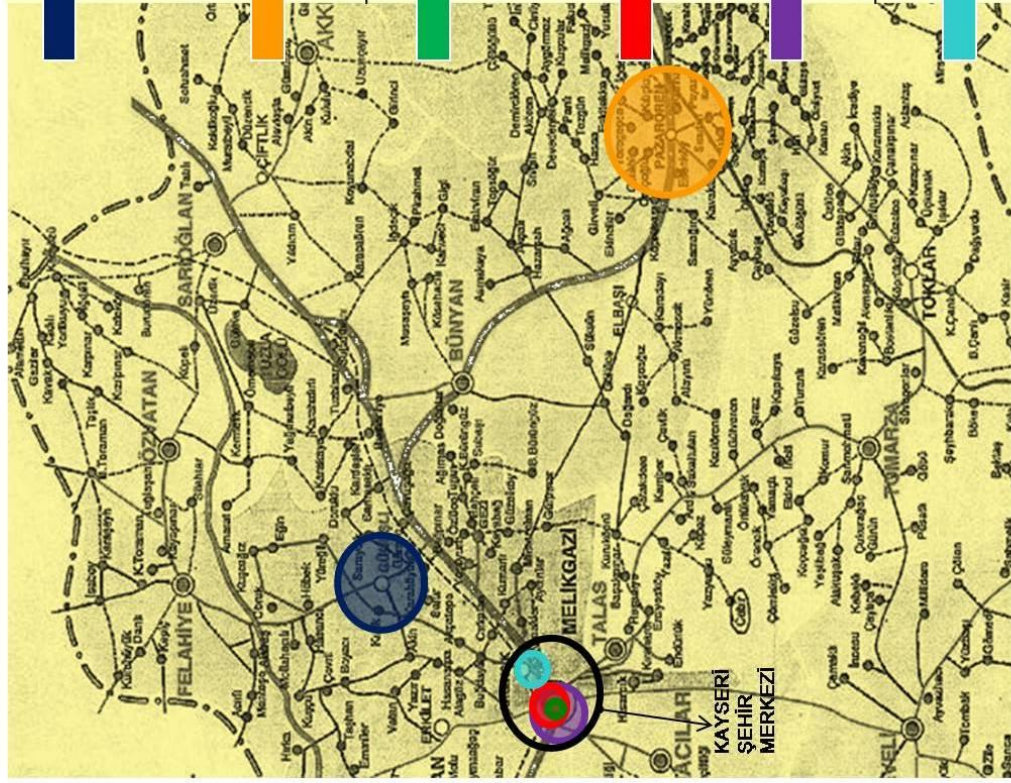
Kayseri’de ticarete destek sağlayan çeşitli kuruluşlar kurulmaya başlanmıştır. 1896 yılında Ticaret Odası kurulmuştur ve 1903 yılında yeniden teşkilatlanarak kendini yenilemiştir. 1925 yılında ismi Ticaret ve Sanayi Odası olmuştur [83]. 1966 yılında Sanayi Odası ile ayrılmış ve tamamen ticari kuruluşların olduğu bir oda olmuştur. 1985 yılında kurulan Ticaret Sicili Müdürlüğü esnafa verilen hizmetleri düzenlemek için

kurulmuştur. Ayrıca ilk kurulduğunda henüz faaliyete tam olarak faaliyete geçmeyen Ticaret Borsası kurulmuştur [22], [16].

Kayseri’de ticari hayatın desteklenmesi için çeşitli girişimlerde bulunulmuştur. 1942 yılında Birinci, 1980 yılında İkinci Ticaret Liseleri ve 1985 yılında Anadolu Ticaret Lisesi açılmıştır. 1966’da Kayseri’nin ilk fuarı olan Anadolu Fuarı açılmıştır [22], [16]. 1978 yılında Kayseri Üniversitesi kurulmuştur ve 1982’de Erciyes Üniversitesi’ne dönüştürülmüştür [34].

Şekil 2.3 - M.Ö.1900-M.S.2016 - Kayseri ve Çevresindeki Ticaret Odakları

M.Ö.1900:

- Kültepe (kaniş-karum) 2 kısımdan oluşmuştur.
- Kültepe: tepedeki kısım: tapınak ve saray.
- Kaniş Karumu: aşağı şehir: asırlı tüccarların pazar mahallesi.

SELÇUKLU DÖNEMİ:

- Pazarören (Yabanlu Pazar): Uluslar Arası Ticaret Merkezi
- Ayrıca bu dönemde kurulan çeşitli pazarlar surun hemen dışında yer almıştır.

BEYLİK DÖNEMİ

- Pamukhanı (14.yy.'in 2. yarısında yapılmıştır ve bu dönemde, sur içindeki tek ticaret yapısıdır)
- Sur dışında yer alan Selçuklu dönemi pazarları bu dönemde de mevcuttur.

OSMANLI DÖNEMİ

- 15.yy.- 20.yy. Kayseri Kapalı Çarşı Yapılarından; Bedesten, 3 Han, 2 Arasta ve Dükkanlar/Dükkan Adaları

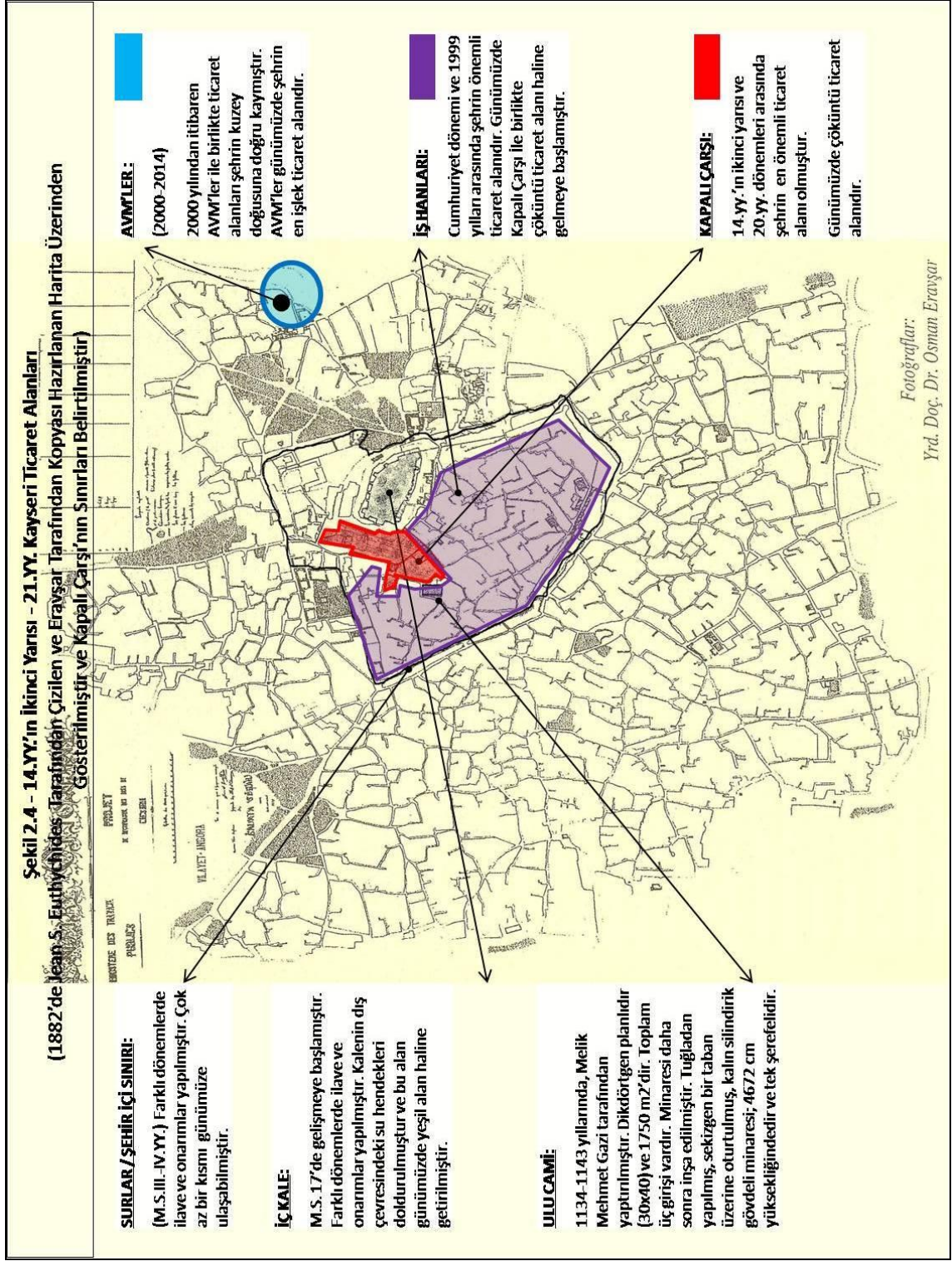
CUMHURİYET DÖNEMİ -1999

- 20.yy.'in sonunda Kapalı Çarşı'nın etrafını saran, yeni iş hanları yapılmıştır.

2000-2016 YILI

- Yaklaşık son 16 yıldır alışveriş merkezleri (AVM) yapılmıştır ve yapılıma devam etmektedir.

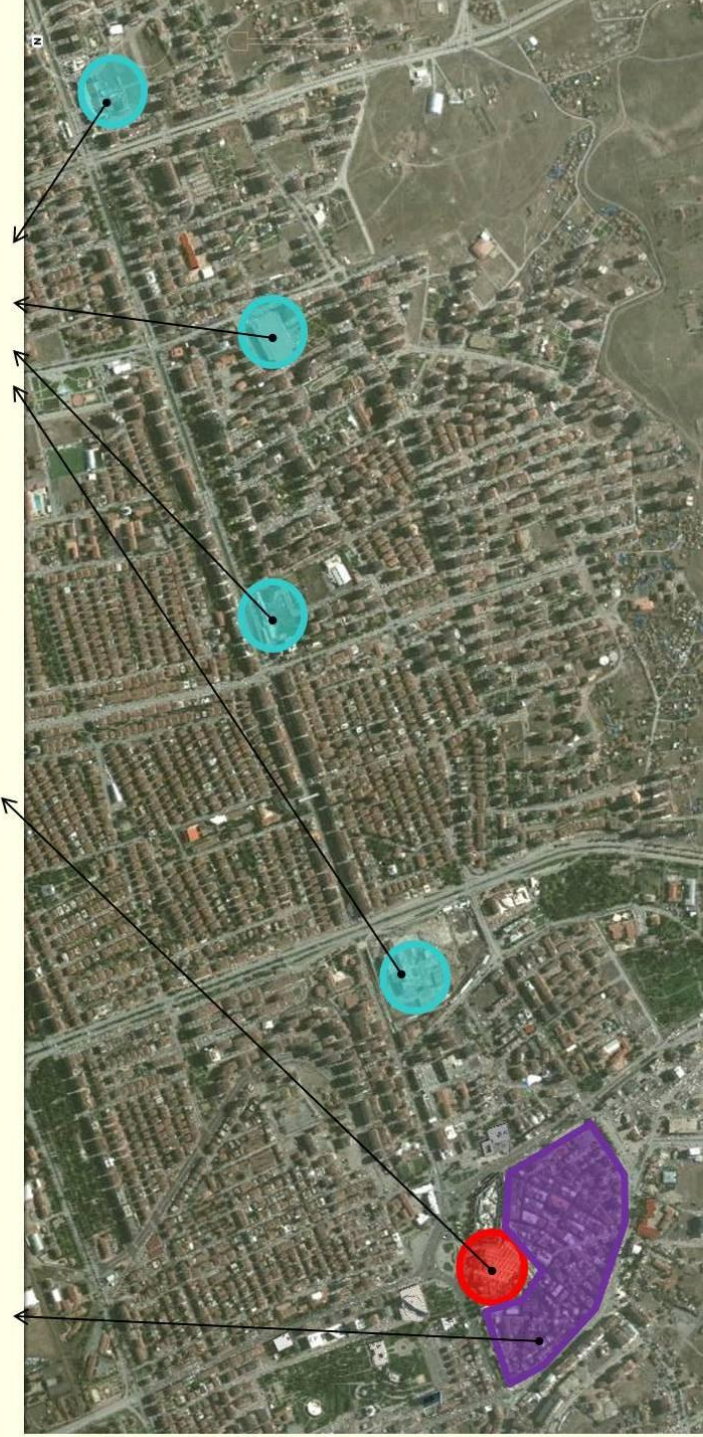
Şekil 2.3 M.Ö.1900-M.S.2016 Kayseri ve çevresindeki ticaret odakları

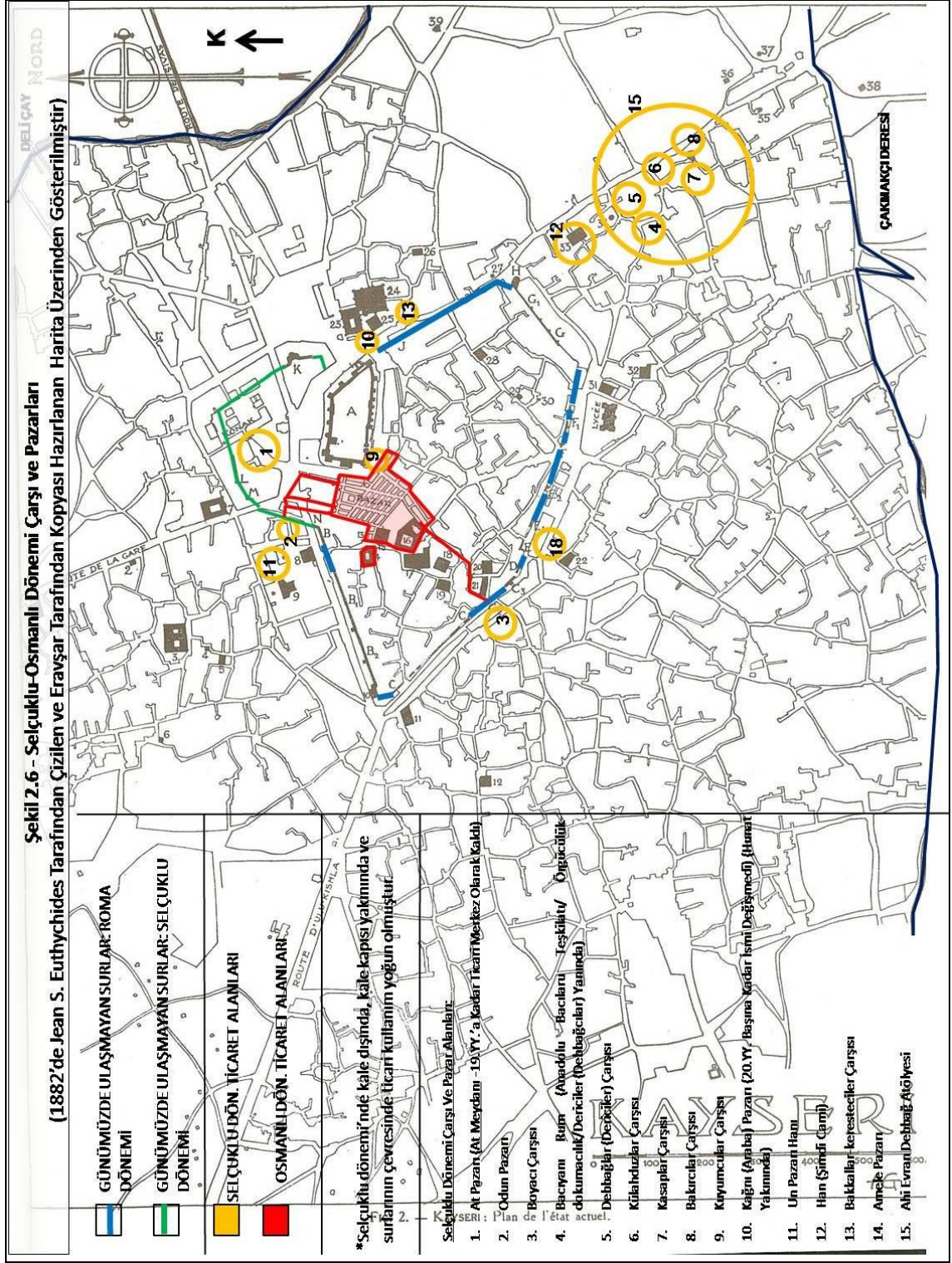
Şekil 2.4 14.yy.'in ikinci yarısı-21.yy. Kayseri ticaret alanları

Şekil 2.5 - 14.YY.'ın İkinci Yarısı -21.YY. Kayseri'deki Ana Ticaret Alanlarının Hava Fotoğrafı Üzerinden Gösterimi
(21. yüzyıldaki gelişim daha detaylı gösterilmiştir)

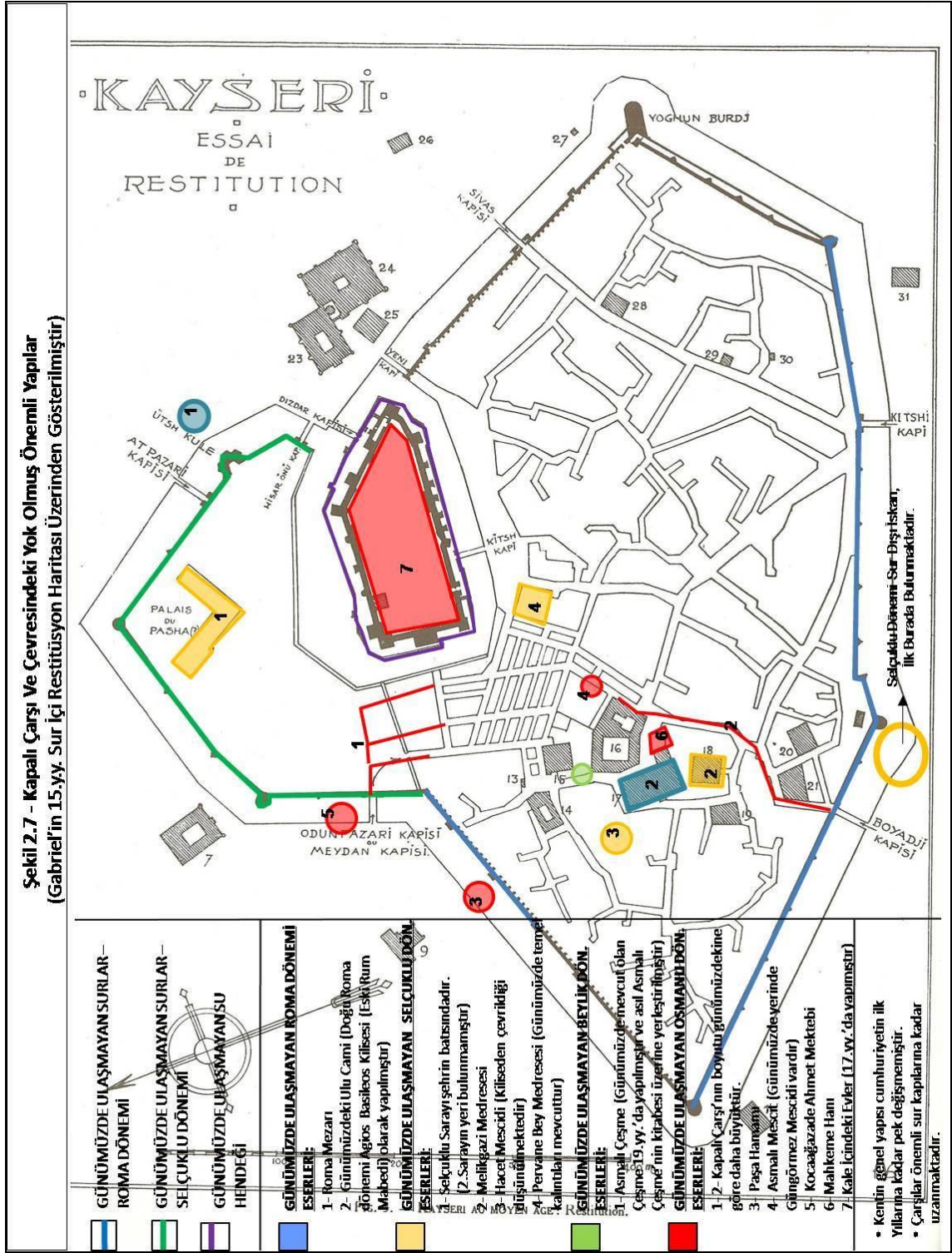
İŞ HANLARI:	KAPALI ÇARŞI:	AVM'LER:
		
Cumhuriyet dönemi ve 1999 yılları arasında şehrin önemli ticaret alanıdır. Günümüzde Kapalı Çarşı ile birlikte çokkültü ticaret alanı haline gelmeye başlamıştır.	Osmanlı dönemi klasik Kapalı Çarşı'sı şeklinde yapılmıştır. 14.yy.'ın ikinci yarısı-20.yy. arasında şehrin en önemli ticaret alanı olmuştur. Günümüzde çokkültü ticaret alanıdır.	2000 yılından itibaren AVM'ler ile birlikte ticaret alanları şehrin kuzey doğusuna doğru kaymıştır. Günümüzde şehrin en işlek ticaret alanıdır.

Şekil 2.5 14.yy.'ın ikinci yarısı-21.yy. Kayseri'deki ana ticaret alanlarının hava fotoğrafı üzerinden gösterimi (21. yüzyıldaki gelişim daha detaylı gösterilmiştir)

Şekil 2.6 Selçuklu-Osmanlı dönemi çarşı ve pazarları

Şekil 2.7 Kapalı Çarşı ve çevresindeki yok olmuş önemli yapılar

KAYSERİ KAPALI ÇARŞISI'NIN GELİŞİM SÜRECİ VE YAPILARI

3.1 Kapalı Çarşı'nın Gelişim Süreci

3.1.1 Kapalı Çarşı'nın Konumu ve Çevresi

Kapalı Çarşı İç Kale ve Ulu Cami arasında, Bedesten merkezli, Selçuklu döneminden beri var olan Cami Kebir Mahallesi'nde gelişmiştir [7].

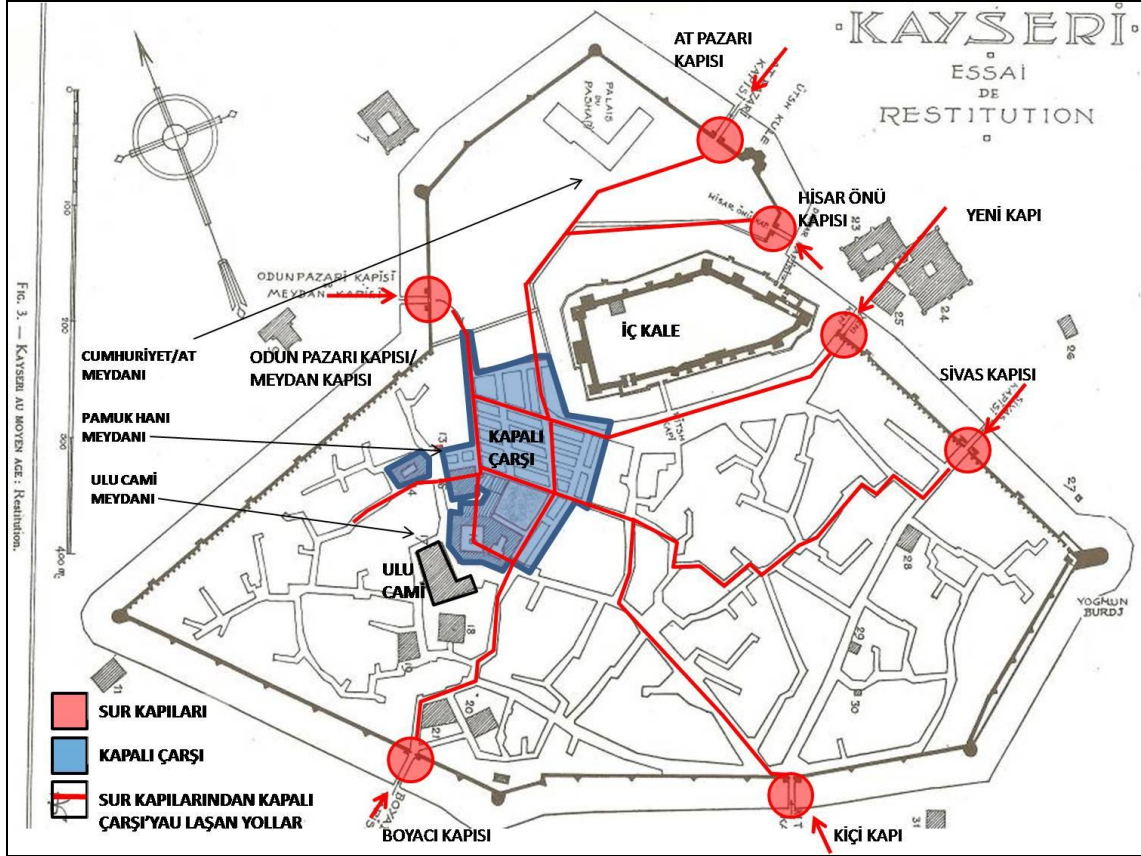
Çarşı'nın yakın çevresinde tarihi çağlardan günümüze ulaşan üç önemli meydan vardır. Bunlar Cumhuriyet Meydanı (At Meydanı), Pamuk Hanı Meydanı (Pamuk Hanı ve Bedesten arasındadır) ve Ulu Cami Meydanı (Sultan Cami Meydanı)'dır.

Kapalı Çarşı, surunun hemen yakınında gelişmeye başlamıştır ve sur kapılarıyla yakın irtibatlıdır. Şehir içine ulaşan yollar surun kapılarından; Kiçi Kapı, Meydan Kapısı ve Boyacı Kapısı'nda birleşerek, surların hemen yakınında bulunan Kapalı Çarşı'da son bulmuştur. [68], [8].

Ayrıca Kapalı Çarşı tarihi ticaret akslarının geçtiği yollar üzerinde gelişmiştir. Bu önemli akslar günümüzde hala varlığını korumaktadırlar. Bunlar; Sipahi Pazarı Çarşısı Sokağı'ndan (Uzun Çarşı), surun Meydan Kapısı (Odun Pazarı) kapısına kadar uzanan yol aksıdır. Saat kulesinden Hacı Hanefi Çarşısı'na ve buradan surun Boyacı Kapısı'na kadar uzanan yol aksıdır. Bedestenden Bezciler Çarşısı'na ve buradan Kazancılar Çarşısı'na uzanan yol aksıdır (Şekil 3.1).

Kapalı Çarşı'nın dükkan adalarının bulunduğu merkeze göre; güney batıda Bedesten, kuzey batısında ticari amaçlı kullanılan iş hanları, doğusunda Kazancılar Caddesi, batısında Ulu Cami, Ulu Cami meydanı ve Pamuk Hanı, kuzeyinde Bürüngüz Cami ve

meydanı, kuzey doğusunda İç Kale, kuzeybatı köşesinde eski sur kalıntıları ve Cumhuriyet meydanı, güneyde Vezir Hanı ve Gön Hanı yer almaktadır. Ayrıca Çarşı'nın bulunduğu alanda daha önceki döneme ait kalıntılar da bulunmuştur. Günümüzde Eski Bakırcılar Çarşısı diye bilinen bölgenin altında 13.yy.'a ait Pervane Bey Medresesi'nin kalıntıları çıkmıştır [49].

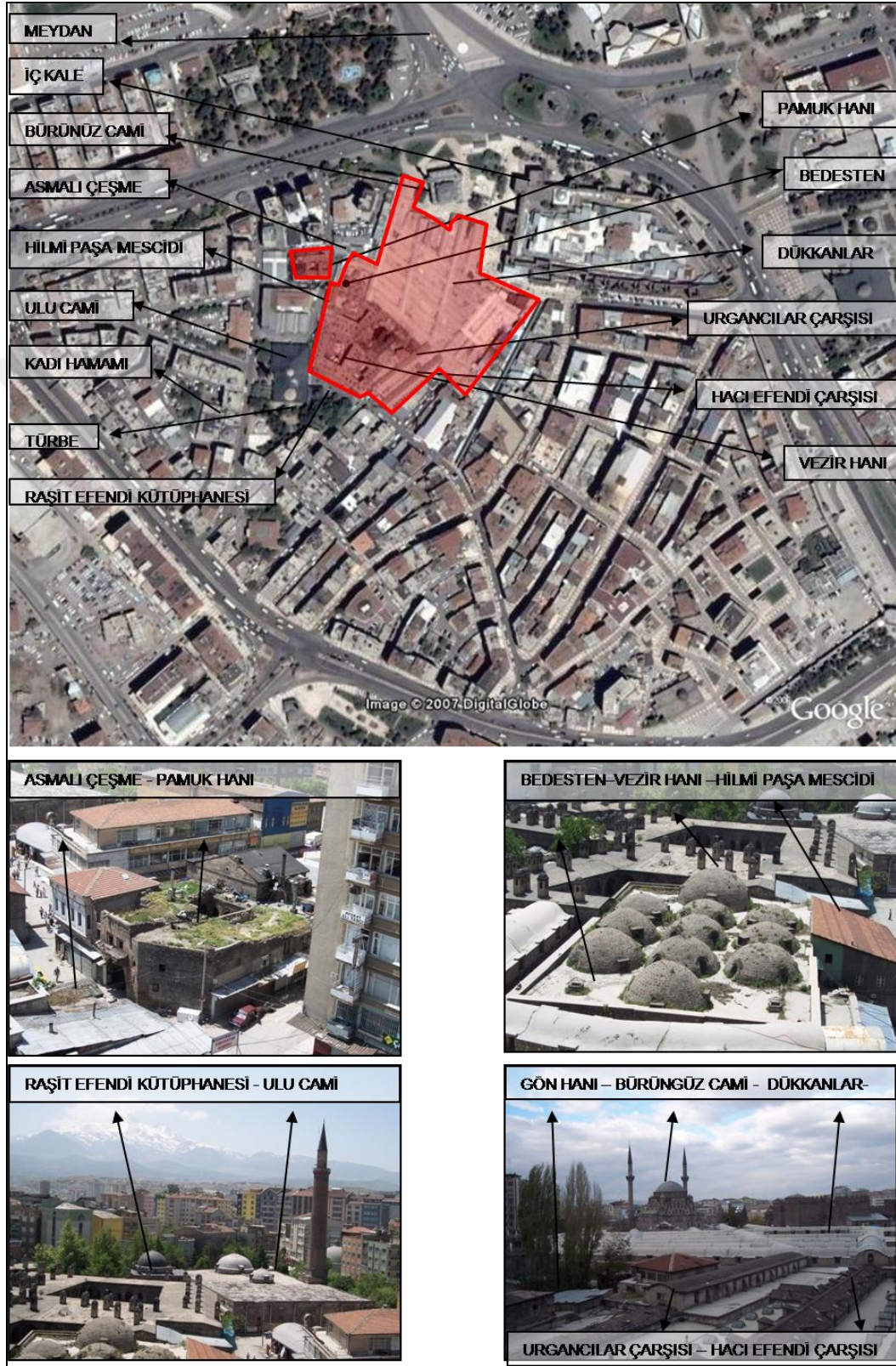

Şekil 3.1 Kapalı Çarşı'nın etrafındaki meydanlar, sur kapıları ve çarşıdan geçen önemli yol aksları

Kayseri Kapalı Çarşısı'nın çevresinde ticaret yapılarını destekleyen farklı işlevlerde birçok yapı mevcut olmuştur. Bu yapılar aynı zamanda esnafın, halkın ve burayı kullananların sosyalleştiği alanlar da olmuştur. Kapalı Çarşı'nın etrafındaki diğer önemli tarihi yapılar; Ulu Cami, Hilmi Paşa Mescidi, Asmalı Çeşme, Mehmet Melik Gazi Türbesi, Raşit Efendi Kütüphanesi ve Kadı Hamamı'dır (Şekil 3.2). Bu dokudaki yok olan tarihi yapılar; İki Kapılı Cami, Mahkeme Hanı, Melikgazi Medresesi ve Urgancılar Çarşısı içindeki Asmalı Mescit'tir¹.

¹ Günümüzde İki Kapılı Cami yerinde Bürüngüz Cami, Asmalı Mescid yerinde Güngörmez Mescidi vardır.

Bu bilgiler sonucunda; Kayseri Kapalı Çarşısı'nın geliştiği çevre ve etrafındaki yapılanma düzeninin, diğer Osmanlı dönemi çarşılarının çevresindeki yapılanma düzeni ile benzer şekilde oluştuğu anlaşılmaktadır.

Şekil 3.2 Ticaret yapılarının ve çevre yapıların hava fotoğrafı

Kapalı Çarşı'nın geliştiği Cami Kebir Mahallesi Selçuklu döneminden beri var olmuştur. 1558 tarihi Kadı Bedrettin Mahmut Vakfiyesi'nde Cami Kebir Mahallesi'nden bahsedilmiştir. Bu mahalle Ulu Cami Mahallesi olarak da anılmıştır. İsmi bu bölgede bulunan Selçuklu-Danışmetliler döneminde yapılan, Kayseri'nin en eski camisi olan Ulu Cami'den almıştır. Ulu Cami Mahallesi ilk kurulduğu dönemden beri; Boyacı Kapısı'ndan, Meydan Kapısı'na kadar uzanmaktadır [7]. Cami Kebir Mahallesi 1872 tarihli vergi kayıt defterinde Sultan Mahallesi olarak da anılmıştır.

Kapalı Çarşı'nın kuzeyinde bulunan ve günümüzde şehrin en büyük meydanı olan Cumhuriyet Meydanı, Selçuklu döneminden itibaren tarihi kaynaklarda At Meydanı olarak geçmiştir [84]. 1872 tarihli vergi kayıt defterlerinde "At Meydanı, Meydan Kapısı" gibi tabirlerle tarif edilen yerin, bugünkü Cumhuriyet Meydanı'nın bulunduğu alan olduğu anlaşılmıştır. Ayrıca bu meydanın hemen yakınında; At Pazarı Kapısı (Odun Pazarı Kapısı) ve Meydan Kapısı isimli sur kapıları bulunmaktadır [85], [6]. Bu nedenle de At Meydanı ismini aldığı düşünülmüştür. Evliye Çelebi de seyahatnamesinde At Pazarı'ndan ve At Pazarı Kapısı'ndan bahsetmiştir [86]. Günümüzde bu alanda bulunan Bürüngüz Cami yerinde, 20. yy. Sonuna kadar İki Kapılı Cami'nin yer aldığı 1558 tarihli Kadı Bedrettin Mahmut Vakfiyesi'nde de geçmektedir. Bu nedenle günümüzdeki Cumhuriyet Meydanı halk arasında İki Kapılı Cami Meydanı olarak da geçmiştir.

At Meydanı ve çevresi 19.yy.'a kadar değişime uğramamış ve ticaret merkezi olma özelliğini devam ettirmiştir. At Meydanı 1880'lerde sebze bahçesi olarak kullanılmıştır. Daha sonra Millet Bahçesi adında geniş bir park yapılmıştır [84]. 19.yy. sonu-20 yy. başında At Meydanı çevresinde idari ve askeri yapılanma olmuştur. Hıfzı Nuri'nin Kayseri Sancağı için hazırladığı rapora göre At Meydanı'nda hükümet konağı, adliye, jandarma, matbaa, belediye, hapishane, ıslahhane, saat kulesi, askerlik dairesi, otomobil garajı yer almıştır. 1930 yıllarında ise At Meydanı çevresindeki bu oluşum yıkılarak yenilenmiştir [87]. At Meydanı bu dönemden sonra kaynaklarda da Cumhuriyet Meydanı olarak isimlendirilmiştir. 1934 yılında Cumhuriyet Meydanı'nı genişletme çalışmalarına başlanmıştır [13]. 1935 yılında günümüzdeki Yeraltı Çarşısı girişine Atatürk Heykeli yerleştirilmiştir. 1946 yılında heykel yenilenmiştir [87]. 1960-70 yıllarında imar faaliyetleri hızlanmıştır. Cumhuriyet Meydanı'na yapılan Yeraltı Çarşısı bu alandaki önemli bir düzenlemedir. Fakat bu süreçte tarihi nitelikli pek çok yapı

yıkılmıştır [88], [3]. 1976 yılında Atatürk heykelinin yenisi yapılmıştır. Heykel bir müddet eski heykel ile aynı alanda yer almış ve sonra iki heykel de kaldırılmıştır. 1984 yılında günümüzdeki Atatürk heykeli, bugünkü yerine yapılmıştır [87]. Cumhuriyet Meydanı ana ulaşım aksların kesiştiği önemli bir kavşak olduğu için 2006 yılında ulaşımı hedef alan (yaya-toplu taşıma vb) yeni bir tasarım yapılarak genişletilmiştir [3].

Kapalı Çarşı'nın bulunduğu alandaki diğer önemli meydan Pamuk Hanı Meydanı'dır. 1806 tarihli Güpgüpzade Hacı Mustafa Ağa Vakfiyesi'nde, vakıf dükkanları tariflenirken Pamuk Hanı'nın bulunduğu alan da tariflenerek, "Pamuk Hanı Meydanı (Pembe Han Meydanı)" olarak ismi geçirilmiştir. 1872 tarihli vergi kayıt defterlerinde Pamuk Hanı Meydanı, Kayseri'de ticaretin yoğun olarak yapıldığı alanlardan biri olarak geçmiştir.

Kapalı Çarşı'nın bulunduğu alandaki diğer önemli bir meydan ise Selçuklu döneminden beri var olan, Ulu Cami (Camii Kebir/Sultan Cami) Meydanı'dır. 12.yy. eseri Ulu Cami'nin hemen önünde yer alan olduğu için bu ismi almıştır [89], [6].

Osmanlı döneminden 20.yy. ortalarına kadar Kayseri'de ticaret dokusu (Kapalı Çarşı da bu ticaret dokusu içerisinde yer almaktadır) ve konut dokusu birbirlerinden ayrılmamıştır [7]. 1893 yılında Kayseri'de bulunan Edmund Nauman eserinde; "sur duvarlarının altında üzeri tonozla örtülü pazar ve bunların etrafında bir sürü sanduka şeklinde ev sıralanır" demiştir [8], [3]. Bu bilgiden 19.yy. sonunda da ticaret ve konut dokusunun birbirlerinden ayrılmadığı ve Kapalı Çarşı'nın etrafının konut yapısıyla çevrili olduğu anlaşılmaktadır.

1930'lu yıllarda Gabriel'in çizdiği haritaya göre şehrin çapı iki kilometrelik bir alan kaplamaktadır ve Kapalı Çarşı da bu sınırın içerisinde (Bkz. şekil 2.1). Bu dönemde Kapalı Çarşı'nın çevre dokusu değişmemiştir.

1950 yılından sonra şehirde ticaret ve imar faaliyetleri hızlanmıştır. İç Kale'nin güneyinden surun Kiçi Kapı'sına kadar olan eski mahallelerdeki yapılar (Kapalı Çarşı'nın çevresini oluşturan ve önemli yapıların bulunduğu alan) yıkılmış ve Kapalı Çarşı'nın çevre dokusu değişmeye başlamıştır [90], [3]. Daha sonra bunların yerlerine beş veya sekiz katlı betonarme iş merkezleri/hanları yapılmıştır. Bu bilgilerden 66 yıl önce Kapalı Çarşı'nın çevre dokusunda konutların da bulunduğu anlaşılmaktadır.

1950 yılından sonra yapılan bu iş hanlarının çoğunluğu ticaret işlevi için yapılmıştır. Bu dönemde buraya yeni yapılan yapılardan bazılarının giriş katı ticaret amacıyla, üst katları konut olarak kullanılmıştır. Günümüzde bu bölgedeki tüm yapılar sadece ticaret işlevindedir. Günümüzde Kapalı Çarşı'nın etrafını saran dokuda; halıcı dükkanları, büfeler, kelleci-paçacı gibi esnaf lokantaları, tamirciler, bıçak bileyici dükkanları, tıbbi giyim elbisesi dükkanları, halı kenarı yapan dükkanlar, beyaz eşya dükkanları, kumaşçılar, toptancılar ve bir kısmı kullanılmayan iş hanları bulunmaktadır.

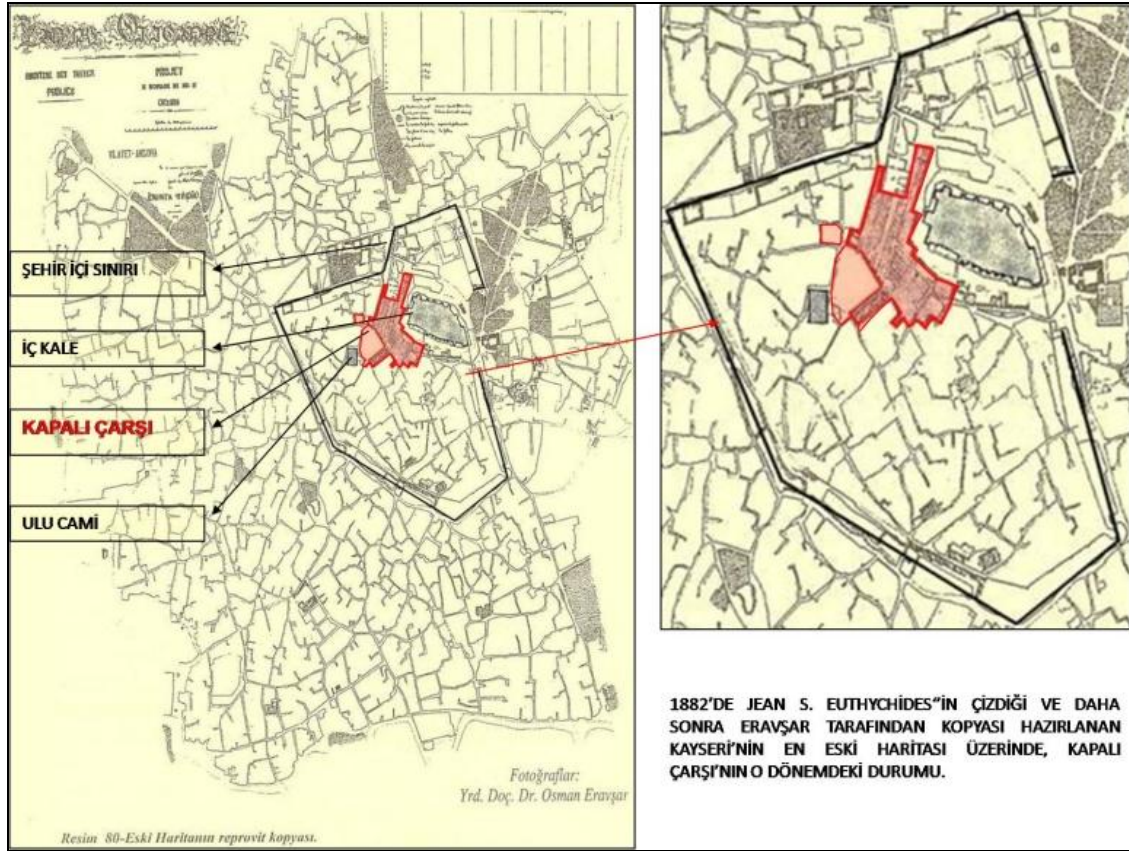
Sonuç olarak Kapalı Çarşı'nın çevre dokusunda yaşanan işlevsel ve fiziksel değişimlerin Çarşı'ya etkileri olmuştur. 20. yüzyıla kadar ticaret alanı olarak kullanılan Kapalı Çarşı yerini etrafını saran, dönemin yeni yapılan bu iş hanlarına bırakmıştır. Yaklaşık son 16 yıldır ise (1999'dan beri) bu iş hanları fonksiyonel olarak yerini yeni yapılan ve sayısı hızla artan AVM'lere bırakmıştır (Bkz. şekil 2.3, 2.5).

Geçmişten Günümüze Kayseri Haritalarında Kapalı Çarşı:

Kayseri'nin ilk şehir haritası 1882 yılında Jean S. Euthychides¹ tarafından hazırlanmıştır. Bu haritada Kapalı Çarşı ve çevresi detaylı olarak gösterilmiştir [8] (Şekil 3.3). Bu dönemde Kapalı Çarşı'nın etrafını saran organik doku bozulmamıştır. Özellikle Kapalı Çarşı'nın kuzeyinde bulunan alan (günümüzde Cumhuriyet Meydanı'nın yer aldığı alan) neredeyse ilk yapıldığı dönemlerdeki halini korumaktadır. Bu harita incelendiğinde Kapalı Çarşı'nın henüz küçülmediği ve saat kulesine kadar uzandığı görülmektedir. Bu haritada Kapalı Çarşı adalarının kuzey taraftaki oluşumu günümüzdekinden farklıdır. 1882 tarihli harita incelendiğinde, Kapalı Çarşı'nın güney doğusunda yer alan adaların tamamının henüz oluşmadığı görülmektedir. Bu dönemde 1977 yılında yapılan Bürüngüz Cami'nin yerinde bulunan İki Kapılı Mescit haritada gösterilmiştir. Ayrıca İki kapılı Mescit yanında iki yapı daha gösterilmiştir. Çayırdağ'ın çevirdiği vakfiyede bu alan tarif edilerek, Pervane Bey Medresesi'nin ve Pervane Bey Hamamı'nın isimleri geçirilmiştir. Bu bilgilerden İki Kapılı Mescid'in Pevanebey Mescidi olabileceği ve yanındaki yapının Pervane Bey Hamamı olabileceği düşünülmektedir. Bütün bu bilgiler

¹ Bu harita günümüze iyi durumda ulaşmamıştır. Günümüzde Süleymaniye Kütüphanesi'nde restorasyonu yapılmaktadır. Osman Eravşar tarafından bu haritanın bir kopyası hazırlanmıştır.

3.1.4.2. bölümü için hazırlanan dönemsel analiz çizimlerinde de detaylı olarak gösterilmiştir.

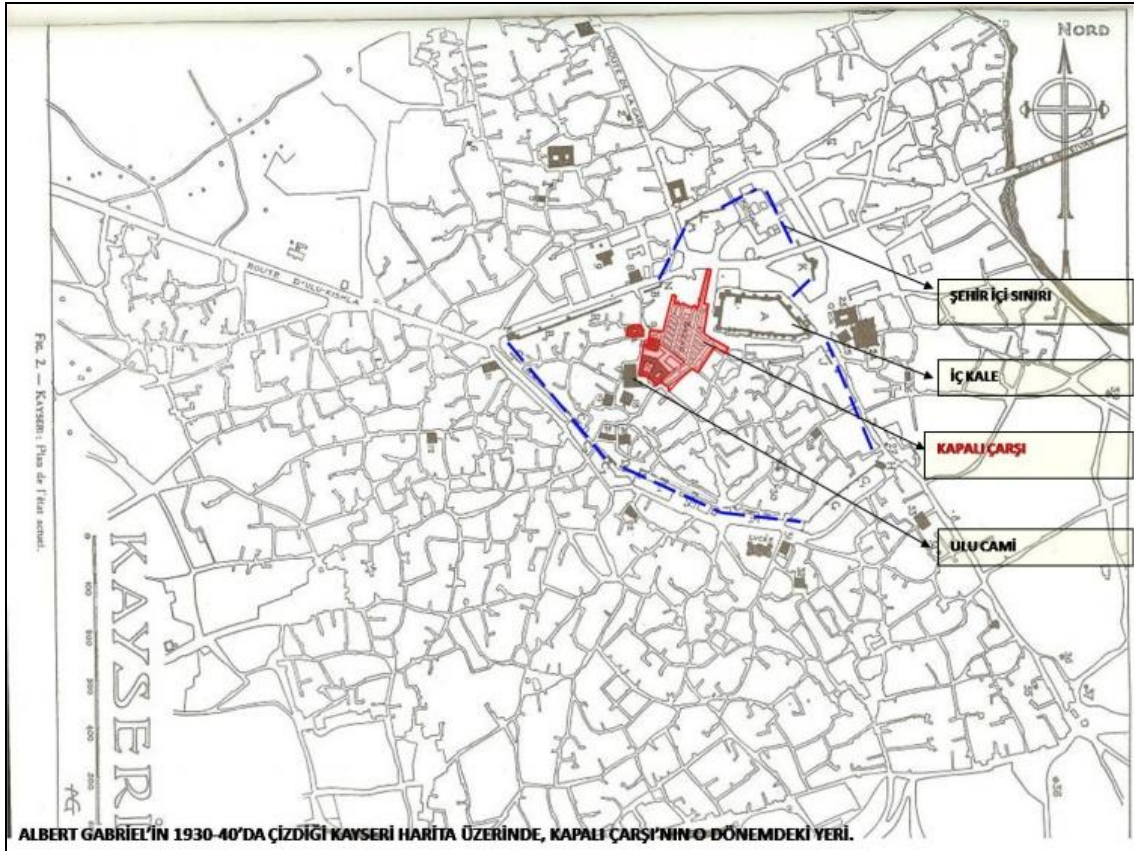

Şekil 3.3 1882-Jean S. Euthychides'in Kayseri Haritasında Kapalı Çarşı'nın Yeri

1930-40'ta Albert Gabriel tarafından Kapalı Çarşı ve çevresini detaylı olarak gösteren bir harita hazırlanmıştır (Şekil 3.4). Bu dönemde de Kapalı Çarşı'nın etrafını saran organik doku bozulmamıştır. Bu haritada da Kapalı Çarşı adalarının kuzey taraftaki oluşumu günümüzdekinden farklıdır. Fakat Kapalı Çarşı'nın kuzeyinde bulunan alan (günümüzde Cumhuriyet Meydanı'nın yer aldığı alan) 1882 haritasına göre biraz daha farklıdır. Gabriel'in haritasında Çarşı'nın kuzey taraftaki adaların bir kısmının küçülmeye başladığı görülmektedir. Fakat bu haritada da Kapalı Çarşı'nın kuzey kısmındaki adaların bir kısmının saat kulesine kadar uzadığı görülmektedir.

1882 tarihli haritaya göre Gabriel'in haritası incelendiğinde, Kapalı Çarşı'nın güney doğusunda yer alan adaların tamamlanmış olduğu ve günümüzdeki halini almış olduğu görülmektedir. Tarihi belgeler incelendiğinde bu dönemde İki Kapılı Mescid'in var olduğu anlaşılmaktadır. Fakat Gabriel'in haritasında bu alan boş olarak gösterilmiştir.

Bütün bu bilgiler 3.1.4.2. bölümü için hazırlanan dönemsel analiz çizimlerinde de detaylı olarak gösterilmiştir.

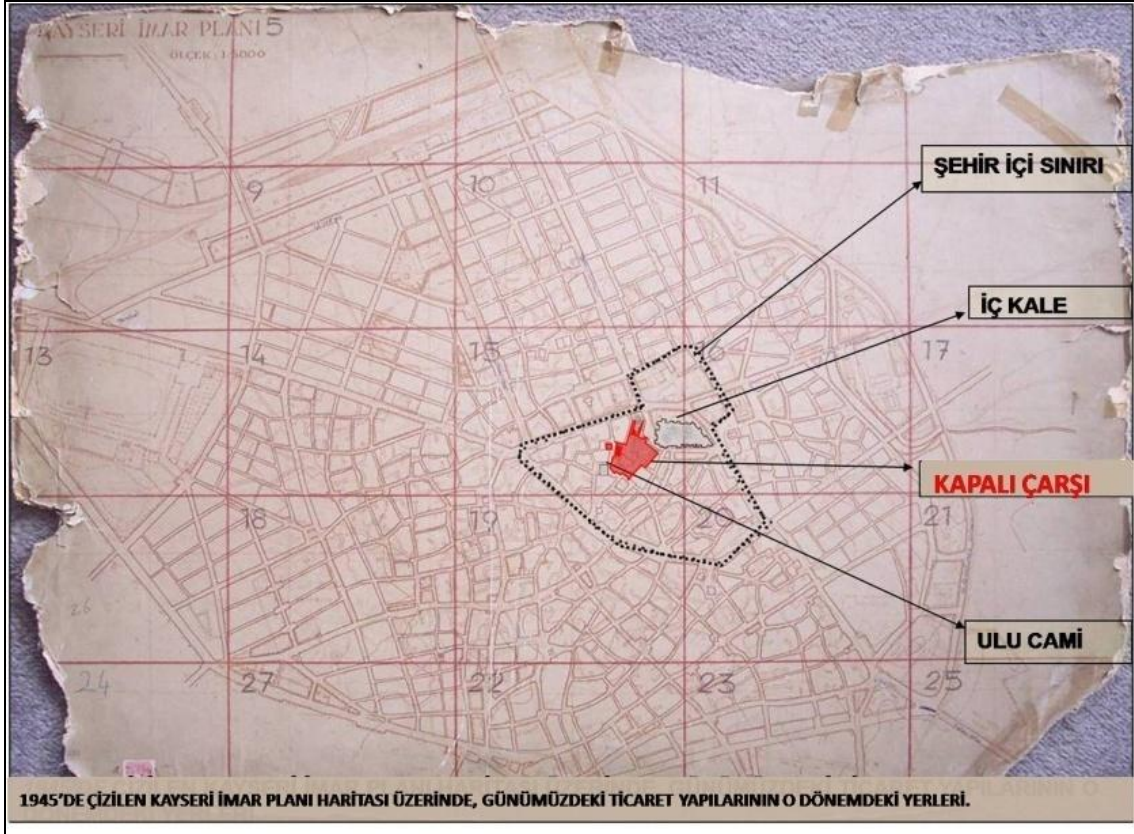

Şekil 3.4 1930-40 –A. Gabriel'in Kayseri Haritasında Kapalı Çarşı'nın Yeri

1882 tarihli Euthychides'in ve 1930-40 tarihli Gabriel'in hazırladığı haritalardan sonra farklı tarihlerde Kayseri imar planları hazırlanmıştır. Bu imar planları sırasıyla 1945, 1975, 1986, 1992, 2000, 2007, 2010 tarihlerinde hazırlanmıştır.

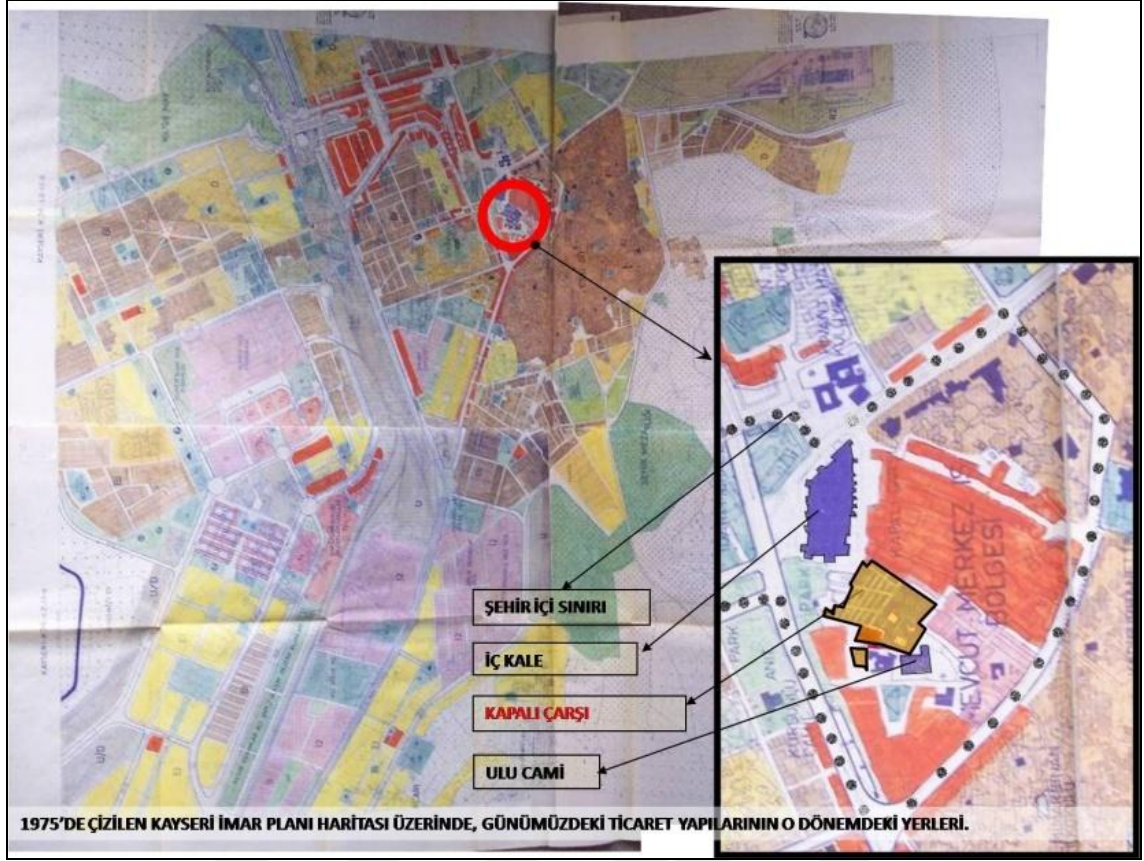
1945 yılında hazırlanan imar planına göre (Şekil 3.5); Kapalı Çarşı'nın etrafını saran organik dokunun bozulmadığı görülmektedir. Bu haritada da Kapalı Çarşı adalarının kuzey taraftaki oluşumu günümüzdekinden farklıdır. Fakat Kapalı Çarşı'nın kuzeyinde bulunan alan (günümüzde Cumhuriyet Meydanı'nın yer aldığı alan) 1882 ve 1930-40 haritasına göre farklıdır. 1945 tarihi imar planında, Çarşı'nın kuzey taraftaki adaların 1930-40 haritasına göre daha da küçüldüğü ve Çarşı adalarının saat kulesine kadar uzamadığı anlaşılmaktadır. Ayrıca 1945 tarihli haritada güney doğusunda yer alan adaların bulunduğu alan (Pervane Bey Medresesi'nin kalıntılarının bulunduğu alan) adalara ayrılmamıştır ve bir bütün olarak gösterilmiştir. Halbuki 1930-40 haritasında bu alanda adaların tümünün oluşmuş olduğu ve günümüzdeki halini aldığı görülmektedir.

1945 haritasında adaların fazla detaylandırılmadığı düşünülmektedir. Ayrıca tarihi belgeler incelendiğinde bu dönemde İki Kapılı Mescid'in var olduğu anlaşılmaktadır. Fakat 1945 tarihli imar planında bu alan boş olarak gösterilmiştir. Bütün bu bilgiler 3.1.4.2. bölümü için hazırlanan dönemsel analiz çizimlerinde de detaylı olarak gösterilmiştir.

Şekil 3.5 1945 Kayseri İmar Planında Kapalı Çarşı'nın Yeri

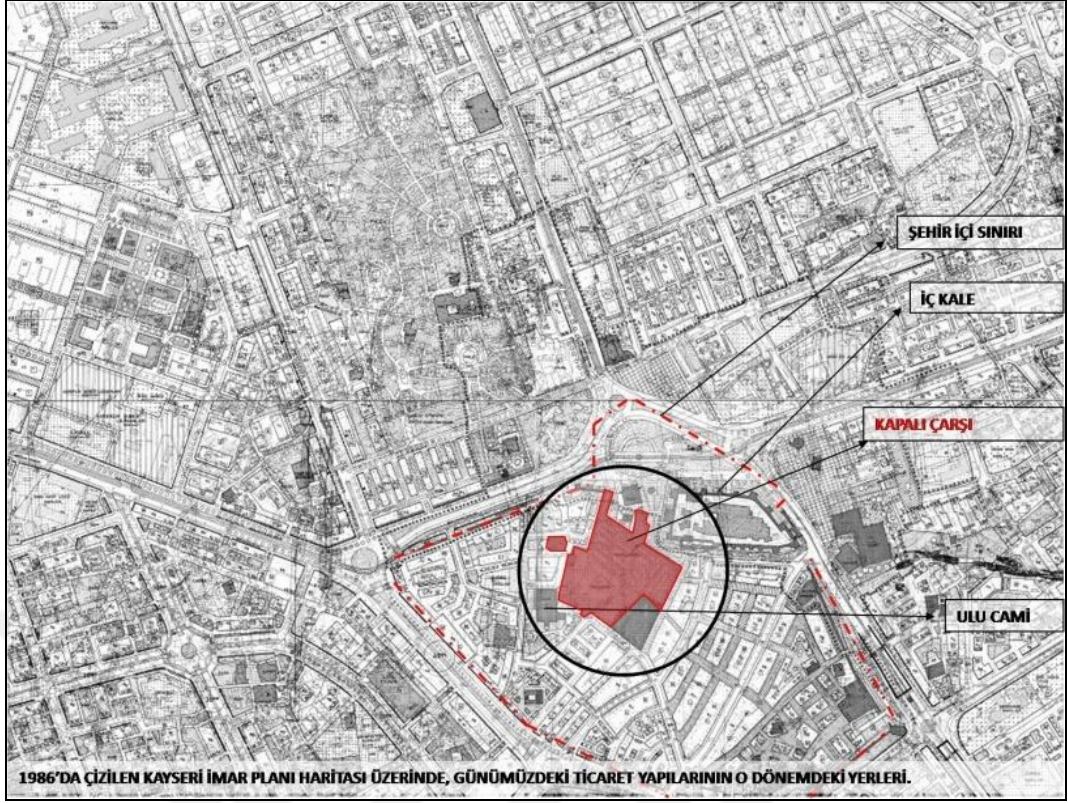
1975 yılında hazırlanan imar planına göre (Şekil 3.6); Kapalı Çarşı'nın etrafını saran organik doku bozulmaya başlamış ve günümüzdeki ızgara plan uygulanmaya başlanmıştır. Bu haritada da Kapalı Çarşı adalarının kuzey taraftaki oluşum günümüzdene durumuna yakındır ve Çarşı'nın eski haline göre küçüldüğü anlaşılmaktadır. Hatta bu harita incelendiğinde; Kapalı Çarşı'nın taralı adalarının günümüzdenden de küçük olduğu anlaşılmaktadır. Fakat günümüzde bu haritadaki kadar küçültülmediği için bu haritada belirtilen küçülmenin tam olarak uygulanmadığı anlaşılmaktadır.

Şekil 3.6 1975 Kayseri imar planında Kapalı Çarşı'nın yeri

1986 yılında hazırlanan imar planı; 1975 imar planı referans alınarak hazırlanmıştır (Şekil 3.7). Bu dönemde Kapalı Çarşı adaları günümüzdeki ile aynı şekildedir. Kapalı Çarşı'nın etrafı günümüzdeki gibi tamamen ızgara plana çevrilmiştir. 1977 yılında Kapalı Çarşı'nın kuzeyindeki yer alan İki Kapılı Cami yerine yapılan, Bürüngüz Cami bu haritada gösterilmiştir.

Daha sonra hazırlanan imar planları 1986 imar planı temel alınarak hazırlanmıştır. Kapalı Çarşı ve çevresinde 1986 planına göre büyük bir değişiklik olmamıştır. Günümüzde farklı olarak, Kapalı Çarşı'nın hemen yakınındaki Cumhuriyet Meydanı büyütülmüş ve bu alana raylı sistem getirilerek ulaşım alanları yeniden düzenlenmiştir.

Şekil 3.7 1986 Kayseri imar planında Kapalı Çarşı'nın yeri

3.1.2 Tarihsel Belgelerde Kayseri'de Ticaret ve Kayseri Kapalı Çarşısı

Kayseri'nin ticari hayatı ve Kayseri Kapalı Çarşı'sı hakkında; vakfiyeler, seyahatnameler, şer'iyye sicilleri, temettuat defterleri, vergi kayıt defterleri ve tapu belgeleri-bilgileri birçok bilgi vermektedir. Özellikle Osmanlı döneminde Kayseri'ye çeşitli bölgelerden gelen seyyahlar şehrin ticari hayatı ve Kapalı Çarşı hakkında bilgiler vermiştir[8].

14. yüzyılın ortalarında Kayseri'ye gelen İbn-i Batuta, şehirde birçok dükkân olduğundan ve şehrin ticari bakımdan canlı ve gelişmiş olduğundan bahsetmiştir.

1500-1600 yıllarında Kayseri'de, iki bedestenin, iki hanın ve yaklaşık 43 vakıf dükkanının var olduğu belirtilmiştir [54].

1570 Kadı Mahmut Vakfiyesi'nde, bu dönemde çarşıların üzerlerinin açık olduğu belirtilmiştir. Bu nedenle Kapalı Çarşı'da kar ve yağmur sularının akması için kuyular ve mazgallar olduğundan, dükkanlarının mahzenleri olduğundan bahsedilmiştir [91].

1584 Nasrullah-zade Hacı Mehmet Efendi Vakfiyesi'nde, çarşılardan detaylıca bahsedilmiştir [45]. 1584 tarihli bir belgede "...Kayseri'de biri Bezezistan-ı Atik diğeri Bezezistan-ı Kayseriye olmak üzere iki bedesten vardır..." denilmiştir [13]. Bu yapılardan

“Bezestan-ı Kayseriye” olarak geçen yapı, Kayseri Kapalı Çarşı yapılarından Bedesten’dir. Çayırdağ diğer bedesten olarak geçen yapının, bedesten olup olmadığına dair şüpheler olduğunu ve bu yapının Kapalı Çarşı ile ilişkisi olmadığını söylemektedir.

Vakfiyelere göre; 16. yüzyılda Kayseri’de Gazezler, Moytablar, Uzun, Kürtüncüler, Eskiciler, Bakkallar, Habbazlar, Kuyumcular, Halaçlar, Pamukçular, Takyeciler, Demirciler, Nalbantlar, Arpacılar ve Abdullah Efendi ve Ot Pazarı Çarşıları yer almaktadır. 16. yüzyıl sonunda Kayseri’de pek çok meslek dalı mevcut olmuştur. [13].

1618 yıllarında Kayseri’de bulunan Polonyalı Simeon, şehrin harap görünüşüne rağmen ticari dokusunun zenginliğinden ve şehrin ticari hayatının gelişmiş olduğundan bahsetmiştir.

1649’da Kayseri’ye gelen Evliya Çelebi ünlü Seyahatnamesi’nin 5. cildinde Kayseri’den ve Kapalı Çarşı’dan detaylı olarak bahsetmiştir ve Kapalı Çarşı’yı “Sultan Çarşısı” diye betimlemiştir:

“...Kayseri’nin de Bursa ve Edirne gibi iki yerde kagir kapalı çarşısı vardır. Bir kuyumculardır ki her türlü kıymetli eşya ve mücevherler bulunur. Çeşitli kap kakak eşyaları pek çoktur. Kuyumcuları mücevher eşya işlerler. Büyük bedestende zengin tüccarlar alış veriş edip, nice çeşitli kumaşlar satın alırlar. Büyük çarşılarından Uzun Çarşı¹[45] gayet süslüdür. At Pazarı’nın yanında olup sadece Kapamacılar çarşısıdır. Bunun sağ tarafında Un Kapanı vardır. Beyaz un burada satılır. Acaib hikmettir ki, bu şehirde un çuvalı içine unu koyup on sene kadar durdursalar asla çürümeyip yine has, beyaz ekmeği olur. İç kale kapısından çıkınca, Atarlar çarşısı vardır ki, çeşitli ilaçların kokusundan gelen gidenin dimağları kokulanır. Attarlardan aşağı temiz ve güzel berber dükkanları vardır. Her birinde temiz ve namuslu birer civanları bulunur. Birden aşağı, ‘Pine duran’ yani eski pabuç ve çizme yamayıcı dükkanlar vardır. Oradan yine caddenin iki tarafı Kara keçili dükkanına varınca bütün kapama ve zubun yapan terzi dükkanları bulunur. Sonra temiz bakkal dükkanları vardır. Muhtesip dükkanı buradadır ki, bütün sarraflar devlet ayarı dışında bir dirhem noksan vermezler. Buradan aşağı hep kasap dükkanlarıdır. Kasap çırakları yüzlerce Karaman koyun ve kuzularını parça parça edip her parçaya gül takarak, zağferan sürüp satarlar. Bunların alt tarafında has ve beyaz börekçiler ile çörekçiler vardır. Muhtesip Ağa dükkânını geçince, Arpacılar Çarşısı, Kazancılar Pazarı, Samurcular Çarşısı gelir....Buradan iç kale önüne varılır. Sol tarafı Mevlevihane bahçe kapısıdır. Bahçe Uzun Çarşı başında son bulur. Saraçhane ile Haffafhane Pazarı, aydınlık, düzenli ve çok kalabalık pazarlardır. Debbağlar Pazarı da çok temizdir. Odun Pazarı kale kapısında olup, o kale kapısına da Odun Kapısı derler. At Pazarı Kapısı,

¹ Günümüzde Uzun Çarşı diye tarif edilen sokağın adı Sipahi Pazarı olarak değiştirilmiştir.

Paşa Sarayı yakınındadır. Koyun Pazarı da o civardadır... Kapalı çarşıdaki sokaklar, Terziler, Attarlar, Uzun gibi, o sokakta satılan ürünün cinsine veya sokağın özelliğine göre isim almıştır ve çoğunun ismi değişmeden günümüze kadar gelmiştir ve hala kullanılmaktadır....”

Evliya Çelebi bu metninde; Kapalı Çarşı'nın yapım sisteminin kagir olduğundan bahsetmiştir. Kuyumcular Çarşısı olarak isimlendirdiği Bedesten'in kuzey arastası olduğunu, Bedesten'in vakfiyesi de desteklemektedir. Çelebi'nin anlatımından, bu dönemde Bedesten'in, Kapalı Çarşı yapıları arasında önemli bir işlevde olduğu anlaşılmaktadır. Çelebi'nin bu metni incelendiğinde, Uzun Çarşı'nın da bu dönemde yapılmış olduğu anlaşılmaktadır. At Pazarı olarak tarif edilen alan, surun At Pazarı Kapısı'nın hemen yakınındadır ve günümüzde bu alanda saat kulesi bulunmaktadır. Kapalı Çarşı'nın saat kulesine kadar uzandığı ve günümüze küçülerek ulaştığı ve bu alandaki çarşı adalarının yok olduğu bilinmektedir. Çelebi, At Pazarı'nın yakınında olduğunu söylediği ve günümüze ulaşmamış olan Kapamacılar Çarşı'nı bu yok olan çarşı adalarının olduğu alanda tariflenmiştir. Bu bilgiler doğrultusunda Kapamacılar Çarşısı'nın yok olan çarşı adalarından biri olduğu düşünülmektedir. Yine aynı alanda tariflediği, Kapamacılar Çarşısı yakınındaki Un Kapanı da günümüze ulaşmamıştır. Çelebi'nin anlatımından; Çarşı'yı Kazancılar Çarşısı'ndan gezmeye başlayarak, Bedesten'in önünden dolanarak İç Kale önüne geldiği anlaşılmaktadır. Buna göre; İç Kale Kapısı'ndan çıkışında yer aldığını söylediği Atarlar Çarşı'sı, günümüzdeki Kadınlar Çarşısı'nın veya Kazancılar Çarşısı'nın girişine denk gelmektedir. Günümüzde farklı işlevlerde dükkanların bulunduğu bu alanda, o dönemde berberlerin, ayakkabı tamirci dükkanlarının, terzi dükkanlarının, bakkal dükkanının, kasap dükkanlarının varlığından bahsetmiştir. Günümüzde bu işlevlerin çoğu farklılaşmış veya yer değiştirmiştir. Arpacılar Çarşısı, Kazancılar Pazarı, Samurcular Çarşısı olarak bahsettiği çarşı ve pazarlar günümüzde mevcut değildir. Çelebi'nin tarifinden, bu çarşı ve pazarların saat kulesinin batı tarafında olabileceği düşünülmüştür. Çelebi Kapalı Çarşı turunu İç Kale önünde sonlandırmıştır. Burada “Uzun Çarşı başında Mevlevihane bahçesi” olarak tanımladığı alanın, günümüzde Bürüngüz Cami'nin bulunduğu alanda olduğu anlaşılmaktadır. “Saraçhane ile Haffafhane” olarak tanımladığı alan, Bedesten'in kuzey ve güney arastaları olduğunu Bedesten'in vakfiyesi de desteklemektedir. İsmi geçen, Debbağlar Pazarı, Odun Pazarı, At Pazarı Selçuklu döneminden beri var olan pazarlardır. “Paşa Sarayı” olarak tarif edilen yapı günümüzde saat kulesinin olduğu alandadır. Terziler,

Attarlar ve Uzun Çarşıları'nın bu dönemde var olduğu anlaşılmaktadır. Bu çarşılardan Terziler Çarşı'nın ismi değişmeden günümüze ulaşmıştır. Uzun Çarşı günümüze "Sipahi Pazarı Çarşısı" olarak ulaşmıştır ve halk arasında Uzun Çarşı ismiyle anılmaya devam edilmiştir. Çelebi'nin anlatımından tüm bu çarşı ve pazarların 1649 yılından önce var olduğu ve o dönemde de devam ettiği anlaşılmaktadır.

Evliya Çelebi ayrıca eserinde, Kapan Hanı'ndan (Pamuk Hanı), Gön Hanı'ndan (günümüze sadece giriş kapısı ve giriş revağı ulaşmıştır ve harap haldedir) ve günümüzde ulaşamayan Boyacı Kapısı yanındaki Kağlamaz Hanı'ndan bahsetmiştir [8].

19. yüzyılda Kapalı Çarşı'da Börekçiler, Kürtüncüler, Büyük, Uzun, Eskiciler, Mıytablar, Hacı Hanif, Haffaflar, Kazazlar, Attarlar, Bit Pazarı, Kuyumcular, Çerçiler, Dikiciler, Katrancılar, Sebzevatçılar, Düvenönü, Oturakçılar, Dökmeciler, Keçeciler, Saçcılar, Kürkçüler çarşıları mevcuttur. Bu çarşılarda börekçi, berber, kebabçı, kürtüncü, nalbant, demirci, keçeci, kömürcü, eskici, kazzaz, attar, bezci, bakıcı, kuyumcu, bakkal, iplikçi, dikici, kahveci, dökmeci, keresteci, çerçi, sebzevatçı, katrancı, oturakçı, kılıcı ve derici gibi meslek grupları faaliyet göstermiştir [41].

1813'te Kayseri'ye gelen seyyah Kinneir, bu dönemde Anadolu'nun çeşitli bölgelerinden ve Suriye'den getirilen pamuğun Kayseri'ye satıldığını söylemiştir.

1835 yılında Kayseri'ye gelen Hamilton, pazarda ithal ve yerli bol ürün¹ bulunduğunu, pazarların çok geniş olduğunu, tüccarların büyük bir kısmının Gayrimüslüm olduğunu söylemiştir. Gayrimüslüm tüccarların büyük bir kısmının, Triesten'den getirdiği ürünleri² Vezir Hanı'nda sattıklarını söylemiştir.

1839'da şehre gelen Ainsworth, çarşıların genişliğinden, ürünlerinin bolluğundan, farklı şehirlerle ve ülkelerle olan sıkı ticaret ilişkilerinden bahsetmiştir.

1850-1858 yıllarında Kayseri'ye gelen Mothman, şehirde yetiştirilen ve satılan ürünlerden³ bahsetmiştir.

¹ Yerli ürünler arasında vişne, kitle, kök boyası ve mavi elbise boyası olduğunu söylemiştir.

² Bu ürünler; enfiye kutusu, cam boncuklar, deniz kabukları, eğersiz koşum takımları, süslü ipler, makas, kağıt, asma kilitlerdir.

³ Şehirde alacehri, kaliteli patates ve lahananın yetiştirilip satıldığını söylemiştir.

1858’de Kayseri’ye gelen Dr. Barths, ticaretin çoğunlukla Gayrimüslimlerin elinde olduğunu, Müslümanların pazar günleri dükkanlarını kapatmadıklarını ve buralarda tütün, meyve ve kuru üzüm satıldığını söylemiştir.

1872 tarihli vergi kayıt defterlerinde “*Kayseri’de ticaretin yoğun olarak yapıldığı semtler, mahalleler ve çarşılar var*” denilerek, incelen ticari dokunun yer aldığı Sultan Mahallesi’nden, buradaki ticaret yapılarından (Bedesten, Gön Hanı, Pamuk Hanın, Vezir Hanın, Urgacılar, Börekçiler, Uzun, Eskiçiler, Gazazlar, Kazancılar, Kürkçüler Çarşıları gibi çarşılar), Pamuk Hanı Meydanı’ndan bahsedilmiştir [92].

1881 yılında Kayseri’de bulunan Tozer, şehrin görünümünün harap olmasına rağmen geniş çarşı ve pazarlarda satılan ürünlerin kalitesinden bahsetmiştir.

1888-1890 yıllarında gelen Cuinet, şehrin ulaşımının çok kötü olmasına rağmen canlı bir ticaret hayatı olduğunu, ihraç¹ ve ithal² edilen ürünlerden bahsetmiştir. Ayrıca özellikle Kapalı Çarşı’dan bahsetmiştir.

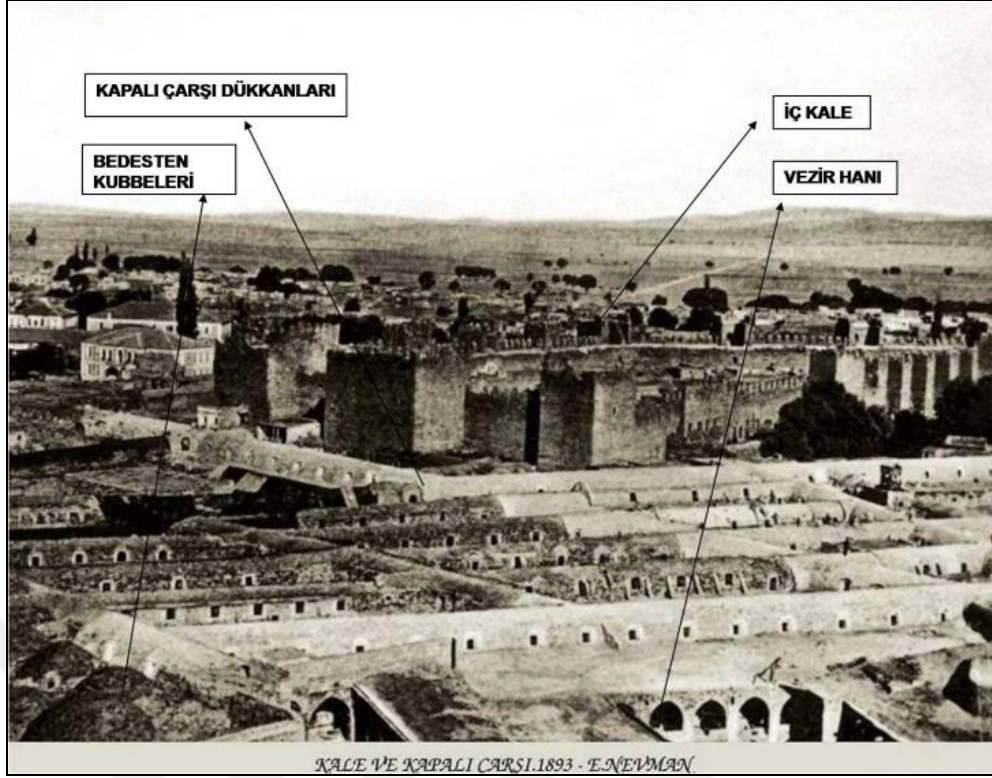
1890’da Kayseri’ye gelen Nauman, Kayseri’nin önemli ticaret yollarının kesiştiği İç Anadolu’nun önemli bir ticaret noktasında bulunduğunu belirtmiştir. Şehirde, çeşitli tarım ürünlerinin ihracatının yapıldığını, yeşil böğürtlen, mum, yün ve kitre ithal edildiğini, kumaşçılık, demircilik gibi el işçiliği yapıldığını ve Rumların pazarlarda para değiştirme (sarrafılık) yaptığını söylemiştir. Ayrıca Kapalı Çarşı’dan ve etrafından detaylı olarak bahsetmiştir. “*...Çarşı içinde süslü yapılar mevcuttur...*” demiştir. Kapalı Çarşı’nın tonozla örtülü olduğunu, çevresinde sanduka şeklinde pek çok ev olduğunu söylemiştir. Ayrıca fotoğraflar çekmiştir ve Çarşının bir sokağının gravürünü yapmıştır [8] [93] (Şekil 3.8).

1891 yılında Kayseri’ye gelen Barkley, şehirde yetişen ürünlerden, ihraç ve ithal edilen ürünlerden³ bahsetmiştir.

¹ Pastırma, Yün, Pamuk, halı, hayvan derisi, darı, badem ve farklı meyveler ihraç edilmiştir.

² Demir ürünleri, pamuk, şeker, pirinç, badem, kuru meyve, kahve ve en çokta petrol ithal edilmiştir.

³ Buğday, arpa, pirinç, keten yetiştirildiğini, pamuk ihraç edildiğini ve Manchester, İsveç keteni, Amerikan mineral yağı ve diğer lüks ürünlerin Mersin yoluyla ihraç edildiğini söylemiştir.

Şekil 3.8 1890'da E. Neuman tarafından çekilen İç Kale ve Kapalı Çarşı fotoğrafı

1890-91'de şehre gelen Cholet, çarşıların büyüklüğünden, çok sokağı olduğundan, örtülerinin tonoz olduğundan, aydınlatma için tonozlarda pencereler ve çarşının etrafında hanlar ve dükkanlar olduğundan bahsetmiştir.

1905'de Kayseri'ye gelen Schwenitz, şehrin çarşı ve pazarlarının büyük olduğunu, Kayseri'nin önemli bir ticaret şehri olduğunu, çarşı ve pazarlarında çeşitli ürünler bulunduğunu, Kayseri Kapalı Çarşısı'nın İstanbul Kapalı Çarşısı'na benzediğini ve çarşıda güzel işçilikli bakır eşyalar yapıldığını söylemiştir [8].

1910'da şehre gelen Garstang, önemli ticaret yollarının Kayseri'ye bağlandığından ve bu durumun neticesinde şehre gelen kervanların yoğunluğun olduğundan bahsetmiştir.

1919 yılında Kayseri'ye gelen Banse, şehrin önemli bir ticaret alanı olduğundan ve ihraç edilen ürünlerden¹ bahsetmiştir [8].

19. yy.'da Kayseri'ye gelen, C. Texier; kale ve çevresindeki esnafların Müslüman çoğunluklu olduğunu ve günümüze ulaşamayan Paşa Sarayı'nın 19. yy.'da varlığından söz etmiştir [8].

¹ Yün, yapağı, pamuk, reçine, pastırma, alacehri, ihraç edildiğini söylemiştir.

Bu tarihsel belgeler incelendiğinde; Kayseri'nin üretim yapan önemli bir ticaret şehri olduğu ve özellikle 15. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar Kapalı Çarşı'nın, Kayseri'de önemli bir ticaret alanı olduğu anlaşılmaktadır.

3.1.3 Kapalı Çarşı'nın Tarihsel Gelişimi

Kapalı Çarşı'yı oluşturan ticaret yapıları 14. yüzyıl sonundan, 20. yüzyıla kadar olan uzun bir süreçte birbirlerine eklenerek, gelişmiştir¹. Bu nedenle bu bölümde Kapalı Çarşı'nın tarih boyunca gelişimi ve değişimi ana hatlarıyla anlatılmıştır. İlerki bölümlerde bu gelişim ve değişimler alt başlıklarda detaylandırılmıştır.

Kapalı Çarşı'yı oluşturan ticaret yapılarının büyük bir kısmı başlangıçta vakıf malı olarak yapılmıştır. Fakat günümüzde yaklaşık yüzde onu vakıflara aittir ve geri kalanı özel şahıslara satılmıştır.

Kapalı Çarşı'yı oluşturan ticaret yapıları Pamuk Hanı, Bedesten, Dükkanlar/Dükkan adaları, Gön Hanı, Urgancılar Çarşısı, Vezir Hanı, Hacı Efendi Çarşısı ve Kazancılar Çarşısı'dır. Pamuk Hanı hariç tüm ticaret yapılarının birbirleriyle mekansal bağlantıları vardır.

14.yy.'ın sonunda yapılan Pamuk Hanı, Kayseri'de sur içerisinde yapılan ilk ticaret yapısıdır. 1497 yılında yapılan Bedesten, Kapalı Çarşı'nın çekirdeğini oluşturmuştur. Daha sonra Bedesten'e eklenerek yapılan ticaret yapılarının tümü Kapalı Çarşı'yı oluşturmuştur.

15. yüzyıl sonunda Bedesten'in üç tarafına bitişik olarak yapılan, otuz sekiz dükkan ve Bedesten-Pamuk Hanı arasındaki dört dükkan ile Kapalı Çarşı'nın gelişimi devam etmiştir [94]. 1519 yılına gelindiğinde Gön Hanı yapılmıştır. 1548 yılında dükkanlar yaptırarak Çarşı gelişmeye devam etmiştir. 1552 yılında Urgancılar Çarşısı yapılmış ve böylece 16. yüzyılın ortalarında Kapalı Çarşı, surun Boyacı Kapısı ve Kiçi Kapısı yönünde büyüyerek ve gelişmiştir [45]. 1500-1600 yıllarına gelindiğinde Kayseri'de bedestenin, iki hanın ve yaklaşık 43 vakıf dükkanının var olduğundan bahsedilmiştir [54]. 1675 yılında, bedestenin üç ana duvarına bitişik olarak yapılan altı dikici, iki terzi, bir hallaç

¹ Fakat Mustafa Cezar bu konuda “çarşının boş bir arsaya bir defada inşa edildiğini” söyleyerek, yanlış bir söylemde bulunmuştur.

ve otuzaltı kuyumcu olmak üzere toplam 55 dükkan var olmuştur [1]. Çarşı'nın önemli yapılarından Vezir Hanı 1723 yılında yapılmıştır. Bu dönemlerde yaşanan doğal afetler Çarşı'yı etkilemiştir. Kapalı Çarşı 1729 yılında yangın ve 1835 yılında bir deprem geçirmiştir [8]. 1844 yılında Hacı Efendi Çarşısı yaptırılmıştır. 1859 yıllarında halk tarafından çarşıya ilaveler yapılmıştır¹ [34]. Kapalı Çarşı'yı oluşturan dükkan adalarının üzeri bu döneme kadar açıktır ve ilk yapıldıklarında üzerlerinin kapalı olduğuna dair bir bilgi yoktur. Kapalı Çarşı 14 Eylül 1870 yılında büyük bir yangın geçirmiştir. Bu ikinci yangın Çarşı'ya büyük zarar vermiştir. Bu yangında Urgancılar ve Hacı Efendi Çarşıları hariç, neredeyse çarşının tamamı yanmıştır. [8].

1870 yılındaki büyük yangından sonra Kapalı Çarşı'nın üzeri tonoz ile kapatılmıştır. Kapalı Çarşı bugünkü şeklini 1870 yılındaki yangından sonra almaya başlamıştır ve Maraşlı Osman Paşa desteğiyle, taş malzeme kullanılarak, toplam 1804 dükkan yeniden yapılmıştır [50], [34], [104].

1907 yılında yayınlanan Ankara Vilayet Salnamesi'nde Çarşı'nın iki binden fazla dükkanı olduğu belirtilmiştir.[34]. 1915 yıllarında bile Kapalı Çarşı neredeyse özgün boyutlarını korumaktadır. Çarşı adalarının saat kulesine kadar uzadığı, o dönemde çekilen fotoğraflardan da anlaşılmaktadır² (Şekil 3.9).

1930-35 yıllarında dönemin valisi Nazmi Toker tarafından Urgancılar Çarşısı ve Hacı Efendi Çarşısı hariç, Kapalı Çarşı'nın dükkan adalarının tonozları yıktırılmıştır. Bu durum çarşının hızla bozulmasına sebep olmuştur. Bu dönemden sonra fiziksel ve işlevsel olarak bozulmaya başlayan Kapalı Çarşı eski önemini kaybetmeye başlamıştır. 1935 yılında Kazancılar Çarşısı yapılmıştır ve bu Kapalı Çarşı'nın en son yapılan çarşısıdır. [95], [45].

1950-1957 yıllarına gelindiğinde, Kapalı Çarşı'da faaliyet gösteren bakırcı, kazancı gibi bir takım meslekler çarşıdan çıkarılarak sanayi bölgesine taşınmıştır [96].

¹ Daha sonraki zamanlarda izinsiz yapılan bu ilavelerin bir kısmı kaldırılmıştır ve yerine 1977 yılında Bürüngüz Cami yapılmıştır.

² Ayrıca Kapalı Çarşı'nın saat kulesine kadar uzandığı bilgisi; kronolojik olarak Kayseri şehir haritaları incelenirken de tespit edilmiştir.

Zamanla Kapalı Çarşı'da fiziksel değişiklikler de olmuştur. 20. yüzyılın ortalarına kadar Kapalı Çarşı dükkânları yer kotundan 50-60 cm yüksektedir. Dükkanların önündeki bu yükseltide sedir ve mangal bulunmaktadır ve burada dükkan sahipleri oturup sohbet etmektedir. Bu dönemde Kapalı Çarşı'nın alışveriş alışkanlığı da daha farklıdır. Müşteriler dükkan içerisine girmeyip, dükkan önlerinde teşhir edilen ürünlerden istediğini esnafa göstererek alışverişini tamamlamaktadır. (Günümüzde dükkan zeminleri sokak kotundan 5-10 cm [kaldırım yüksekliği] yüksekliktedir).

20. yüzyıl sonlarına gelindiğinde, Kapalı Çarşı'nın kuzey kısmındaki bazı dükkan adaları ve İki Kapılı Cami yıkılarak büyük bir alan açılmıştır. Bu alana 1977 yılında Bürüngüz Cami¹ yapılmıştır. Böylece Kapalı Çarşı'nın İç Kale tarafına bakan kuzey tarafı günümüzdeki son halini almıştır. 20.yy. sonuna gelindiğinde, Kapalı Çarşı iyice harap hale gelmiştir (Bunun en büyük nedeni, 1935 yılında Çarşı'nın üst örtüsünün yıktırılmasıdır).

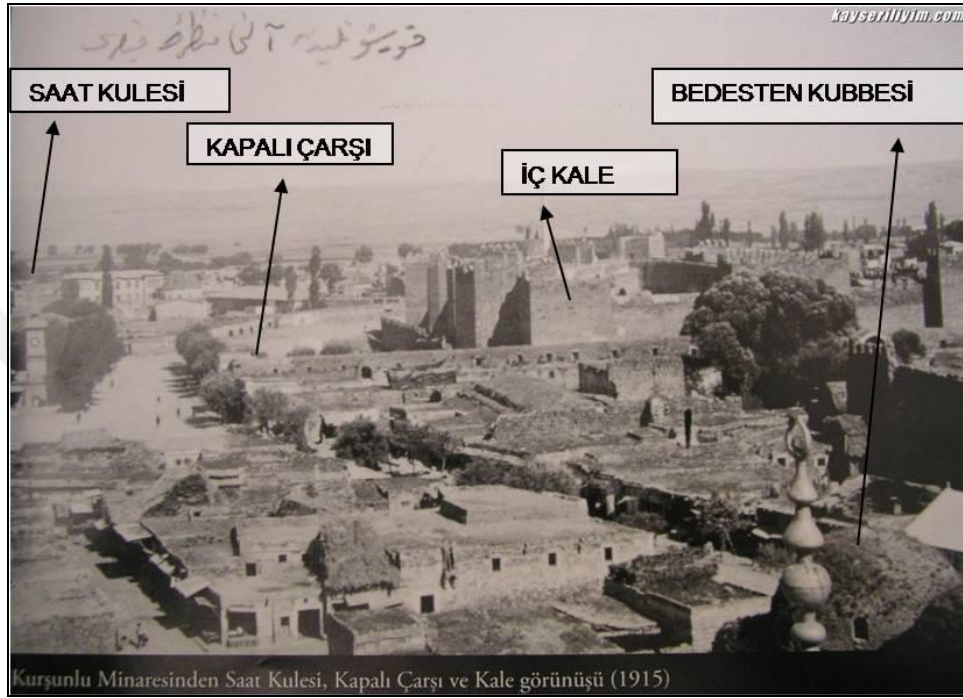
1975 yılında Kapalı Çarşı'nın tescil fişi hazırlanmıştır. 1976 yılında Çarşı'nın tescilinin uygun olduğuna karar verilmiştir [97]. 1977 yılında İstanbul, Bursa ve Kayseri Kapalı Çarşıları için onarım ve imar kanunu çıkarılmıştır [98]. 1981-85 tarihlerinde Kapalı Çarşı için restorasyon projeleri hazırlanmıştır ve bu projeler 1985-87 tarihlerinde onaylanmıştır. 1987-1990 tarihlerinde, İmar ve İskan Bakanlığı tarafından İstanbul ve Bursa ile birlikte Kayseri Kapalı Çarşısı için de kanun çıkarılmıştır. Buna kanuna göre; Kapalı Çarşı 1987-1990 yıllarında yeniden ele alınmıştır. Çarşı'nın üzeri tekrar kapatılmıştır ve 1880'den fazla dükkânıyla bugünkü halini almıştır [95], [45]. Ayrıca 1987-1990 yıllarında yapılan restorasyon çalışmalarında çarşının bir kısmının altında Selçuklu dönemine ait 13.yy. Pervane Bey Medresesi'nin temel kalıntıları bulunmuş ve daha sonra bu alana ne yapılacağına karar verilemeyip üzeri kapatılmıştır [49].

Kapalı Çarşı 1987-90 yıllarında bir bütün olarak ele alınarak, ilk ve son kez yasal onarımı yapılmış ve daha sonra ciddi bir onarım görmemiştir. Zaman zaman küçük kapsamlı destekleyici onarımlar yapılmıştır. 2008 yılından sonra Kapalı Çarşı'nın özgün giriş kapılarını korumak amacıyla bu kapıların önüne kapılar yapılmış ve bu kapılar cam ve

¹ Bürüngüz Cami 13.yy.'ın ikinci yarısı yapıldığı tahmin edilen İki Kapılı Cami'nin yerine yeniden yapılmıştır. İki Kapılı Cami 1882 tarihli Euthychides haritasında mevcuttur ve Bürüngüz Cami'ne göre daha küçük boyuttadır.

çelik malzemeden yapılmıştır. 2009 yılında ise dükkan arasındaki tonozlu sokaklardan doğal gaz borusu geçirilerek ısıtma sistemi yapılmıştır.

Bu dönemden sonra şehirde farklı bölgelerde başka ticaret merkezleri de oluşmaya başlamıştır [99]. Günümüzde ise Kapalı Çarşı ve çevresi çöküntü ticaret alanı haline almıştır.

Şekil 3.9 1915'te çekilen fotoğrafta Kapalı Çarşı'nın Saat Kulesi'ne kadar uzandığı görülmektedir.

3.1.4 Kapalı Çarşı'nın ve Çevresinin Fiziksel Gelişimi

Kapalı Çarşı yaklaşık olarak 22.130 m² alan kaplamaktadır ve bir bedesteni, üç hanı, iki çarşısı/arastası, on bir kapısı, yaklaşık ikibin dükkanı ve onyeddi sokağı vardır. Kapalı Çarşı'nın sokak isimleri; Sipahi Pazarı, Gazezler Çarşısı, Hacı Hanefi Çarşısı, Börekçiler Çarşısı, Kadınlar Çarşısı, Kazancılar Çarşısı, Beziciler Çarşısı, Terziler Çarşısı, Damgacılar Çarşısı, Kürkçüler Çarşısı, Tabaklar (Debbağlar) Çarşısı, Katrancılar Çarşısı, Dikiciler Çarşısı, Postacılar Çarşısı, Eskiçiler Çarşısı, Öz Sokak (Urgancılar Çarşısı) ve Karanlık Sokak (Hacı Efendi Çarşısı)'tır.

Kapalı Çarşı'yı farklı işlevlerde ticaret yapıları oluşturduğu için her birinin mimari özellikleri birbirlerinden farklıdır¹. Kapalı Çarşı'ya bir bütün olarak bakıldığında;

Kapalı Çarşı birbirine paralel ve birbirini kesen dar ve uzun sokaklardan meydana gelmiştir ve çeşitli yönlerde dışarı açılan kapıları vardır. En eski giriş kapıları; Urgancılar ve Hacı Efendi Çarşıları'nın giriş kapılarıdır. Karşılıklı ve yan yana dizilerek yapılan küçük dükkanlar, dükkan adalarını oluşturmuştur.

Çevresindeki yapıların ve yolların konumuna göre kareye yakın çokgen şekilde gelişmiştir. Fakat bir bütün olarak bakıldığında düzgün ızgara planlıdır.

Kapalı Çarşı'yı oluşturan ticaret yapıları kâgir olup, genellikle kesme veya moloz taş kullanılmıştır. Bu ticaret yapıları genellikle sadedir. Düşey taşıyıcı sistem kare veya dikdörtgen büyük ayaklardan oluşmaktadır.

Kapalı Çarşı'nın farklı işlevlerdeki ticaret yapılarında, farklı örtü sistemleri kullanılmıştır². Kapalı Çarşı ticaret yapılarında kullanılan örtü sistemleri kubbe, tonoz, çapraz tonoz, yarım çapraz tonoz ve yarım beşik tonoz, kırma çatıdır.

Kapalı Çarşı'yı oluşturan yapılar genellikle tek katlıdır. Bazı dükkanların mahzeni/bodrumu vardır ve bunların derinlikleri farklıdır. Ayrıca Çarşı'yı oluşturan üç handan ikisi iki katlı diğer tek katlıdır.

Kapalı Çarşı'nın tonoz ve kubbelerinde havalandırma bacaları ve pencereler kullanılmıştır. Çarşı'nın kapı ve pencereleri genel olarak dökme demirden, kesme taş çerçeveli, kare, dikdörtgen veya yuvarlak şekilde yapılmıştır.

Günümüzde Kapalı Çarşı'da alt yapı tesisatı olarak; su, elektrik mevcuttur ve ısınma doğalgaz ile sağlanmaktadır.

3.1.4.1 Kapalı Çarşı'nın Kentsel Ölçekte Fiziksel Gelişimi

Kentsel ölçekte Kapalı Çarşı'nın fiziksel gelişimi bu çalışma kapsamında; 15. yüzyıl sonu, 19. yüzyıl ve 2016 yılında olmak üzere toplam üç dönemde incelenmiş ve bu bilgiler

¹ Kapalı Çarşı'yı oluşturan her bir ticaret yapısı tek tek incelenmiştir ve burada her birinin özelliklerinden ayrıntılı olarak bahsedilmiştir.

² Herbir yapıda kullanılan örtü sistemi Kapalı Çarşı'yı Oluşturan Yapılar bölümünde detaylandırılmıştır.

çizimler ile desteklenmiştir. Bu üç dönemin seçilme nedeni; Kapalı Çarşı'nın ve etrafındaki tarihi yapıların güncel durumunun, imar planı yapılmadan önceki durumunun ve Çarşı ilk yapıldığındaki durumunun ortaya çıkarmasıdır.

Kayseri Kapalı Çarşısı'nın bulunduğu bölge eski dönemlerden beri Kayseri'nin merkezi ve en önemli alanlarından olmuştur. Çarşı yapılmadan önce buradaki tarihi yapılaşmanın ve dokunun, Kapalı Çarşı'nın gelişimine etkilerinin ortaya çıkarılması için bu çalışma yapılmıştır.

Günümüze kadar hazırlanan Kayseri haritalarında; Kapalı Çarşı'nın sadece dış ana sınırları ve çarşı adaların yaklaşık sınırları belirtilmiştir. Bu çalışmada Kapalı Çarşı'nın ticaret yapılarının kent dokusunda detaylı olarak belirtilmesi amaçlanmıştır. Böylece geniş çevresindeki yapılarla ilişkisinin daha rahat okunabileceği düşünülmüştür.

Bu çalışmalar hazırlanırken, 1882 Jean S. Euthychides ve Gabriel'in Kayseri için hazırladığı haritalar ve çeşitli tarihi belgeler refererans alınmıştır.

15.yy. Sonu Kapalı Çarşı ve Çevre Dokusundaki Yapıların Kronolojik Analizi:

Kapalı Çarşı yapılmadan önce Kapalı Çarşı'nın bulunduğu bölgenin etrafında yapılanma başlamıştır. Kapalı Çarşı'nın geniş çevre dokusuyla (sur dışı da dahil) ilgili net bir bilgi olmadığı için bu çalışmada sadece 15. yüzyıl sonuna kadar oluşmuş olan Kapalı Çarşı ve geniş çevresindeki önemli tarihi yapıları belirtilmiş ve sur dışındaki doku alanına dair bir restitüsyon çalışması yapılmamıştır.

Bu çalışma hazırlanırken, Gabriel'in Ortaçağ restitüsyon haritası ve tarihi bilgiler referans alınmıştır. 15. Yüzyıl sonu kronolojik analiz için yapılan çizim çalışmasında, yapılar yapıldığı döneme göre renklendirilerek lejantlara ayrılmıştır (Şekil 3.10).

Kapalı Çarşı'nın yakınında bulunan, Kayseri surları Roma İmparatoru III. Gordianus zamanında (M.S. 238-244) yapılmaya başlanmıştır. Bu döneme ait sikkelerde bulunan bilgilerin bunun bir kanıtı olduğu söylenmektedir. Yine Kapalı Çarşı'nın çok yakınında bulunan Kayseri İç Kalesi M.S. 17'de gelişmeye başlamıştır [8].

Kapalı Çarşı'nın en önemli nirengi noktalarından Ulu Cami (Cami Kebir) 12. yüzyılda yapılmıştır. Ulu cami'nin güney dış duvarına bitişik olarak yapılan, Melik Mehmet Gazi Türbesi de 12. yüzyılda yapılmıştır. Ayrıca yine bu alanda bulunan ve 12. yüzyılda

yapılan Melikgazi Medresesi günümüze ulaşamamıştır. Çarşı'nın geniş çevresinde yer alan ve 12. yüzyılda yapılan yapılardan Hasbek Kümbeti ve Çeşmesi 1184-1185 yıllarında yapılmıştır ve surun hemen dışında yer almaktadır. 1184-90 yıllarında Alaca Kümbet yapılmıştır ve surun dışında yer almaktadır. Bu bölgedeki önemli dini yapılardan Lale Cami ise 12. yüzyılın ilk çeyreğinde yapılmış ve bu yapı da surun dışında yer almaktadır.

13. yüzyıla gelindiğinde Kapalı Çarşı'nın bulunduğu bölgenin etrafında yapılanma devam etmiş ve 13.yy.'da yapıların tümü surun hemen dışında yer almıştır. 1234 yılında Hunat Hamamı, 1235 yılında Hunat Medresesi ve 1238 yılında Hunat Cami yapılmıştır. 1238-39 yıllarında günümüzde Kılıcım Kitapevi olarak kullanılan, Seraceddin Medresesi yapılmıştır. 1260-70 yıllarına gelindiğinde Hunat Hatun Türbesi yapılmıştır. 1267-68 yıllarında Sehabiye Medresesi (Sahip Ata Medresesi) yapılmıştır. 1271 yılında ise Haturoğlu Cami yapılmıştır. Han Cami de 13. Yüzyılda yapılan önemli yapılardandır. Günümüze ulaşamayan ve Günümüzdeki Bürüngüz Cami'nin yerinde bulunan İki Kapılı Cami (Pervane Bey Mescidi)'nin, 13. yüzyılın ikinci yarısında yapıldığı söylenmektedir [7]. Ayrıca günümüzde Kapalı Çarşı'nın iki adasının altında temel kalıntıları bulunan Pervane Bey Medresesi de 13. yüzyılda yapılmıştır.

Bu alandaki önemli yapılardan Paşa Sarayı 14. yüzyılda yapılmıştır. Saltanat Sarayı veya Devlethane olarak da isimlendirilmiştir. Selçuklu döneminde yapılan iki saraydan şehir merkezinde olan tek saraydır. Bu sarayın daha önce yapılmış eski bir yapı üzerine yapıldığı da söylenmektedir [6]. Yapının tam olarak ne zaman yapıldığı belli değildir. 1398'de tamamlanan "Bezm u Rum" isimli eserde bu sarayın bahsi geçtiğine göre bu sarayın en geç 14.yy. başında yapılmış olabileceği düşünülmektedir [6]. 14. yüzyılın ortasında yapılan Selahaddin Hamamı sur dışında yer almaktadır. Yine 1350-51 tarihlerinde yapılan Kutlu Hatun Türbesi de sur dışında yer almaktadır. Kayseri'de sur içine ilk yapılan ticari yapı olan Pamuk Hanı 14. yüzyılın ikinci yarısında yapılmıştır. Pamuk Hanı Kapalı Çarşı'nın önemli yapılarından. Günümüze sadece kitabesi ulaşan asıl Asmalı Çeşme 1390 yılında yapılmıştır. Günümüze ulaşamayan Asmalı Mescid 14. yüzyılda yapılmıştır [3].

15. yüzyılda Kapalı Çarşı ve geniş çevresinde yapılan yapıların tümü sur içerisinde yer almaktadır. Kale içerisine yapılan Fatih Camisi 15. Yüzyılda yapılmıştır. Emir Sultan Cami (Mescid) ve türbesi de 15. Yüzyılda yapılmıştır. 1432 yınıa gelindiğinde Hatuniye

Medresesi yapılmıştır. 1466 yılında ise Seyh Cami ve 1484 yılında İbrahim Tennuri Türbesi yapılmıştır. 1497 yılında yapılan Bedesten sur içerisine yapılan ikinci ticaret yapısıdır. Ayrıca Bedesten Kapalı Çarşı'nın en önemli yapılarından biridir. Yine 15. yüzyıl sonunda Bedesten etrafına yapılan dükkanlar ile, Kapalı Çarşı'yı geliştirmeye ve büyümeye başlamıştır.

19.yy. Kapalı Çarşı ve Çevresi'nin Kronolojik Analizi

Bu çalışmada Kapalı Çarşı'nın ve geniş çevresinin 19. yüzyıla (19. yy. dahil) kadar olan önemli tarihi yapıları ve bu dönemdeki çevre dokusu belirtilmiştir. Özellikle bu dönem seçilmesinin nedeni Çarşı'nın çevre dokusunun henüz değişmeden önceki son halini koruyor olmasıdır. Kapalı Çarşı'nın geniş çevre dokusundaki değişiminin Çarşı'nın gelişimine etkileri de bu çalışmada incelenmiştir. Bu dönemde Kapalı Çarşı'yı oluşturan yapılardan Kazancılar Çarşısı hariç diğerleri yapılmıştır.

Bu çalışma hazırlanırken, 1882 tarihli Jean S.Euthychides Haritası ve 1930 tarihli Gabriel Haritası referans alınmıştır. 19. yüzyıl kronolojik analiz için yapılan çizim çalışmasında, yapılar yapıldığı döneme göre renklendirilerek lejantlara ayrılmış ve çevre doku sınırları 19.yy.'a göre çizilmiştir (Şekil 3.11).

Bir önceki çalışma olan 15. yüzyılda yapılan yapılardan bazıları 19. yüzyılda yok olmuştur. Surların büyük bir kısmı 19. yüzyıla ulaşamamıştır [8]. 12. yüzyılda yapılan Melik Gazi Medresesi de 20. yüzyılda belediye tarafından yıkılmıştır. 1390 yılında yapılan asıl Asmalı Çeşme bu dönemde yıkılmıştır ve sadece kitabesi kalmıştır.

Kapalı Çarşı'nın önemli yapılarından Gön Hanı 1519 yılında yapılmıştır. Yine Kapalı Çarşı'nın en eski ve iyi korunmuş çarşılarından, Urgancılar Çarşısı 1552 yılında yapılmıştır. 1512 yılında Yanıkoğlu Suya Kanmış Hatun Türbesi ve 1564 yılında İsa Kümbeti sur dışına yapılmıştır. Buradan da sur dışına yapılanmanın devam ettiği anlaşılmaktadır. 1542 yılında yapılan Kadı Hamamı Kapalı Çarşı'nın çok yakınındadır ve Çarşı'nın önemli nirengi noktalarındandır. 1573 yılında ise Mimar Sinan'ın eseri olan Kurşunlu Cami yapılmıştır.

1664-65 yıllarında yapılan Cincıklı (Çiğdem) Cami sur içerisine yapılmıştır. Yanıkoğlu Cami ise 1657 yılında sur dışına yapılmıştır.

1723 yılında yapılan Vezir Hanı Kapalı Çarşı'nın en önemli yapılarından. Raşit Efendi Kütüphanesi, 1796 yılında Ulu Cami'nin doğu duvarına bitişik olarak yapılmıştır. 1797 yılında yapılan Kalemkırdı Cami sur dışına yapılmıştır.

1830-75 yılları arasında ilave onarımlar ile bugünkü şeklini alan Meryem Ana Kilisesi'nin (Eski Kilise, Asvatzadzin Kilisesi) tam olarak yapım tarihi belli değildir ve sur içinde yer almaktadır [3]. Kapalı Çarşı'nın önemli ve iyi korunan yapılarından Hacı Efendi Çarşı'sı 1870 yılında yapılmıştır. 1886 yılına yapılan Zeynel Abidin Türbesi sur dışında yapılmıştır. Ulu Cami'ye bitişik olarak yapılan Mahkeme Hanı da 19. yüzyılda yapılmıştır [24]. Hilmi Paşa Mescidi'nin yapım tarihi net olmasa da, mescid içesisindeki kitabeden 19. yüzyıl sonlarında yapıldığı anlaşılmaktadır. Fakat bu kitabenin Hilmi Paşa Mescidi'ne ait olmadığına dair söylemler de vardır [100]. Hilmi Paşa Mescidi Bedesten'in güney ön dükkanlarının yerine yapılmış ve Bedesten'nin güney giriş kapısının kapanmasına neden olmuştur.

2016 Yılı Kapalı Çarşı ve Çevresinin Kronolojik Analizi

Bu çalışmada Kapalı Çarşı'nın ve geniş çevresinin 2016 yılına¹ (2016 yılı dahil) kadar olan önemli tarihi yapıları ve çevre dokusu belirtilmiştir. 20. yüzyılın ilk yarısına gelindiğinde Kapalı Çarşı yapılarının tümü tamamlanmış hatta bozulmalar başlamıştır.

2016 yılı kronolojik analiz için yapılan çizim çalışmasında, yapılar yapıldığı döneme göre renklendirilerek lejantlara ayrılmıştır ve çevre doku sınırları 2016 yılına göre (güncel) çizilmiştir (Şekil 3.12).

20. yüzyıl sonundan itibaren Kapalı Çarşı'nın çevre dokusu organik bir düzende iken, 20. yüzyıl sonundan itibaren ızgara plan tipinde yeniden düzenlenmiş ve günümüzdeki halini almıştır.

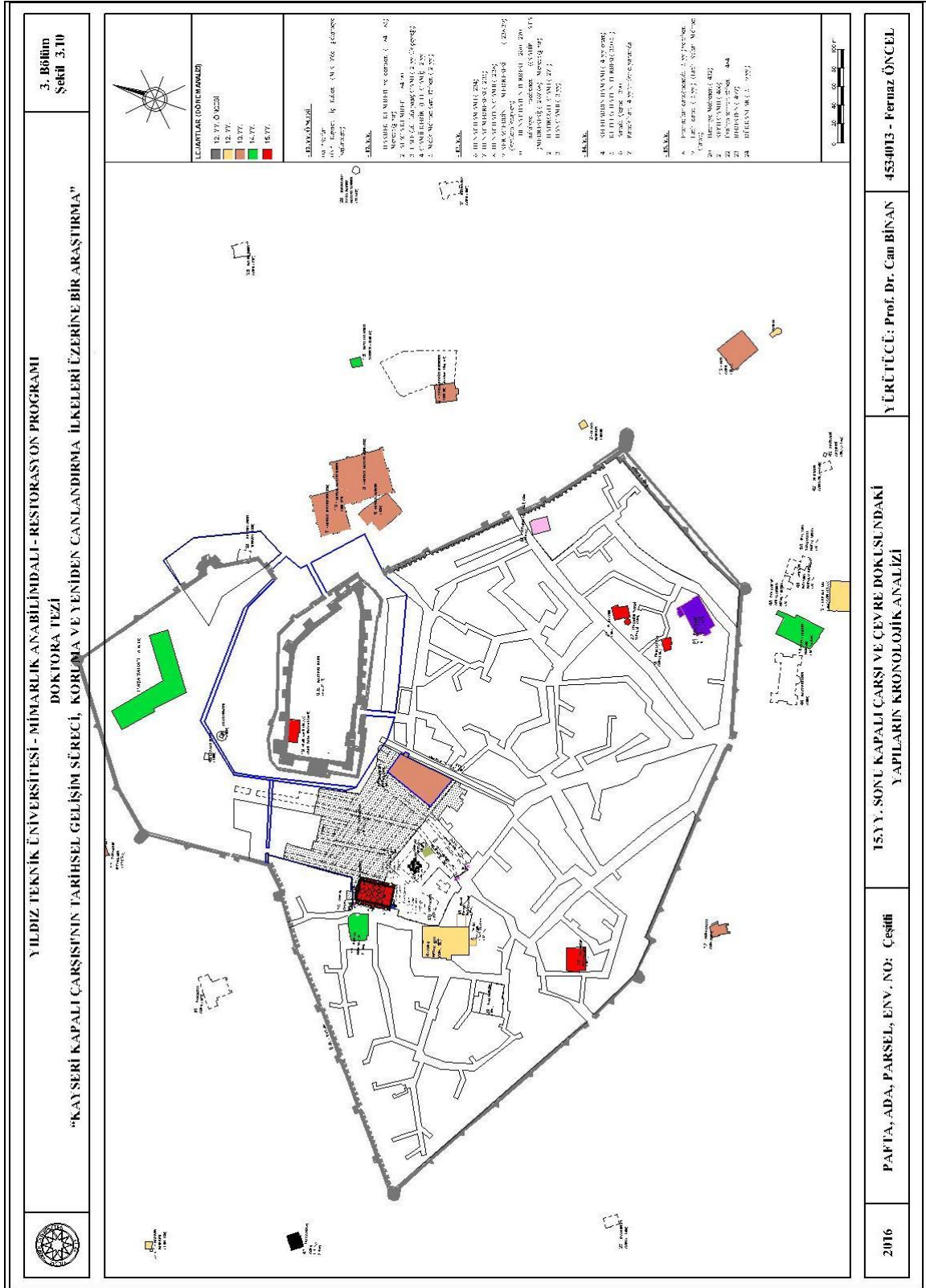
1935 yılında yapılan Kazancılar Çarşısı, Kapalı Çarşı'nın son yapısıdır. 1949 yılına gelindiğinde, 12. yüzyılda yapılan ve daha sonra yıkılan Hoca Hasan Cami yeniden yapılmıştır ve sur dışında yer almaktadır. 20. yüzyıl başında yapılan Seyitgazi Cami ve

¹ Alan analizi 2013 yılında yapılmıştır ve Çarşı ve çevresi günümüze aynı şekilde ulaşmıştır.

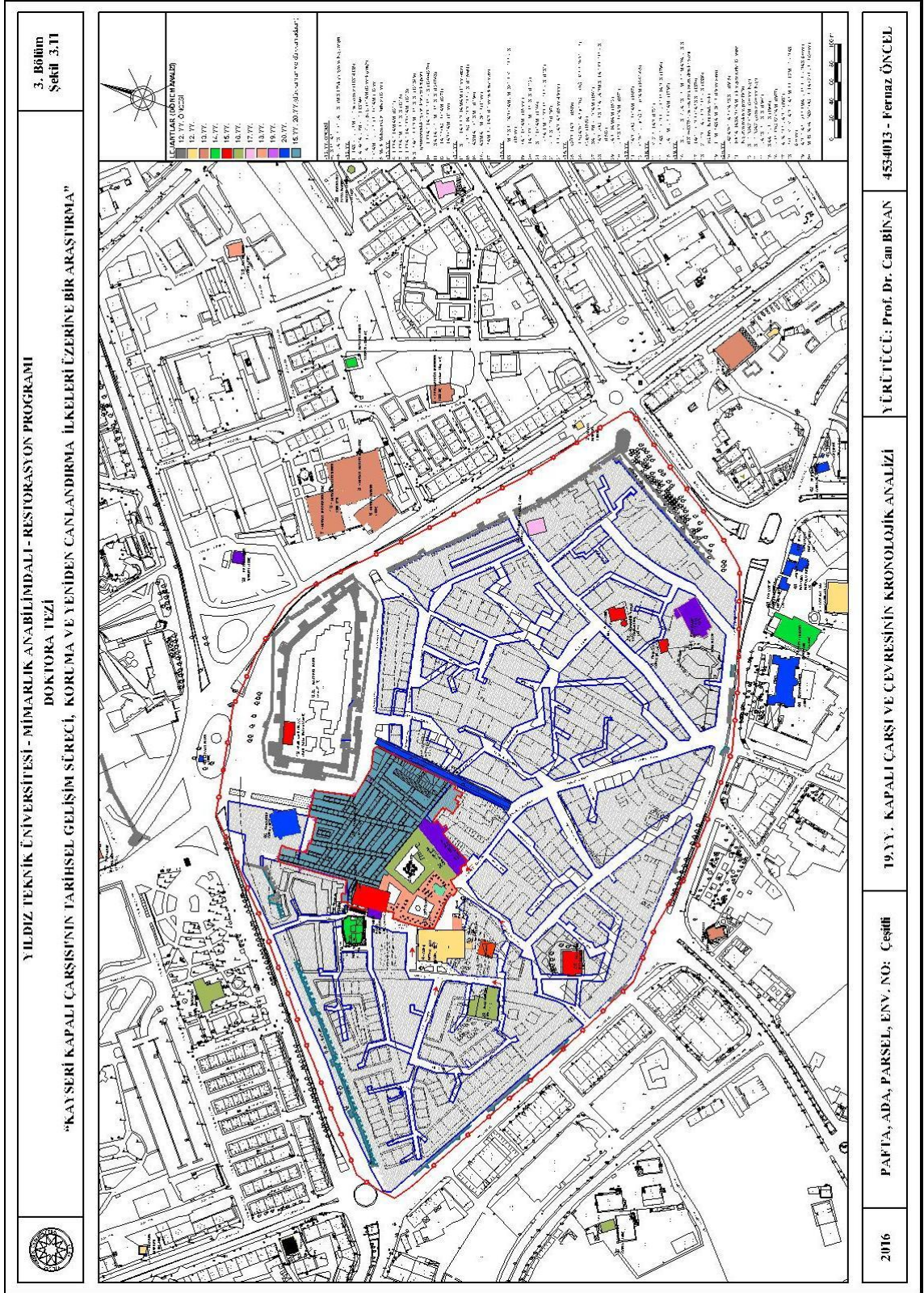
çeşmesi, 1904 yılında yapılan Kayseri Lisesi sur dışında yer almaktadır. 1906 yılına gelindiğinde Cumhuriyet Meydanı'nda bulunan saat kulesi yapılmıştır.

20. yüzyıl başında Kapalı Çarşı'nın Terziler Sokağı'nın bitimine, Asmalı Çeşme (ikinci) yapılmıştır ve asıl Asmalı Çeşme'nin kitabesinin bu çeşmeye yerleştirildiği söylenmektedir [85]. Yine 20. yy. başında, Urgancılar Çarşısı içinde bulunan ve yıkılan Asmalı Mescid yerine Güngörmez Mescidi yapılmıştır. 1977 yılında yıkılan İki Kapılı Mescid yerine Bürüngüz Cami yapılmıştır. Bürüngüz Cami'nin yapımıyla, Kapalı Çarşı'nın yakın çevresindeki değişim çarşısı da etkilemiş ve bu dönem çarşı ve çevresinde büyük değişimler olmuştur. 1984 yılında günümüzdeki Atatürk Anıtı yapılmıştır. Ayrıca 20. yüzyılda sur dışında yapılan üç tarihi nitelikli konak, günümüzde farklı işlevlerle kullanılmaktadır. Bunlar günümüzde, Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü Hizmet Binası, Anıtlar Koruma Kurulu Binası ve Mustafa Taşcıoğlu Hafız Okulu olarak kullanılmaktadır. Ayrıca bu dönemde Kapalı Çarşı'nın meydan tarafına uzayan adaları da yıkılmış ve Kapalı Çarşı küçülerek günümüzdeki halini almıştır.

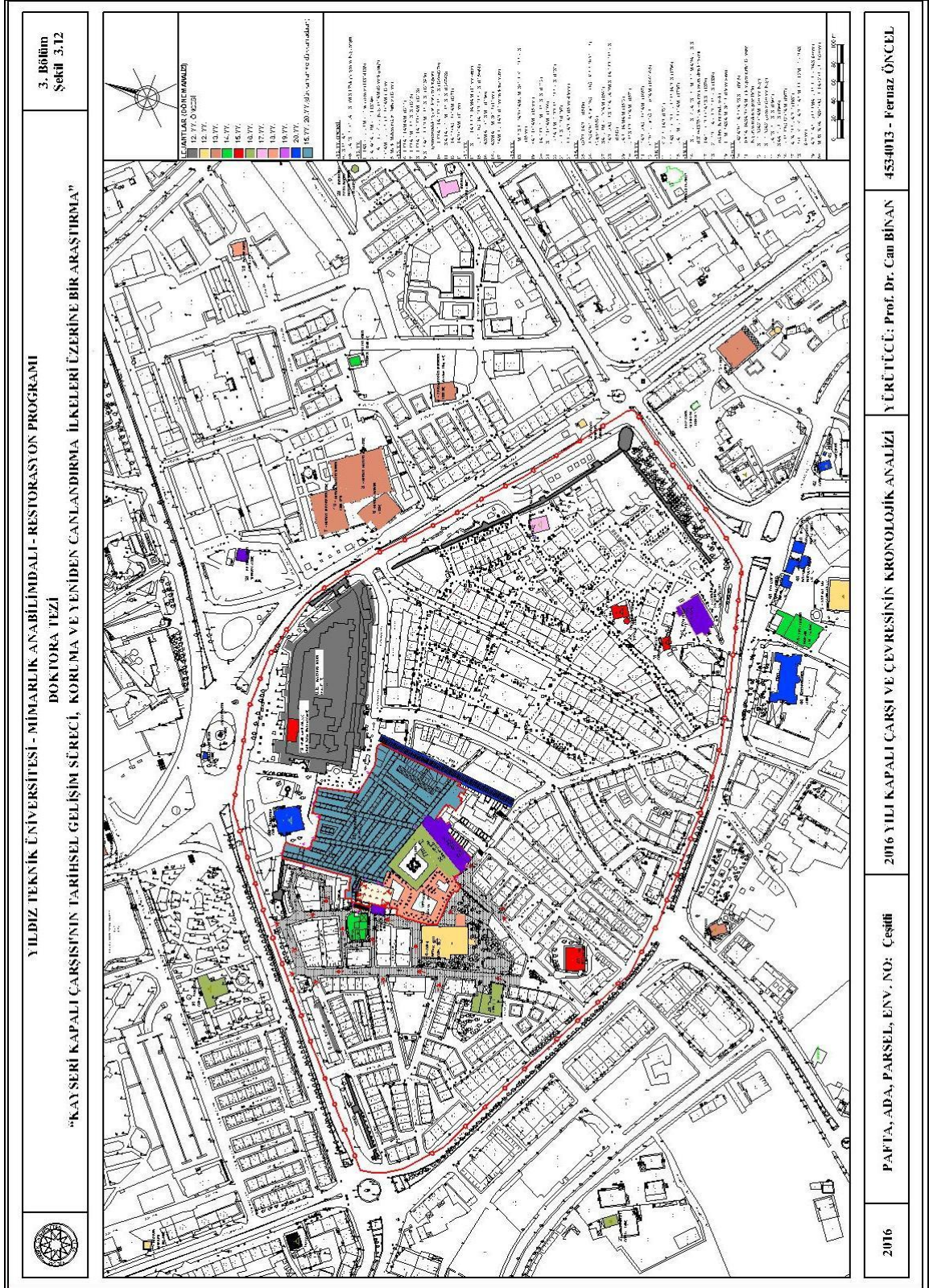
Bir önceki çalışma olan; 15. ve 19. yy.'da yapılan yapılardan bazıları günümüze gelindiğinde yok olmuştur. Surların çok az bir kısmı günümüzde mevcuttur. 12. yüzyılda yapılan ve 20. yüzyılda yıkılan Melik Gazi Medresesi'nin yerinde günümüzde park vardır. 1390 yılında yapılan asıl Asmalı Çeşme yerinde günümüzde baraka dükkanlar vardır. 14. yüzyılda yapılan Paşa Sarayı 20. yüzyıl başında yıkılmıştır. Günümüze gelindiğinde Pamuk Hanı'nın iki parseli konut olarak işlev görmektedir. Günümüzde Bedesteni'nin güney ön dükkanlarının yerinde Hilmi Paşa Mescidi vardır. Bedesten'in 20. yüzyıl sonunda yeniden yapılan kuzey dükkanları ise özgün değildir. 19. yüzyıl sonu, 20. yüzyıl başında Urgancılar Çarşısı içinde yer alan tarihi Asmalı Mescid yıkılmıştır. Günümüze gelindiğinde, 1519 yılında yapılan Gön Hanı'nın sadece giriş revağı mevcuttur. 19. yüzyılda yapılan Mahkeme Hanı 1965 yılında yıkılmıştır [7].

Şekil 3.10 15.yy. sonu Kapalı Çarşı ve çevre dokusundaki yapıların kronolojik analizi

Şekil 3.11 19.yy. Kapalı Çarşı ve çevresinin kronolojik analizi

Şekil 3.12 2016 yılı Kapalı Çarşı ve çevresinin kronolojik analizi

3.1.4.2 Kapalı Çarşı'nın Fiziksel Gelişimi

Bu çalışmada Kapalı Çarşı'nın oluşum, gelişim ve değişim süreci, 14. yüzyıl sonundan günümüze kadar incelenmiştir ve yedi farklı dönem analizi hazırlanmıştır. Bu çalışmanın hem Kapalı Çarşı'nın gelişim sürecini detaylı olarak belirtilmesi, hem de sonuç bölümü için hazırlanan işlev önerisi paftasına destek olması amaçlanmıştır.

Kapalı Çarşı'nın gelişimini göstermek için bu yedi dönemin seçilme nedeni bu dönemlerde yapı ve yakın çevresiyle ilgili önemli değişimlerin olmasıdır. 15. yy. sonu, 16. yy, 18. yy., 19. yy., 20. yy. başı, 20. yy. sonu ve 2016 yıllarına (güncel) ait¹ dönem analizleri hazırlanmıştır (Şekil 3.13, 3.14, 3.15, 3.16, 3.17, 3.18, 3.19).

Kapalı Çarşı'nın gelişimini gösteren dönem analizleri hazırlanırken iki temel noktadan yola çıkılmıştır. İlk olarak yapım tarihi bilinen ve tarihi belgelerde bahsi sık geçen yapılar kesin olarak belirlenmiştir. İkinci olarak da Kayseri'nin detaylı ve en eski iki haritası olan 1882 Euthychides haritası ve 1930 Gabriel haritası referans alınmıştır. Bunların dışında Kayseri'nin günümüze gelene kadar var olan diğer tüm haritaları, Kapalı Çarşı'nın kadastro haritası, mülkiyet durumu, diğer Osmanlı dönemi çarşılarının oluşum düzeni, eski fotoğraflar ve tarihi belgeler incelenmiştir. Ayrıca çevrenin eski halini bilenlerle sözlü görüşmeler ve yerinde incelemeler yapılmıştır. Tüm bunların ışığında dönem analizleri hazırlanmıştır. Kapalı Çarşı'nın büyük bir kısmını oluşturan, dükkan adalarının ve sokaklarının yapılış dönemleri net olarak ve sırasıyla hiçbir kaynakta bulunmamaktadır; sadece Bedesten'in, hanların, arastaların yapım tarihleri bilinmektedir. Bu çalışmada Çarşı'nın bütününe kronolojik gelişiminin net olarak ortaya çıkarılması amaçlanmıştır.

Daha önce Kapalı Çarşı için ilk ve son olarak 1981-1983 yıllarında yedi ayrı paftadan oluşan planlar çizilmiştir. Bu tez çalışması kapsamında öncelikle bu yedi adet plan paftası, gereken yerlerde birbirine uyum sağlayacak şekilde daha küçük parçalara ayrılarak birleştirilmiştir. Ardından, eksik ve değişen kısımlar güncel ölçülerine göre revize edilerek tamamlanmıştır ve bir bütün haline getirilmiştir. Daha sonra bu hazırlanan pafta altlık olarak kullanılmıştır ve üzerinde dönemsel analizler hazırlanmıştır.

¹ Alan analizi 2013 yılında yapılmıştır ve Çarşı ve çevresi günümüze aynı şekilde ulaşmıştır.

Çarşı çevresiyle birlikte genel vaziyet planında net ve detaylı olarak işlenmiştir. Daha önce Kapalı Çarşı'nın yakın çevresiyle birlikte ele alınarak yapılan detaylı bir restitüsyon çalışmasına rastlanılmamıştır. Tüm bu hazırlanan paftalarla Kapalı Çarşı'nın değişimi yazılı ve çizili olarak anlatılarak, değişim ve bozulmalar incelenmiştir.

Bu çalışma kapsamında hazırlanan restitüsyon önerilerinde; Kapalı Çarşı'nın dönemde var olan ticaret yapıları, dönemde yapılmamış olan ticaret yapılarının izleri, Çarşı yakın çevresindeki tarihi yapılar, Çarşı sokakları, Çarşı'nın çevresindeki yapı adaları, araç yolları, yaya yolları ve önemli ticaret aksları farklı renklerde lejantlar ile ifade edilmiştir.

Aşağıda adı geçen ada numaraları; bu tez kapsamında hazırlana ada envanter çalışmasına¹ göre numaralandırılmıştır (Bkz. şekil ek B.1).

15. yy. Sonunda Kapalı Çarşı:

15. yüzyıl dönem analizi hazırlanırken, Gabriel'in ortaçağ restitüsyon haritası, 1882 tarihli harita ve tarihi bilgiler referans alınmıştır (Bkz. şekil 3.13).

Gabriel'in ortaçağ restitüsyonunu incelendiğinde, 15. yüzyıl sonunda Çarşı'nın çevre yapı adalarının organik şekilde oluştuğu anlaşılmaktadır. Yine tarihi belgelerden bu dönemde, Kapalı Çarşı'nın çevre dokunun konut dokusuyla ve tarihi yapılarla çevrili olduğu anlaşılmaktadır. Kapalı Çarşı'nın geliştiği bölgede 15. yüzyıl öncesine ve 15. yüzyıla ait birçok tarihi nitelikte yapı vardır. Bunların bir kısmı değişmiştir, bir kısmı ise günümüze ulaşamamıştır.

Gabriel'in yaptığı ortaçağ restitüsyonu dikkate alınarak, M.S. 238-244 yıllarında yapılmaya başlanan surların 15. yüzyılda bozulmamış olduğu varsayılmıştır. M.S. 17'de gelişmeye başlayan İç Kale'nin bu dönemde ilk işlevi olan savunma işlevinde olduğunu Evliya Çelebi'nin anlatımından anlaşılmaktadır. Savunma işlevinde olan İç Kale'nin 15.y.y. sonunda etrafında hendek olduğu ve İç Kale'nin Kiçi Kapı çıkışında bu hendeğin üzerinde köprü olduğunu tarihi belgelerden anlaşılmaktadır [3], [8] (Ayrıca 1882 tarihli haritada da İç Kale etrafı, hendek ve köprü gösterilmiştir bu şekilde gösterilmiştir).

¹ Bu tez çalışması kapsamında yapılan ada envanter çalışması ve örneği için Kapalı Çarşı otuz yedi adaya ayrılarak incelenmiştir.

Kapalı Çarşı'nın önemli nirengi noktalarından Ulu Cami ve Ulu Cami'nin güney duvarına bitişik olarak yapılan Melikgazi Türbesi 12. yüzyılda yapılmıştır. Ayrıca Ulu Cami'nin hemen yakınında yer alan ve günümüze ulaşmamış olan Melik Mehmet Gazi Medresesi de 12. yüzyılda yapılmıştır [8].

13. yüzyılda yapılan Pervane Bey Medresesi, günümüzde Kapalı Çarşı'nın 34 ve 35. adalarının bulunduğu alanda yer almıştır ve temel kalıntıları günümüze ulaşmıştır. Koruma Kurulu'ndan alınan temel kalıntı çizimleri ve raporları incelenerek, bu çalışma için hazırlanan çizimde medresenin restitüsyonu önerilmiştir.

Tarihi belgelerde, 13. yüzyılın ikinci yarısında yapıldığının bahsi geçen; Pervane Bey Mescidi (iki kapılı Cami) ve Pervane Bey Hamamı, Kapalı Çarşı bölgesinde tariflenmiştir. 1882 tarihli harita incelendiğinde günümüzde Bürüngüz Cami'nin bulunduğu alanda günümüze ulaşmayan üç yapı tespit edilmiştir. Bu yapılardan ikisinin Pervane Bey Mescidi (iki kapılı Cami) ve Pervane Bey Hamamı olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca Eravşar'ın hem konum hem de yıkılma nedeni olarak aynı camiye tasvir ettiğinden; İki Kapılı Mescid'in diğer adının "Pervane Bey Cami" olduğu anlaşılmıştır [7].

14. yüzyılın başında yapılan Asmalı Mescid, yer almıştır ve günümüze ulaşmamıştır [8]. Asmalı Mescit, bulunduğu parsel hemen yanındaki diğer parsellere göre farklı şekilde yönelmiştir. Bunun sebebinin Mescit'in, Gön Hanından ve günümüzde içinde bulunduğu Urgancılar Çarşı'sının dükkanlarından daha önce, hiçbir yapı yönlendirmesine bağlı kalınmadan yapıldığı ve ayrıca kibleye yönlendirilecek şekilde yapılmış olabileceği düşünülmektedir. Daha sonraki dönemlerde yapılan diğer dükkanlar, buradaki yapıların gelişimine göre şekil almıştır. Bedesten'in vakfiyesinde adı geçen ve günümüze sadece kitabesi ulaşan asıl Asmalı Çeşme 1390 yılında yapılmıştır¹ [101], [8].

Sur içerisine yapılan ilk ticaret yapısı olan Pamuk Hanı 14. yüzyılın ikinci yarısında yapılmıştır. Günümüzde hanın iki parseli ev yapılmıştır fakat mevcut izler okunabilmektedir. 15. yüzyıl sonu restitüsyonu hazırlanırken mevcut izlerden yola çıkarak Pamuk Hanı'nın ilk halinin restitüsyonu önerilmiştir.

¹ Bedesten ve Vezir Hanı arasındaki bu boş alanda günümüzde 2 adaet baraka dükkan yer almaktadır.

15. yüzyıl sonuna gelindiğinde İç Kale içerisine Fatih Camisi yapılmıştır [8]. 15. yüzyıl sonunda Kapalı Çarşı hızlı bir şekilde gelişmeye başlamıştır. Kapalı Çarşı'nın çekirdeği olan Bedesten ve Bedesten'in kuzey ve güney arastaları ise 1497 yılında yapılmıştır. Hemen sonrasında Bedesten'nin üç duvarına bitişik olarak yapılan 38 vakıf dükkanı ile çarşı büyüme başlamıştır [94]. Bedesten'nin kuzey tarafındaki dükkanlar zamanla gelişerek günümüzdeki Terziler Çarşısı oluşmuştur.

Ayrıca Bedesten'nin yapıldığı dönemde, burada daha önce (1390) yapılmış olan Asmalı Çeşme üzerinde Bedesten'in mescidi de yapılmıştır[94]. Bedesten vakfiyesi ve mevcut izler incelendiğinde; bu çeşme ve üzerindeki mescid Bedesten'nin güney batı ucunda yer aldığı ve bu mescidine çıkan merdivenlerin, 16.yy.'da çeşmenin arka tarafında yer aldığı anlaşılmaktadır [101].

15. yüzyıl sonlarında Bedesten ve Pervane Bey Medresesi arasında büyük boş bir alan vardır. Günümüzde Kapalı Çarşı yapıları ile dolu olan bu alanda 15. yüzyılda; vakfiyelerde bahsi geçen pazarların/çarşı alanlarının olabileceği, yapılan çalışmalar ve incelenilen belgeler sonucu varsayılmıştır. Kayseri surunun dışında, sur kapılarının önünde kurulan pazar yerlerinin bu ticaret dokusuna bağlanması da bunun bir kanıtıdır. Sur kapısından alınan malların sur içerisinde bu dokudaki kurulan pazarlarda satıldığı anlaşılmaktadır.

Günümüzde hala varlığını koruyan olan üç önemli yol aksı 15. yüzyılda da mevcuttur. Bunlar Sur'un Meydan Kapısı/Odun Pazarı Kapısı'na kadar uzanan ve Uzun Çarşısı Sokağı'ndan (Sipahi Pazarı) geçen yol aksı, Paşa Sarayı'nın¹ olduğu yerden ve buradanda Hacı Hanefi Çarşısı üzerinden geçen Sur'un Boyacı Kapısı'na kadar uzanan yol aksı ve Bedesten'den, buradan da Bezciler Çarşısı sokağının üzerinden geçen ve Pervane Bey Medresesi'ne (günümüzdeki Kazancılar Çarşısı'na) uzanan yol aksıdır.

16. Yüzyılda Kapalı Çarşı

Bu çalışma hazırlanırken, Gabriel'in Kayseri için hazırladığı ortaçağ restitüsyonu, 1882 tarihli Jean S. Euthychides haritası referans alınmıştır ve tarihi belgeler incelenmiştir (Bkz. şekil 3.14).

¹ Paşa Sarayı günümüze ulaşmamıştır. Günümüzde burada Saat Kulesi vardır.

Bu çalışmada Kapalı Çarşı'nın ve yakın çevresinin 16. yüzyıla (16. yy. dahil) kadar olan önemli tarihi yapıları belirtilmiştir. 16. yüzyıla gelindiğinde Kapalı Çarşı hızla büyümeye devam etmiştir ve bu dönemde Kapalı Çarşı'nın önemli ticaret yapıları yapılmıştır. Bedesten ve Pervane Bey Medresesi arasında büyük boş bir alan han, arasta ve dükkanlarla dolmaya başlamıştır fakat boş alanlar vardır. Bu boş alanlarda vakfiyelerde bahsi geçen pazarların/çarşı alanları devam ettiği anlaşılmaktadır.

Kadı Bedreddin Mahmud Efendi'nin 1558 tarihli vakfiyesinde 16. yüzyılda Çarşı ve çevresi ile ilgili bilgiler bu çalışma için önemli bir kaynaktır. 1558 tarihli vakfiyede geçen bilgiler;

“...Boyacı Kapısı yakınında halen Koca Bey Cami-i şerifi namıyla meşhur olan Mescid-i Şerifi 1548 (955) tarihinde imar ve yenilendi. Bitişğinde bir de mektep kurarak, Meydan Kapısından Bezzazistan hizasına ve oradan Uzun Çarşı'nın kuzey sırtını takip eden Gazzezler Çarşısı ile Moytablar Çarşısına ve oradan İki Kapılı Camii Şerifi önünden Meydan kapısına kadar yerlerdeki dükkanlar, peyke ve mağazalarını ve Boyacı Kapısı'ndan girildiği noktadan Ot Pazarına gelinceye kadar o istikametle bulunan iki taraflı dükkanların tamamını ve şimdi Koca Bey Medresesi denilen yerin arsası üzerinde inşa edilmiş hanını, Koca Bey Mescidi'nin güneyinde bulunan büyük bir evi ile, Cami-i Kebir Mahallesinde bulunan diğer bir evini ve bu gün “Kadı Hamamı” ismiyle bilinip 1542 (949) tarihinde yaptırdığı İki Kapılı Hamamını ve.... (diğer mallarını).... hayır işlerine vakıf ve tahsis etmiştir. Bu vakıfname Rumeli Kazaskeri Hamid İbni Mehmed ile Anadolu Kazaskeri Mehmed İbni Abdülvehhab Efendi tarafından tasdik edilmiştir...”

16. yüzyıla gelindiğinde de, Çarşı'nın çevre yapı adalarının, çevre dokusunun 15. yüzyıl ile benzer şekilde olduğu anlaşılmaktadır.

1519 yılına gelindiğinde Kapalı Çarşı'nın önemli yapılarından Gön Hanı yapılmıştır. Hanın sadece giriş revağı günümüze ulaştığı için, 16. yüzyıl için hazırlanan çizimde Gön Hanı'nın restitüsyonu önerilmiştir.

Yukarıda 1558 tarihli vakfiyede de adı geçen Kadı Hamamı, 1542 yılında yapılmıştır ve Kapalı Çarşı'nın çevresini oluşturan önemli yapılardandır. 1552 yılında yapılan Urgancılar Çarşısı Kapalı Çarşı'nın en önemli ve iyi korunan çarşılarından.

16. yüzyıla ait diğer vakfiyelerde adı geçen çarşılar; Gazezler, Moytablar, Uzun, Kürtüncüler, ESKİCİLER, Bakkallar, Habbazlar, Kuyumcular, Halaçlar, Pamukçular, Takyeciler, Demirciler, Nalbantlar, Arpacılar ve Abdullah Efendi ve Ot Pazarı Çarşıları'dır [13].

16. yüzyıla ait vakfiyelere ve 1649'da Kayseri'ye gelen Evliya Çelebi'nin verdiği bilgilere göre; 16.y.y.'da Uzun Çarşı Sokağı'nın da var olduğu anlaşılmıştır. Uzun Çarşı'nın günümüzdeki adı Sipahi Pazarı'dır [45]. Bu durumu 1558 tarihli vakfiyedeki anlatım da desteklemektedir. Ayrıca genel olarak kapalı çarşı planlarının oluşum düzenleri incelendiğinde; genellikle kapalı çarşıların ilk ticari yapılarından olan bedestenden sonra, bedesteni diğer çarşı ve pazar alanlarına veya şehrin çıkış noktalarına bağlayan Uzun Çarşılar yapılmıştır. Vakfiyede adı geçen diğer çarşılarından Gazezler Çarşısı ve ESKİCİLER Çarşısı; Uzun Çarşı'nın paralelinde yer almaktadır ve günümüzde de aynı isimle anılmaktadır. Kuyumcular olarak geçen çarşının Bedesten'in kuzey arastası olduğu Bedesten'in özgün vakfiyesinden de anlaşılmaktadır.

1558 tarihli vakfiyeye göre 16. yüzyılda Uzun Çarşı'nın, Gazezler Çarşısı'nın ve İki Kapılı Cami önündeki çarşıların, surun meydan kapısına kadar uzandığı anlaşılmaktadır. Uzun Çarşı günümüze küçülerek ulaşmıştır ve meydan kapısına kadar uzanmamaktadır. Fakat 1882 tarihli harita incelendiğinde, Uzun Çarşı'nın 16. yüzyıldaki halini neredeyse koruduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle 16. yüzyıl için hazırlanan çizimlerde Uzun Çarşı kısmındaki gelişimde, 19. Yüzyıl haritası da referans alınmıştır. Tarihi belgelerde geçen ve sur kapısına kadar uzanan bu yol aksının önemli olduğu düşünülmektedir

1558 tarihli vakfiyede “...surun Boyacı kapısından Bedestene kadar...” anlatımından; bu aralıktaki Urgancılar Çarşısı'nın Boyacı Kapısı'na kadar uzandığı anlaşılmaktadır. Ayrıca 1882 tarihli haritada incelendiğinde bu durumun neredeyse değişmediği anlaşılmaktadır. Ayrıca 1558 tarihli vakfiyeden, Urgancılar Çarşısı'nın bitiminde Ot Pazarı olduğu anlaşılmaktadır. Bu alanada 16. yüzyıldaki önemli yol akslarından olduğu düşünülmektedir.

Tüm bu bilgiler ışığında, 16. yüzyılda Kapalı Çarşı'nın günümüzdeki ESKİCİLER Çarşısı'na kadar gelişip, büyüdüğü düşünülmektedir.

18. Yüzyılda Kapalı Çarşı

Bu çalışma hazırlanırken, eski haritalar ve özellikle 17. yüzyıla ait şeriye sicilleri incelenmiştir (Bkz. şekil 3.15).

Bu çalışmada Kapalı Çarşı'nın ve yakın çevresinin 18. yüzyıla (18. yy. dahil) kadar olan önemli tarihi yapıları belirtilmiştir. 18. yüzyıla gelindiğinde Kapalı Çarşı'nın büyük bir kısmı tamamlanmıştır ve boş alan neredeyse kalmamıştır.

1638 yılındaki şeriye sicilinde Kapalı Çarşı'nın 18. yüzyıldaki durumuna ait pek çok bilgiye ulaşılmıştır. Bu sicilde; Uzun Çarşı'dan Meydan Kapısı'ndaki dükkanların (günümüzdeki Sipahi Pazarı'nın batısı) varlığından bahsedilmiştir. Bu bilgiye göre; çarşının adı geçen alanlara kadar yayıldığı ve daha da büyüdüğü anlaşılmaktadır (M. 17 Kasım 1638). Bu bilgilerden; 16. yüzyılda gelişmeye başlayan Kapalı Çarşı'nın kuzey tarafının, 18. yüzyıla gelindiğinde neredeyse en büyük halini almış olduğu düşünülmektedir. Çarşı'nın kuzey (Büyük Meydan) tarafından, günümüzdeki saat kulesine uzayan çarşı adalarının (13., 14., 15., 16., 17., 18., 19. Adalar) 18. yüzyıla gelindiğinde de 1882 Euthychides haritasındaki gibi geliştiği düşünülmektedir.

17. yüzyıla ait bu şeriye sicilinde adı geçen diğer yapılar; Pervane Bey Medresesi, "Bezzaz Dükkanı" olarak tarif edilen Bedesten (M. 17 Recep 1638), Bedesten'in kuzey bölümü olan "Saraçlar Çarşı" (M. 19 Kasım 1638), Bedesten'in güney arastası olan "Haffaflar Çarşısı" [94] (M. 15 Temmuz 1638) ve "Gazzazlar Çarşısı"dır (İpekçiler Çarşısı / M. Şubat 1639) [102].

1649 yılında Kayseri'ye gelen Evliya Çelebi¹ Kapalı Çarşı'nın kagir olduğunu söylemiştir. Ayrıca daha eski tarihli belgelerde de adı geçen; Bedesten'den, Kuyumcular Çarşısı'ndan, Uzun Çarşı'dan (Sipahi Pazarı [45]), At Pazarı'ndan, Kapamacılar Çarşısı'ndan, Un Kapanı'ndan, İç Kale Kapısı'ndan çıkınca karşılaşılan Attarlar Çarşısı, Arpacılar Çarşısı, Kazancılar Pazarı, Samurcular Çarşısı, Terziler Çarşısı, Saraçhane ile Haffafhane Pazarı'nın (Bedesten'in kuzey ve güney bölümleri), Debbaglar Pazarı, Odun Pazarı, Koyun Pazarı gibi çarşı ve pazarların varlığından bahsetmiştir. Ayrıca berber

¹ Çelebi'nin 1649 yılına ait seyahatnamesinde Kayseri Kapalı Çarşısı'nın anlatıldığı kısım; bu tez çalışması kapsamında yapılan "Tarihsel Belgelerde Kayseri'de Ticaret ve Kayseri Kapalı Çarşısı" bölümünde detaylı olarak yorumlanmıştır.

dükkanı “pine duran” (eski pabuç ve çizme yamayıcı dükkanları) dükkanları, terzi, bakkal, kasap, dükkanları gibi dükkanların varlığından bahsetmiştir.

1675 yılına gelindiğinde Bedesten’in etrafındaki dükkan sayısı da artmıştır. Bedesten’in üç duvarına bitişik olarak yapılan; altı dikici, iki terzi, bir hallaç, otuz altı kuyumcu dükkanı olmak üzere toplam elli beş dükkanın var olduğu belirtilmiştir [1].

Kapalı Çarşı’nın en önemli ve büyük yapılarından Vezir Hanı 1723 yılında yapılmıştır. 1796 yılına gelindiğinde, Ulu Cami’nin doğu duvarının batı köşesine bitişik olarak Raşit Efendi Kütüphanesi yapılmıştır.

18. yüzyılda Pervane Bey Medresesi varlığını sürdürmektedir. Bu dönemde medrese üzerindeki çarşı adalarının henüz oluşmadığı anlaşılmaktadır. Öte yandan diğer çarşı adalarının büyük bir kısmı tamamlanmıştır.

18. yüzyıla gelindiğinde de çarşının çevre dokusunun 16. yüzyıla göre pek değişmediği anlaşılmaktadır. Sadece İç Kale 17. yüzyıldan sonra asıl işlevi olan savunma işlevini yitirmiştir ve kale içerisinde mahalleler oluşmuştur [3]. Ayrıca daha önceki dönemlerdeki önemli yol akslarının da, 18. yüzyılda da varlığını sürdürdüğü anlaşılmaktadır.

19. Yüzyılda Kapalı Çarşı

Bu çalışma hazırlanırken özellikle 1882 tarihli Jean S.Euthychides’in Kayseri için hazırladığı harita referans alınmıştır ve tarihi belgeler, fotoğraflar ve imar planları incelenerek, tespitler desteklenmeye çalışılmıştır (Bkz şekil 3.16).

Bu çalışmada Kapalı Çarşı’nın ve yakın çevresinin 19. yüzyıla (19. yy. dahil) kadar olan önemli tarihi yapıları belirtilmiştir. Bu tez kapsamında 19. yüzyıl restitüsyonu yapılmı nedenlerinden biri de; çarşının ve çevre dokusunun henüz değişmeden önceki son halini neredeyse koruyor olmasıdır. 19 yüzyılda da İç Kale’de konut dokusu vardır [3]. Ayrıca daha önceki dönemlerdeki önemli yol akslarının da, 18. yüzyılda da varlığını sürdürdüğü anlaşılmaktadır. Bu durum 1882 tarihli haritadan da anlaşılmaktadır.

19. yüzyıla gelindiğinde Kapalı Çarşı’nın Kazancılar Çarşısı hariç, diğer tüm yapıları tamamlanmıştır.

Kapalı Çarşı'nın önemli ve iyi korunan yapılarından Hacı Efendi Çarşısı 1870 yılında yapılmıştır.

1872'nin vergi kayıt defterlerinde; Kapalı Çarşı'dan ve bulunduğu Sultan Mahallesi'nden bahsedilmiştir. İncelenilen alandaki; Bedesten, Gön Hanı, Pamuk Hanı, Vezir Hanı, Urgacılar, Börekçiler, Uzun, Eskiciler, Gazazlar, Kazancılar, Kürkçüler Çarşıları gibi çarşılar ve Pamukhanı Meydanı, Kayseri'de ticaretin yoğun olarak yapıldığı semtler, mahalleler ve çarşılar olarak tespit edilmiştir [92]. Ayrıca 19. yüzyılda Çarşı bölgesinde; Kürtüncüler, Büyük, Muytablar, Hacı Hanif, Haffaflar, Kazazlar, Attarlar, Bit Pazarı, Kuyumcular, Çerçiler, Dikiciler, Katrancılar, Sebzevatçılar, Düvenönü, Oturakçılar, Dökmeciler, Keçeciler, Saçcılar Çarşıları'nın varlığından da bahsedilmiştir [41].

Bu dönemde de Urgancılar Çarşısı'nın surun Boyacı Kapısı'na kadar uzadığı, 1882 tarihli Euthychides haritasından da anlaşılmaktadır.

19. yüzyılda, Kapalı Çarşı'nın; 13., 14., 15., 16., 17., 18. ve 19. adalarının (Bkz. Şekil ek 1) kuzey tarafa (günümüzdeki Cumhuriyet Meydanı) doğru uzadığı anlaşılmaktadır (Şekil 3.20). Bu kuzey tarafa uzanan adaların sağ kolunun (17., 18. ve 19. adalar) günümüzdeki Saat Kulesi'ne kadar uzadığı anlaşılmaktadır. Kuzeye uzanan sol koldaki adaların (13. ve 14. adalar) ise; surun Meydan Kapısı'na doğru uzandığı anlaşılmaktadır. Bahsi geçen adalar, burada anlatılan şekliyle günümüze ulaşamamıştır. Bu nedenle 19. yy. için yapılan çizimlerde; var olan adaların iç bölümlmesi bilinmediği için sadece dış sınırları gösterilmiştir.

1882 Euthychides Haritası incelendiğinde; 19. yüzyıla gelindiğinde 13.yy.'a ait Pervane Bey Medresesi'nin toprak altında kaldığı ve üzerine dükkanlar yapıldığı anlaşılmaktadır. Harita kötü durumda olduğu için o kısım çok net değildir. Fakat günümüzde de mevcut olan, Kazancılar Çarşısı'ndan Kapalı Çarşı'ya giriş yerleri haritada da çok net görülmektedir.

19. yüzyıla gelindiğinde Mahkeme Hanı yapılmıştır. Han Ulu Cami'nin güney batı köşesine ve buradaki Raşit Efendi Kütüphanesi'nin duvarlarına bitişik olarak yapılmıştır [7]. Her ne kadar Euthychides 1882 haritasında hanı göstermemiş olsa da, kaynaklar

incelendiğinde ve çevre sakinleriyle görüşüldüğünde 19. yüzyılda Mahkeme Hanı'nın var olduğu anlaşılmaktadır.

Urgancılar Çarşısı içerisinde yer alan ve Gön Hanı'nın girişine bitişik olan 14. yy.'ın başında yapıldığı düşünülen Asmalı Mescit'in 19.yy.'da da mevcut olduğu 1890 Nauman gravüründen de anlaşılmaktadır (Bkz. şekil 3.38) [8].

Kapalı Çarşı'nın yakın çevresindeki ve içindeki yapılardan bazıları 19. yüzyıla gelindiğinde yok olmuştur. Surların büyük bir kısmı 19. yüzyıla ulaşamamıştır [8]. 1390 yılında yapılan asıl Asmalı Çeşme bu dönemde yıkılmıştır ve sadece kitabesi kalmıştır.

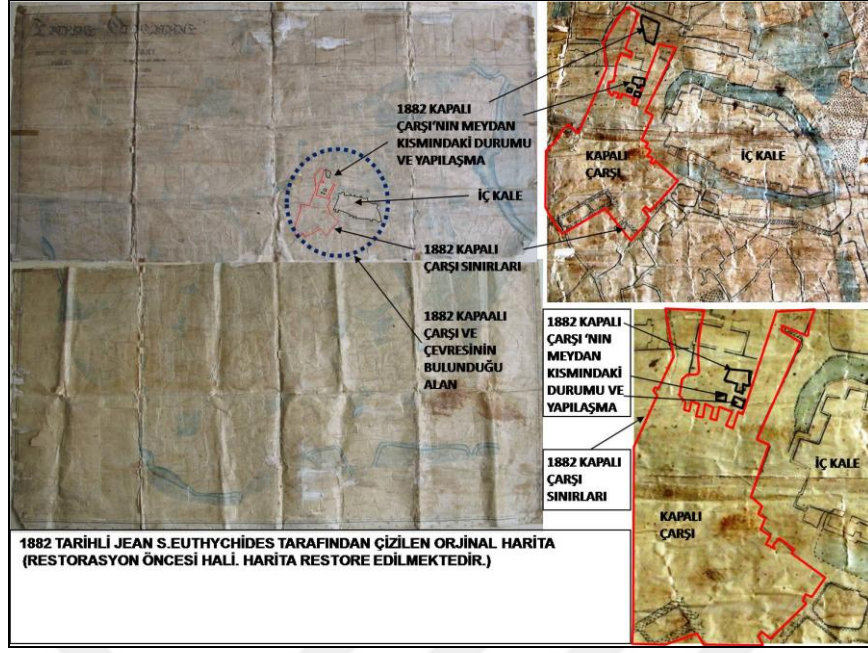
19. yüzyıla gelindiğinde Bedesten'in vakfiyesine geçen asıl Asmalı Çeşme ve üzerindeki Bedesten'in mescidi yıkılmıştır. 19. yüzyılda Kapalı Çarşı'nın Terziler Sokağı'nın bitimine bir çeşme yapılmıştır ve eski Asmalı Çeşme'nin kitabesi bu yeni çeşmeye yerleştirilmiştir. Bu nedenle 19. yüzyılda yapılan bu çeşmeye de Asmalı Çeşme denilmektedir [94], [85].

19 yüzyıl sonlarına gelindiğinde Bedesten'in batı duvarının güney kısmına bitişik olarak Hilmi Paşa Mescidi¹ yapılmıştır. Bu durum, Bedesten'in batı duvarının güneyinde yer alan dükkanlarının yıkılmasına ve Bedesten'nin güney arastasının giriş kapısının kapanmasına neden olmuştur.

19 yüzyılda Kayseri'ye gelen birçok seyyah Kapalı Çarşı ve çevresiyle ilgili bilgi vermiştir (Bkz. 3.1.2.). Buna göre; 19 yüzyılda Kapalı Çarşı'nın etrafı konut dokusuyla çevrilidir ve Çarşı'nın üzeri tonoz ile örtülüdür [8].

Daha önce üzeri açık olan Kapalı çarşı'nın üzeri, 1870'teki büyük yangından sonra tonoz ile kapatılarak günümüzdeki halini almıştır. 1870 yangınında çarşının örtü sistemi ahşap olduğundan Urgancılar ve Hacı Efendi Çarşıları hariç, neredeyse Çarşı'nın tamamı yanmıştır. Çarşı bugünkü şeklini 1870 yangınından sonra almaya başlamıştır. Çarşı 1870 yangınından sonra taş malzemeye neredeyse yeniden yapılmıştır ve toplam 1804 dükkan yapılmıştır [50],[34].

¹ Hilmi Paşa Mescidi'nin yapım tarihi net olmasa da, mescid içesisindeki kitabeden 19. yüzyıl sonlarında yapıldığı anlaşılmaktadır. Fakat bu kitabenin Hilmi Paşa Mescidi'ne ait olmadığına dair söylentiler de vardır [101].

Şekil 3.20 1882 Tarihli Jean S.Euthychides Tarafından Çizilen Orijinal Harita

20. Yüzyıl Başlarında Kapalı Çarşı

Bu çalışma hazırlanırken, Gabriel'in 1930-40 yıllarında hazırladığı Kayseri şehir haritası referans alınmıştır. Elde edilen tespitler tarihi belgeler, fotoğraflar ve imar planları incelenerek desteklenmeye çalışılmıştır (Bkz. şekil 3.17).

Bu çalışmada Kapalı Çarşı'nın ve yakın çevresinin 20. yüzyılın başlarındaki durumu belirtilmiştir. 1935 yılında Kazancılar Çarşısı'nın yapılmasıyla, Kapalı Çarşı'yı oluşturan tüm yapılar tamamlanmış ve Kapalı Çarşı gelişimi tamamlanmıştır. Kazancılar Çarşısı'nın sadece Kapalı Çarşı'ya bitişik dükkanları tescillidir ve Çarşı'ya dahil edilmiştir.

Bu tez çalışması kapsamında 20 yüzyıl başı restitüsyonu yapılma nedenlerinden biri de, Çarşı'nın yapısal, işlevsel ve çevresel olarak 1935 yılından sonra bozulmaya başlamasıdır. 1935 yılında dönemin valisi Nazmi Toker tarafından Urgancılar Çarşı ve Hacı Efendi Çarşısı hariç, Kapalı Çarşı'nın dükkan adalarının tonozları yıktırılmıştır. Bu durum çarşının hızla bozulmasına neden olmuştur [45].

20. yüzyılın ilk yarısında Bedesten'in ön dükkanları, kuzey bölümünün ön ve arka tonoz duvarı, kuzey arastasındaki dükkanlar ve girişindeki ikinci revağı yıkılmıştır [101]. Bedesten'in kuzey tarafında yer alan Terziler Sokağı'nın da harap durumda olduğu kuruldan alınan fotoğraflardan da anlaşılmaktadır.

Gabriel Haritası incelendiğinde; 20.yy. başında Çarşı'nın yakın çevre dokusunun organik halinin koruduğu ve henüz bozulmadığı anlaşılmaktadır.

20. yüzyılın ilk yarısında Kapalı Çarşı'nın kuzey tarafındaki adaların saat kulesine kadar uzadığı 1915 yılında çekilen fotoğraftan da anlaşılmaktadır (Bkz. şekil 3.9). Fakat Gabriel'in 1930-40 yıllarında hazırladığı harita, 1882 haritası ile karşılaştırılınca bu adaların biraz küçüldüğü anlaşılmaktadır.

Gabriel'in haritası incelendiğinde; 18. Ada neredeyse saat kulesine kadar uzamaktadır fakat hemen paralelindeki 19. Ada'nın büyük bir kısmı neredeyse yıkılmıştır. 19. Adanın devamında olan 30. Ve 31. Adaların da daralmış olduğu ve bugünkü şeklini aldığı anlaşılmaktadır.

Gabriel'in haritası incelendiğinde; 20. yüzyıla kadar sur kapısına kadar uzanan Sipahi Pazarı (13. Ada, eski adı: Uzun Çarşı) 20. yüzyıla gelindiğinde kısalmış olduğu ve günümüzdeki halini aldığı anlaşılmaktadır.

18. ve 19. Adaların ortasında yer alan, 15. ve 16. Adaların, kuzeye uzayan dükkanlarının bir kısmının yıkılarak küçüldüğü yine Gabriel'in haritası incelendiğinde anlaşılmaktadır.

Gabriel'in eseri, haritası ve bu döneme ait veriler incelendiğinde; Urgancılar Çarşısı içinde yer alan, 14. yy. başlarında yapıldığı düşünülen [3] Asmalı Mescid'in hiç bahsi geçmemiştir. Ayrıca bugüne kadar kaynaklar incelendiğinde bu mescidin yıkılış tarihi ile ilgili net bir bilgi mevcur değildir. Tüm bu bilgiler neticesinde; Asmalı Mescid'in 20. yüzyılın ilk yarısında yıkıldığı ve yerine günümüzde de var olan Güngörmez Mescidi yapıldığı düşünülmektedir. Ayrıca Nauman'ın 1890 yılında yaptığı Asmalı Mescid gravürü dikkate alınırsa, Güngörmez Mescidi'nin eski mescidin mimari niteliğinde olmadığı düşünülmektedir [8].

I. Dünya (1914-18) ve Kurtuluş (1919-22) Savaşı dönemlerinde şehirdeki erkeklerin büyük çoğunluğunun cepheye çağırılmaları sonucu, günümüzdeki Kadınlar Çarşısı Sokağı'nda, kadınlar çalışmaya başlamışlardır ve bunun anısına bir anıt diktirilmiştir [45].

20. yüzyılın ilk yarısında, Çarşı'nın fiziksel çevre dokusunun organik şekilde olduğu ve pek değişmediği anlaşılmaktadır. Fakat bu dönemde işlevsel ve fiziksel bazı değişiklikler başlamıştır. Sur duvarları bu dönemde yıkılmaya başlamıştır. İç Kale'nin önündeki

hendek kapatılmıştır. 1918 yılında Kale içi çok kısa bir süre hapishane işlevinde kullanılmıştır. Fakat bu işlevin bu yapıya uygun olmadığı anlaşılmıştır. 1939 yılında iç Kale içerisindeki evler belediye tarafından yıkılmıştır ve bu alan pazar yeri olarak kullanılmıştır [3].

20. Yüzyıl'ın İkinci Yarısında Kapalı Çarşı

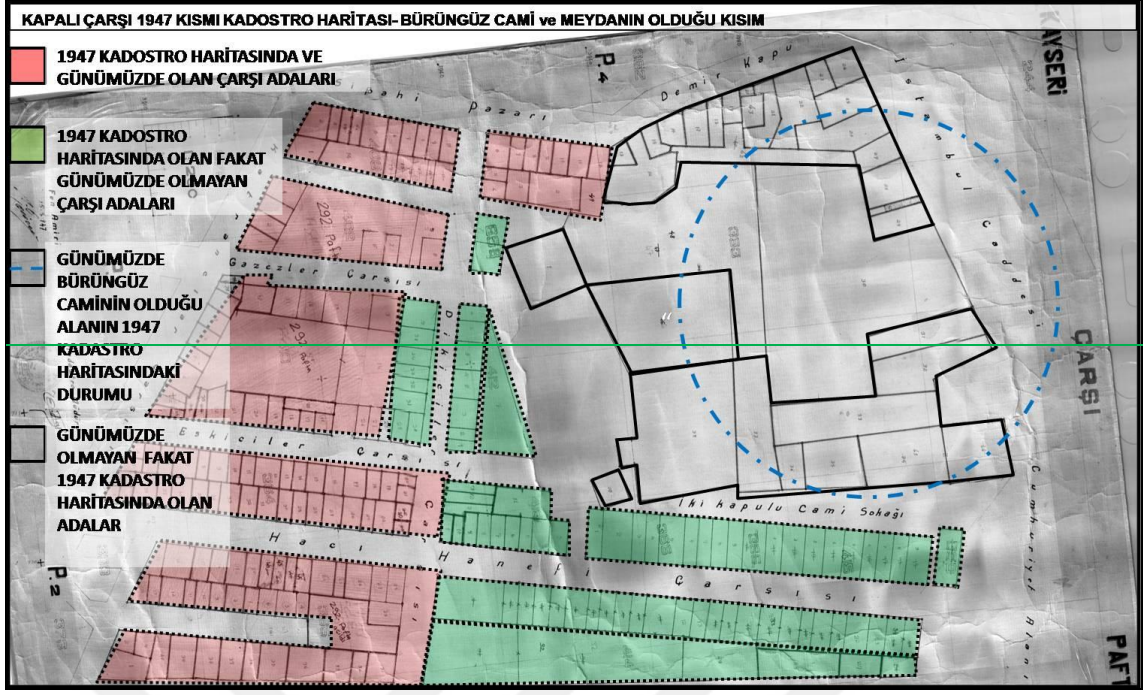
1947 ve 1977 yılları arasında Kapalı Çarşı ve yakın çevresi ile ilgili, özellikle Çarşı'nın kuzey tarafında çok hızlı değişimler yaşanmıştır (Bkz. şekil 3.18). Bu yüzden 20.yy'ın ikinci yarısında yaşanan, yıkımlar ve yapımlar aynı paftada gösterilmiştir.

Bu dönem çalışmasında Çarşı'nın çevre dokusu hazırlanırken; 1975 imar planı referans alınmıştır. Çünkü eskiden organik şekilde gelişmiş olan çevre doku, 20. yüzyıl sonunda ızgara plana dönüşmeye başlamıştır (Bkz. şekil 3.6).

Bu dönem çalışmasında Kapalı Çarşı hazırlanırken ise; 1947 kadastro haritası referans alınmıştır (Şekil 3.21). Çünkü bu kadastro paftasından anlaşılacağı üzere; Bürüngüz Cami (1977) yapılmadan hemen önce, Kapalı Çarşı'nın özellikle kuzeye uzanan meydan tarafındaki adalar, 20. yüzyıl başına göre daha farklı gelişim ve değişim göstermektedir.

1947 kadastro haritasında gösterilen Çarşı'nın kuzey tarafındaki adalar daha önceki dönemlerde yoktur. Daha önceki dönemlerde olmayan ve sonradan ilave edildiği anlaşılan bu adaların 1977 yılından hemen önce, Bürüngüz Cami yapılacağı için yıkıldığı anlaşılmaktadır.

20. yüzyılın ikinci yarısı için çizimler hazırlanırken; bu çok kısa zaman dilimlerinde olan farklılıklardan dolayı 1975 imar planı ve 1947 kadastro haritaları Bürüngüz Cami kısmında çakışmaktadır. Bu çalışmada öncelikli önemli olan Çarşı'nın gelişimi olduğu için, 20. yüzyılın ikinci yarısı restitüsyonu hazırlanırken sadece 1947-1977 tarihleri arasında var olmuş olan adalar gösterilmiştir. Bürüngüz Cami ise nokta nokta gösterilmiştir.

Şekil 3.21 1947 Kayseri Kadastro Haritasında Değişen Önemli Kısımlar

1947 yılında yapılan Kadastro Haritasına göre (Bkz. şekil 3.21);

1947 yılında dahi Çarşı'nın kuzey tarafındaki adaların (17, 18, 19 numaralı adalar) henüz küçülmemiş olduğu ve saat kulesine kadar uzamış olduğu görülmektedir (Bkz. şekil 3.9). Bu adalardan 18. ada, 20. yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde gelişimini tamamlayarak, en son şeklini almıştır. 18. adanın sağ paralelindeki, eski dönemlerde var olan fakat 20. yüzyıl başında küçülmüş olan 19. ada; 1947 yılında tekrar uzatılarak eski haline getirilmiştir ve 18. ada ile birleştirilerek geniş bir ada oluşturulmuştur.

18. adanın sol paralelindeki 17. ada ise; 20. yüzyıl sonunda 18. adaya kadar uzatılarak büyütülmüştür (1977 Bürüngüz Cami yapıldıktan sonra bu ilaveler yıkılmıştır ve çarşı küçülmüştür).

20. yüzyılın başından itibaren küçülmüş olan uzanan Sipahi Pazarı'nın (13. ada, eski adı: Uzun Çarşı) boyutu değişmemiştir. Fakat 1947 yılına gelindiğinde, 13. adanın paralelinde bulunan 14. ada, 13. adanın bitimine kadar uzatılmıştır.

1947 yılında, 15. ve 16. adalara ilaveler yapılarak, bu adalar kuzeye doğru büyütülmüştür. 15. ve 16. adalarının kuzeye doğru uzadığı (Günümüzdeki Bürüngüz Cami'nin bulunduğu alana) 1947 kadastro haritası incelendiğine görülmektedir. Fakat bu adaların en son kısmı (üçgen ada) 1930-40 Gabriel Haritası'nda ve 1989 rölöve

planında yoktur, sadece 1947 kadastro haritasında gösterilmiştir. Bu bilgiler doğrultusunda, 15. ve 16. adalarının sonradan ilave edilen kuzey kısmının aslında çarşının orijinalinde olmadığı, 1947-1977 tarihleri arasında yapılıp, hemen sonra Bürüngüz Cami yapılması için yıkıldığı anlaşılmaktadır. Ayrıca Kılıç'ın *"Halk 1859'da da çarşıya ilaveler yapmaya devam etmiştir"* [34] ifadesi de bu düşüncüyü desteklemektedir. 1977 yılına gelindiğinde ise bu boşaltılan alana Bürüngüz Cami yapılmıştır.

1977 yılından hemen önce, Çarşı'nın kuzey tarafında bulunan ve tarihi belgelerde geçen İki Kapılı Mescid (Pervane Bey Mescidi) [7] ve Mescid'in etrafına yukarıda da bahsi geçen sonradan ilave edilen dükkanlar ve dükkan adaları bu alana Bürüngüz Cami yapılması için ve bu alanı daha büyük bir meydan haline getirmek için yıkılmıştır.

Tüm bu tespitler neticesinde; 1945-1977 tarihleri arasında çarşının bir kısmının kısaltıldığı, bir kısmının uzatılıp, ilaveler yapılarak değiştirildiği anlaşılmaktadır. Daha sonra bu sonradan ilave edilen kısımlar kaldırılmıştır fakat bazı özgün kısımların da yıkılarak küçüldüğü anlaşılmaktadır.

1981-83 yıllarında Kapalı Çarşı'nın restorasyonu için kroki çizilmiştir ve 1987-89 tarihinde de Çarşı rölövesi ilk kez hazırlanmıştır. Bu restorasyon öncesi yapılan belgeleme çalışmalarındaki fotoğraflarda Çarşı'nın harap hali net bir şekilde görülmektedir. 20. yüzyıl başında başlayan bozulmaların için bu restorasyon kararı alınmıştır. Bu restorasyon esnasında tamamen yıkılan bedestenin kuzey ve güney tonoz duvarları yeniden yapılmıştır. Kuzey bölümde yok olan dükkanlar yerine alüminyum profil malzemeden dükkanlar yapılmıştır. Bedesten'in yıkılan kuzey ön dükkanları yeniden yapılmıştır.

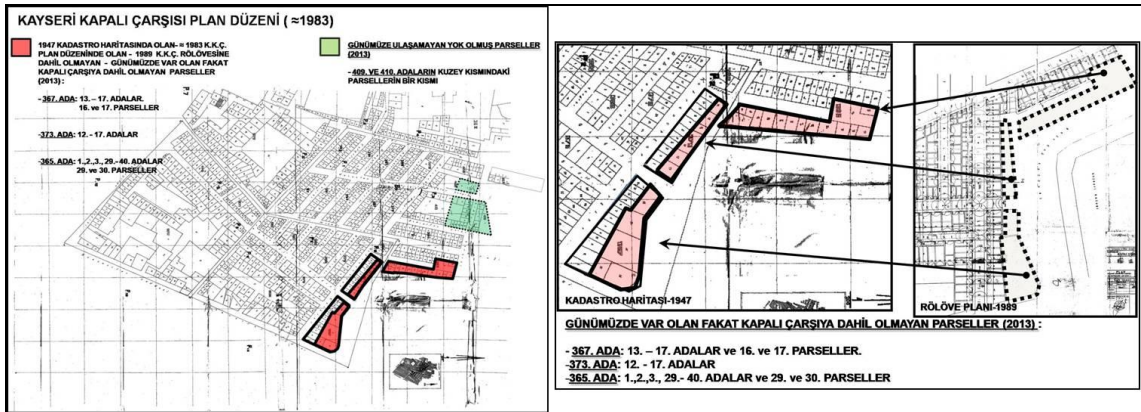
20. yüzyıl başında yıkılmış olan 14 b adası (Sipahi Pazarı Sokağı'nda bulunmaktadır), 1987-89 restorasyon çalışmaları sırasında yeniden yapılırken; genişletilerek günümüzdeki halini almıştır. Bu durum dış cephesinden de anlaşılmaktadır (Şekil 3.22). 14 b adası, Çarşı'ya dahildir ve tescillidir.

Şekil 3.22 1989 restorasyonundan sonra yeniden yapılan kısım ve Kapalı Çarşı “İki Kapılı Cami” girişi

19. ada ve bu adanın güney doğusunda yer alan, 30 a ve 30 b numaralı adalar, daha önceki dönemlerden beri vardır (1947 Kadastro Haritası’nda ve 1975 İmar Planı’nda da gösterilmiştir). Fakat Kapalı Çarşı restorasyonu için hazırlanan 1987 rölöve çizimlerinde 19., 30a ve 30 b adaları kapalı çarşıya dahil edilmemiştir ve bu adaların sınırı nokta-nokta gösterilmiştir (Şekil 3.23).

1983 tarihli çarşı krokisi incelendiğinde; 19. adanın meydan tarafındaki kuzey ucuna kullanıcıları tarafından iki dükkan ilave edilmiştir. Bu dükkanlar 18. ve 19. adanın arasındaki Postacılar Çarşısı Sokağı’nın meydana açılan kapısını kapatmıştır (Bkz. şekil 3.23).

3.23 1947 Kayseri kadastro haritası- 1983 plan düzeni/kroki- 1989 rölöve planı karşılaştırması ve farklılıklar

20. yüzyıl sonuna gelindiğinde, Çarşı’nın daha önceki dönemde olan yapılarından bazıları yok olmuştur. Bedesten’in ana giriş revağı önündeki ikinci revağı bu dönemde yıkılmıştır. Günümüzde sadece giriş revağı kalan Gön Hanı’nın 1987’de tespit edilip

hazırlanan tescil fişindeki; *”yeni yapılan ve iş yeri olarak kullanılan baraka dükkanlar kaldırılırsa han odalarının bazıları sağlam, bazıları kısmen açığa çıkacaktır”* açıklamasından, 20. yüzyılın sonunda henüz yeni yıkılmış olduğu anlaşılmaktadır.

Pamuk Hanı’nın güneydoğu köşesindeki (ön cephe) ve güneybatı köşesindeki (arka cephe) iki parseline sonradan nitelikli yığma taş konut yapılmıştır. Bu konutlar incelenince bu değişimin 20. yüzyıl sonlarında olduğu düşünülmektedir. Yapının eski durumu mevcut izler hala çok net okunmaktadır.

20. yüzyıl sonlarında Kapalı Çarşı’nın çevre dokusunda da hızlı değişimler ve yıkımlar olmuştur. 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra Kapalı Çarşı’nın çevre dokusunda araç yolu ve yaya yolu ayrımı yapılmaya başlanmıştır. Sur duvarları 20. yüzyıl başına göre daha çok yıkılmıştır ve günümüzdeki halini almaya başlamıştır:

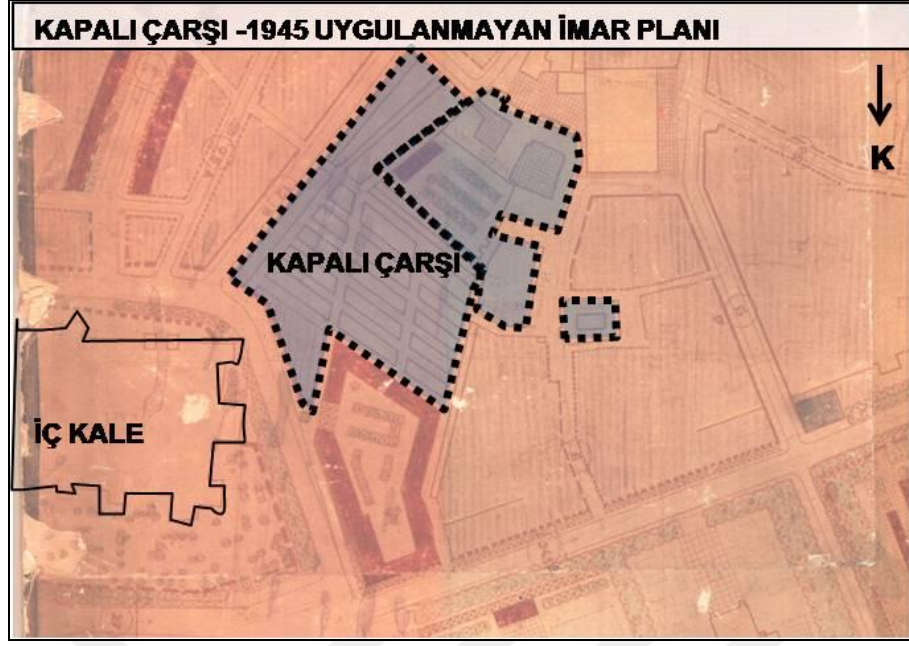
1950 yılından sonra Kapalı Çarşı etrafındaki (İç Kale’nin güneyindeki) eski mahalleler yıkılmıştır [90]. Yerlerine beş ila sekiz katlı, betonarmeden iş hanları yapılarak günümüzdeki halini almıştır.

Mehmet Melikgazi Medresesi 1964 yılında belediye tarafından yıkılmıştır ve yerine günümüzde de var olan park yapılmıştır [100].

1965 yılına gelindiğinde, 19. yüzyılda yapılmış olan Mahkeme Hanı yıkılmıştır. Mahkeme Hanı yıkılınca Raşit Efendi Kütüphanesi’nin kuzey girişi bu güney cepheye alınmıştır ve ayrıca bu cepheye bir de pencere açılmıştır.

1983 yılında Ümit Serdaroğlu’nun önerisine göre; kale içindeki muhdes dükkanlar temizlenmiştir ve 20.yy. sonunda İç Kale’ye dükkanlar yapılarak, Kale günümüzdeki halini almıştır.

Tüm bu gelişim ve değişimlerin haricinde Kayseri için 1945 yılında bir imar planı önerilmiştir fakat bu plan hiç uygulanmamıştır. Bu plan incelendiğinde; Kapalı Çarşı adalarının yine küçüldüğü ve bu alana Bürüngüz Cami yapımı yerine, farklı bir yapılanma önerildiği düşünülmektedir. Bu önerinin Gabriel’in haritasındaki yarım bırakılmış bilinmeyen alandan hareketle ortaya konulduğu düşünülmektedir (Şekil 3.24).

3.24 1945 Kayseri'nin Uygulanmayan İmar Planı

2016 Yılında Kapalı Çarşı

1977 yılından sonra Kapalı Çarşı'nın kuzey tarafı günümüzdeki halini almaya başlamıştır. Bu nedenle bu çalışma hazırlanırken, 1977 sonrası bu alanda yapılan çalışmalara dair belgeler ve fotoğraflar incelenmiştir. Ayrıca Çarşı'nın güncel durumunu tespit etmek için saha çalışması yapılmıştır ve eksik yerler tamamlanarak planlar revize edilmiştir (Bkz. Şekil 3.19).

20 yüzyılın ikinci yarısında, 18. ve 19. ada arasına dükkan yapılarak kapatılan sokak (Postacılar Sokağı) Kapalı Çarşı'nın özgünlüğüne uygun görülmemiştir. Bu alan için 1988 yılında yeniden karar alınmıştır. K.T.V.K.K.'nın 320 numaralı ve 10.12.1988 tarihli kararına göre; 18. ve 19. adaların arasına 1947 yılında ilave ve Çarşı sokağını kapatan 30. parseldeki dükkanın, sokağın devamını sağlayacak şekilde açılmasına karar verilmiştir. 18. ve 19. adaların; 29.-30. parselindeki dükkanların aslına uygun yapılmasına karar verilmiştir. Yine 18. ve 19. adaların 31-40 ve 1-3 parselleri arasındaki mevcut betonarme dükkanların aslına uygun ve Kapalı Çarşı'yı tamamlayacak şekilde tonozlu ve çift sıra olarak restore edilmesine karar verilmiştir ve bu alan günümüzdeki halini almıştır.

20. yüzyılın sonunda Kapalı Çarşı anlatılırken bahsi geçen ve 1989 rölöve çiziminde nokta-nokta çizilerek, Kapalı Çarşı'ya dahil edilmeyen 19., 30a ve 30 b adalar; günümüzde de mevcuttur fakat Kapalı Çarşı'ya dahil edilmemiştir ve tescillenmemiştir.

15. ve 16. adaların 1947 ve 1977 yılları arasında sonra yapılan ilavelerle kuzey tarafa doğru büyütülen kısımları; 1977 yılından hemen önce bu alana Bürüngüz Cami yapılması için yıkılmıştır ve Çarşı küçülerek, günümüzdeki şeklini almaya başlamıştır.

Kapalı Çarşı'nın güneyindeki Urgancılar Çarşısı'nın bitiminde yer alan iki dükkan 1981 rölöve çizimlerinde de gösterilmiştir. Fakat bu dükkanlardan sadece bir tanesi günümüzde mevcuttur.

21. yüzyıla gelindiğinde; 17., 18. ve 19. adaların daha önceki dönemlerde saat kulesine doğru uzayan kısımlarının neredeyse üçte ikisi yıkılarak, küçültülmüştür ve günümüzdeki halini almıştır.

Kapalı Çarşı'nın çevre dokusu 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren neredeyse değişmemiştir. Sadece 21. yüzyıla gelindiğinde Cumhuriyet Meydanı büyütülmüştür ve bu alan raylı ulaşım sistemi için yeniden düzenlenmiştir. Ayrıca günümüzde Vezir Hanı'nın güney duvarında önüne bitişik baraka dükkanlar yer almaktadır.

Değerlendirme:

Selçuklu döneminde ticaretin surların içinde yapılıp yapılmadığına dair farklı görüşler vardır. Fakat Kapalı Çarşı'nın bulunduğu alana 14. yy.'ın ikinci yarısından itibaren yoğun bir şekilde ticaret yapıları yapılmaya başlanmıştır. Bu nedenle bu bölgenin daha önceki dönemlerde de yerli esnafın yer aldığı, şehir içi çarşı ve pazar alanı olduğu düşünülmektedir.

Kapalı Çarşı'nın fiziksel gelişimi için yapılan çalışmalar sonucunda, Kayseri Kapalı Çarşısı'nın ve çevresinin Osmanlı döneminde yapılan diğer çarşıların oluşum ve gelişim düzeniyle benzerlik gösterdiği anlaşılmaktadır. Çarşı birbirlerine eklemlenerek, zamanla çevre dokunun mevcut haline göre şekil alıp gelişmiştir. Çarşı'yı Sur içerisinde yapılan Pamuk Hanı'ndan sonra, Bedesten, etrafındaki dükkanlar ve daha sonra Uzun Çarşı, dükkan adalarını oluşturmaya başlamıştır. Daha sonra bunlara eklemlenen hanlar ve

bunların etrafında ve doğrultusunda yeni oluşan dükkan adalarıyla günümüzdeki halini almıştır. Fakat Çarşı'nın bir bütününe bakınca ızgara plan tipinde olduğu görülmektedir.

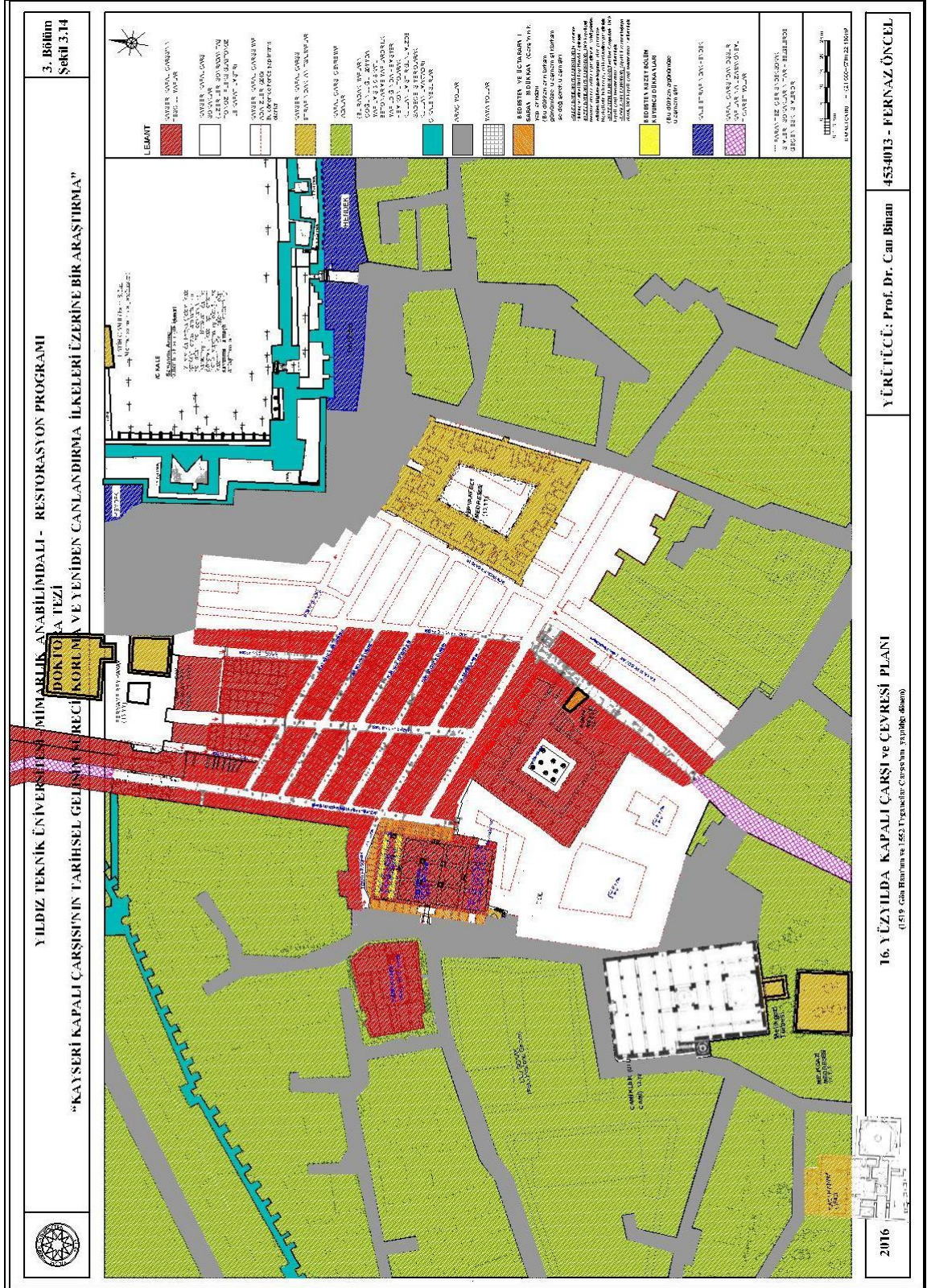
Kapalı Çarşı'nın güney, doğu ve batı tarafları Beylik dönemi ve Selçuklu dönemine ait tarihi yapılar ile çevrilidir¹. Bu nedenle Çarşı'nın daha çok kuzey yönüne (saat kulesine) doğru gelişim gösterdiği ve büyüdüğü anlaşılmaktadır. Günümüze gelene kadar Çarşı'nın en çok yine kuzey tarafında yapımlar ve yıkımlar olmuştur ve sonuçta Çarşı'nın özellikle kuzey tarafı küçülerek günümüze ulaşmıştır. Ayrıca bu yıkımların yoğun olduğu kuzey tarafta değişim ve yeniden düzenleme çalışmaları yapılmıştır ve bu durum günümüzde de devam etmektedir.

Kapalı Çarşı'nın çevre dokusundaki adalar organik olarak gelişmiştir. Fakat 1970-75 hazırlanan imar planının uygulanmasıyla, Çarşı'nın çevre doku adaları bozulmaya başlamıştır ve ızgara plan tipine dönüşmeye başlamıştır. Günümüze gelindiğinde ise Çarşı'nın çevre doku adaları tamamen ızgara plan tipine dönüşmüştür.

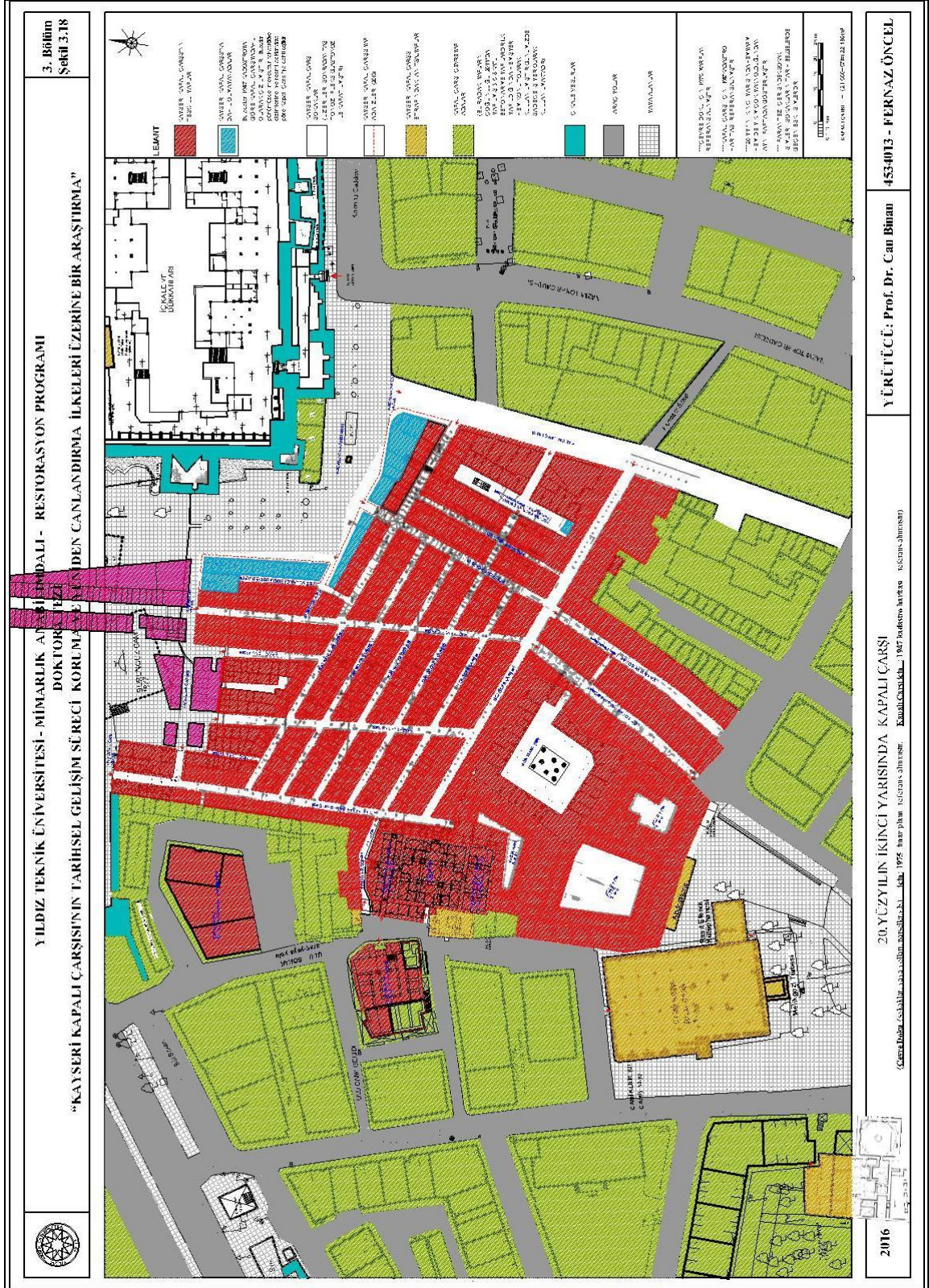
20.yy.'ın sonuna kadar Çarşı'nın etrafının konut dokusuyla çevrilidir. 20.yy.'ın sonunda Çarşı'nın etrafındaki yapılar yıkılıp, yerlerine yeni iş merkezleri yapılmıştır ve bu alanda konut işlevi azalmaya başlamıştır ve günümüze gelindiğinde bu alan konut işlevinde kullanılmamaktadır.

Ayrıca bu dönemsel analiz çalışmaları sonucunda yeri, yapım ve yıkım tarihi bilinmeyen bazı doku, ticaret yapıları ve çevredeki diğer yapılarla ilgili bilgiler ortaya çıkarılmıştır. Günümüzde var olmayan Gön Hanı ve sadece bir kısım temel izleri kalan Pervane Bey Medresesi için kentsel ölçekte restitüsyon önerileri hazırlanmıştır. Bu iki yapının restitüsyon önerisi için mevcut izler, tarihi belgeler ve benzer dönem yapıları incelenmiştir.

¹ Kapalı Çarşı'nın doğu tarafı; İç kale ve Pervane Bey Medresesiyle (günümüzde mevcut değil), güney tarafı; Ulu Cami, Kadı Hamamı, Melikgazi Medresesi (günümüzde mevcut değil), Mahkeme Hanı (günümüzde mevcut değil) ile, batı tarafı; Pamuk Hanı, Hacet Mescidi (Selçuklu dönemi-günümüzde mevcut değil) ile çevrilidir. Yani sadece kuzey tarafa doğru gelişmesi mümkün olmuştur.

Şekil 3.14 16. yüzyılda Kapalı Çarşı

Şekil 3.18 20. yüzyılın ikinci yarısında Kapalı Çarşı

3.2 Kapalı Çarşı Yapıları

Kapalı Çarşı'yı oluşturan ticaret yapıları 14. yüzyılın ikinci yarısında yapılmaya başlanmıştır ve 20. yüzyılda tamamlanmıştır. Çarşı'yı oluşturan yapılar; Pamuk Hanı, Bedesten, Dükkanlar/Dükkan adaları, Gön Hanı, Urgancılar Çarşısı/Arastası, Vezir Hanı, Hacı Efendi Çarşısı/Arastası ve Kazancılar Çarşısı'dır. Bu yapılar ile ilgili tespit edilen tarihi ve fiziki veriler çizelge ek A.1 isimli tabloda gösterilmiştir.

3.2.1 Pamuk Hanı

Pamuk Hanı 14. yüzyılın ikinci yarısında Hızır Bey'in kızı Şah Hatun tarafından vakıf yapısı olarak inşa ettirilmiştir. Daha sonra mülkiyeti özel şahıslara geçmiştir [45]. Bazı kaynaklarda ismi Kapan Hanı ve Pembe Han olarak geçmektedir [103]. Cami Kebir Mahallesi, Ulu Sokak, 9 numaralı paftada, 375 numaralı adanın 4-19 numaralı parsellerinde yer almaktadır. Pamuk Hanı 9.7.1976 tarihinde tescillenmiştir ve tescil numarası A/75'tir (K.B.B.). Han'ın girişi Bedesten'in kuzey girişi ile karşı karşıyadır ve aralarında Pamuk Hanı Meydanı vardır.

Han ortada küçük avlusu olan, iki katlı bir yapıdır ve yapı çokgen planlıdır (Şekil 3.25). Binanın kuzey köşesi pahlanmıştır. Bu pahlanmış olan cephede biri alt katta, diğeri üst katta olmak üzere iki dikdörtgen pencere yer almaktadır ve bu pencerelerin dört tarafı kesme taş sövelidir. Hanın sivri kemerli ve tonozlu tek giriş kapısı vardır. Bu kapı Han'ın doğu cephesinde yer almaktadır ve bu kapı Bedesten'in kuzey girişiyle karşı karşıyadır. Han'ın giriş tonozunun bitimindeki ahşap kapı hanın iç avlusuna açılmaktadır. Günümüzde bu giriş yol kotunun altında kalmıştır.

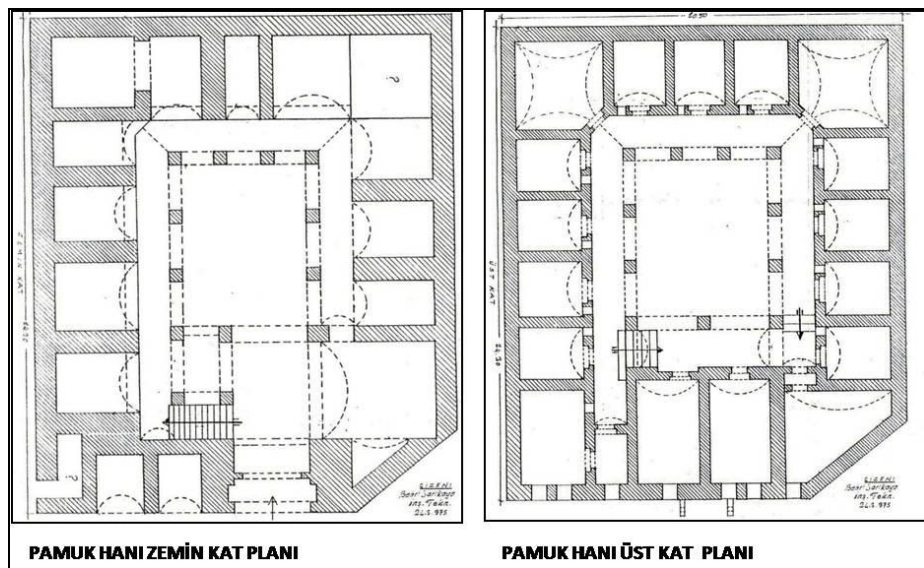
Dış cephede, giriş kapısının üzerinde bulunan iki taş konsolun arasına sonradan ahşap hatıllar konularak yapılan küçük bir balkon yapılmıştır. Bu balkonun etrafı sonradan demir korkulukla çevrilmiştir. Üst katta bu balkon sınırında, demir parmaklıklı ve taş söveli iki dikdörtgen pencere yer almaktadır. Ayrıca yine üst katta; biri ön cephenin güney tarafında, diğeri bunun üzerinde ve sonuncusuda girişin pahlı tarafında, neredeyse konsol hizasında, küçük dikdörtgen bir pencere olmak üzere toplam beş pencere yer almaktadır. Girişin üzeri sade bir saçakla bitirilmiştir ve burada bir tane taş çörten bulunmaktadır (Şekil 3.26). Han'ın üzeri düz teras çatı şeklindedir (Şekil 3.27).

Sivri kemerli ve tonozlu ana giriş kapısındaki kısımdan sonra daha düşük kotta olan basık ve geniş kemerli ve tonozlu ikinci geçiş koridoru yer almaktadır. Buradan da, daha yüksek kotlu, sivri kemerli üçüncü giriş koridoruyla, ortadaki kare planlı küçük avluya geçilmektedir. Ana girişin sağ ve solunda sivri kemerli birer niş yer almaktadır. Giriş koridorunun sağında moloz taş ve beşik tonozlu büyük bir oda yer almaktadır. Giriş koridorunun solunda da sivri kemerli girişiyle, üst kata çıkmaya yarayan on iki basamaklı merdiven ve bu merdivenlerin yanında küçük bir oda yer almaktadır.

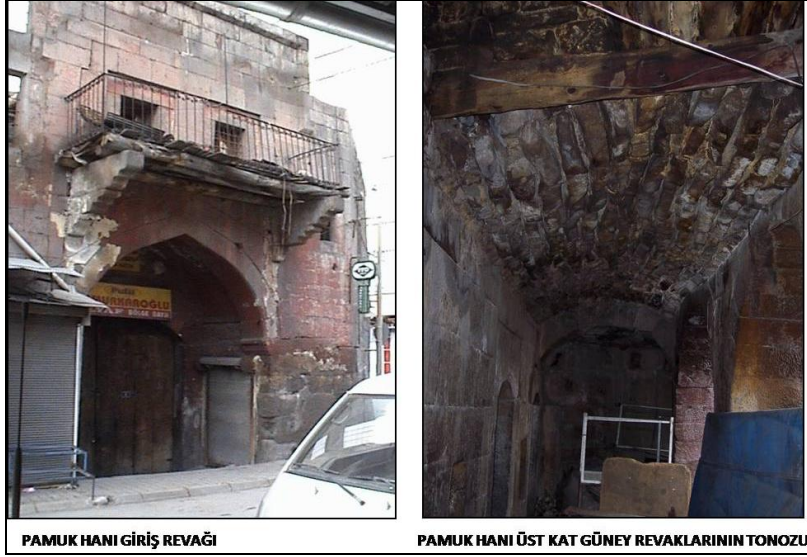
Üst kat ve alt kat aynı plan şemasında inşa edilmiştir. Her iki katta da bu avlunun üç tarafı; onbir fil ayağının taşıdığı, dokuz kemerli revak ile çevrilidir. Revakların araları açık, üzerleri moloz taş tonozlu ve yerleri sal taşı ile kaplıdır. Revak kısmına açılan odaların kapıları küçük dikdörtgen biçimlidir. Üst katta revak kısmına, moloz taş tonozlu on iki oda açılır ve giriş koridorunun üzerindeki iki oda diğerlerine göre daha büyüktür. Giriş katında toplam 11 oda bulunmaktadır. Fakat bazı revakların araları sonradan kapatılmıştır (Şekil 3.28).

Yapı teknik ve malzeme bakımından moloz taş ve kesme taş kullanılarak yapılmıştır. Hanı'nın doğu giriş cephesi ve kuzey doğu pahlı cephesi kesme taşla yapılmıştır. Diğer cephelerin duvarları, Han'ın bölücü duvarları ve tonozlar moloz taş ile yapılmıştır.

Yapı günümüzde pamuk/yün alınıp satılan ölü bir mekan halini almıştır. Hem işlevsel hem de fiziksel olarak sorunları olan han günümüzde şahıslara aittir ve bir an önce şahıslarla anlaşarak iyileştirilip, canlandırılmalıdır.

Şekil 3.25 Pamuk Hanı Zemin Kat ve Üst Kat Planı (Kayseri Vakıflar Müdürlüğü)

Şekil 3.26 Pamuk Hanı Giriş Revağı ve Üst Kat Revak Tonozu (Fernaz Öncel)

Şekil 3.27 Pamuk Hanı Hava Fotoğrafı (Fernaz Öncel)

Şekil 3.28 Pamuk Hanı Üst ve Zemin Kat Revakları (Fernaz Öncel)

3.2.2 Bedesten

Bedesten 1498 yılında Mustafa Bin Abdulhay tarafından yaptırılmıştır ve 16. yüzyıl Osmanlı sivil mimari üslubunda yapılmıştır.

Bedestenin daha önceki durumları ile ilgili tarihi belgeler mevcuttur. Bu belgelerden Bedesten'in geçtiği vakfiyeler; 1501 tarihli Mustafa Bey Vakfiyesi (Bedesten'in özgün vakfiyesi), 1559 ve 1571 tarihli iki adet Kadı Bedrettin Mahmut Vakfiyesi ve iki adet Güpgüpzade Hacı Mustafa Ağa Vakfiyesi'dir. Bedesten'in geçtiği seyahatnameler; 1649'da şehre gelen Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi, 1618-19'da şehre gelen Polonyalı Simon Seyahatnamesi'dir. Ayrıca 1930-40 yıllarında şehre gelen Albert Gabriel Kayseri ve buradaki ticari yapılar ile ilgili kitap hazırlamıştır. Bu çalışma 1954 yılında Ahmet Akif Tüten tarafından Kayseri Türk Anıtları adıyla çevrilmiştir. Kayseri'nin Şer'i Mahkeme Sicillerinde de Bedesten'den bahsedilmiştir. Ahmet Nazif Efendi Mir'at-i Kayseriyye adlı kitabında Kayseri'deki ticari yapılarından bahsedilmiştir. Bu belgelere göre; Bedestende bezzazlar, çuhacı, kumaşçı, kuyumcu, derici ve abacı esnaflarının faaliyet gösterdiği anlaşılmaktadır [91]. Osmanlı dönemi sonuna kadar Bedesten etrafında sarrafların, haffafların ve debbağların faaliyet gösterdiği de anlaşılmaktadır [1].

Yapı 1501 tarihli özgün vakfiyesinde¹ Kayseri Hançerli Sultan Vakfı Bedesteni olarak geçmektedir [45], [50]. Bu vakfiyeye göre bedesten bir ana bölüm, kuzey ve güney yanlarına bitişik iki çarşı/arasta olmak üzere toplam üç bölümden oluşmaktadır. Bu vakfiyeden Bedesten'in ve üç tarafına bitişik 38 dükkanın Kayseri Kapalı Çarşısı'nın ilk yapılarından olduğu anlaşılmaktadır [57], [15], [24]. Yine bu vakfiye incelendiğinde, bedestenin günümüze ulaşamamış bir çeşme üzerinde mescidi bulunduğu anlaşılmaktadır. Bedesten'in özgün kitabesi vardır ve günümüze ulaşmıştır. Bu kitabe; Bedesten'in II. Beyazıd döneminin Kayseri valisi Mustafa Bin Abdulhay tarafından 1497 yılında yaptırıldığı yazmaktadır [38].

Bedesten Kapalı Çarşının çekirdeğini oluşturmuştur. Cami Kebir Mahallesi'nde, İç Kale'nin ve Ulu Cami'nin çok yakınında yer almıştır [8]. Bedesten'in etrafı güneyden Vezir Hanı'nın 3. avlusu, doğudan Kapalı Çarşı'nın Sipahi Pazarı Sokağı, kuzeyden

¹ Kayseri Bedesteni Bursa'daki Mustafa Bey Vakfiyesi'ne bağlıdır.

Çarşı'nın Terziler Sokağı, batıdan dış cephesine bitişik tek katlı dükkanlar ve Hilmi Paşa Mescidi ile çevrilidir. Bedesten, Pamuk Hanı hariç tüm diğer ticaret yapılarıyla irtibatlıdır.

Bedesten'in giriş cephesinin, kuzey tarafındaki ana beden duvarına bitişik olarak yapılan, dört dükkanı¹ vardır. Bu dükkanlar tek katlı ve kare planlıdır. Günümüzde bu dükkanlar bıçakçı dükkanları olarak faaliyet göstermektedir. Bedesten'in giriş cephesinin, güney tarafındaki ana beden duvarına bitişik olarak Hilmi Paşa Mescidi yapılmıştır. Hilmi Paşa Mescidi'nin içerisindeki kitabesinden 19. yüzyılın sonlarında yapıldığı anlaşılmaktadır².

Bedesten yığma kagir bir yapıdır. Üç kısımdan oluşmaktadır. Dokuz kubbeli, kare planlı geniş bir orta ana bölüm ile bunun kuzeyinde ve güneyinde bulunan iki tonoz ortasında bir kubbeli, dikdörtgen planlı iki kısımdan oluşmuştur (Şekil 3.29, 3.30). Bu kısımlar birbirleriyle bağlantılıdır. Bedestenin giriş revağının her iki yanında da küçük tonozlu eyvanı vardır. Günümüzde orta kısmı; halıcılar ve kilimciler, güney kısmı; yüncüler tarafından ve kuzey kısmı; depo ve küçük bir bölümü de çay-kebab ocağı olarak kullanılmaktadır [101] (Şekil 3.31, 3.32).

Bedesten'in kemerlerinde ve ayaklarında gri kesme taş kullanılmıştır. Kubbeler ve tonozlar ince kesme taştan yapılmıştır ve bazı yerlerin üzeri sıvanmıştır. Dışarıdan ve içeriden, güney bölümün orta kubbesi, bedestenin en büyük ve en yüksek kubbesidir. Kubbelerin iç ve dış kısmında kullanılan taşların boyutları farklıdır. Kubbeler dıştan daha kalın, farklı boyut ve şekillerde olan ince kesme taşlarla örülmüştür. Kubbe pencereleri farklı boyut ve şekildedir³. Ana orta bölüm kubbe pencereleri; pandantiflerin hizasında yapılmıştır. Böylece birbirlerinin ışığını engellememiştir. Yan bölümlerin pencereleri kubbelerin ekseninde yapılmıştır. Ayrıca Bedesten'in kuzey ve güney bölümlerinin üzerinde iki tane havalandırma penceresi vardır. [104].

¹ Bu dükkanlar 1989 restorasyonunda yeniden yapılmıştır ve özgün değildir. Bu konu ilerideki Bozulma bölümünde detaylandırılmıştır.

² Fakat bu kitabenin Hilmi Paşa Mescidi'ne ait olmadığına dair söylentiler de vardır [101].

³ Zamanla yapılan izinsiz/izinli tamirler yüzünden bozulduğu için farklılaşmıştır. Bu konu ilerideki Bozulma bölümünde detaylandırılmıştır.

Duvarlarda moloz taş ve kesme taş kullanılmıştır ve kısmen sıvanmıştır. Yer döşemesinin özgün malzemesi yonu taşıdır (2 cm derzli 90x45). Fakat sonradan bazı yerlerin üzeri şap ve karo ile kaplanmıştır. Özgün kapılar korunmuştur. Kapılar ahşaptır ve bir yüzü iri çivilerle ahşap kapıya tutturulmuş ince demir ile kaplanmıştır. Sonradan yapılan diğer kapılar ise demirdir. Yapının sadece kuzey ve güney bölümlerinde çok az sayıda penceresi vardır. Bu pencereler ahşap kasalı ve demir parmaklıklıdır.

Yapıda çeşitli süsleme elemanları ve bezemeler kullanılmıştır. Orta kubbede mukarnas, çatı kenarları duvar bitimleri, kapılar gibi bazı yerlerde silme, kapı kenarlarında volütler, duvar bitimi, kapı, pencere gibi farklı yerlerde profiller, giriş kapısı üzerinde zincir motifi gibi çeşitli süslemeler ve bezeme elemanları kullanılmıştır.

Bedesten'in iç kısmına sonradan birbirinin ardı sıra dizilen dükkanlar ilave edilmiştir. Bu dükkanlar, ahşap ve alüminyum profiller arasına yerleştirilen camlardan yapılmıştır. Bu camların önünde demir sürgü kullanılmıştır. Bu dükkanlarda özgün yer döşemesi olan yonu taşı korunmuştur. Yükseklikleri bedestenin yarısından az olan dükkanların tavanında kontraplak kullanılmıştır.

Bedestenin Geçirdiği Değişiklikler ve Onarımlar:

Bedesten ilk yapıldığında orta bölüm değerli kumaşların satıldığı yer, kuzey bölüm Külhançılar Çarşısı (kuyumcular) ve güney bölüm Haffaflar (dericiler, ayakkabıcılar) Çarşısı olarak kullanılmıştır [1]. Yapının giriş revağının önünde ikinci bir revağı daha vardır. Ayrıca bedestene bitişik çeşme üzerinde mescidi¹ vardır [94]. Kuzey bölümünün kuzey duvarındaki kapı 18.yy. sonunda açılmıştır. 19. yüzyılda Bedesten'in asıl mescidi yıkılmıştır ve ikinci mescit Bedesten'in giriş revaklarının üzerinde yapılmıştır [104].

Bedestenin ön cephesinin güney duvarına bitişik olarak yapılan Hilmi Paşa Mescidi, içerisindeki kitabeye göre 19. yüzyılın sonunda yapılmıştır [100]. Bu mescidin yapımıyla Bedesten'in ön güney duvarındaki; dükkanlar, giriş kapısı ve üzerindeki pencere tamamen kapanmıştır. 19. yüzyılın ikinci yarısında güney bölüme iki duvar ilave edilmiştir ve üçe bölünmüştür. Buranın batı kanadı bir dönem mescit olarak

¹ Her ne kadar vakfiyesinde "mescid" olarak geçse de, boyutu ve işlevi nedeniyle buranın "darulkurra" da olabileceği düşünülmektedir.

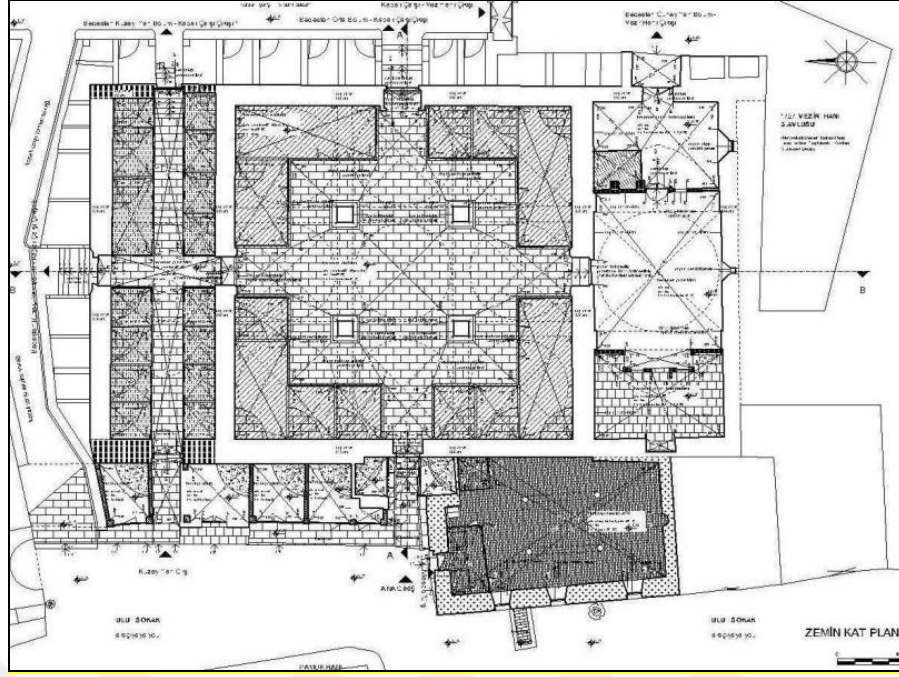
kullanılmıştır [101] ve Bedesten bu haliyle günümüze ulaşmıştır. Bedesten'in ikinci revağı ve üzerindeki mescit 20. y.y. ortalarına kadar var olmuştur ve sonra yıkılmıştır.

1950 yılına gelindiğinde Bedesten'in orta bölümü kasaplar, kuzey bölümü kürkçüler ve güney bölümü yüncüler tarafından kullanılmıştır [105]. Kuzey bölüm ilk yapıldığında 17 küçük kuyumcu dükkanı vardır. Bu dükkanlar tonozlu, yuvarlak kemerli, birbirine bitişik, karşılıklı dizilmiştir ve taş malzemeye yapılmıştır. 20.yy.'da burada kürkçüler faaliyet göstermiştir. 1974-80 yıllarında bu dükkanlar harap olmaya başlamıştır ve bir kısmı yıkılmıştır ve bu dükkanlar günümüze ulaşamamıştır.

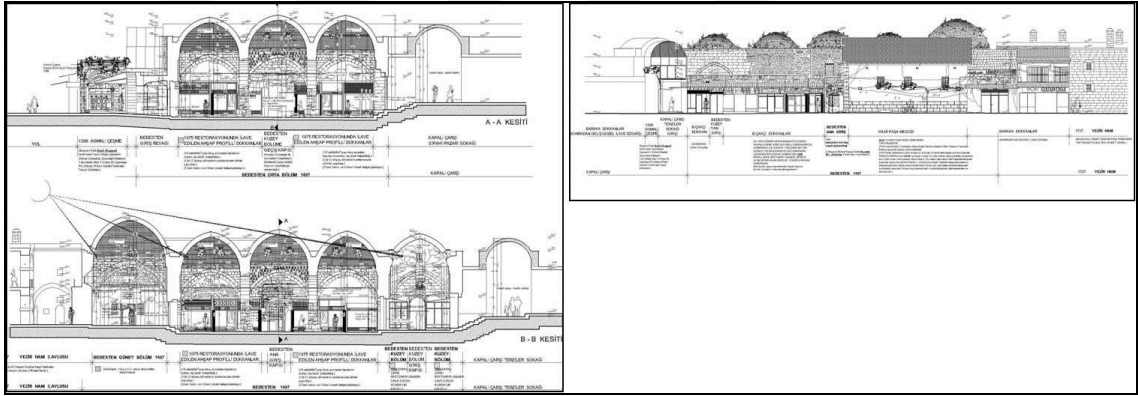
Bedesten kasapların kullanımıyla iyice harap hale gelmiştir ve bu durumu önlemek için 1974 yılında resmi yazışmalar başlamıştır. 1975 yılında Bedesten'de onarım başlamıştır ve 1979 yılına gelindiğinde onarımlar tamamlanmıştır. Bu onarımda bedestenin sıvası, badanası, elektrik tesisatı yenilenmiştir ve bozulan kubbe örtüleri, merdivenleri, kapıları onarılmıştır. Çatı demir mozaik ile sağlamlaştırılmıştır ve bunun sonucunda kubbe döşemesi yükseltilmiştir. Ayrıca bu onarımda Bedesten'e yeni işlev verilmiştir ve Bedesten'in orta bölümünün turistik-halı kilim çarşısı olması karar verilmiştir. Bu nedenle kasapların kullandığı 24 adet baraka dükkan kaldırılarak, yerlerine günümüzde de var olan 16 dükkan yapılmıştır. Bu dönemde Bedesten'in kuzey ve güney bölümlerinin/arastalarının işlevi değiştirilmemiştir ve kuzey bölüm kürkçüler ve güney bölüm yüncüler olarak kalmıştır [105].

1989 yılında Kayseri Kapalı Çarşısı-Terziler Sokağı restorasyonu esnasında Bedesten'in kuzey kısmı da onarılmıştır [106]. Bu onarımda yıkılmış olan kuzey bölümü tonoz duvarları yeniden yapılmıştır, fakat aslına uygun yapılmamıştır. Duvarlar, kubbe ve tonozlar sıvanarak boyanmıştır. Kuzey bölümün içindeki yok olmuş kürkçü dükkanlarının yerine 16 muhdes dükkan yapılmıştır. Bedestenin ön cephesinin batı duvarına bitişik, yok olmuş dükkanların [41] yerine 4 dükkan yapılmıştır.

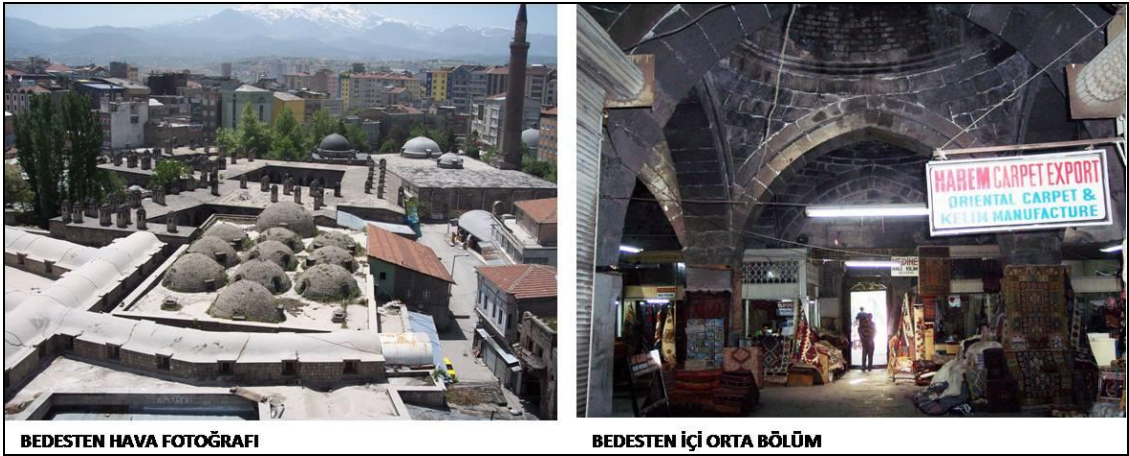
Bedesten'e 1989 yılından itibaren kullanıcıları tarafından izinsiz müdahaleler yapılmıştır ve bu durum günümüzde de sürmektedir. Bu durum bedestenin özgünlüğünün bozulma nedenlerindendir. Günümüzde orta bölüm halı-kilim çarşısı, kuzey bölüm çay ocağı-kebabçı ve depo, güney bölüm yüncü olarak işlev verilmiştir [104].

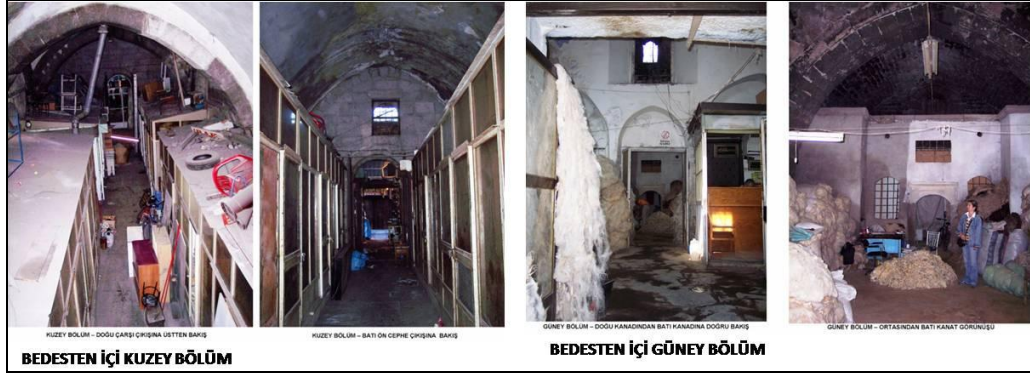
Şekil 3.29 Bedesten planı (Fernaz Öncel)

Şekil 3.30 Bedesten kesitler ve görünüş (Fernaz Öncel)

Şekil 3.31 Bedesten hava fotoğrafı ve Bedesten orta bölüm (Fernaz Öncel)

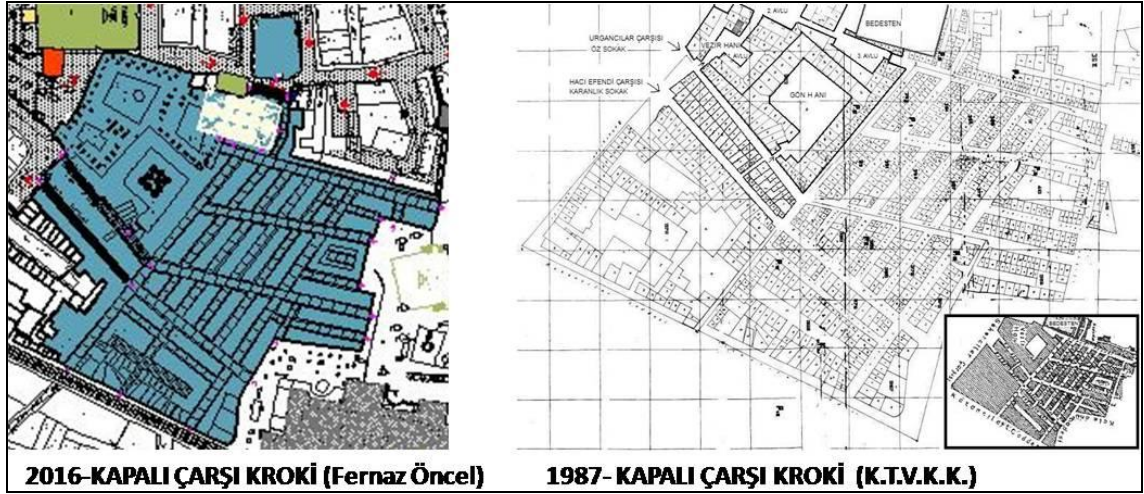

Şekil 3.32 Bedesten kuzey bölüm ve güney bölüm iç görünüşler (Fernaz Öncel)

3.2.3 Dükkanlar/Dükkan Adaları

Kapalı Çarşı'daki dükkan adaları 15. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar olan bir süreçte oluşmuştur. Dükkanların tümünün "Kapalı Çarşı" adı altında tek bir tescil fişi bulunmaktadır. Tescil fişinde "*Cami Kebir Mahallesi'nde, şehir merkezinde iç kalenin hemen yanında yer alan yapı; pafta no, ada no, parsel no: muhtelif*" olarak yer almaktadır. Dükkânların yaklaşık on tanesi vakıflara, geri kalanları muhtelif şahıslara aittir [107]. Tescil fişinde dükkanların ve dükkan adalarının yapılış tarihine ve fiziksel gelişimine dair net bir bilgi yoktur. Kapalı Çarşı'nın büyük bir kısmını oluşturan dükkanların yapılış düzeni ve fiziksel gelişimi ancak tarihi belgeler dikkatli incelenince ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bedesten ve etrafına yapılan otuz sekiz dükkandan sonra bu dükkanların devamına ve karşı sırasına zamanla dükkanlar yapılmaya devam edilerek, dükkan adaları ve Çarşı sokakları oluşmaya başlamış ve gelişmiştir (Bkz. bölüm 3.1.4.2.)

Dükkanlar birbirine paralel ve birbirini kesen dar ve uzun sokakların üzerinde, yan yana ve karşılıklı olarak dizilmişlerdir. Sırt sırta ve yan yana bitişik olarak dizilmiş dükkanlar dükkan adalarını oluşturmaktadırlar (Şekil 3.33). Bu dükkanlar kesme taştan yapılmıştır. Dükkanların ve dükkan adalarının aralarındaki sokakların yer döşemesi yonu taşından yapılmıştır. Dükkanlar ve dükkan adaları sadedir ve çok fazla süslemesi yoktur. Sadece dükkan girişlerinin üzerindeki pencerelerin söveleri, bu pencerelerin etrafı gibi yerlerde taştan kabartmalı süslemeler mevcuttur (Şekil 3.34). Dükkanların bazıları tek katlıdır, bazılarının farklı boyut ve yükseklikte bodrumu/mahzeni bulunmaktadır [108].

Şekil 3.33 Kapalı Çarşı dükkan/dükkan adaları krokileri-2016-1987

Şekil 3.34 Kapalı Çarşı dükkan/dükkan adaları iç görünüş ve detaylar (Fernaz Öncel)

Dükkanların ve dükkan adalarının aralarındaki sokaklar birbirleriyle ve diğer ticaret yapılarıyla bağlantılıdır. Ayrıca her sokağın Kapalı Çarşı'nın dışına açılan ana çıkış kapısı vardır ve böylece Çarşı'nın farklı yönlerde dışarı açılan kapıları oluşmuştur (Şekil 3.35).

Dükkan adalarının üzeri 1870 yılında büyük yangından sonra tonoz ile kapatılmıştır ve günümüzdeki şeklini almıştır. Kapalı Çarşı 1870 yılından sonra Maraşlı Osman Paşa desteğiyle Çarşı taş malzemeye yeniden yapılmıştır ve Çarşı'ya 1804 dükkan yapılarak, Çarşı gelişmeye devam etmiştir. [50], [34] (Şekil 3.36).

Günümüzde dükkanların sıralandığı bu sokakların üzeri, taş tonozlarla örtülmüştür. Çarşı'nın iç kısmında tonozların üzerleri düzgün kesme taşlarla veya moloz taşlarla kaplanmıştır. Bu taş tonozların üzeri dışarıdan beton şap ile kaplanarak günümüzdeki halini almıştır. Çarşı'nın birbirine paralel ve dik olan üst örtüsü arasında su olukları vardır.

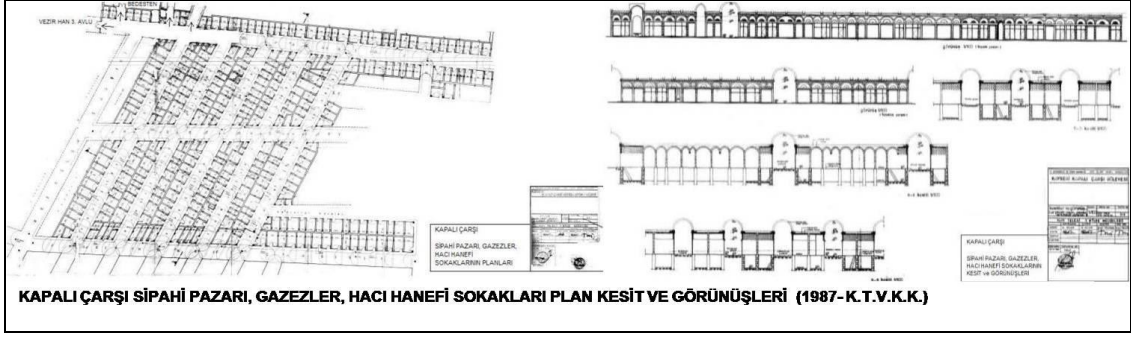
Şekil 3.35 Kapalı Çarşı dükkan/dükkan adaları giriş kapıları-2007-2013 (Fernaz Öncel)

Şekil 3.36 Kapalı Çarşı dükkan/dükkan adaları panoramik görünüş- 1934-2014 (Fernaz Öncel)

Bunların üzerinde U ve daire biçimli açıklıklar bulunmaktadır. Günümüzde Çarşı'da alt yapı tesisatı olarak su, elektrik ve ısıtma sistemi bulunmaktadır.

Kapalı Çarşı'nın toplam on yedi sokağı vardır. Bunlardan ikisi Kapalı Çarşı'nın en eski çarşılarından/arastasından Urgancılar Çarşısı'ndaki dükkanların arasındaki Öz Sokak ve Hacı Efendi Çarşısındaki dükkanların arasındaki Karanlık Sokak'tır. Bir diğeri Çarşı'nın son yapılan Kazancılar Çarşı Sokağı'dır. Kalan 14 sokak ise dükkanların arasındaki sokaklardır. Bu dükkan adalarının arasındaki sokaklar; ilk yapıldığında ilgili bölgede yapılan işe göre isimlendirilmiştir ve bir çoğunun ismi değişmeden günümüze ulaşmıştır. Bu nedenle sokaklara Çarşı da denilmektedir. Bu sokaklar Sipahi Pazarı (Uzun Çarşı), Gazezler, Hacı Hanefi, Börekçiler, Kadınlar, Bezciler, Terziler, Damgacılar, Kürkçüler, Tabaklar (Debbağlar), Katrancılar, Dikiciler, Postacılar ve Eskiciler Sokakları'dır (Şekil 3.37).

Şekil 3.37 Kapalı Çarşı Sipahi Pazarı, Gazezler, Hacı Hanefi Sokakları plan kesit ve görünüşleri (1987- K.T.V.K.K.)

3.2.4 Gön Hanı

Gön Hanı Piri Mehmet Paşa tarafından 1519 M.(925 H.) tarihinde Konya'daki zaviyesine gelir getirmek için yaptırılmıştır. Daha sonra Molla Ali Cenabi Dergâhı'na vakfedilmiştir [50], [49]. İlk yapıldığında Yeni Han¹ denilmektedir ve bir diğer adı Piri Paşa Hanı'dır. 16.yy.'da Kayseri'deki en önemli zanaatlardan dericilik bu handa yapıldığı için Gön Hanı ismini almıştır [41].

Evliya Çelebi de eserinde "...kagir bir yapıdır..." diyerek Gön Hanı'ndan bahsetmiştir. Han vakıflara, özel şahıslara ve Kayseri Belediyesi'ne aittir. Cami Kebir Mahallesi, Öz Sokak'ta, 6 numaralı paftanın 185-211 numaralı adalarında yer almaktadır ve kadastro numarası 1510'dur. 4.3.1988 tarihin de tescillenmiştir ve tescil numarası 139'dur [109]. Ayrıca 1521 tarihli Piri Paşa Vakfı'na aittir ve 747 numaralı defterin, 178. sayfasının, 151. sırasında yer almaktadır (KVBM).

Kuzeyde Bezciler Çarşısı sokağı ile doğuda Urgancılar Çarşısı'yla, batıda ve güneyde Vezir Hanı'yla çevrilidir. Gön Hanı Urgancılar Çarşısı'nın içinde yer almaktadır. Gön Hanı'nın giriş kapısının hemen yakınında Güngörmez Mescidi² bulunmaktadır (Şekil 3.38).

Gön Hanı Osmanlı sivil mimarisi üslubunda yapılmıştır [49]. Kapalı Çarşı'nın Urgancılar Çarşısı'ndaki Öz Sokak'ın kuzeybatı tarafından girilmektedir (Şekil 3.39). Kare planlı olan

¹ Gön Hanı, Kapalı Çarşı'nın yapılarından Pamuk Hanı'na çok yakın olduğundan ve Pamuk Hanı'ndan daha sonra yapılmıştır Bu nedenle Gön Hanı'nın yeni yapıldığı dönemde "Yeni Han" olarak isimlendirildiği düşünülmektedir.

²Burada daha önce 14. yüzyıl tarihli Asmalı Mescit vardır. Daha sonra bu mescid yıkılmıştır ve yerine Güngörmez Mescidi yapılmıştır.

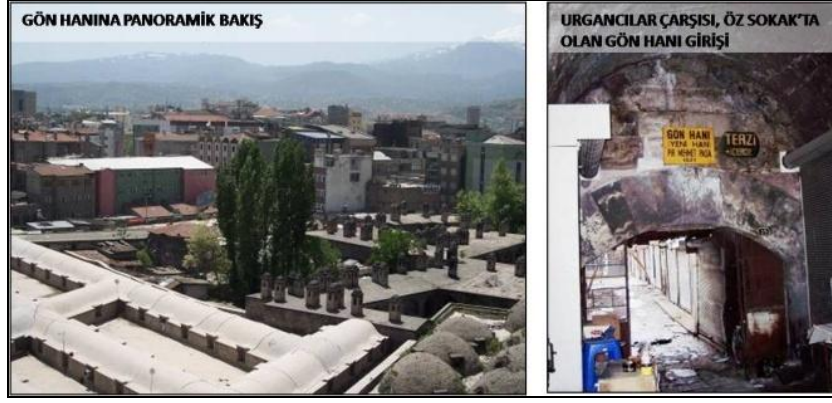
han ortada üstü açık kare planlı avlu ve bu avlu etrafında sıralanan tonozlu han odalarından oluşmuştur (Şekil 3.40) [109]. Açık avlunun tam ortasında eski ağaçların bulunduğu kare şeklinde toprak bir alan mevcuttur (Şekil 3.41).

Günümüzde sadece giriş revağı kalan Gön Hanı'nın avlusunun etrafındaki odalarından hiçbiri günümüze ulaşmamıştır. Günümüzde hanın odalarının yerinde Kapalı Çarşı esnafının depo olarak kullandığı sonradan yapılan barakalar mevcuttur. Yapının girişi günümüzde zemin kotunun altında kalmıştır. Düzgün yonu taşıyla inşa edilen girişinin üzerindeki yarım daire kemerin taşları oldukça iridir ve buradan kesme taştan yapılmış beşik tonoz örtülü, yuvarlak kemerli, giriş eyvanına geçilmektedir. Buradan da üzeri kevek taşıyla örülmüş tonoz kısmına geçilir fakat günümüzde buranın büyük bir bölümü yıkılmıştır. Kalan kısımda, sonradan kesme taş ayaklar üzerine yapılan, kesme taştan kemerle desteklenerek tonozun bütünüyle yok olması önlenmiştir. Hanın kapısı ahşap ve bir yüzü demir kaplıdır. Günümüzde bu kapının önüne sonradan yapılan demir kapı kullanılmaktadır.

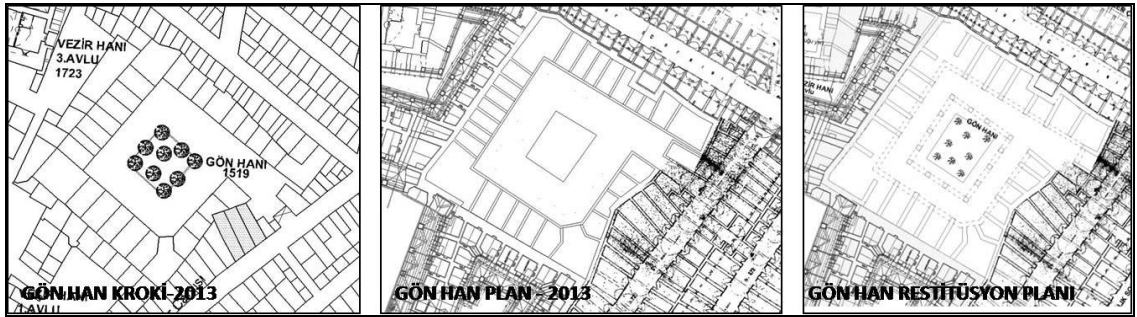
Gön Hanı'nın net yıkım tarihi bilinmemektedir. Fakat 1987'de hazırlanan tescil fişindeki *"yeni yapılan ve iş yeri olarak kullanılan baraka dükkanlar kaldırılırsa han odalarının bazıları sağlam, bazıları kısmen açığa çıkacaktır"* açıklamasından; 20.y.y. başında henüz yıkılmamış olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca hemen bitişiğindeki Güngörmez Mescidi'nin içinde de Gön Hanı'nın bir takım kemer izleri mevcut olabileceği belirtilmiştir [49]. Bu izler incelenerek ve yapıda yapılacak hafriyat, sondaj gibi çalışmalar neticesinde eski haline dair izler bulunabilir.

Şekil 3.38 Güngörmez Mescidi 2013, Güngörmez Mescidi 1938, Asmalı Mescid 1890

Şekil 3.39 Gön Hanı hava fotoğrafı ve Urgancılar Çarşısı'ndan Gön Hanı'na giriş revağı (Fernaz Öncel)

Şekil 3.40 Gön Hanı kroki-2013 (K.T.V.K.K.); plan-2013 (Fernaz Öncel); restitüsyon 16.yy. (Fernaz Öncel)

Şekil 3.41 Gön Hanı iç avlu ve iç avlu kısmından giriş revağı (Fernaz Öncel)

3.2.5 Urgancılar Çarşısı (Arastası)

Urgancılar Çarşısı 1552 M. (960 H.) yılında yapılmıştır. Şehir surunun Boyacı Kapısı'na uzanan en önemli ticaret yolu bu çarşıdan geçmektedir.

Urgancılar Çarşısı, Kapalı Çarşı'nın güney tarafında bulunan Öz Sokak'ta yer almaktadır. Çarşı'nın batısında Vezir Hanı bulunmaktadır. Çarşı ortasındaki beşik tonozlu bir koridorla yan paralelindeki Hacı Efendi Çarşısı'na bağlanmaktadır. (Şekil 3.42).

Kapalı Çarşı'nın en eski çarşılarından olan Urgancılar Çarşısı örtü sistemi, zemin kotu, yüksekliği, kullanılan malzemeler gibi özellikleriyle diğerler dükkan adalarına göre farklılık göstermektedir ve bu durum dışarıdanda algılanmaktadır.

Urgancılar Çarşısı iki kademeden oluşmuştur. Önce düşük kotlu ve dışarı ile irtibatlı birinci kısmın yapıldığı düşünülmektedir. Kapalı Çarşı'nın diğer dükkan adalarıyla irtibatlı ikinci kısmı daha yüksek kotludur. Bu duruma rağmen Urgancılar Çarşısı'nın zemini diğer dükkan adalarından daha düşük kottadır. Çünkü diğer dükkan adalarının zemini doldurularak 1989 restorasyonunda yükseltilmiştir.

Örtü sistemi içten ve dış tarafta da iki kademelidir. Sonradan yapılan kısmın tavanı ve kemerleri eski tarafa göre daha yüksektir. Daha düşük kotta olan eski kısmın tavanları, kemerleri daha basıktır ve pencereleri yuvarlak olarak yapılmıştır (Şekil 3.43). Çarşı içten beşik tonozlu tavan, dıştan taş kırma çatı şeklinde yapılmıştır. Bu tonozlar takviye kemerler ile desteklenmektedir.

Urgancılar Çarşısı'nın dışarı ile irtibatlı ana girişi, sivri yüksek kemerlidir (Şekil 3.44). Urgancılar Çarşısı, karşılıklı olarak yan yana dizilmiş dükkânlardan oluşmuştur (Şekil 3.45). Dükkan girişleri büyük sivri kemerlidir. Bazı dükkan girişlerinin üzerinde pencere vardır. Yer döşemesinde sal taşı kullanılmıştır.

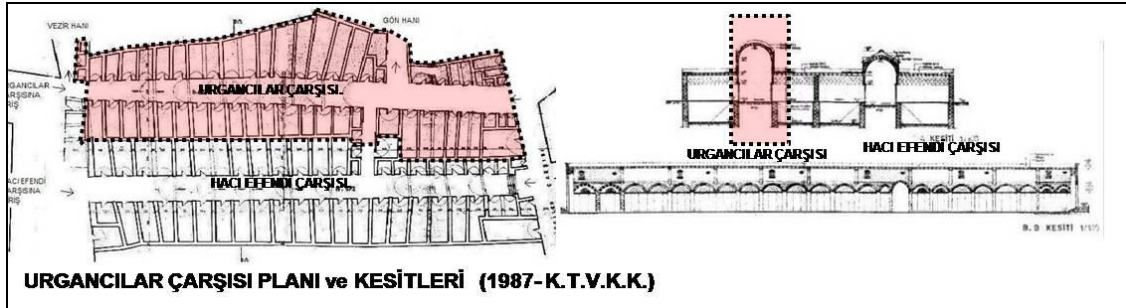
Ayrıca Urgancılar Çarşısı'nın içerisinde Gön Hanı'nın girişi ve Güngörmez Mescidi bulunmaktadır. Güngörmez Mescidi yerinde daha önce 14. yy. yapımı Asmalı Mescid vardır ve Nauman gravüründe bunu tasvir etmiştir [8]. Güngörmez Mescidi'nin bulunduğu üç parsel bitişik dükkan adalarının bulunduğu parsellere göre farklı yöne bakmaktadır. Bunun nedeninin 14. yüzyılda yapılan Asmalı Mescid'in kibleye göre yönlendirildiği düşünülmektedir. Daha sonra zamanla, çarşının gelişimine göre yönelen dükkan parselleri bugünkü şeklini almıştır.

Şekil 3.42 Urgançılar Çarşısı/Arastası hava fotoğrafı (Fernaz Öncel)

Şekil 3.43 Urgançılar Çarşısı/Arastası girişi: 2007-2013 (Fernaz Öncel)

Şekil 3.44 Urgançılar Çarşısı/Arastası plan ve kesitleri

Şekil 3.45 Urgançılar Çarşısı/Arastası iç fotoğrafları 2013 (Fernaz Öncel) -1938 (V.B.M)

3.2.6 Vezir Hanı

Kayseri’deki hanların en büyüğü ve özgünlüğü korunmuş olan Vezir Hanı şehrin önemli bir ticaret yapısıdır. Sadrazam Nevşehirli Damat İbrahim Paşa tarafından 1723 M. (1136 H.) yılında yaptırılmıştır. Diğer adı Han-ı Cedid’dir. Han’ın on yedi dükkanı şahıslara, diğer kısımları vakıflara aittir. Cami Kebir Mahallesi yer almaktadır. Altı numaralı paftanın, 1510 numaralı adasında yer almakatadır ve parsel numarasında “birçok parsel” yazmaktadır. Vezir Hanı 9.7.1976 yılında tescillenmiştir ve tescil numarası A/75’dir [110].

Kapalı Çarşı adalarının güneyinde yer alan Han, Ulu Cami’nin doğu avlusu, Bedesten ve Gön Hanı arasında yapılmıştır. Hanın Ulu Cami’ye bakan güney batı cephesi pahlanmış olmasına rağmen camiyle arasındaki boşluk çok dardır. (Şekil 3.46)

Vezir Hanı iki katlıdır ve kesme taştan yapılmıştır. Hanın birbirleriyle geniş revaklarla irtibatta bulunan kemerli odaları; üç avlunun etrafında toplanmıştır (Şekil 3.47). Hanın diğer bölümlerinden daha yüksek olan yuvarlak kemerli, dikdörtgen profilli giriş kapısı birinci avlunun güney doğusundaki, dar cephenin sol köşesinde yer almaktadır. Buranın üzerindeki, günümüzde boş olan kitabe yerinden kitabesinin olduğu fakat günümüze ulaşamadığı anlaşılmaktadır. Günümüzde burada “*Vezir Hanı Nevşehirli Sadrazam Damat İbrahim Paşa Vakfı 1723*” yazmaktadır. Bu kitabe yerinin iki yanında dikdörtgen profil içinde yuvarlak motifli süslemeler yer almaktadır. Hanın giriş kapısının hemen bitiminde bu cepheyi dik kesen Urgancılar Çarşısı’nın girişi, bu çarşının bitişiğinde Hacı Efendi Çarşısı’nın girişi yer almaktadır. Giriş cephesinin diğer köşesinde ise, hanın dışarı ile irtibatlı, basık sivri kemerli, dükkan olarak kullanılan bir odası vardır. Bu cephenin üst katında dikdörtgen profilli yuvarlak kemerli toplam üç pencere vardır. Bunlardan ikisi kapının üzerinde, diğeri bahsi geçen dükkanın üzerinde yer almıştır. Yapının güney cephe dış duvarının Ulu Cami’ye yakın kısmına sonradan yapılan tek katlı baraka dükkanlar ve yine bu cepheye Ulu Cami için 1782’de yapılan revaklı abdest muslukları bu cephenin zemin kat dış duvarını kapatmıştır. Ayrıca üst katta bulunan bazı dikdörtgen pencerelerin alt kısımları bu dış cepheye sonradan yapılan ilaveler yüzünden kapatılmıştır. Hanın batı cephesi Hilmi Paşa Mescidi’yle bitişik olan cephedir ve bu cephenin Ulu Cami ile arasında dar bir geçit yer almaktadır. Bu cephede kenarlarını kesme taşın çerçevelediği, demirli, dikdörtgen pencereler bulunmaktadır.

Ana giriş kapısından, sivri beşik tonozla örtülü bölüme, oradan da birinci avluya geçilmektedir. Birinci avlunun giriş kısmı hariç etrafı revaklarla çevrilidir. Birinci avlu gayri muntazam şekildedir ve ikinci avluya göre küçüktür. Bu avluda bulunan zemin kattaki odaların avluya açılan kapıları ve pencereleri; basık kemerlidir ve yükseklikleri azdır. Birinci giriş avlusunda üst kat ve zemin kat aynı şekilde planlanmıştır. Birinci avluda üst katın zemin kattan farkı üst kattaki odaların dış cepheye açılan pencereleri olmasıdır. Ayrıca birinci avlunun güney doğusundaki koridorun sonunda bulunan sekiz basamaklı merdivenle, girişin üst katına ulaşılmaktadır. Ayrıca üst kata birinci avludan ikinci avluya geçiş tonozunun yanındaki revaklı bölümden, yirmi bir basamaklı merdivenle de ulaşılmaktadır. Bu merdivenlere çıkış revağının yanındaki basık sivri kemerli tonozlu bölümden de, ikinci avluya geçilir.

Hanın en büyük avlusu bütün etrafı revaklarla çevrili avludur. Bu odalarının avluya açılan pencereleri ve kapıları vardır. İkinci avluda da zemin kat, üst katla aynı plan şemasında yapılmıştır. İkinci avlunun ortasında sonradan yapılmış, mermer, sekizgen planlı ve külahlı bir şadırvan bulunmaktadır. Ayrıca ikinci avlunun üst katına ulaşmak için avlunun kuzey batı köşesine sonradan merdiven ilave edilmiştir. Gabriel eserinde Vezir Hanı'nın önemli bir han olduğunu, ikinci avluda bulunan merdivenin sonradan yapıldığını söylemiştir. Ayrıca eserinde bugünkü şadırvanın yerinde çeşmeli havuz diye bahsettiği bir yapının bulunduğu görülmektedir. Asıl merdiven daha önce bahsedilen birinci avlu ve ikinci avlu arasındaki geçiş tonozunda bulunan yirmi bir basamaklı büyük taş merdivendir.

İkinci avlunun kuzeydoğu tarafındaki revakların alt ve üst kattından dar tonozlu bir koridorla üçüncü avluya geçilmektedir. L şeklindeki üçüncü avlu; birinci ve ikinci avluya göre çok küçüktür ve han ve bedesten arasındaki kalan dar alana göre şekillenmiştir. Üçüncü avlu bedestenin güney ve doğu duvarlarında son bulur. Üçüncü avlunun bedestene bitişik olduğu bu iki tarafta revakları yoktur. Üçüncü avlunun bedestene bitişik olmayan güney ve doğu tarafındaki revaklar diğeri gibi devam etmiştir. Ayrıca bu üçüncü avlunun giriş katında bedestenin güney bölümüne ve Kapalı Çarşı'nın Sipahi Pazarı Sokağı'na doğrudan geçiş kapıları vardır. Bu üçüncü avlu neredeyse işlevsizdir, genelde esnafın deposu olarak kullanılmaktadır. Asıl iş yeri olarak birinci ve ikinci avlu kullanılmaktadır (Şekil 3.48).

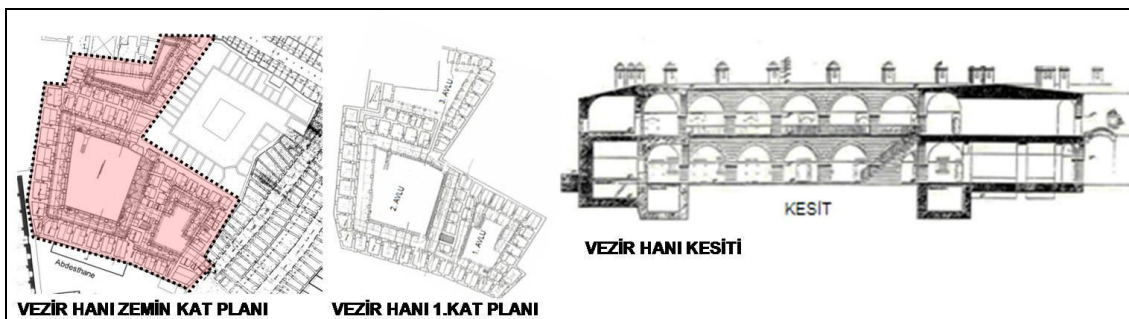
Vezir Hanı'nın çatı örtüsü taştır. Hanın tüm odalarında ocak bulunmaktadır. Bu nedenle hanın çatısındaki dikdörtgen taş bacaların yoğunluğu dikkat çekmektedir.

1727 yılında Damat İbrahim Paşa zamanında bir ferman çıkarılmıştır. Buna göre Vezir Hanı'nda sadece kumaşçı, çuhacı, halıcı, yüncü, kuyumcu ve derici gibi o zamanın önemli mesleklerle uğraşan şahıslarının faaliyet göstermesi istenmiştir. Esnaf bu kararı pek desteklemese de karar uygulanmıştır. Fakat 1730'da Damat İbrahim Paşa'nın ölümüyle, özellikle Bedesten esnafının baskısıyla, bu ferman iptal edilmiştir [50].

Vezir Hanı onarımlar görmüştür. Özgünlüğü bozulmamıştır ve statik olarak sağlamdır. Fakat günümüze gelene kadar zamanın koşullarına göre işlevi değişmiştir. Günümüzde tamamen boşaltılmıştır. Kayseri Büyükşehir Belediyesi 2006 yılında yayınlanan yatırım ve çalışma programı dergilerinde ve internet sitelerinde Hanın, İstanbul ve Bursa'dakiler gibi kafe, lokanta gibi birimler içererek restore edilerek, canlı, yaşayan kamuya açılmış bir mekân yapacağını ilan etse de henüz hiçbir faaliyete başlanmamıştır. Günümüzde yapı işlevsiz ve bakımsızdır.

Şekil 3.46 Vezir Hanı hava fotoğrafı (Fernaz Öncel)

Şekil 3.47 Vezir Hanı zemin kat planı, 1. kat planı ve kesiti (K.T.V.K.K.)

Şekil 3.48 Vezir Hanı 1., 2., ve 3. avlu fotoğrafları (Fernaz Öncel)

3.2.7 Hacı Efendi Çarşısı (Arastası)

1844 M. (1260 H.) yılında Güpgüpzade Hacı Efendi tarafından 302 dükkân olarak inşa edilen Hacı Efendi Çarşısı, arasta şeklinde yapılmıştır.

Kadınlar ve Bezciler Çarşısı'nın kesiştiği noktada bulunan Hacı Efendi Çarşısı'nın batısında, Urgancılar (Cingilioğlu/ Pirinççiler) Çarşısı, kuzeyinde ve doğusunda diğer dükkân adaları bulunmaktadır. Çarşı ortasındaki beşik tonozlu bir koridorla yan paralelindeki Urgancılar Çarşısı'na bağlanmaktadır (Şekil 3.49).

Urgancılar Çarşısı'nın hemen paraleline bitişik olarak yapılan Hacı Efendi Çarşısı'nın da; örtü sistemi, zemin kotu, yüksekliği, kullanılan malzemeler gibi özellikleriyle diğerler dükkân adalarına göre farklılık göstermektedir ve bu durum dışarıdanda algılanmaktadır (Şekil 3.50).

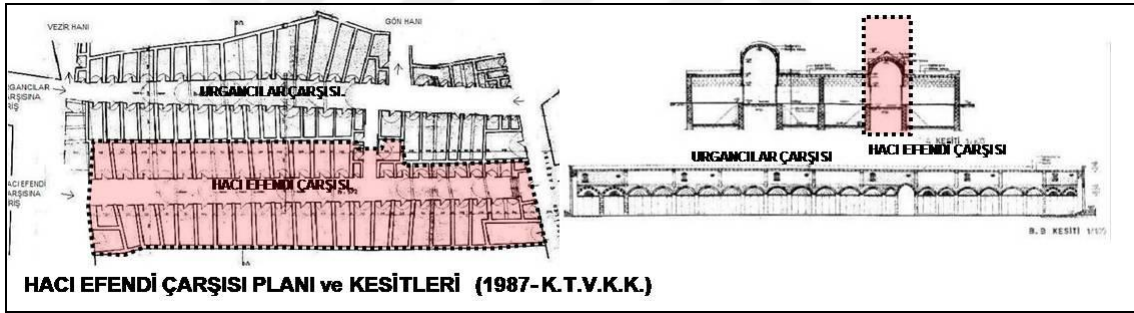
Hacı Efendi Çarşısı'nın zemini diğer dükkân adalarından daha düşük kottadır. Çünkü diğer dükkân adalarının zemini 1989 yılında yapılan restorasyonda doldurularak yükseltilmiştir.

Kapalı Çarşı'nın önemli giriş kapılarından biri de Hacı Efendi Çarşısı'nın giriş kapısıdır. Üçgen alınlıklı çatısının altında yuvarlak kemerli ana girişi vardır. Bu kemerin üzerinde 31x71 cm boyutlarında mermer kitabe bulunmaktadır (Şekil 3.51). Hacı Efendi Çarşısı karşılıklı olarak ve yan yana dizilmiş dükkânlardan oluşmuştur. Dükkân girişleri büyük sivri kemerlidir. Bazı dükkân girişlerinin üzerinde pencere vardır. Yer döşemesinde sal taşı kullanılmıştır.

Hacı Efendi Çarşısı'nın üzeri taş tonoz ile kapatılmıştır. Bu taş tonoz içeriden tonoz şeklindedir fakat dışarıdan kırma çatı şeklinde yapılmıştır. Çarşı'nın tonozunda karşılıklı yuvarlak ve dikdörtgen biçimli pencereler yer almaktadır. (Şekil 3.52).

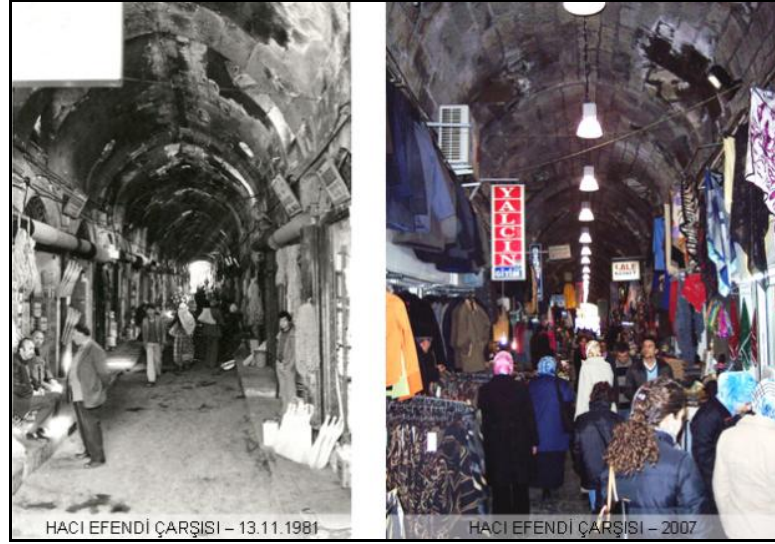
Şekil 3.49 Hacı Efendi Çarşısı hava fotoğrafı (Fernaz Öncel)

Şekil 3.50 Hacı Efendi Çarşısı plan ve kesitleri

Şekil 3.51 Hacı Efendi Çarşısı'nın 1987 (V.B.M.)-2007(Fernaz Öncel)-2013 (Fernaz Öncel) yıllarında ana giriş kapısı

Şekil 3.52 1987 (K.T.V.K.K.) ve 2007(Fernaz Öncel) yıllarında Hacı Efendi Çarşısı

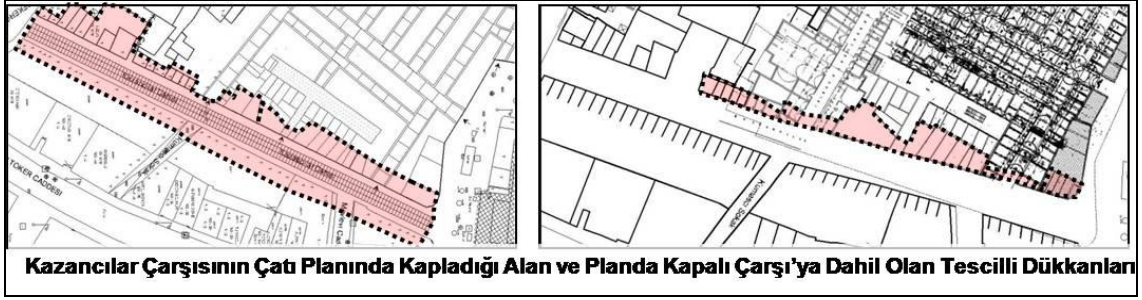
3.2.8 Kazancılar Çarşısı

Kapalı Çarşı'nın en son yapılan ticaret yapısı olan Kazancılar Çarşısı 1935 yılında yapılmıştır [95], [45]. Kapalı Çarşı'nın batı sınırında yer almaktadır. Kazancılar Çarşısı Sokağının batı tarafındaki Kapalı Çarşı'ya bitişik olan dükkanların arasında diğer Çarşı sokaklarına geçen üç girişi bulunmaktadır. Bu üç giriş Bezciler, Damgacılar ve Katrancılar Çarşısı'na bağlanmaktadır (Şekil 3.53).

Günümüzde Çarşı'nın en çok kullanılan alanları arasındadır. Bunun nedenlerinden biri Çarşı'nın kuzeyden güneye uzanan iki ucu arasında önemli bir geçiş noktası olmasıdır. Ayrıca İç Kale'nin güney tarafındaki büyük meydanda (Kapalı Çarşı'nın faal olan adalarının bulunduğu yer) Kazancılar Çarşı'sının girişi vardır. Bu girişte kapı yoktur, üzeri sonradan çelik ayakların taşıdığı pleksiglas ile tonoz şeklinde kapatılmıştır. Yer döşemesi altıgen karo ile kaplanmıştır (Şekil 3.54).

Karşılıklı olarak ve yan yana yapılan dükkanlardan oluşmaktadır. Bu çarşının sadece Kapalı Çarşı'nın diğer adalarına bitişik batı kısmı, Kapalı Çarşı'ya dahildir ve tescillidir. Çünkü doğu dükkanları sonradan yapılmıştır tarihi niteliğe sahip değildir.

Kazancılar Çarşısı ilk yapıldığında burada çoğunlukla kuyumcular yer almıştır. Günümüzde ise kuyumcular azalmıştır ve manifaturacılık yoğunlukta olmak üzere farklı işlevde dükkanlar mevcut olmuştur.

Şekil 3.53 Kazancılar Çarşısı'nın çatı planında kapladığı alan ve planda Kapalı Çarşı'ya dahil olan tescilli dükkanların gösterimi (Fernaz Öncel)

Şekil 3.54 Kazancılar Çarşısı girişi ve dükkanları (Fernaz Öncel)

3.3 Kapalı Çarşı ve Çevresi'nin Güncel Durumu

Bu çalışma kapsamında kentsel ölçekte, Kapalı Çarşı'nın ve çevresindeki yapıların işlev analizi, plan düzeni, çatı planı, kesitleri ve görünüşlerine dair incelemeler yapılarak bu incelemeler çizimlerle de desteklenmiştir. Böylece Kapalı Çarşı'nın güncel durumu tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu bölümün Çarşı'nın son dönem durumu tespit edilerek, ileri bölümlerde hazırlanan SWOT analizine ve sonuç bölümü olan; koruma ilkelerinin ve yeniden canlandırma ölçütlerinin belirlenmesine destek olması amaçlanmıştır.

Bu çalışma hazırlanırken güncel olan Kayseri imar planı incelenmiştir. Kapalı Çarşı'nın son durumunu tespit etmek için saha çalışması yapılmıştır ve değişen, eksik yerler tamamlanarak planlar revize edilmiştir.

Kapalı Çarşı ve çevresi için alan analizleri 2013 yılına yapılmıştır ve neredeyse değişmeden günümüze ulaşmıştır. Sadece meydan tarafında düzenleme çalışmaları yapılmıştır fakat bu durum Kapalı Çarşı'nın fiziksel durumunu etkilememiştir.

Kapalı Çarşı ve Çevresi'nin İşlev Analizi

Kapalı Çarşı ve geniş çevresindeki tarihi önemde yapıların günümüzdeki işlevleri tespit edilmiştir ve bu çalışmaya ait çizim hazırlanmıştır. İşlev analizi için hazırlanan çizim

alışmasında, yapılar işlevine göre renklendirilerek lejantlara ayrılmıştır (Şekil 3.55). Bu hazırlanan çizim çalışması; surlar, iç kale, tarihi ticari doku (Kapalı arşı), tarihi dini yapılar, türbeler/kümbetler, sosyal yapılar, tarihi hamamlar, tarihi çeşmeler, sivil yapılar, anıtlar ve tescitsiz binalar şeklinde katogorilendirilerek lejantlara ayrılmış ve renklendirilmiştir.

Bu alışmada; Kapalı arşı ticaret yapılarının ve etrafındaki yapıların günümüzdeki işlevleri tespit edilip, zamanla değışen bu işlevlerin Kapalı arşı'nın bozulmasına etkileri olup olmadığının ortaya çıkarılması amaçlanmıştır.

Yapılan inceleme sonrası hem Kapalı arşı ticaret yapılarının işlevlerinin olumsuz yönde değışmesi, hemde çevresindeki yapıların işlevinin olumsuz yönde değışmesi durumunun birbirini tetiklediğı anlaşılmaktadır. Bu durum Kapalı arşı ve çevresinin ölü bir ticaret alanı olmasını hızlandırmaktadır.

Bu alışma ile; Kapalı arşı'nın güçlü yönleri, zayıf yönleri, potansiyeli ve arşı'yı yakın zamanda ve gelecekte tehdit eden işlevlere dair unsurlar tespit edilmiştir. Böylece Kapalı arşı'nın işlev analizinin sonucunun ileride yapılacak SWOT analizi ve sonuç bölümlerine referans olması amaçlanmıştır. Ayrıca Kapalı arşı'nın ve çevresindeki tarihi yapıların işlevleri tespit edilerek, sonuç bölümü için hazırlanan işlev önerilerinde de bu güncel işlevler göz önüne alınmıştır. Böylece bu analiz ile hem çevredeki potansiyel işlevlerin, hem de potansiyel kullanıcıların da tespit edilmesi amaçlanmıştır.

Kapalı arşı Adaları'nın Plan Düzeni ve Çevresi

Bu alışmada Kapalı arşı yapılarının plan düzeni, çevresindeki yapıların plan düzeni ve çevre dokusunu düzeni kentsel ölçekte incelenmiştir ve bu çalışmaya ait çizim hazırlanmıştır (Şekil 3.56). Bu alışma hazırlanırken Kapalı arşı'nın 1981 yılında hazırlanan kısmi krokisi referans alınmıştır, eksik yerler ve değışiklikler günümüze göre revize edilmiştir.

Bu çalışmada; arşı'nın, çevresindeki yapıların ve çevre dokusunun fiziksel olarak şekillenmesinin birbirlerine etkilerinin ve birbirleriyle ilişkilerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu alandaki yapıların ve çevre dokunun; boyutu, konumu, oranı birbirleriyle ve çevresiyle ilişkisi gibi durumlar incelenmiştir.

Yapılan inceleme sonucu ilk yapıldığında zamanla yapılan yapıların birbirlerine göre yönlendirilerek ve birbirlerini etkileyerek geliştiği anlaşılmaktadır. Kapalı Çarşı'nın çevre dokusu sonradan değişerek, ızgara plan tipinde günümüze ulaşmış olsa da; yapıların birbirleriyle fiziksel olarak etkileşiminin devam ettiği anlaşılmaktadır. Ayrıca yapılar arasındaki mesafeler, yaya yolları, araç yolları, yeşil alanlar ve bunların Çarşı ile ilişkisi incelenmiştir. Bu sıkışık alanda büyük bir meydan yapılmasına rağmen, ulaşımın ve otopark sorununun alandaki en büyük sıkıntılardan biri olduğu tespit edilmiştir.

Bu çalışma ile; yapılar ve yapı adaları arasındaki ilişkilerin olumlu yönleri, eksiklikleri, potansiyeli, tehditleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Böylece bu çalışmanın ileride yapılacak SWOT analizi bölümüne ve sonuç bölümü için hazırlanan koruma ilkelerine, yeniden canlandırma ölçütlerine referans olması amaçlanmıştır. Ayrıca işlev önerisi hazırlanırken Çarşı'nın çevresiyle olan bu fiziksel ilişkisi ve fiziksel olanakları, eksiklikleri de göz önüne alınmıştır.

Kapalı Çarşı'yı Oluşturan Yapıların Çatı Planları ve Çevresi

Kapalı Çarşı'yı oluşturan ticaret yapılarının örtü sistemi kentsel ölçekte incelenmiştir ve bu çalışmaya ait çizim hazırlanmıştır. Çatı planı için hazırlanan çizim çalışmasında, yapıların çatıları farklı şekilde taranarak gösterilmiştir ve detaylı olarak her bir yapının çatı örtüsü, kullanılan malzemeler ve bozulmaları hazırlanan çizimde gösterilmiştir (Şekil 3.57).

Kapalı Çarşı'nın farklı işlevlerdeki ticaret yapılarında, farklı örtü sistemleri kullanılmıştır. Pamuk Hanı'nda ortada boş bir avlu vardır ve üst kattaki Han odalarının üzeri teras çatı ile örtülmüştür. Bedesten'in orta bölümü dokuz kubbe ile, kuzey ve güney arastaları ise; ortada bir kubbesi bulunan tonoz ile örtülmüştür. Ayrıca Bedesten'in kubbelerinde küçük pencereleri ve çatısında havalandırma bacaları vardır. Gön Hanı yıkıldığı için üst örtüsüne dair bir bilgiye ulaşılamamıştır. Urgancılar Çarşısı'nın üzeri taş tonoz ile örtülmüştür, iki kademelidir ve tonoz üzerinde küçük pencereleri vardır. Vezir Hanı'nın üç avlusu vardır ve odalarının üzeri kırma taş örtü ile örtülmüştür. Ayrıca her bir odasının havalandırma bacaları da dikkat çekmektedir. Hacı Efendi Çarşısı'nın üst örtüsü taş tonozdan yapılmıştır. İçten tonoz okunmaktadır fakat dıştan tonozun üzeri taş ile kaplanarak kırma çatı şeklinde yapılmıştır ve tonoz üzerinde küçük pencereleri

vardır. Dükkan adalarının arasındaki sokakların çatı örtüsü taş tonoz şeklinde yapılmıştır. Fakat sonradan dışarı bakan yüzeyi çimento ile sıvanmıştır. Dükkanların üzeri içten tonoz, dışarıdan teras çatı şeklindedir. En son yapılan Kazancılar Çarşı'nın üzeri ise sonradan çelik ayakların taşıdığı pleksiglas malzeme ile tonoz şeklinde örtülmüştür.

Daha önce Kapalı Çarşı'yı oluşturan yapılarının, tek tek veya çevresiyle bir bütün olarak, çatı planının gösterildiği bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu çatı planı çalışması ile Kapalı Çarşı'yı oluşturan ticaret yapılarının farklılıklarının, birbirleriyle ilişkilerinin üst ölçekten de ortaya çıkarılması amaçlanmıştır.

Bu çalışma ile; bir bütünde farklı işlevdeki ticaret yapılarının daha net okunabileceği düşünülmüştür. Bu çalışmada; çatıların güncel durumu ve bozulmaları tespit edilerek¹, sonuç bölümünde koruma ilkeleri belirlenirken çatıya yapılacak müdahaleler için de destek olması amaçlanmıştır. Yine sonuç bölümünde yeniden canlandırma ölçütleri belirlenirken önerilecek işlevlerde, yapılarının çatı tiplerinin de göz önüne alınması gerekliliği düşünülmektedir.

Kapalı Çarşı ve Kesit ve Görünüşleri

Bu çalışmada Kapalı Çarşı'yı oluşturan ticaret yapılarının birbirleriyle ilişkisinin ve oranlarının kesit ve görünüş çizimleriyle de desteklenerek ortaya çıkarılması amaçlanmıştır.

Kapalı Çarşı'nın bugüne kadar sadece 1887-89 yıllarında yapılan restorasyonu için kesit ve görünüşleri hazırlanmıştır ama bunlar tek tek yapı bazındadır ve detaysızdır. Planlar kısmi olarak çizildiği için, kesit ve görünüşlerde kısmi çizilmiştir. Fakat bu şekilde yapı bir bütün olarak algılamamaktadır ve ticaret yapılarının birbirleriyle ilişkisi, oranları okunamamaktadır.

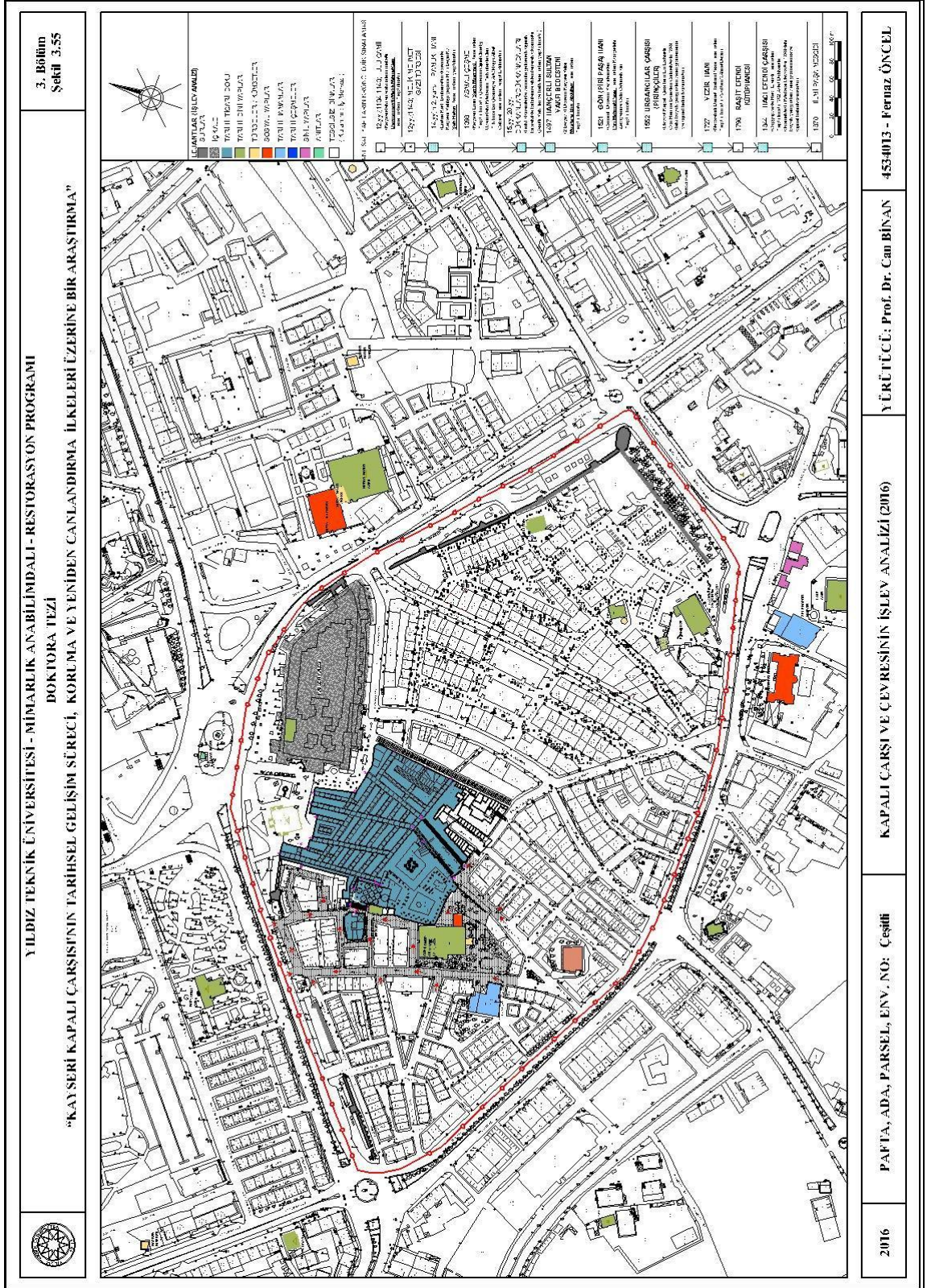
Bu çalışma hazırlanırken 1987-89 tarihlerinde çizilen Kapalı Çarşı kesit ve görünüşler referans alınmıştır. Çarşı'nın güncel durumunu tespit etmek için saha çalışması yapılmıştır ve değişen, eksik yerler tamamlanarak kesit ve görünüşler revize edilerek

¹ Bozulma bölümünde tek tek yapılar anlatılırken çatı bozulmaları da belirtilmiştir.

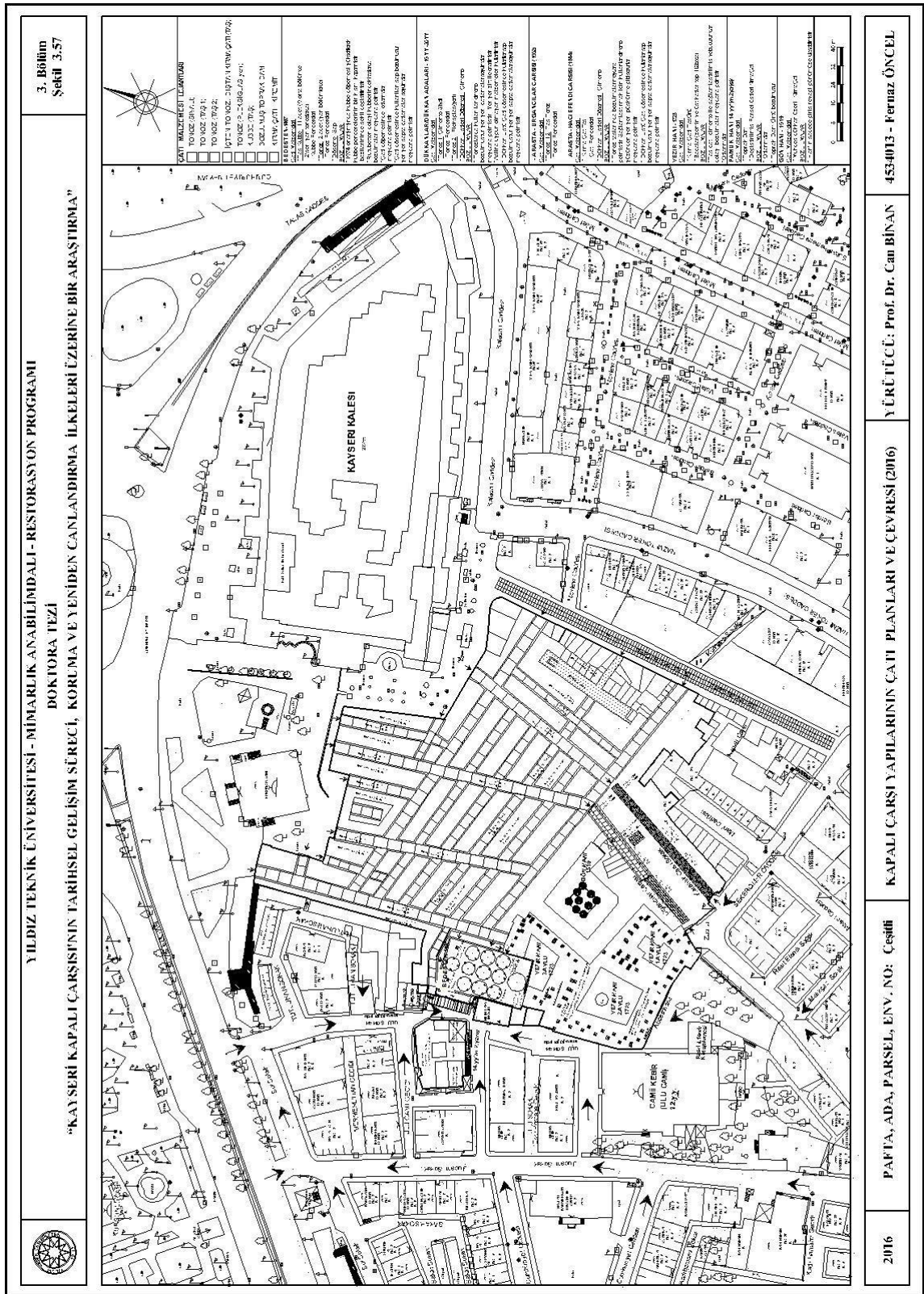
tamamlanmıştır. Bu çalışma kapsamında Çarşı'yı net ifade etmek ve ticaret yapılarının birbirleriyle ilişkisini göstermek için toplam yirmi üç adet kesit ve görünüş çizilmiştir (Şekil 3.58, 3.59).

Bu çalışma ile yapının dikey ölçektede de mevcut durumu ve sorunları okunarak, sonuç bölümünde hazırlanacak koruma ilkelerinde yapılacak müdahalelere de destek olması düşünülmüştür. Ayrıca yine sonuç bölümünde yeniden canlandırma ölçütleri belirlenirken önerilecek işlevlerde, kesit ve görünüşlerinde belirtilen yükseklik, zemin kotu gibi unsurların göz önüne alınması gerektiği düşünülmektedir.

Şekil 3.55 Kapalı Çarşı ve çevresinin işlev analizi (2016)

[illegible]

KAYSERİ KAPALI ÇARŞISI'NIN KORUMA DEĞERLERİ, BOZULMA SÜRECİ VE SWOT ANALİZİ

Bu bölüm kapsamında incelenen; Kapalı Çarşı'nın koruma değerlerinin, bozulma sürecinin ve nedenlerinin, özgünlük durumunun ve SWOT analizinin sonuç bölümü için hazırlanacak koruma ve yeniden canlandırma ilkelerine destek olması amaçlanmıştır.

4.1 Kapalı Çarşı'nın Koruma Değerleri

Tarihi yapıların her birinin kendilerine ait özellikleri ve sahip olduğu değerler vardır. Yapıların sahip olduğu değerleri göz önüne alınarak uygulanacak bir koruma yaklaşımının sağlıklı ve sürdürülebilir olacağı düşünülmektedir.

Bu çalışmada Kapalı Çarşı'nın özelliklerinin, kendine özgü koruma değerlerinin çevresiyle birlikte değerlendirilerek ortaya çıkarılması amaçlanmıştır.

Bu çalışma hazırlanırken öncelikle koruma değerinin belirlenmesi ile ilgili ulusal ve uluslararası kaynaklar incelenmiştir [111], [112], [113].

Kapalı Çarşı'nın Sahip Olduğu Koruma Değerleri ve Açıklamaları:

Kapalı Çarşı'nın çevresiyle birlikte sahip olduğu özellikleri göz önüne alınarak, Çarşı için beş ana koruma değeri belirlenmiştir. Bunlar; tarihsel değerler, mimarlık ve sanat tarihi değeri, mimari teknik değeri, mimari bütünlük değeri ve çevresel bütünlük değeri'dir. Bu ana değerlerden tarihsel değerler, alt başlıklara ayrılarak detaylandırılmıştır. Ayrıca bu bölümde Kapalı Çarşı ve mekanın ruhu kavramı da incelenmiştir.

Kapalı Çarşı'nın Tarihsel Değeri:

Kapalı Çarşı'nın sahip olduğu tarihsel değerler; belgesel değer, arkeolojik değer, sosyal ve ekonomik değer, nadirlik değeri ve simgesel değer alt başlıkları ile detaylandırılmıştır.

Kapalı Çarşı 14. yüzyılın ikinci yarısından, 20. yüzyıla kadar olan uzun bir süreçte geliştiği için soyut ve somut tarihi değerlere sahiptir. Bu gelişim süreciyle ilgili geçmişe dair farklı alanlarda birçok bilgi ve belge mevcuttur. Çarşı'nın uzun süreli varlığı; bu bölgede hem fiziksel ve tarihi gelişime dair, hem de çevre, kişi, olay gibi pek çok konu ve alana dair farklı bilgiler sunmaktadır. Tüm bu veriler bize geçmiş ile pek çok alanda bilgi sunduğu için Çarşı belgesel değere sahiptir.

Günümüze kadar yapılan kazı çalışmalarında, Çarşı'nın altında Selçuklu dönemine ait Pervane Bey Medresesi'nin temel kalıntıları bulunmuştur ve bunlar günümüze ulaşmıştır. Fakat yakın çevrede daha önceki dönemlere de ait tarihi yapılar ve kalıntılar bulunduğu göz önüne alınırsa, bu alanda arkeolojik kazı çalışması yapıp, kalıntı olup olmadığının tespit edilmesi gerektiği düşünülmektedir. Günümüze kadar elde edilen veriler doğrultusunda, Kapalı Çarşı'nın arkeolojik değere sahip olduğu düşünülmektedir.

Kayseri tarih boyunca stratejik ve önemli ticaret yolları üzerinde bulunmuştur. Bu nedenle köklü bir ticari yapı geleneğine sahiptir ve günümüzde de önemli ticaret ve sanayi şehirleri arasında yer almaktadır. Kapalı Çarşı'nın özellikle 14 yüzyılın ikinci yarısından, 19. yüzyıla kadar Kayseri'nin en önemli ticaret merkezi olduğu tarihi belgelerde de geçmektedir. Ayrıca Çarşı ve etrafındaki cami, hamam gibi diğer işlevlerdeki yapılar halkın sosyalleştiği alanlar da olmuşlardır. Bütün bu özelliklerinden dolayı Kapalı Çarşı sosyal ve ekonomik değere sahiptir.

Türkiye sınırları içerisinde, Osmanlı dönemi kapalı çarşılarından günümüze ulaşan üç büyük çarşıdan biri de Kayseri Kapalı Çarşısı'dır. Diğer çarşılar İstanbul ve Bursa çarşılarıdır. Bu nedenle Kayseri Kapalı Çarşısı'nın nadirlik değerine sahip olduğu düşünülmektedir.

Kapalı Çarşı uzun süreçte oluştuğu için birçok döneme, olaya tanıklık etmiştir. Ayrıca orada bulunan yerli esnaf başta olmak üzere, toplumun bütününün veya bir kesiminin

toplumsal hafızası içinde önemli bir yer almaktadır. Kapalı Çarşı'nın sokak isimlerinin çoğu günümüze değişmeden geldiği için günümüzde işlev değişikliği yapılmış olsa dahi, o sokağın eski işlevlerin bilinmesi, yapıyı kent hafızası açısından önemli kılmaktadır. Kapalı Çarşı'nın, Kayseri'de sur içine yapılan ilk ticari yapı kompleksi olması önemli bir toplumsal anıdır. Ayrıca Çarşı tarihsel ve kültürel bakımdan zengin bir çevre dokuya sahiptir. Tüm bu özelliklerinden dolayı Kapalı Çarşı simgesel değere sahiptir.

Kapalı Çarşı'nın Mimarlık ve Sanat Tarihi Değeri:

Kapalı Çarşı'nın mimari oluşum şeması ve çevresinin gelişimi, Osmanlı çarşıları oluşum düzenini yansıtmaktadır. Çarşı, çevresindeki daha önceki dönemlerde yapılmış büyük bir cami, hamam, çeşme gibi tarihi yapılar arasında zamanla birbirine eklemlenerek oluşmuştur. Farklı işlevlere sahip ve farklı plan tiplerindeki yapıların her biri de, Osmanlı dönemi ticaret yapılarının karakteristik özelliklerini yansıtmaktadır. Kayseri Kapalı Çarşısı'nın bu sahip olduğu özellikleri ve mimari üslubu göz önüne alınarak mimarlık ve sanat tarihi değerine sahip olduğu düşünülmektedir.

Kapalı Çarşı'nın Mimari Teknik Değeri:

Kapalı Çarşı'nın yapım tekniği, kullanılan malzemeler, plan tipi gibi mimari özelliklerinden (Bkz. Bölüm 3) dolayı mimari teknik değere sahip olduğu düşünülmektedir.

Kapalı Çarşı'nın Mimari Bütünlük Değeri:

Kapalı Çarşı'nın kent dokusu içerisindeki yeri değişmeden günümüze ulaşmıştır ve Çarşı'nın önemli girişleri günümüzde de kullanılmaktadır. Kapalı Çarşı'nın kuzey taraftaki çarşılarının boyutu küçülmüştür ve Gön Hanı'nın sadece giriş revağı günümüze ulaşmıştır. Çarşı'nın diğer yapılarında bozulmalar vardır. Fakat ana hatları ile değerlendirince, bu bozulma ve küçülmeler Çarşı'nın bütünlüğünün algılanmasına engel olmamaktadır. Bu nedenle Kapalı Çarşı'nın mimari bütünlük değerine sahip olduğu düşünülmektedir.

Kapalı Çarşı'nın Çevresel Bütünlük Değeri:

Kapalı Çarşı etrafındaki daha önceki dönemlere ait önemli tarihi yapılar, önemli yol aksları, meydanlar, İç Kale ve sur kalıntıları ile bir anlam ve önem taşımaktadır. Tüm bu unsurlar günümüzde de kullanılmaktadır ve bunların bir çoğu günümüzde de Kapalı Çarşı'nın ve şehrin önemli nirengi noktaları olarak kullanılmaktadır.

Kapalı Çarşı'nın çevresiyle ilişkisi neredeyse değişmeden günümüze ulaşmıştır. Sadece çevre doku adaları ızgara plan haline getirilmiştir, Cumhuriyet Meydanı büyütülmüştür ve bazı yapılar günümüze ulaşamamıştır. Fakat çevresindeki önemli tarihi yapıların çoğu günümüze ulaşmıştır. Ayrıca Çarşı'ya ulaşan yol aksları ve etrafındaki meydanlar günümüzde de kullanılmaktadır. Bu nedenlerden dolayı, Çarşı'nın çevreyle ilişkisi neredeyse bozulmamıştır. Çarşı'nın sahip olduğu tüm bu özelliklerden dolayı, çevresel bütünlük değerine sahip olduğu düşünülmektedir.

Kapalı Çarşı ve Mekanın Ruhu Kavramı:

Bir yapı veya yapı grubu çevresiyle ve özellikle içinde yaşayanlarla, kullanıcıları ile bir anlam kazanır. Mekanın/Yerin Ruhu kavramının, korumanın bir parçası olarak ele alınması gerektiği düşünülmektedir [114], [115].

Kapalı Çarşı'nın somut öğeleri; Çarşı'yı oluşturan ticaret yapıları, işlevleri ve çevresindeki doku gibi fiziksel öğelerdir.

Kapalı Çarşı'nın somut olmayan öğeleri ise; Çarşı'nın kullanıcıları (esnafı, tüketicisi, çevre sakinleri), usta-çırak düzeni, kullanıcıların birbirleriyle ilişkisi, yeme-içme düzeni, çarşının işleyiş biçimi (dükkanların açılma ve kapatılma saatleri ve düzeni, yemek düzenleri, ürünlerin satış biçimi, satılan ürünlerin kalitesi, çeşidi, kontrolü gibi özellikler) ve dini ritüelleri gibi öğelerdir. Çarşı'nın sahip olduğu somut ve somut olmayan özelliklerinin tümü Kapalı Çarşı'yı oluşturan bileşenlerdir. Kapalı Çarşı için hazırlanacak koruma ve yeniden canlandırma ilkeleri belirlenirken, tüm bunlar dikkate alınmalıdır.

4.2 Kapalı Çarşı'nın Bozulma Süreci

Kapalı Çarşı 14. Yüzyılın ikinci yarısından, 20. yüzyıla uzun bir süreçte gelişmiştir. Yapılan incelemeler ve araştırmalar sonucunda (Bkz. bölüm 3.1.4.2) özellikle 1935 yılından sonra Çarşı'nın ve çevre dokusunun bozulmaya başladığı anlaşılmıştır. Bu nedenle bu tez kapsamında Kapalı Çarşı'nın bozulma sürecinin 1935 yılından sonra başladığı kabul edilerek, bu bölüm hazırlanmıştır.

Kapalı Çarşı, alışveriş alışkanlıklarının ve işlevlerin değişmesi; parçalanmış mülkiyet yapısı; restorasyon esnasında yapılan yanlışlıklar; yetersiz koruma politikaları; ihmal, bakımsızlık ve alınan yasal koruma kararlarının uygulanmaması; bilinçli-yasal yıkımlar; kullanıcıları tarafından yapılan müdahaleler; çevre dokunun ve işlevlerinin değişimi gibi nedenlerden dolayı (fiziksel, işlevsel ve somut olmayan unsurlar bağlamında) bozulmuştur ve kimliğini kaybetmeye başlamıştır.

Bu bölümde yapılan tespitler, SWOT analizi bölümünde özellikle zayıf yönler ve yapıyı tehdit eden unsurlar belirlenirken kullanılmıştır. Yine bu bölümde tespit edilen fiziksel bozulmalar, sonuç bölümünde koruma ilkeleri belirlenirken; işlevsel bozulmalar ise sonuç bölümünde yeniden canlandırma ilkeleri belirlenirken göz önüne alınmıştır.

Bu bölümde bahsi geçen her bir ticaret yapısının bozulma durumları, çizelge ek A.1 isimli tabloda gösterilmiştir.

4.2.1 Bozulma Süreci ve Nedenleri

Kayseri Kapalı Çarşısı çevresel nedenler, doğal afetler, kasten bozulma, yasal yaptırımlardaki yetersizlikler, yanlış restorasyon uygulamaları, kullanıcıları tarafından yapılan gelişigüzel değişiklikler, tamirler gibi nedenlerle fiziksel olarak bozulmuştur. Ayrıca ekonomik nedenler, yapıldığı dönemdeki alışveriş işlevi, hitap ettiği kitleler, sattığı ürünlerin kalitesi gibi Kapalı Çarşı'yı oluşturan birçok bileşen günümüze gelene kadar farklılaşarak, olumsuz yönde değişmiştir. Bu değişim ve bozulmalar sonucunda Çarşı hem fiziksel, hem de işlevsel olarak çöküntü ticaret alanı halini almıştır.

Alışveriş alışkanlıklarının değişmesi-İşlevsel sorunlar: Çağın gerekliliğine göre hızla değişen alışveriş alışkanlıkları Kapalı Çarşı'yı tehdit etmekte ve olumsuz yönde etkilemektedir. Şehir büyüdükçe ve dönem değiştikçe şehrin başka bölgelerinde ticaret merkezleri oluşmaya başlamıştır. 20. yüzyıla kadar ticaret alanı olarak kullanılan Kapalı

Çarşı'nın yerini (işlevsel olarak) etrafını saran dönemin yeni yapılan iş hanları almıştır. Son 15 yıldır ise bu iş hanlarının yerini AVM'ler almıştır ve günümüzde bu alışveriş merkezlerinin sayısı hızla artmaktadır. Rant ve modernleşme kavramlarının yarattığı zayıflıklar Kapalı Çarşı'nın bozulmasını tetiklemektedir.

Esnaf ve kullanıcı bu yeni ticaret alanlarını tercih ederek Kapalı Çarşı'yı terk etmektedir. Bundan dolayı Kapalı Çarşı'nın hitap ettiği tüketici kitlesi giderek daralmakta ve buna bağlı olarak talep edilen malların kalitesi düşmektedir. Bu durum bölgenin ve çarşının çöküntü ticaret alanı durumunu hızlı bir şekilde arttırmaktadır.

Kapalı Çarşı'nın kültür turizmine hitap etmemesi de bozulmayı tetikleyen nedenlerdendir. Türkiye'deki üç büyük çarşıdan diğer ikisi (İstanbul ve Bursa) kültür turizmine hitap ettiği için Kayseri Kapalı Çarşısı'ndan daha iyi durumdadır. Kültür turizmi tek başına bozulmayı engelleyici bir unsur değildir fakat çarşıların hayatını sürdürmesi için önemli bir destektir.

Bankacılığın ortaya çıkmasıyla 20. yüzyılda bedestenler işlevini kaybetmiştir [116].

Sonuç bölümünde yeniden canlandırma ölçütleri belirlenirken, tüm bu sorunların düzeltilmesi veya en aza indirilmesi amaçlanmıştır.

Parçalanmış mülkiyet yapısı: Kapalı Çarşı'yı oluşturan yapıların büyük bir kısmı vakıf malı olarak yapılmış ancak sonradan çoğu şahıslara satılarak özelleştirilmiştir. Bu durum Çarşı ve çevredeki iyileştirme girişimlerini zorlaştıran ve bozulmayı tetikleyen etkenlerdendir. Ayrıca günümüzde de mülkiyet değişiminin devam etmesi Çarşı'nın bozulma durumunu hızlandırmaktadır.

Restorasyon esnasında yapılan yanlışlıklar (1987-89): Kapalı Çarşı'nın önemli bozulma nedenlerindendir. Çarşı'nın bütünü yasal olarak sadece 1987-89 yıllarında restore edilmiştir. Bu onarımda özellikle bazı yıkılmış yerlerde özgün malzeme kullanılmaması en büyük sorunlardandır (Şekil 4.1). Özellikle onarım amaçlı kullanılan çimento sıva taşlarda bozulmalara, işlev kaybına neden olmuştur [104].

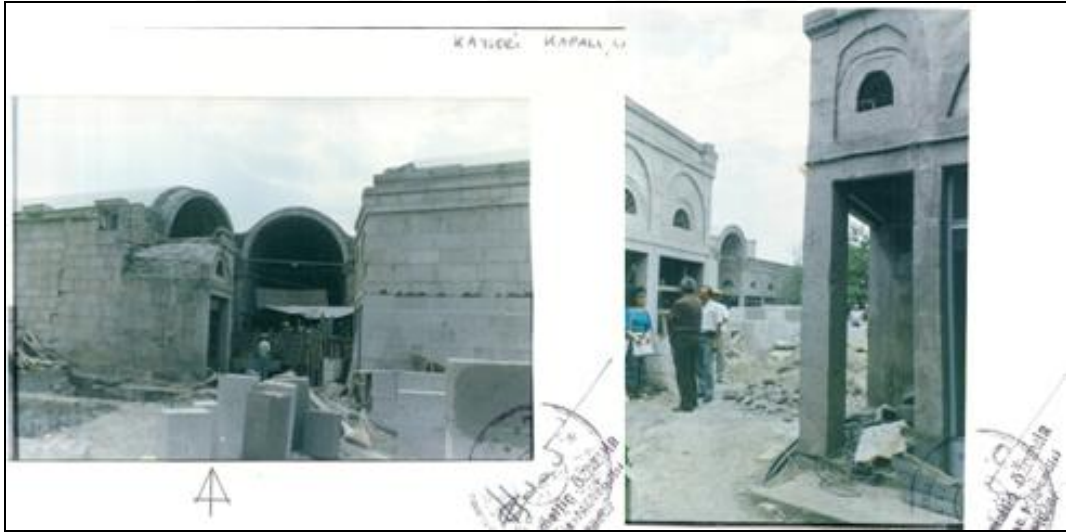
Ayrıca bu onarım kararına göre yapılan işlevsel değişiklikler sonucu bazı önemli esnaf grupları çarşıyı terk etmiştir. Bu esnaflar kurulan organize sanayi bölgelerine yönelerek sanayi ile ilgilenmeye başlamıştır. Bunların sonucunda Kapalı Çarşı'nın çöküntü ticaret alanı halini alması hızlanmıştır.

Restorasyon esnasında Kapalı Çarşı'nın 34.-35. adalarının altında bulunan 13. yüzyıla ait Pervane Bey Medresesi'nin temel kalıntıları ortaya çıkmıştır [49]. Bu kalıntılara 35. ve 35. adaların orta avlusunda bulunan merdivenlerle ulaşılmaktadır ve bu alanın ayrı bir girişi vardır. Fakat bu girişin kapatılmasına karar verilmiştir (günümüzde demir parmalıklı kapı ile kapatılmıştır). Bu durum mevcut izlerin de yok olmasına ve bir katmanın gün yüzüne çıkarılmamasına neden olunmuştur.

Çarşı'nın yıkılmış olan çatı tonozlarını sağlamlaştırmak için bazı yerlerde çatı kotu yükseltilmiştir. Bunun sonucunda pencerelerin bazıları kapatılmıştır. Ayrıca çatı kubbe ve tonozlarına özgün olmayan pencereler, havalandırma bacaları ilave edilmiştir.

Temel sağlamlaştırma adına Çarşı'nın bodrum katları doldurulmuştur ve bazı bodrumlar kullanılamaz hale gelmiştir.

Çarşı'nın zemin kotu yükseltilmiştir ve daha önce zeminden 50 cm yüksek olan dükkanların zeminden yüksekliği 10 cm'ye düşmüştür.

Şekil 4.1 19.9.1989 Kapalı Çarşı restorasyon inşaatı (K.T.V.K.K.)

Yetersiz koruma politikaları: Denetim sonucu yasal süreçlerin uzun sürmesi ve yaptırımların ağır olmaması bozulmaları hızlandırmaktadır¹.

Kapalı Çarşı'nın bulunduğu dokunun sit alanında olmaması ise yapıyı kontrolsüz gelişmeye açık hale getirdiğinden yapıyı tehdit etmektedir.

¹ Resmi yazışmalarda bu duruma ait belgelerde rastlanmıştır. Örneğin, Bedesten onarımı sırasında esnaf çıkmamıştır ve müteahhit bu durumla ilgili yetkililere resmi dilekçe yazmıştır (K.T.V.K.K.).

İhmal, bakımsızlık ve alınan yasal koruma kararlarının uygulanmaması: Gön Hanı'nın 1987 yılında hazırlanan tescil fişinde "yeni yapılan ve iş yeri olarak kullanılan baraka dükkanlar kaldırılırsa han odalarının bazıları sağlam, bazıları kısmen açığa çıkacaktır" yazmaktadır. Ayrıca hemen bitişiğindeki Güngörmez Mescidi'nin içinde de Gön Hanı'nın bir takım kemer izleri mevcuttur. Bu izler incelenerek ve yapıda yapılacak hafriyat, sondaj gibi çalışmalar neticesinde eski haline dair izler bulunabileceği yazmaktadır. Fakat bu karar dikkate alınmamıştır ve Gön Hanı'nın sadece giriş revağı günümüze ulaşabilmiştir.

Bilinçli-yasal yıkımlar: 1935 yılında Çarşı'nın tonozların yıktırılması Kapalı Çarşı'nın hızla harap olmasına neden olmuştur.

Kullanıcıları tarafından yapılan müdahaleler: Kapalı Çarşı ve etrafında yaşayan esnafın koruma konusunda bilinçsiz olması ve uygunsuz onarımlar yapması yapının ve dokunun bozulmasına neden olmaktadır. Çarşı'nın iç kısmında tavan, yer döşemesi ve duvarlarda değişiklikler yapılmıştır. Uygunsuz ve yapıya zarar veren malzemeler kullanılmıştır. Özellikle yapının dış cephesinin bazı kısımlarında kontrolsüz gelişme vardır.

Aydınlatma, ısıtma, teşhir ürünleri ve biçimi, tabelalar gibi unsurlar düzensiz, bireysel ve birbirleriyle ve Çarşı'nın karakteristik yapısıyla uyumsuz şekilde yapılmıştır. Tüm bu durumlar görüntü kirliliğine neden olmaktadır.

Çevre dokunun değişimi ve işlevleri: 1950 yılından sonra Çarşı etrafında yer alan (iç kalenin güneyindeki eski mahallelerdeki) yapılar yıkılmıştır [90], [3]. Bu yapıların yerlerine betonarme 5-8 katlı iş hanları yapılarak, Kapalı Çarşı'nın çevre dokusu değişmiştir ve günümüzdeki halini almıştır.

Sonradan Çarşı'nın bazı dış ana beden duvarlarına yapılan yapılar Çarşı'nın o kısımdaki kapılarını ve pencerelerini kapatmıştır. 1975 yılında imar planının yeniden düzenlenmesi sonucu Kapalı Çarşı'nın etrafını saran organik doku, ızgara plana dönüştürülerek bozulmaya başlamıştır.

20.yy. sonunda Kapalı Çarşı'nın hemen kuzeyindeki tarihi İki Kapılı Mescit yıkılmıştır ve yerine günümüzdeki Bürüngüz Cami ve meydan yapılmıştır. Bu durum Çarşı'nın kuzey tarafına uzayan dükkanlarının (17., 18., 19. adalar) yıkılmasına da sebep olmuştur.

Kapalı Çarşı'nın çok yakınında bulunan Melikgazi Medresesi ve Mahkeme Hanı 20. yüzyılın sonunda yıkılmıştır.

20.yy. sonuna gelindiğinde Kapalı Çarşı'nın etrafını saran surların büyük bir kısmı yok olmuştur.

Günümüzde Kapalı Çarşı'nın çevre dokusundaki işlevlerde (halıcı dükkanları (düşük kalite), büfeler, kelleci-pacacı gibi esnaf lokantaları, çeşitli eşya tamircileri, bıçak bileyici dükkanları, tıbbi giyim elbisesi dükkanları, halı kenarı yapan dükkanlar, beyaz eşya dükkanları, kumaş dükkanları (düşük kalite), toptancılar, çeşitli giysi dükkanları (düşük kalite), ve bir kısmı kullanılmayan ve boşaltılmış iş hanları Çarşı'nın çöküntü ticaret alanı haline gelmesini etkilemektedir.

Ulaşım: Kapalı Çarşı'nın çevresindeki araç trafiği yoğunluğu ve otopark sorunundan dolayı esnafın ve kullanıcıların burayı tercih etmemesi de bozulma nedenlerindendir.

4.2.2 Kapalı Çarşı Yapılarının Bozulma Durumu

Pamuk Hanı

Pamuk Hanı günümüze gelene kadar birkaç defa tadilat geçirmiştir. Bu tadilatlar kullanıcıları tarafından bilinçsizce yapıldığı için yapının özgünlüğünün kısmen bozulmasına neden olmuştur. En büyük bozulması iki parselinin konuta çevrilmesidir. Fakat bu konutlar yapıldığı dönem itibari ile nitelikli sayılabilir. Pamuk Hanı'nın güneydoğu köşesindeki (ön cephe) ve güneybatı köşesindeki (arka cephe) parsellerine, 20. yüzyılın ikinci yarısında yapılan konutlar, yapının değişerek günümüze ulaşmasına neden olmuştur. Bu kısımdaki odaların kapıları kaldırılmıştır. Fakat konutların hana bitişik pencereleri hanın özgün pencereleridir. Yapının eski durumu mevcut izler hala çok net okunmaktadır. Han'ın bazı revaklarının arası kapatılarak dış cephesine bitişik mekânlara ilave edilerek, dıştan giriş verilmiştir. Yapının kuzey tarafında da değişiklikler olmuştur. Buradaki odalara dışarıdan giriş verilmiştir. Toprak örtülü girişin üzerini otlar bürümüştür. Bu durum yapıyı harap bir hale getirmektedir ve tehlike arz etmektedir. Yapıda malzeme bozulmaları mevcuttur. Ayrıca yapının günümüzdeki uygunsuz işlevi de önemli bozulma nedenlerindendir.

Bedesten

Bedesten'in ana strüktürü korunmaktadır fakat yapıda fiziksel ve işlevsel bozulmalar vardır. Yapıya farklı dönemlerde yasal ve yasal olmayan onarımlar yapılmıştır. Bu onarımlarda uygunsuz malzemeler kullanılmıştır. Özellikle onarım amaçlı kullanılan çimento sıva taşlarda işlev kaybına neden olmuştur [104].

Bedesten'in kuzey kısmının ön dükkanları, kuzey ve güney bölümün tonoz duvarları 20. yüzyıl başında tamamen yok olmuştur ve 1987-89 restorasyonunda özgün olmayan malzemelerle yeniden yapılmıştır. Yapım tarihi net olmayan fakat içerisindeki kitabeye göre 19.yy. sonunda yapıldığı tahmin edilen Hilmi Paşa Mescidi¹; bedestenin ön güney cephesini, buradaki giriş kapısını ve pencereyi kapatmıştır. Kuzey ön cephedeki yıkılan dükkanların yerine yapılan dükkanlar özgünlüğüne uygun yapılmamıştır. Bakımsızlık ve ihmal nedeniyle 20.yy.'da Bedesten'in ikinci revağı ve bunun üzerindeki Bedesten mescidi yıkılmıştır [94]. Yonu taşı olan yer döşemesi bazı yerlerde karo veya şap ile örtülmüştür. Kubbelerde ve tonozlarda bazı yerler sıvanarak taşlarının üzeri kapatılmıştır. Kubbeler ve tonozlar bakımsızdır ve burada kullanılan taşlarda bozulmalar vardır. Kubbe kapağı kapatılarak kullanılmaz hale gelmiştir. Farklı dönemlerde yapılan tamirler sonucunda kubbe pencerelerinin özgünlüğü bozulmuştur. Farklı şekil ve sayıda günümüze ulaşmıştır. Çünkü onarım esnasında çatı kotunun yükseltilmesi özgün pencerelerin ve kubbe eteklerinin bir kısmının çatı döşemesinin altında kalmasına neden olmuştur. Ayrıca çatı parapet duvarı da yükseltilmiştir. Bu durumlar yapıya doğal ışığın girmesini engellemiştir. Bu durumu telafi etmek için kubbe pencerelerin boyutu büyütülmüştür, bazı kubbelere yeni pencere açılmıştır. Kubbe pencerelerinin camları kırılmıştır ve pislikle dolmuştur. Günümüzde çatı döşemesinde çatlama, otlanma gibi sorunlar vardır. Kapıların kemerinde, silmelerde, profillerde kopmalar, eksikler vardır. Güney ve kuzey kısımların ana beden duvarlarının üst kısmındaki pencerelerinden bazılarının şekli değiştirilmiştir. Ayrıca bazı pencereler kapatılmıştır. Bazı yerlere ise yeni pencere açılmıştır. Bu pencerelerin kasalarında, demirlerinde, camlarında bozulmalar vardır. Yapının bezemelerinde de bozulmalar vardır. Onarımlar esnasında yapılan ilaveler bozulmalara neden olmuştur. Bedesten'in

¹ Fakat bu kitabenin Hilmi Paşa Mescidi'ne ait olmadığına dair iddialar da vardır [101].

iç kısmına dükkanlar ilave edilmiştir. Bu durum mekanın algılanmasını zayıflatmıştır. Güvenlik nedeniyle yeni kapıların yapılması özgün kapıların görünmesini engellemiştir. Yanlış aydınlatma armatürü kullanılmasından kaynaklanan sorunlar vardır. Pek çok nedenden dolayı da görüntü kirliliği mevcuttur. Tüm bunlar tarihi mekânda sorunlara ve bozulmalara neden olmaktadır [104]. Yapıda malzeme bozulmaları mevcuttur. Ayrıca yapının günümüzdeki uygunsuz işlevi de önemli bozulma nedenlerindendir.

Dükkanlar/Dükkan Adaları

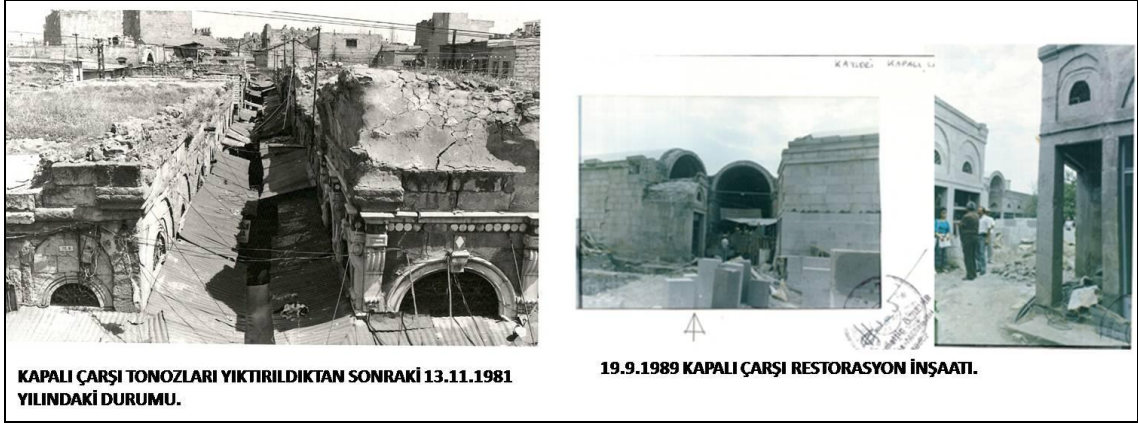
Günümüze gelene kadar dükkan adalarının boyutlarında ve sayılarında değişiklikler yapılmıştır ve sonuçta günümüze eski haline göre küçülerek ulaşmıştır. 1930-35 yıllarında Urgancılar ve Hacı Efendi Çarşıları hariç diğer dükkan adalarının üzerlerinin yıkılması, Çarşı'nın hızla bozulmasına neden olmuştur (Şekil 4.2).

Kapalı Çarşı'nın kuzey tarafındaki çarşı 17., 18, ve 19. adalarının neredeyse üçte ikisi yıkılarak küçülmüştür ve bu şekilde günümüze ulaşmıştır. İç Kale'nin hemen batısında olan 19. adanın (Postacılar Sokağı/Kaleönü Geçidi) boyutları küçülerek değişse de 16. yüzyıldan beri var olduğu anlaşılmaktadır (Bkz. 3.1.4.2. bölüm).

Kapalı Çarşı'nın 19. 30. ve 31. adalarının tescilli olmaması bozulmayı etkileyen unsurlardandır. Ayrıca Çarşı'nın çeşitli adalarındaki bazı dükkanların arasındaki duvarlar yıkılarak, dükkanlar birleştirilmiştir.

Ayrıca 20.yy.'ın ortalarına kadar Kapalı Çarşı'nın dükkânlarının yer kotundan 50-60 cm yüksekte olduğu, dükkanların önündeki bu yükseltide sedir ve mangal bulunduğu ve burada dükkan sahiplerinin oturup sohbet ettiği bilinmektedir. Bu dönemdeki alışveriş biçimi günümüzden farklıdır; müşteri dükkan içerisine girmemektedir ve seçtiği ürünü esnaf müşteriye vermektedir.

2010 yılında yapının fiziksel durumuna uygun olmayarak ilave edilen doğalgaz boruları görüntü kirliliği yaratmaktadır. Kapalı Çarşı'daki her bir dükkan için farklı panolar ve teşhir elemanları kullanmıştır. Bu durum da görüntü kirliliğine neden olmaktadır. Yapıda malzeme bozulmaları mevcuttur. Dükkanların günümüzdeki uygunsuz işlevi de önemli bozulma nedenlerindendir.

Şekil 4.2 Kapalı Çarşı 1981 restorasyon öncesi ve 1989 restorasyon inşaatı (K.T.V.K.K.)

Gön Hanı

Günümüze sadece giriş revağı ulaşmıştır ve net yıkım tarihi bilinmemektedir. Fakat tescil fişindeki bilgilere göre 20. yüzyıl başlarında yıkıldığı anlaşılmaktadır. Günümüzde hanın odalarının yerinde Çarşı esnafının depo olarak kullandığı sonradan yapılan barakalar mevcuttur. Bu barakalarla çevrili avlunun ortasında bakımsız eski ağaçlar bulunmaktadır.

Urgancılar Çarşısı (Arastası) ve Hacı Efendi Çarşısı (Arastası)

Günümüzde tonozu içeriden tamamen sıvanarak kapatılmıştır. Bazı dükkanlar birleştirilmiştir. Bu durumun statik olarak sorun yaratabileceği ve yapının özgünlüğünü bozduğu düşünülmektedir. Bazı dükkanların tonozları farklı malzemeler ile örtülmüştür. Bazı dükkanlarda yer döşemesi değiştirilmiştir. Dükkan duvarları sıvanmıştır. Kullanıcıların dükkan içlerine izinsiz ve uygunsuz yaptığı tefriş elemanları yapıya zarar vermektedir. Yapıda malzeme bozulmaları mevcuttur. Dükkanların günümüzdeki uygunsuz işlevi de önemli bozulma nedenlerindendir.

Urgancılar Çarşısı ve Hacı Efendi Çarşısı'nın dükkanları; 1870 yangınından çok etkilenmemiştir ve 1935 yılında üst örtüsü yıktırılmamıştır. Bu nedenle diğer çarşı adalarındaki dükkanlara göre daha az bozulmuşlardır.

Urgancılar Çarşısı'nın içerisinde bulunan ve daha sonra yıkılan tarihi Asmalı Mescit (14.yy.) yerine mimari değeri olmayan Güngörmez Mescidi yapılmıştır.

Vezir Hanı

Üst örtüsünün onarımında kullanılan harç taş çatının bozulmasına neden olmuştur. Hanın çatısında ve özellikle açık avlu revaklarında otlamalar mevcuttur. Fakat yapıya uygun işlevler verilmediği için zarar görmüştür. 20.yy. ortalarında dericilerin kullandığı dönemde han çok bakımsızlaşmıştır ve deri tuzlamada kullanılan tuzlama işlemi yüzünden taşları zarar görmüştür. Han 2006 yılında boşaltılmıştır. İşlevsizlik ve bakımsızlık Han'ın bozulmasını hızlandırmaktadır.

Kazancılar Çarşısı

Bazı dükkanlar birleştirilmiştir. Bu durumun statik olarak sorun yaratabileceği ve yapının özgünlüğünü bozacağı düşünülmektedir. Bazı dükkanların tonozları farklı malzemeler ile örtülmüştür. Bazı dükkanlarda yer döşemesi değiştirilmiştir. Dükkan duvarları sıvanmıştır. Kullanıcıların dükkan içlerine izinsiz ve uygunsuz yaptığı tefriş elemanları yapıya zarar vermektedir. Dükkanların günümüzdeki işlevi de önemli bozulma nedenlerindendir. Çatı örtüsünde otlama, çiçeklenme gibi bozulmalar vardır. Yapıda malzeme bozulmaları mevcuttur. Kazancılar Çarşısı'ndaki dükkanların günümüzdeki uygunsuz işlevi de önemli bozulma nedenlerindendir.

Malzeme Bozulmaları

Dış gözlemlerle yapılan incelemelere göre Kapalı Çarşı'da oluşan malzeme bozulmalarının yerleri üç grupta özetlenmiştir. Birinci olarak ada dış mimari unsurlarda; duvarlar, çerçeveler (kemer/söve), silmeler (tonoz/kubbe altı), kapılar, pencerelerdedir. İkinci olarak; ada iç mimari unsurlarda; duvarlar, çerçeveler (kemer/söve), silmeler (tonoz/kubbe altı), kapılar, pencereler, üst döşeme, yer döşemesi, dükkanlardadır. Üçüncü olarak ise ada örtü sistem ve elemanlarda; tonoz, kubbe, teras çatı, kırma çatı, parapet, pencere ve bacalardadır.

Malzeme bozulmalarının çeşitleri ise iki grupta özetlenmiştir. Birinci grup olan bozulma biçimleri: yüzey aşınması:< 1 cm; 1cm<yüzey aşınması< 5 cm (sıyırılma); parça kopması (dağılma, parçalanma); yüzeyin tozlaşp, yok olması (pulverizasyon); tabakalar şeklinde ayrışma; küçük çukurlaşma; çimento harç onarımları; çiçeklenme (taş yüzeyde): kireçlenme; renk bozulması; çatlak-yapısal; çatlak-strüktürel; lekelenme;

pürüzsüzlenme/düzleşme/parlama; birim malzeme kaybı; duvarlarda deformasyon; bitkilenme; korozyon (paslanma); görüntü kirliliği-teşhir elemanları; görüntü kirliliği tesisat elemanları; uygunsuz-izinsiz yapım (ek-ilave); uygunsuz-izinsiz mekan bölümlmeleri; özgün malzemeyi örten elemanlar olarak detaylı yirmi iki alt başlıkta incelenmiştir. İkinci grup olan bozulma nedenleri ise: hatalı onarım (uygunsuz yama); uyumlu-izinli ek ve onarımlar bakımsızlık olarak detaylı üç alt başlıkta incelenmiştir.

Değerlendirme ve Kapalı Çarşı'nın Özgünlük Durumu

Kapalı Çarşı'nın değerlerinin ve bozulma durumunun (1935 ve sonrası) incelenmesi neticesinde, Çarşı'nın özgünlük durumu ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Kapalı Çarşı'ya kentsel ölçekte bir bütün olarak bakıldığında konumu, ana aksları ve çevresindeki belirli nirengi noktaları korunmaktadır. Ayrıca bu ana ticaret akslarına bağlanan Kapalı Çarşı sokakları da günümüzde de önemli geçiş alanları olarak kullanılmaktadır.

Kapalı Çarşı'nın ana strüktüründe büyük değişim olmadığı anlaşılmaktadır. Fakat Çarşı, yapım tekniği ve kullanılan malzemeler bakımından bazı yerlerde özgünlüğünü kaybetmiştir ve boyut olarak küçülerek günümüze ulaşmıştır. Ayrıca Çarşı dükkan adaları içinde (hanlar ve bedesten hariç) Urgancılar ve Hacı Efendi Çarşıları diğerlerine göre daha az bozularak günümüze ulaşmıştır.

Kapalı Çarşı farklı işlevlerde çeşitli ticaret yapılarından oluşmuştur ve bu yapıların herbiri şehrin en önemli ticaret ve alışveriş işlevini yüklenmiştir. Fakat bu işlevler günümüzde olumsuz yönde değişmiştir ve çarşı çöküntü ticaret alanı haline gelmiştir. Çarşı ilk yapıldığı zamanlarda işlevsel değere sahip olmuştur fakat günümüzde işlevsel değere sahip olmadığı düşünülmektedir.

Çarşı'nın somut olmayan unsurlarının da bir çoğu günümüze gelene kadar bozulmuştur. Fakat çarşı/sokak isimleri, bulunduğu mahallenin ismi, çevresindeki meydanlardan Pamuk Hanı Meydanı ve Ulu Cami meydanının ismi günümüze aynı şekilde ulaşmıştır. Ayrıca bazı alanları ve yapıların ismi değişse bile günümüzde eski adıyla da anılmaktadır. Tüm bunların sonucunda, özellikle yapı ve alan isimlerinin çoğunun özgünlüğünü koruduğu anlaşılmıştır.

4.3 Kapalı Çarşı ve Çevresi İçin Alınan Yasal Kararlar

Kayseri’de 1970 yılından sonra tek yapı tescilleri başlamıştır. TC. Kültür Ve Turizm Bakanlığı Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu’nun, 08.02.1975 tarihli ve 8271 sayılı kararıyla Kayseri için ilk kez sit belirleme kararı almıştır. 1979 yılında İç Kale ve yakın çevresini kapsayan kentsel sit alanı belirlenmiştir. Kapalı Çarşı da bu alan içerisindeydi. Fakat 1984 yılında sit alanları sınırlandırılmaya daraltılmaya başlanmıştır. 1990 yılında Kayseri kentsel sit alanı koruma amaçlı imar planı yapılmıştır. Fakat Kapalı Çarşı ve geniş çevresi hiçbir zaman sit alanına alınmamıştır. Bu bölge için Koruma Kurulu’nun hazırladığı öneri sit alanı paftası mevcuttur. Kapalı Çarşı yapı olarak tescillidir. Fakat çevresinin sit alanına alınmasıyla ilgili hiç bir çalışma yapılmamaktadır.

1950-1957 yıllarında çıkan kararlar Kapalı Çarşı’da yer alan bakırcı, kazancı gibi bir takım meslekler çarşıdan çıkarılarak, sanayi bölgesine taşınmıştır [96].

1975 yılında Kapalı Çarşı’nın tescil fişi hazırlanmıştır. 1976 yılında tescilin uygun olduğuna karar verilmiştir [97]. 1977 yılında İstanbul, Bursa ve Kayseri Kapalı Çarşıları için onarım ve imar kanunu çıkarılmıştır [98]. 1981-85 tarihlerinde Çarşı için restorasyon projeleri hazırlanmıştır ve bu projeler 1985-87 tarihlerinde onaylanmıştır. Bu dönemde üzeri açık olduğu için¹ hızla harap olan Kayseri Kapalı Çarşısı için 1987-1990 tarihlerinde İmar ve İskan Bakanlığı tarafından İstanbul ve Bursa ile birlikte kanun çıkarılmıştır. Buna göre Kapalı Çarşı 1987-1990 yıllarında yeniden ele alınarak üzeri tekrar kapatılmıştır ve 1880’den fazla dükkanıyla bugünkü halini almıştır [95], [45], [99]. Bu, Kapalı Çarşı’nın bütününe yapılan ilk ve son restorasyon olmuştur.

Kapalı Çarşı için K.T.V.K.K.’nın 320 nolu, 10.12.1988 tarihli kararına göre; 1947 kadastro haritasında sonradan değiştirilerek sokağı kapatan 18., 19. ada (365. Ada) 30. parselin sokağın² devamını sağlayacak şekilde açılmasına, 29.-30. parselin aslına uygun yapılmasına, 18., 19. ada (365 ada) 31-40 arası ve 1-3 parsellerde mevcut betonarme dükkanların aslına uygun ve kapalı çarşısı tamamlayacak şekilde tonozlu

¹ 1930-35 yıllarında dönemin valisi Nazmi Toker Urgancılar ve Hacı Efendi Çarşıları hariç tüm çarşı tonozlarını yıktırıştır.

² Bu kapatılan ve açılmasına karar verilen sokağın adı günümüzde, Postacılar Çarşısı Sokağı olarak isimlendirilmektedir.

çift sıra olarak restore edilmesine karar verilmiştir. Böylece bu adalar günümüzdeki halini almıştır.

1987-1990 restorasyonunda; yıkılan çarşı tonozları yeniden yapılmıştır. Temel sağlamlaştırma çalışması yapılmıştır. Çarşı'nın yıkılan kısımları onarılmıştır, bazı yerler yeniden yapılmıştır ve bazı adarın boyutları değiştirilmiştir (Bkz.3.1.4.2. bölüm). K.T.V.K.K.'nin 1989 tarihli kararıyla Kapalı Çarşı'nın altında bulunan 13.y.y. Pervane Bey Medresesi'ne [49] yapılacak durumla ilgili acil ve görüş öneriye ihtiyaç olduğu belirtilmiştir. Fakat yapının ne şekilde korunacağına karar verilememiştir. Bir süre üzeri açık bırakıldıktan sonra üzerinin kapatılmasına karar verilmiştir.

Son olarak, 2007 yılından sonra Kapalı Çarşı'nın özgün giriş kapılarını korumak amacıyla kapıların önüne çeliklerin taşıdığı cam kapılar yapılmıştır. Ayrıca dükkan arasındaki tonozlu sokaklardan doğal gaz borusu geçirilerek ısıtma sistemi yenilenmiştir.

4.4 Kapalı Çarşı SWOT Analizi

SWOT analizi bir bütünü oluşturan parçaları bilimsel bir amaçla birbirinden ayırma işidir. SWOT analizi ile; mevcut durum tespit edilerek, güçlü ve zayıf yönler ile karşı karşıya kalan fırsatlar ve tehdit unsurları ortaya konularak, mevcut durum analizi yapılmaktadır. Ayrıca gelecekteki durumunun ne olacağı tespit ve tahmin edilerek gelecek durum analizi yapılmaktadır [117], [118].

SWOT kısaltmasının açılımı Strengths (üstünlükler), Weaknesses (zayıflıklar), Opportunities (fırsatlar), Threats (tehditler) şeklindedir [119].

SWOT analizi ile Kapalı Çarşı'nın sahip olduğu güçlü ve zayıf noktalar ve kendisine yönelen fırsat ve tehditler değerlendirmiştir. Böylece alternatif stratejiler geliştirilerek, koruma risklerinin azaltılmasına ilişkin bir değerlendirme yapılmasının mümkün olacağı düşünülmüştür.

Kayseri Kapalı Çarşısı'nın gelişimini ve çöküntü ticaret alanı haline gelmesini etkileyen pek çok faktörün sistematik olarak yorumlanması ve değerlendirilmesinin SWOT analizi ile gerçekleştirilebileceği düşünülmüştür. Bu analiz sonucunda Kapalı Çarşı'nın koruma risklerinin azaltılmasına ilişkin bir değerlendirme yapılması amaçlanmıştır.

SWOT analizinde Çarşı'nın güçlü yönleri ve sahip olduğu fırsatlar belirlenirken; ikinci bölümde incelenilen Kayseri'de ticaretin önemi ve bunun Kapalı Çarşı'ya yansıması, üçüncü bölümde incelenilen Çarşı'nın ve çevresinin gelişim süreci ve dördüncü bölümde belirlenen Çarşı'nın koruma değerleri göz önüne alınmıştır (Şekil 4.3).

SWOT analizinde Çarşı'nın zayıf yönleri ve Çarşı'yı tehdit eden unsurla belirlenirken; dördüncü bölümde incelenilen Çarşı'nın bozulma ve özgünlük durumu göz önüne alınmıştır.

Strengths (güçlü yönler):

S.1 Kayseri'nin coğrafi konumu nedeniyle köklü bir ticaret geleneğine ve ekonomik güce sahip olması.

S.2 Türkiye'deki üç büyük kapalı çarşıdan biri olması.

S.3 Mimari özellikleri, konumu ve yapıldığı dönemden dolayı, Kayseri'nin kentsel oluşumunun önemli bir parçası olması.

S.4 Kapalı Çarşı'ya kentsel ölçekte bir bütün olarak bakıldığında konumunun, ana akslarının, çevresindeki belirli nirengi noktalarının korunmuş olması.

S.5 Malzeme ve işçilik açısından özgünlüğü bozulmuş ve boyut olarak küçülmüş olmasına rağmen, Çarşı'nın ana hatlarının bütünlüğünü koruyor olması.

S.6 Kapalı Çarşı'da geleneksel ticaretin izi ve belgesi olan sokak isimlerinin varlığını sürdürüyor olması.

S.7 Uzun bir süreçte geliştiği için geçmişe dair pek çok alanda bilgi ve belge sunması. (toplum ve kent hafızası içinde önemli bir yeri vardır)

Weaknesses (zayıf yönler):

W.1 Kapalı Çarşı'nın içinde bulunduğu alanın yasal koruma çerçevesinin olmaması (Çarşı sit alanında değil).

W.2 Kayseri'de ticaret alanlarının yer değiştirmesi ve bu nedenle Kapalı Çarşı'nın önemini kaybetmesi (terk edilmesi veya ticari aktivitelerin yer değiştirmesi).

W.3 Mevcut durumu ile kültür turizmine hitap etmemesi.

W.4 Parçalanmış mülkiyet yapısı.

W.5 Hatalı restorasyon uygulamaları.

W.6 Kullanıcılar tarafında yapılan bilinçsiz ve yasal olmayan müdahaleler.

Opportunities (fırsatlar):

O.1 Kapalı Çarşı'nın şehrin merkezinde yer alması.

O.2 Kapalı Çarşı'nın kültür turizmi potansiyeline sahip olması (bu durumun şehre ekonomik gelir kaynağı sağlama potansiyeli).

O.3 Kapalı Çarşı'nın, kentin bu bölgesi için geliştirilecek yeniden canlandırma projesine referans noktası oluşturma potansiyeli.

O.4 Yapıya fiziksel olarak çok fazla müdahale etmeden yeniden canlandırma potansiyeli.

O.5 Kapalı Çarşı'nın sahip olduğu tarihsel tabakalaşmanın sergilenebilme potansiyeli (Pervane Bey Medresesi).

O.6 Kapalı Çarşı'nın mimarisine bağlı olarak yeni işlevler yüklenebilme potansiyeli.

O.7 Yeniden canlandırma ile verilecek işleve bağlı olarak kullanıcı kitlesi potansiyeli

O.8 Ulaşım ve otopark sorunu için Çarşı'nın yakın çevresinde çözüm olasılıklarının olması.

Threats (tehditler):

T.1 Kapalı Çarşı ve çevresinin sit alanı olmaması nedeniyle kontrolsüz gelişmeye açık olması.

T.2 Parçalanmış mülkiyet yapısının süreklilik kazanması.

T.3 Araç trafiğinin yoğunluğu.

T.4 Kullanıcıları tarafından yapılan kontrolsüz müdahalelerin sürmesi.

T.5 Çöküntü ticaret alanı olma durumunun süreklilik kazanması.

T.6 Çevresindeki dokunun Kapalı Çarşı'yı sarması ve sıkıştırması.

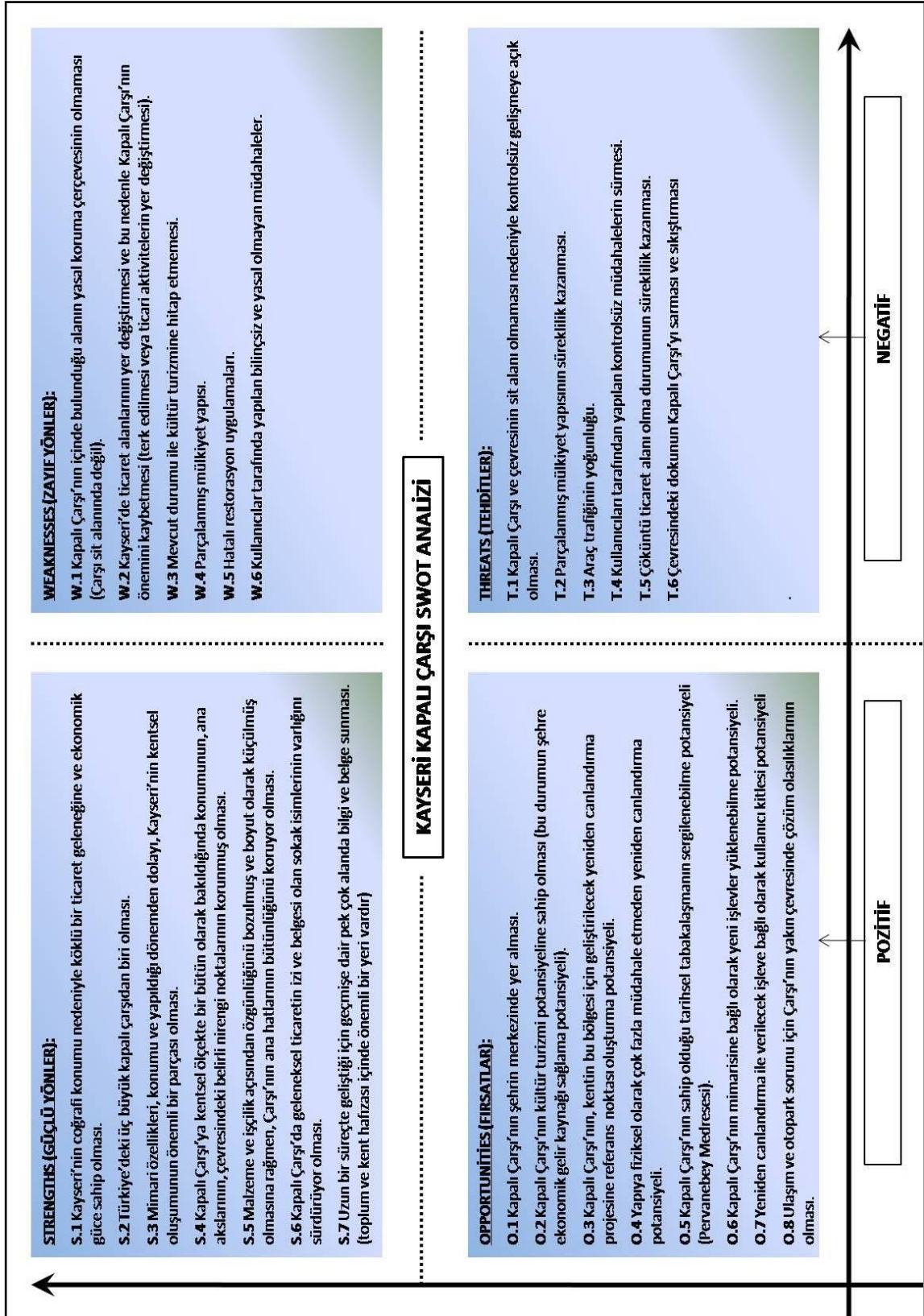
Değerlendirme:

SWOT analizi ile Kapalı Çarşısı'nın mevcut durumu güçlü yönler ve zayıf yönler başlıklarında analiz edilmiştir. Çarşı'nın gelecekte karşılaşabileceği durumlar ise fırsatlar ve tehditler başlıklarında analiz edilmiştir. Bu analizler neticesinde koruma risklerinin azaltılmasına ilişkin bir eylem planı yapılmasının mümkün olacağı düşünülmektedir.

Yapılan bu araştırma sonucunda; Kapalı Çarşı'ya dair sorunların neler olduğu ve nasıl ortadan kaldırılacağı, yapının ne şekilde kullanılması gerektiği, korumanın hangi ölçekte ele alınması gerektiği, bu çalışma konusu bağlamında uygulanabilir koruma yaklaşımı gibi sorular bu analizin değerlendirmesi sonucunda açığa çıkmaktadır. SWOT analizi özellikle sonuç bölümünde belirlenecek, koruma ve yeniden canlandırma ilkelerinin belirlenmesi için önemli bir veridir.

Kapalı Çarşı'nın sahip olduğu fiziksel ve sosyal (tarihsel, mimari, çevresel, bütünlük, v.b.) birçok değeri, ticari olarak önemi, önemli konumu gibi güçlü yönleri ortaya çıkarılarak değerlendirilmelidir. Bu güçlü yönlerin yanında başta çöküntü ticaret alanı halini alması, kültür turizmine hitap etmemesi, sit alanında olmaması, günümüzde ticaret alanlarının ve kavramının değişmesi gibi zayıf yönleri mümkün olduğunca ortadan kaldırılmalıdır. Bu zayıflıklar ortadan kaldırılırken şehrin merkezinde yer alan bu yapıya yeni işlev verilebilme potansiyeli, özellikle şehrin kültür turizmindeki büyük açığı nedeniyle Çarşı'ya turizm ve kültür faaliyetlerini destekleyici işlevler verilebilme potansiyeli gibi konular başta olmak üzere yapının sahip olduğu fırsatlar değerlendirilmelidir. Aynı zamanda yapının sit alanında olmadığı için kontrolsüz gelişmeye açık olması, parçalanmış mülkiyet yapısının süreklilik kazanması, araç trafiğinin yoğunluğu gibi Çarşı'yı tehdit eden unsurlar ortadan kaldırılmalıdır.

Sonuç olarak Kapalı Çarşı'nın korunması ve yeniden canlandırılması için; Çarşı'nın güçlü yönleri ortaya çıkarılmalıdır. Bu güçlü yönlerin yanında Çarşı'nın zayıf yönleri mümkün olduğunca azaltılmalıdır. Bu zayıflıklar azaltılırken, yapının sahip olduğu birçok potansiyel ve fırsatlar değerlendirilmelidir ve yapıyı tehdit eden unsurlar ortadan kaldırılmalıdır. Ancak bu şekilde uygulanacak korumanın sağlıklı ve sürdürülebilir olacağı düşünülmektedir.

Şekil 4.3 Kapalı Çarşı SWOT analizi grafiği

SONUÇ: KAYSERİ KAPALI ÇARŞISI'NIN KORUNMASINA VE YENİDEN CANLANDIRILMASINA İLİŞKİN İLKELER

Bu tez çalışması kapsamında çöküntü bir ticaret alanı haline gelen Kapalı Çarşı ile ilgili sürdürülebilirlik ilkeleri bağlamında, çevresi ile birlikte yeniden canlandırılabilmesi için temel ilkeler saptanmaya çalışılmıştır.

Kapalı Çarşı için koruma ve yeniden canlandırma ilkeleri belirlenirken bu tez çalışması kapsamında hazırlanan; Kayseri Kapalı Çarşısı'nın gelişim süreci ve yapıları, Kapalı Çarşı'nın koruma değerleri, bozulma süreci, bozulma nedenleri ve SWOT analizi konuları dikkate alınmıştır.

Tüm bu sonuçlar ulusal ve uluslararası tüzükler, ilkeler ve deneyimler bağlamında belirlenmeye çalışılmıştır.

5.1. Kayseri Kapalı Çarşısı'nın Koruma İlkeleri

Kapalı Çarşı için hazırlanan koruma ilkeleri; kentsel bağlamda koruma ilkeleri ve yapısal bağlamda koruma ilkeleri olmak üzere iki alt başlıkta belirlenmeye çalışılmıştır.

Aşağıda adı geçen ada numaraları; bu tez kapsamında hazırlana ada envanter çalışmasına¹ göre numaralandırılmıştır (Bkz. şekil ek B.1).

¹ Bu tez çalışması kapsamında yapılan ada envanter çalışması ve örneği için Kapalı Çarşı otuz yedi adaya ayrılarak incelenmiştir.

a. Kentsel Bağlamda Koruma İlkeleri

Koruma ilkeleri belirlenirken Çarşı çevresiyle birlikte düşünülerek ele alınmalıdır. Özellikle Çarşı'nın çevresinin işlevsel ve fiziksel olarak değişmesi ve bozulması (işlev ve kullanıcı kitlesinin değişimi, v.b.) Çarşı'nın çöküntü ticaret alanı halini almasında büyük rol oynamıştır. Tüm bu etkenler Çarşı için hazırlanan SWOT analizinde de ortaya çıkarılmıştır.

Tez kapsamında gerçekleştirilen araştırma ve analizler bağlamında kentsel ölçekte gerçekleştirilecek bir planlamada ve bunun uygulamasında geçerli olması gereken temel ilkeler belirlenmeye çalışılmıştır. Buna göre;

- Kapalı Çarşı ve çevresindeki korunması gerekli yapıların oluşturduğu alan, kentsel sit alanı olarak tanımlanmalı, bunun çevresinde kentsel analizler bağlamında saptanacak bir bölge etkileşim geçiş alanı olarak saptanmalıdır (Şekil 5.1).
- Hazırlanacak Çarşı koruma planı da bu çevre bağlamında ele alınmalıdır. Saptanan bu alan için yönetim planı yapılmalıdır.
- Hazırlanacak koruma planı bağlamında araç ve yaya ulaşımı yeniden düzenlenmelidir.
- Hazırlanacak koruma planı bağlamında Kapalı Çarşı etrafındaki niteliksiz ekler ayıklanmalıdır.
- Hazırlanacak koruma planı çerçevesinde saptanan işlevler dışında Kapalı Çarşı ve çevresinde uyumsuz kullanımlara izin verilmemelidir.
- Hazırlanacak koruma planı bağlamında dokunun parçalanmasına ve yaralanmasına neden olan Hilmi Paşa Mescidi ile ilgili yapı üzerinde derinlemesine araştırma yapılarak, Mescid'in özgünlük durumunun hem mimari, hem de malzeme ve işçilik açısından ortaya çıkarılması gereklidir. Yapının yerinde muhafaza edilip, edilmeyeceğine bu araştırmadan sonra karar verilmelidir.
- Çarşı'nın kuzeybatı ve güneydoğu köşelerindeki mevcut aykırı yapılaşma kaldırılmalıdır ve gerçekleştirilecek yeni tasarım ile bağdaştırılmalıdır.

b. Yapısal Bağlamda Koruma İlkeleri

Yapısal bağlamda koruma ilkeleri belirlenirken; öncelikle genel ilkeler saptanmıştır. Daha sonra Kapalı Çarşı'yı oluşturan her bir yapının önemli ve öncelikli sorunlarına yönelik koruma ilkeleri üzerinde çalışılmıştır.

Kapalı Çarşı'nın yapısal bağlamda koruma ilkeleri belirlenirken bu tez çalışması kapsamında daha önceki bölümlerde incelenen; Çarşı'yı oluşturan yapıların gelişim süreci, mimari ve fiziksel özellikleri, özgünlüğü ve sahip olduğu değerleri göz önüne alınmıştır. Kapalı Çarşı'nın işlevsel, fiziksel ve somut olmayan değerlerin olumsuz yönde değişerek bozulması, Çarşı'nın ölü bir ticaret alanı halini almasında büyük rol oynamıştır. Kapalı Çarşı'da yapısal olarak; taşıyıcı sistem sorunları, onarıma ihtiyacı olan alanlar, bakımsızlık nedeniyle bozulan alanlar, niteliksiz dönem ekleri yüzünden özgünlüğünü kaybeden alanlar gibi sorunlar bu tez çalışması kapsamında (Bkz. 4.2. bölüm) detaylı olarak incelenmiştir.

Kapalı Çarşı'nın için ilk ve son kez 1987-89 yıllarında restorasyon kararı alınmıştır ve uygulanmıştır. Daha sonra kapsamlı bir restorasyon yapılmaması Çarşı'nın bozulmasını hızlandırmıştır. Ayrıca bu uygulama kapsamında gerçekleştirilmiş olan bazı geri dönüşü olmayan, uygunsuz müdahaleler Çarşı'nın özgünlüğünün bozulmasına neden olmuştur. Bu nedenle Kapalı Çarşı'nın günümüz şart ve olanaklarında yeniden ele alınarak, yapısal bağlamda da iyileştirilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Bu çalışma kapsamında saptanan koruma ilkelerinin, ileride gerçekleştirilecek koruma-restorasyon ve yeniden canlandırma projesi için bir referans olabileceği düşünülmektedir. Buna göre genel ilkeler;

- Ulusal ve uluslar arası düzeyde geçerli olan koruma ilkeleri esas alınarak, koruma süreci uzmanlar arası tartışma ve disiplinlerarası katılım çerçevesinde yürütülmelidir.
- Kapalı Çarşı için geçerli olacak koruma yaklaşımı, özgünlüğün ve değerlerin korunması ve alanın yeniden canlandırılması üzerine temellenmelidir.
- Kapalı Çarşı ile ilgili planlanan her türlü müdahale öncesinde, güncel analitik saptama belgeleme çalışmaları ile bilimsel ölçütlere ve uluslararası düzeyde kabul edilmiş ilkeler üzerine temellenen yapısal restorasyon projeleri hazırlanmalıdır.

- Hazırlanacak koruma ve restorasyon projesi bağlamında ve öncesinde ve öncelikli taşıyıcı sistem sorunları için acil koruma önlemleri projelendirilmeli ve uygulanmalıdır.
- Hazırlanacak koruma ve restorasyon projesi bağlamında Çarşı'nın müdahale gerektirmeyen kısımlarında sürekli bakım sağlanmalıdır.
- Hazırlanacak koruma ve restorasyon projesi bağlamında planlanan ekler yapının özgünlüğünü bozmamalı ve rekonstrüksiyondan kaçınılmalıdır.
- Hazırlanacak koruma ve restorasyon projesi bağlamında, olası hataları önlemek için geri dönüşü olan müdahaleler tercih edilmelidir.
- Hazırlanacak koruma ve restorasyon projesi bağlamında, Kapalı Çarşı bünyesinde bulunan nitelikli dönem ekleri korunmalıdır ve niteliksiz ekler kaldırılmalıdır (Bkz. 4.2. bölüm).
- Hazırlanacak koruma ve restorasyon projesi bağlamında, hatalı onarımlar incelenerek yapısal ve mimari açıdan geriye döndürülebilir durumda olanlar düzeltilmelidir (Bkz. 4.2. bölüm).
- Hazırlanacak koruma ve restorasyon projesi bağlamında; geliştirilecek uygulama etaplanmalı, kullanıcılar mağdur edilmemeli ve uygulama süresince Kapalı Çarşı'nın terk edilmesi engellenmelidir.
- Hazırlanacak koruma ve restorasyon projesi bağlamında, restorasyon sonrasında Kapalı Çarşı için periyodik bakım programı hazırlanmalı ve takip edilmelidir.
- Kapalı Çarşı için geliştirilecek tüm çalışmalar ve veriler belgelenmelidir. Bu belgeler resmi kurumlara teslim edilip araştırmacılara açılmalıdır.
- Kapalı Çarşı'nın her bir yapısı ve Çarşı adası için envanter fişi hazırlanmalıdır (Bkz.Ek B)

Kapalı Çarşı'yı Oluşturan Yapılar Bağlamında Öncelikli Müdahale Listesi:

Bu çalışma kapsamında, yapısal bağlamda belirlenen genel koruma ilkelerine bağlı kalınarak, Kapalı Çarşı'yı oluşturan her bir yapının önemli ve öncelikli sorunları (Bkz. 4.2.2. bölüm) için koruma ilkeleri aşağıda detaylandırılarak belirlenmeye çalışılmıştır.

Pamuk Hanı: Yapılan çalışma kapsamında, Pamuk Hanı Kapalı Çarşı yapıları arasında öncelikli olarak taşıyıcı sistem sorununun giderilmesi gerekli yapıdır. Bakımsızlık nedeniyle bozulan üst örtü yapıya zarar vermektedir. Bu nedenle üst örtü onarılmalıdır. İç avlusuna ilave edilen metal barakalar ayıklanmalıdır. 20. yüzyılın ikinci yarısında yapılan dönem ekleri (iki taş ev) niteliklidir bu nedenle muhafaza edilmelidir. Çeşitli nedenlerle yapının pek çok ögesinde oluşan malzeme bozulmalarına gereken şekilde müdahale edilmelidir.

Bedesten: Yapılan çalışma kapsamında, Bedesten'in genel olarak taşıyıcı sisteminde acil bir sorun olmadığı gözlemlenmiştir. 1987-89 restorasyonunda doldurularak yükseltileen üst örtü nedeniyle oluşan sorunlar düzeltilmelidir. Orta, kuzey ve güney tarafına sonradan ilave edilen metal barakalar ayıklanmalıdır. Bedesten'in sonradan ilave edilen kapıları kaldırılarak özgün haline getirilmelidir. Bedesten'in doldurulan bodrum katı yeniden statik açıdan değerlendirilerek mümkünse açılmalıdır. 20.yy.'da yıkılmış vaziyette olan kuzey bölümün ön ve arka tonoz duvarları 1987-89 restorasyonunda yapının özgünlüğüne uygun malzeme ile yapılmamıştır. Bu kısımlar geriye alınmalı ve özgün malzeme ile düzeltilmelidir. Kuzey bölümde değiştirilen yer döşemesi özgün haline getirilmelidir. Yapının pek çok ögesinde oluşan malzeme bozulmalarına, hazırlanacak detaylı analizler bağlamında ve verilecek kararlar çerçevesinde müdahale edilmelidir.

Vezir Hanı: Yapılan çalışma kapsamında genel olarak taşıyıcı sisteminde acil bir sorun olmadığı gözlemlenmiştir ve mimari plan şeması bozulmamıştır. Üst örtüsü iyi durumdadır sadece malzeme bozulmaları vardır. Özellikle taş yüzeylerinde çeşitli nedenlerle oluşan malzeme bozulmalarına hazırlanacak detaylı analizler bağlamında ve verilecek kararlar çerçevesinde müdahale edilmelidir.

Gön Hanı: Günümüzde sadece giriş revağı mevcuttur. Bir an önce gerekli koruma önlemleri alınmazsa, bu kısımda kaybolma tehlikesi altındadır. Kazı çalışması yapılırsa temel izlerine rastlanabileceği kültür bakanlığı envanter fişinde yazmaktadır. Bu nedenle kazı yapılmalıdır. Kazı sonrası yeni buluntular bağlamında koruma kararı revize edilmelidir.

Urgancılar Çarşısı ve Hacı Efendi Çarşısı: Yapılan çalışma kapsamında genel olarak taşıyıcı sisteminde acil bir sorun olmadığı gözlemlenmiştir. Çarşıların birleştirilmiş olan dükkanlara ait, plan düzeni özgün haline getirilmelidir. Yükseklikleri değiştirilen bodrum katları özgün haline getirilmelidir. Yapının pek çok ögesinde oluşan malzeme bozulmalarına hazırlanacak detaylı analizler bağlamında ve verilecek kararlar çerçevesinde müdahale edilmelidir.

Kazancılar Çarşısı: Yapılan çalışma kapsamında genel olarak taşıyıcı sisteminde acil bir sorun olmadığı gözlemlenmiştir. Kazancılar Çarşısı Kapalı Çarşı'yı oluşturan son ticaret yapısıdır ve bu Çarşı'nın dükkanlarının tümü Kapalı Çarşı'ya dahil değildir. Sadece Çarşı'ya bitişik kısımdaki dükkanlar niteliklidir ve bu kısımdaki dükkanlar tescillidir. Bu tescilli kısımların üst örtüsü, mimarisi kapalı çarşıya dahil olmayan karşı adasındaki dükkanlardan farklıdır. Kazancılar Çarşısı'na kullanıcıları tarafından yapılan kontrolsüz müdahaleler düzeltilerek Çarşı özgün haline getirilmelidir. Çeşitli nedenlerle oluşan malzeme bozulmalarına, hazırlanacak detaylı analizler bağlamında ve verilecek kararlar çerçevesinde müdahale edilmelidir.

Dükkan Adaları: Yapılan çalışma kapsamında genel olarak taşıyıcı sisteminde acil bir sorun olmadığı gözlemlenmiştir. Birleştirilen dükkanların plan şeması, özgünlüğüne uygun hale dönüştürülmelidir. Adalara ilave edilen veya çıkarılan dükkanlar özgünlüğüne uygun hale dönüştürülmelidir. Bu adaların iç ve özellikle dış yüzeyine metalden yapılan barakalar ayıklanmalıdır. Hatalı onarımlar düzeltilmelidir. Yapının pek çok ögesinde oluşan malzeme bozulmalarına hazırlanacak detaylı analizler bağlamında ve verilecek kararlar çerçevesinde müdahale edilmelidir. Özellikle çimento harç ile onarıldığı için bozulan kısımlar düzeltilmelidir. Ayrıca dış yüzeyde tonozların üzerindeki beton kaplama detayı da düzeltilmelidir.

Ayrıca günümüzde tescilli olmayan fakat 18. yüzyıldan beri var olduğu bilinen (Bkz. 3.1.4.2. bölüm) ve günümüzde de Kapalı Çarşı'nın faal adalarından olan 18., 29., 30. ve 31. adalardaki dükkanlar tescil edilmelidir.

Dükkan Birimleri: Yapı içerisindeki eğrisel örtüleri (tonoz) kapatan asma tavanlar kaldırılmalıdır. İzinsiz yapılan niteliksiz ilaveler kaldırılmalıdır. Sonradan ilave edilen, değiştirilen veya kapatılan kapı ve pencereler özgün haline getirilmelidir. Özgün yonu

taş üzerine kaplanan yeni malzemeler kaldırılmalıdır. Sıvanmış kesme taş doku ortaya çıkarılmalıdır. Boyutu değiştirilen bodrumlar/mahzenler özgün haline dönüştürülmelidir. Çeşitli nedenlerle oluşan malzeme bozulmalarına, hazırlanacak detaylı analizler bağlamında ve verilecek kararlar çerçevesinde müdahale edilmelidir.

Pervane Bey Medresesi: Kapalı Çarşı'nın 31., 32., 33., 34. ve 35. adalarının altında temel kalıntıları bulunan ve 12. yüzyıl Selçuklu dönemine ait Medrese için arkeolojik kazı devam ettirilmelidir. Fakat kazı çalışması yapılırken Medrese'nin üzerindeki dükkanlara zarar verilmemesine dikkat edilmelidir.

5.2 Kayseri Kapalı Çarşısı'nın Yeniden Canlandırma İlkeleri

Kapalı Çarşı için yeniden canlandırma ilkeleri; genel ve işlevsel olarak üzere iki alt başlıkta belirlenmeye çalışılmıştır. İşlevsel yeniden canlandırma ilkeleri ise kendi içinde daha detaylı alt başlıklara ayrılarak önerilmiştir. Kapalı Çarşı için yeniden canlandırma ölçütleri belirlenmeden önce, Çarşı ve çevresindeki işlev ve kullanıcı potansiyeli tespit edilmiştir.

İşlev ve Kullanıcı Potansiyelini Belirleyen Unsurlar:

İşlev ve kullanıcı potansiyeli belirlenirken, bu tez çalışması kapsamında daha önce incelenilen; Kapalı Çarşı'nın çevresi ve konumu, Çarşı'yı oluşturan yapılar, özellikle Çarşı'nın bozulma nedenleri (işlev ve kullanıcı kitlesinin değişimi, v.b.) ve SWOT analizinde belirlenen Çarşı'nın güçlü yönleri ve fırsatları bölümlerinde yapılan tespitler göz önüne alınmıştır.

Günümüzde artık AVM'lerin artması, hatta sanal ortamda yapılan alışverişin ortaya çıkması eski çarşı kültürünü yok etmektedir. Çarşığı sadece eski işlevi olan ticaret işleviyle canlandırmak ileriye dönük bir yatırım olmayacaktır. Çünkü çağımızda istek ve ihtiyaçlar hızla değişmektedir. Kapalı Çarşı'daki günümüzde yaşayan ve en faal olan dükkanların bile sürekliliğinin ve geleceğinin garantisi yoktur. Günümüzde yaşayan bu dükkanların on yıl sonra istek ve ihtiyaçlar doğrultusunda ölü alan halini alabilme olasılığı vardır.

Kapalı Çarşı şehrin tam merkezinde, İç Kale'nin hemen yanında çok büyük bir alanı kaplamaktadır. Çevresinde gün boyunca yoğun yaya ve araç trafiği vardır. Fakat bu

yoğunluk sadece yapının etrafında dönmektedir, yapının içerisine girmemektedir. Çünkü Kapalı Çarşı'yı oluşturan yapıların büyük bir kısmının işlevi günümüzde olumsuz yönde değişmiştir ve yapı ve çöküntü ticaret alanı haline gelmiştir. Çarşı'nın dış cephelerinde çok küçük bir alanda gıda (pastırma, sucuk, peynir) işlevleri faal olarak sürdürülmektedir. Kalan diğer büyük bir kısmı ise düşük kalitede tuhafiyeci, manifaturacı, ayakkabıcı, çantacı, bujiteri, tamirci, terzi gibi işleve sahiptir. Çarşı'nın çok küçük bir kısmı çarşı esnafına yiyecek işleviyle hizmet vermektedir. Bir kısmı depo olarak kullanılmaktadır, bir kısmı ise tamamen boşalmıştır ve hiç kullanılmamaktadır. Kapalı Çarşı'nın geçmiş ve günümüz işlevleri de göz önüne alınarak sahip olduğu potansiyele göre farklı işlevler yüklenerek (özellikle kültür, turizm ve eğitim faaliyetlerine yönelik işlevler) canlandırılabilceği düşünülmektedir (Çizelge 5.1, 5.2).

Kapalı Çarşı konumu ve yapısı itibarıyla, çevredeki farklı kitlelerin istek ve ihtiyaçlarına uygun, çeşitli işlevlerle canlandırılma potansiyeline sahiptir.

Çarşı'nın hemen yakındaki iş hanlarının esnafı ve burayı kullanan tüketiciler, yakındaki resmi dairelere giden vatandaşlar, lise-üniversite öğrencileri gibi bu bölgeyi kullanan çok farklı kitleler mevcuttur. Koruma ve restorasyon projesi bağlamında önerilecek uygun işlevlerle (kültür, turizm ve eğitim faaliyetlerine yönelik işlevler), tüm bu potansiyel kullanıcı kitlesinin Çarşı'ya yönlendirilmesinin mümkün olacağı düşünülmektedir.

a- Genel Yeniden Canlandırma İlkeleri

Kapalı Çarşı'nın genel olarak yeniden canlandırma ilkeleri; bu tez çalışması kapsamında daha önceki bölümlerde incelenen, Çarşı'yı oluşturan yapıların gelişim süreci, mimari ve fiziksel özellikleri, özgünlüğü, sahip olduğu değerleri, bozulma durumu, çevre dokusu ve SWOT analizi konuları dikkate alınarak belirlenmiştir.

Özellikle Çarşı'nın ve çevresinin işlevsel olarak değişmesi ve bozulması da (işlev ve kullanıcı kitlesinin değişimi, ticaret alışkanlıklarının değişmesi, v.b.) Çarşı'nın çöküntü ticaret alanı haline almasında büyük rol oynamıştır.

Bu çalışma kapsamında önerilen genel yeniden canlandırma ilkelerinin, ileride gerçekleştirilecek koruma-restorasyon ve yeniden canlandırma projesi için bir referans olabileceği düşünülmektedir. Buna göre genel ilkeler;

- Kapalı Çarşı için koruma ve restorasyon uygulaması, yeniden canlandırma çalışmasının ön şartıdır.
- Hazırlanacak koruma ve restorasyon projesi bağlamında, Kapalı Çarşı'nın canlandırılmasına yönelik verilecek işlevler yapının özgünlüğünü bozmamalıdır ve sürdürülebilir olmalıdır.
- Hazırlanacak koruma planı bağlamında Kapalı Çarşı çevresiyle birlikte canlandırılmalıdır (Bkz. şekil 5.1).
- Esnaf ve tüm kullanıcılar koruma konusunda bilinçlendirilmeli ve desteği alınmalıdır. Koruma sürecine farklı alanlardan uzmanların, esnafın, bölge sakinlerinin, halkın katılımı sağlanmalıdır. Bilinçlendirici toplantılar, geziler düzenlenmelidir. Yönlendirme ve bilgilendirme panoları kullanılmalıdır.
- Kapalı Çarşı'da bütünlüğü bozan ve görüntü kirliliği yapan unsurlar kaldırılmalıdır ve geliştirilecek proje bağlamında uyumlu yeni tasarımlar ile değiştirilmelidir.
- Hazırlanacak koruma ve restorasyon projesi bağlamında, Kapalı Çarşı'ya verilebilecek yeni işlevler için gerekirse yapının özgünlüğünü bozmayacak ve izleyiciyi yanıltmayacak ilaveler yapılabilir. Yapılacak ilave; çevresindeki tarihi yapıları arka planda bırakmayacak, mevcut dokuyu bozmayacak, yapının mevcut durumunu etkilemeyecek, eğer yapı yok olduysa mevcut izler ve tarihi bilgilere göre hazırlanan restitüsyon projesine bağlı kalınacak ve geri dönüşü olabilecek şekilde uygulanırsa, Kapalı Çarşı'nın özgünlüğünün ve bütünlüğünün bozulmayacağı düşünülmektedir.
- Hazırlanacak koruma ve restorasyon projesi bağlamında, Kapalı Çarşı'nın tarihsel ve geleneksel ticaret aktiviteleri korunmalıdır (somut olmayan değerleri, mekanın/yerin ruhu: Bkz. bölüm 4.1.1).
- Hazırlanacak koruma ve restorasyon projesi bağlamında, Çarşı'nın yapısına aykırı imatlatane v.b. işlevler verilmemelidir.

- Hazırlanacak koruma ve restorasyon projesi bağlamında verilecek işlevler için ilgili uzmanlar tarafından ticari ve sosyal araştırmalar yapılmalıdır.

b- İşlevsel Yeniden Canlandırma İlkeleri

Kapalı çarşıda yapılacak uygun bir işlevsel düzenlemenin, yeniden canlandırma açısından etkin olacağı ve destekleneceği düşünülmektedir.

Kapalı Çarşı için işlevsel yeniden canlandırma ilkeleri belirlenirken öncelikle bu çalışma için belirlenen kullanıcı ve işlev potansiyeli dikkate alınmıştır. Ayrıca bu tez çalışması kapsamında daha önce incelenen konular, tespitler ve özellikle ticaret yapıların fiziksel özellikleri ve çevreyle ilişkisi dikkate alınmıştır. Günümüzde Çarşı’da sürdürülen işlevler, bu işlevlere eklenebilecek yeni işlevler ve çevre dokusundaki işlevler de dikkate alınmıştır.

İşlev ve kullanıcı potansiyelinde de belirtildiği üzere, Çarşı’nın sadece ticaret işlevi ile canlanmasının mümkün olmadığı düşünülmektedir. Bu nedenle koruma ilkeleri çerçevesinde kültür, turizm ve eğitim faaliyetlerine yönelik işlevlerle Çarşı’nın canlandırılmasının mümkün olabileceği düşünülmektedir.

Bu çalışma kapsamında önerilen işlevsel yeniden canlandırma ilkelerinin, ileride gerçekleştirilecek koruma-restorasyon ve yeniden canlandırma projesi için bir referans olabileceği düşünülmektedir. Buna göre;

- Kapalı Çarşı’nın mevcut işlevi çökmüş olsa dahi, hazırlanacak koruma ve restorasyon projesi bağlamında yapının sağlıklı bir dizi işlev ile kullanılabilme imkanları ortaya çıkarılarak yapı canlandırılmalıdır.
- Kapalı Çarşı’nın potansiyel kullanıcı kitlesi, bu alanın sahip olduğu potansiyel işlevler ve şehir için gerekli işlevlerin tümü birlikte değerlendirilmelidir. Özellikle kültür, turizm ve eğitim faaliyetlerine yönelik işlevler verilmelidir (Böylece korumada sürekliliğin sağlanmasının mümkün olacağı düşünülmektedir).
- Koruma planı ve koruma ve restorasyon projesi bağlamında, Kapalı Çarşı’nın yeniden canlandırılması için işlevlendirme ilkeleri üç alt başlıkla detaylandırılmıştır. Birincisi; yapının günümüzde yaşayan ve ileride de yaşama olasılığı olan alanlarındaki işlevler.

İkincisi; Çarşı'daki ölü alanların canlandırılması için yeni işlevler. Üçüncüsü; Çarşı'nın yakın çevresinin canlandırılmasını sağlayacak ilkelere. Buna göre;

b.1 Kapalı Çarşı'nın Yaşayan Alanları İçin Yeniden İşlevlendirme İlkeleri

Kapalı Çarşı'nın tarihsel süreçten günümüze gelmiş yaşayan kısımların, sürekliliği sağlanmalıdır ve işlevleri korunmalıdır. Ayrıca bu kısımlar desteklenerek geliştirilmelidir. Bu yaklaşıma göre;

- Günümüzde faal olarak çalışan ve parsel olarak da kıymetli olan adalardaki ticaret işlevleri korunmalıdır. Günümüzde Kapalı Çarşı'nın özellikle İç Kale'ye bakan, kuzey dış cephelerinde çok küçük bir alanda, gıda satış işlevi faal olarak sürdürülmektedir. Bu gıda işlevlerinden özellikle et ile ilgili dükkanların parselleri kıymetlidir. Ayrıca bu alandaki tüccarlar burada uzun süredir mevcuttur ve bu alanları sürekli kullanan, değişmeyen tüketiciler vardır. Bu nedenle bu alanlar yerinde desteklenerek korunmalıdır. Ayrıca, farklı ürün satan gıda dükkanları ile desteklenerek güçlendirilmesi ve bir arada toplanması düşünülmüştür. Böylece kalite, ticaret ahlakı gibi unsurların kolay denetlenmesinin mümkün olacağı düşünülmektedir. Ayrıca bu öneri ile Kapalı Çarşıların ilk kurulduğundaki düzen de sağlanmış olacaktır (aynı ve benzer işi yapan iş kollarının bir arada toplanması).
- Günümüzde Çarşı içinde mevcut olan, önemli işlevleri olan fakat konumları nedeniyle tam randımanla işleyemeyen dükkanlar için konum veya işlev değişikliği teşvik edilmelidir ve desteklenerek güçlendirilmelidir. Örnek olarak, Kuyumcular Çarşısı ve Çarşı güzelleştirme derneği günümüzde Çarşı içerisinde mevcuttur.

Kuyumcular Çarşısı günümüze gelene kadar Çarşı içerisinde çok yer değiştirmiştir ve zamanla dağınık bir hal almaya başlayarak, Çarşı içerisindeki önemini kaybetmiştir. 12.yy.'dan günümüze kadar varlığını sürdüren şehrin önemli olan yol akslarından birisi bu çarşı içerisinde geçmektedir (Bkz. 3.1.4.2. bölüm). Kuyumcular 15.yy.'dan beri Kapalı Çarşı'da önemli işlevlerden biri olarak faaliyet göstermişlerdir. Günümüzde yer değiştirerek ve azalarak Çarşı içinde varlığını sürdürmektedir. Kuyumcular, ilk olarak Bedesten'in kuzey kısmında yer almışlardır. Daha sonra burası restore edilirken, Vezir Hanı'na geçmişlerdir ve sonra dağılmışlardır. Son olarak 1930'da Kapalı Çarşı'nın en son yapılan Kazancılar Çarşısı'nda yer almışlardır ve

günümüzde bu alanda da azalmaya başlamışlardır. Günümüzde Kapalı Çarşı içerisinde az sayıda kuyumcu dükkanı bulunmaktadır. Bunlar genellikle altın satışı yapmaktadır. Gümüşçülerin bir kısmı ise İç Kale içerisinde yer almaktadır. Diğer kuyumcular ise çevrede farklı yerlere dağılmışlardır. Bu öneri ile tüm kuyumcuların (altın-gümüş) bir araya toplanarak, birbirlerini destekleyeceği ve meslek örgütlenmesi sağlayacağı düşünülmektedir.

Çarşı Güzelleştirme Derneği ise günümüzde faal olarak çalışmamaktadır. Bu nedenle oluşan Çarşı'daki kontrolsüzlük ve denetimsizlik önemli bozulma nedenlerindendir. Çarşı Güzelleştirme Derneği'nin Çarşı içerisinde profesyonel olarak örgütlenirse; dükkanların kontrolünün ve kalite standardının sürekli ve düzenli bir şekilde takip edilebilmesi mümkün olacağı düşünülmektedir.

- Kapalı Çarşı içinden geçen ana ticaret aksları korunmalıdır¹ (Bkz.3.1.4.2. bölüm). Çünkü bu yollar, günümüzde de hem Kapalı Çarşı yapılarının birbirleriyle, hem de çevre dokusuyla olan ilişkisini sağlamaya devam etmektedir.

b.2 Kapalı Çarşı'nın Çöküntü Alanları İçin Yeniden İşlevlendirme İlkeleri

Hazırlanacak koruma ve restorasyon projesi bağlamında, günümüzde özgün işlevini kaybeden, işlemeyen ve boş olan çöküntü alanların, uygun yeni işlevler (özellikle kültür, turizm ve eğitim faaliyetlerine yönelik işlevler) ile canlandırılması gerektiği düşünülmektedir. Bu işlevler için Çarşı'nın büyük metrekareli (Bedesten, Han, v.b.) yapılarının uygun olduğu düşünülmektedir. Çünkü küçük metrekarelerde bu işlevlerin çözümünün yapıyı zorlayacağı düşünülmektedir. Buna göre;

- Önerilecek yeni işlev yapıların plan düzenini ve mekansal özelliklerini ortadan kaldırmamalıdır.
- Kültür, turizm ve eğitim faaliyetlere yönelik önerilecek yeni işlevler Çarşı'nın bedesten, han gibi büyük hacimli yapılarında çözümlenmelidir.
- Çarşı'nın kuzeybatı ve güneydoğu köşelerindeki mevcut aykırı yapılaşmalar, yeniden canlandırma için önerilecek ilkeleri destekleyecek şekilde işlevlendirilmelidir.

¹ Bu ana yol aksları; Sipahi Pazarı Sokağı; Hacı Efendi Çarşısı, Öz Sokak ve Bezciiler Sokağı'dır.

- Yeni işlev önerilirken yapının bütünlüğüne, karakterine ve mimari değerine saygı gösterilmelidir. Kapalı Çarşı'nın fiziksel ve somut olmayan öğeleri (mekanın ruhu) korunmalıdır.
- Önerilecek yeni işlevler, çağdaş yaşamın istek ve ihtiyaçlarına cevap vermelidir. Böylece sağlıklı ve sürdürülebilir bir koruma ve canlandırmanın uygulanması mümkün olabilir.
- Verilecek yeni işlev farklı kullanıcılara hitap etmelidir. Bu yeni işlevler Kapalı Çarşı ve çevresini sık kullanan kullanıcılara yönelik ve kullanmayan kitleleri de buraya çekecek nitelikte olmalıdır.

Yukarıda önerilen ilkeler bağlamında, Kapalı Çarşı'nın tarihsel kimliğine uygun yeni işlev önerileri aşağıda belirtilmiştir ve bu öneriler hazırlanan çizimler ile desteklenmiştir (Şekil 5.2). Önerilen yeni işlevler birbirleriyle, eski işlevlerle, günümüz işlevleri ile ilişkilendirilmeye çalışılmıştır.

Kitap ve müzik albüm satış, kırtasiye, okuma salonu, dinlenme alanı: Bu işlev öğrencilere, araştırmacılara hitap eden, özel kaynakların bulunduğu ve rahat inceleme olanağı olan bir birim olarak düşünülmektedir. Bu önerinin müzik ve araştırma ile ilgili diğer öneri işlevlerle birbirini destekleyeceği düşünülmektedir. Ayrıca referans kütüphanesi ile ilişkili olarak şehrin bu alandaki ihtiyacının giderileceği ve yapı ve çevresinin gelişiminin olumlu yönde destekleneceği düşünülmektedir.

Referans Kütüphanesi, Geleneksel/Modern Basılı ve Dijital Müzik Arşivi Çalışma Alanı:

Bu işlev öğrenciler başta olmak üzere farklı kullanıcı kitlelerine de hitap edilmelidir. Bu işlev ile Kapalı Çarşı'nın ve çevresinin gelişimi desteklenerek, çok amaçlı salon ile ilişkili olarak yapının ve bölgenin canlandırılmasının sağlanacağı düşünülmektedir.

Çok amaçlı salon-Kültür merkezi (konferans, sergi, dinleti): Bedesten'in bu işlev için uygun olabileceği düşünülmektedir [101]. Çeşitli etkinlikler amacıyla gelen kitlelerin de, Çarşı'yı tanınması, gezmesi ve kullanması söz konusu olacaktır ve Kapalı Çarşı'nın ve çevresinin olumlu yönde gelişimi desteklenecektir.

Hediyelik eşya dükkanı: Bu önerilen işlev ile farklı kitlelere hitap edilmesi, yapı ve çevrenin gelişiminin olumlu yönde desteklenmesi düşünülmektedir.

Yeme-içme mekanları: Bu işlev için özellikle Gön Hanı'nın uygun olduğu düşünülmektedir. Çünkü günümüze sadece giriş revağı ulaşan Gön Hanı yeni eklentileri içeren proje bağlamında, bu önerilecek işleve göre düzenlenebilir. Böylece şehrin yerli ve yabancı turizm ekonomisine katkı sağlamasının da mümkün olacağı düşünülmektedir.

Otel/Butik Otel: Pamuk Hanı yapısal olarak bu işlev için önerilebilir. 20. Yüzyılın ikinci yarısında Pamuk Hanı'nın iki parseline yapılan yığma taş evlerin de dönem eki olarak korunması düşünülmüştür. Önerilen bu işlev ile giderek yok olma tehlikesinde olan Han'ın korunup canlandırılması sağlanacaktır ve ilk işlevine de gönderme yapılmış olunacaktır. Ayrıca bu öneri ile Han'ın ve çevresinin gelişiminin olumlu yönde destekleneceği düşünülmektedir.

El sanatları eğitim-satış: Modern ve geleneksel el sanatı kursları ve bunların satış alanları. Bu öneri ile Çarşı'nın canlandırılacağı, ekonomiye katkı sağlanacağı ve bu sanatların tanıtılmasına fırsat verileceği düşünülmektedir.

Müzik enstrümanı yapım ve satış alanı: Bu işlevin konservatuvar eğitimi alanını kullanan kullanıcı kitlesine, bu alana ilgi duyan kullanıcı kitlesine hitap edeceği düşünülmüştür. Ayrıca Çarşı'ya başka amaçla gelen kullanıcı kitlelerinin de, bu önerilen işlev alanını tanıma ve kullanma fırsatı yaratılmış olunacaktır. Bu işlevin müzik ile ilgili önerilen diğer işlev ile birbirini destekleyeceği de düşünülmektedir.

Antika ve İmitasyon Satış: Günümüzde Kayseri'de çok fazla satış alanı bulunmayan bu işlevin değerlendirilmesinin turizm açısından da önemli olduğu ve kullanıcı kitlesini arttıracığı düşünülmektedir.

Sahaflar: Çarşı'nın konumu ve önerilen adaların mimari özellikleri bu işlev önerisine uygun olduğu için düşünülmektedir. Bu işlevin yapı ve çevresinin gelişimini olumlu yönde destekleyeceği ve şehrin bu işlev alanındaki eksikliğini gidereceği düşünülmüştür. Bu önerilen işlev ile farklı kullanıcı kitlelerinin Çarşı'yı kullanmaya başlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca bu işlev amacıyla Çarşı'ya gelen kitlelerin, Çarşı'yı tanıma ve diğer alanları da kullanma durumu ortaya çıkacaktır.

Dericiler Çarşısı: Kapalı Çarşı ilk kurulduğu dönemlerde bu meslek grubu Haffaflar Çarşısı ismiyle faaliyet göstermiştir. Günümüzde Çarşı'da deri ile ilgili satış alanı mevcut

değildir ve bu mesleğin Çarşı'ya geri kazandırılması gerektiği düşünülmektedir. Bu mesleği icra edenler geleneksel çarşı düzenindeki gibi bir arada toplanarak birbirlerini desteklemesi de düşünülmektedir. Ayrıca İstanbul ve Bursa Kapalı Çarşıları'ndaki gibi, tarihi bir alanda bu mesleğin icra edilmesinin turizmi destekleyeceği ve Çarşı'nın kullanıcı kitlesini arttıracığı düşünülmektedir.

Halıcılar, Kilimciler Çarşısı: Bu meslek grubu Çarşı ilk kurulduğu dönemlerde de Çarşı'da faaliyet göstermiştir. Günümüzde Bedesten halı ve kilimciler çarşısı olarak geçse de, orada sadece kilim mevcuttur ve satış yok denecek kadar azdır. Bu işlev Bedesten için çok uygun değildir. Çünkü bu işlev için bedesten niteliksiz eklerle bölünmüştür. Kapalı Çarşı'nın yapısal olarak daha uygun dükkan adalarında bu önerilen işlev yeniden canlandırılmasının daha uygun olduğu düşünülmektedir. Bu önerilen mesleği icra edenlerin, geleneksel çarşı düzenindeki gibi bir arada toplanarak birbirlerini desteklemesi de düşünülmektedir.

Cam, Porselen, Seramik Çarşısı: Günümüze gelene kadar Kapalı Çarşı'da bu mesleklerin faaliyet gösterdiğine dair net bir bilgi mevcut değildir. Bu mesleği icra edenlerin tüm geleneksel çarşı düzenindeki gibi bir arada toplanması düşünülmüştür.

Bakırcılar Çarşısı (bakır takı, obje, v.b.): Bu meslek grubu çarşı ilk kurulduğu dönemlerde, Çarşı'da üretim alanında faaliyet göstermiştir. Fakat Kapalı Çarşı bakır üretimi için uygun değildir. Bu nedenle Kapalı Çarşı içerisinde yer alan bakırcılar, 19.yy.'a gelindiğinde sanayi sitesine taşınmıştır. Günümüzde Çarşı'da bakırcılıkla ilgili hiçbir icraat yoktur. Böylece Çarşı'nın kullanıcı kitlesinin arttırılacağı ve günümüzde Çarşı'da olmayan bu işlevin de değerlendirileceği düşünülmektedir.

Turizm danışma büroları ve acentaları: Turizm işlevi amacıyla Çarşı'ya gelen kitlenin, Çarşı'nın başka alanlarını kullanmasının ve Çarşı'yı tanımasının da mümkün olacağı düşünülmektedir. Bu işlevlerin kültür turizmini destekleyecek nitelikte olduğu düşünülmektedir.

Ayrıca bu işlev bağlamında Kapalı Çarşı ve çevresi için çeşitli gezi güzergahları önerilerek kültür turizmin canlandırılması, Çarşı'nın ve çevresinin tanıtılması ve ziyaret akışının yoğunlaştırılması düşünülmüştür (Şekil 5.3). Bu işlevler ile Çarşı

canlandırılırken, şehrin eksikliklerinden biri olan kültür turizminin de desteklenerek, yeni gelir kaynaklarının sağlanması mümkündür.

Arkeolojik alan ve buluntularının sergilenmesi: Çarşının 34. ve 35. adalarının altında bulunan ve günümüzde kapalı olan Pervane Bey Medresesi alanında kazı devam ettirilmeli ve yapı kalıntıları ortaya çıkarılıp, uygun şekilde sergilenerek ziyaretçilere açılmalıdır. Bu alanın ziyarete açılması ile ilgili farklı öneriler geliştirilebilir. Özellikle bu kalıntılar üzerine daha sonra yapılan Çarşı Adalarının, önemli bir tabakalaşma belgesi olarak korunması gerekmektedir. Koruma ve restorasyon projesi kapsamında, Kadınlar ve Kazancılar Çarşıları'nın arasındaki açık avluda bulunan (34. ada) ve bu temel kalıntılara inen merdiven muhafaza edilmelidir. Bu durumun ekonomiye ve kültür turizmine de katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Çarşı yönetimi ve servis alanları: Kapalı Çarşı'nın kontrolünün ve kalite standardının sürekli takip edilmesi için daha profesyonel bir şekilde örgütlenmesi gerektiği düşünülmektedir. Ayrıca büyük bir Çarşı kompleksinin işlemesi için gerekli servis alanlarının da (depo, w.c. birimleri, v.b.) bu alanda toplanması gerektiği düşünülmektedir.

Kahvehane/Bistro: Ziyaretçileri dinlendirmek için Kapalı Çarşı ticaret yapı adalarının aralarına küçük kafe birimleri önerilebilir. Bu işlevin önerilen tüm diğer işlevleri destekleyeceği düşünülmektedir. Birbirini destekleyen tüm bu işlevler ile Çarşı'nın sürekli yaşayan canlı bir alan haline gelmesi mümkündür.

b.3 Kapalı Çarşı'nın Çevresi İçin Canlandırma İlkeleri

Kapalı Çarşı'nın gelişim başlangıcından beri çevresindeki yapılar ve çevre dokusu Çarşı'nın hem gelişiminde, hem de bozulmasında etkili olmuştur. Çarşı'nın yakın çevresindeki işlevlerin bozulması da, Çarşı'yı olumsuz yönde etkilemiştir. Günümüzde Çarşı'nın yakın çevresindeki yaya alanları ve yeşil alanlar Çarşı düşünülerek planlanmamıştır. Çarşı'nın kullanılmamasının en büyük sebeplerinden biri çevredeki otopark sorunudur. Ayrıca şehirde, kültür turizmini destekleyecek ve Çarşı'yı da tanıttak faaliyetler yapılmamaktadır. Bu nedenle Çarşı'nın canlandırılması çevresiyle birlikte düşünülmelidir. Buna göre;

- Hazırlanacak koruma planı ve Kayseri kenti ulaşım planı ile ilişkili olarak, Çarşı'nın bulunduğu bölgedeki otopark sorunu çözülmelidir. Kapalı Çarşı'nın yakınında (50-100m mesafede) bulunan (niteliksiz ve terk edilmeye başlanmış betonarme binaların olduğu) bir adanın katlı otopark olarak kullanılabileceği düşünülmektedir. Böylece Çarşı'nın ve çevrenin en büyük sorunlarından birisinin giderilmesi ve kullanıcı kitlesinin artırılması mümkün olacağı düşünülmektedir.
- Kapalı Çarşı'nın yakın çevredeki işlevler, hazırlanacak koruma planı bağlamında kontrol altında tutulmalıdır.
- Hazırlanacak koruma planı bağlamında, İç kale ve Ulu Cami'yi de kapsayacak şekilde Kapalı Çarşı'nın yakın çevresine yaya alanları, yeşil alanlar düzenlenmelidir.
- Kapalı Çarşı'nın yeniden canlandırması için, Çarşı'nın yakın çevresini de kapsayan kültürel gezi güzergahı önerileri düzenlenmelidir (Bkz. şekil 5.3)

5.3 Son Söz

Sonuç olarak bu tez çalışması kapsamında Kapalı Çarşı'nın tarihsel profili ve özellikleri ile sorunları ve potansiyeli anlaşılmış ve bu bağlamda Çarşı'nın korunması ve yeniden canlandırılması için temel ilkeler oluşturulmaya çalışılmıştır.

Kapalı Çarşı'nın Kayseri kenti açısından önemi dikkate alındığında hazırlanmış olan bu çalışmanın, Kapalı Çarşı ve çevresi için gerçekleştirilecek bir planlama çalışması kapsamında referans olarak kullanılabileceği ve önerdiği ilkeler ve öneriler ile sürdürülebilir bir koruma ve canlandırma proje ve uygulaması için faydalı olabileceği düşünülmektedir.

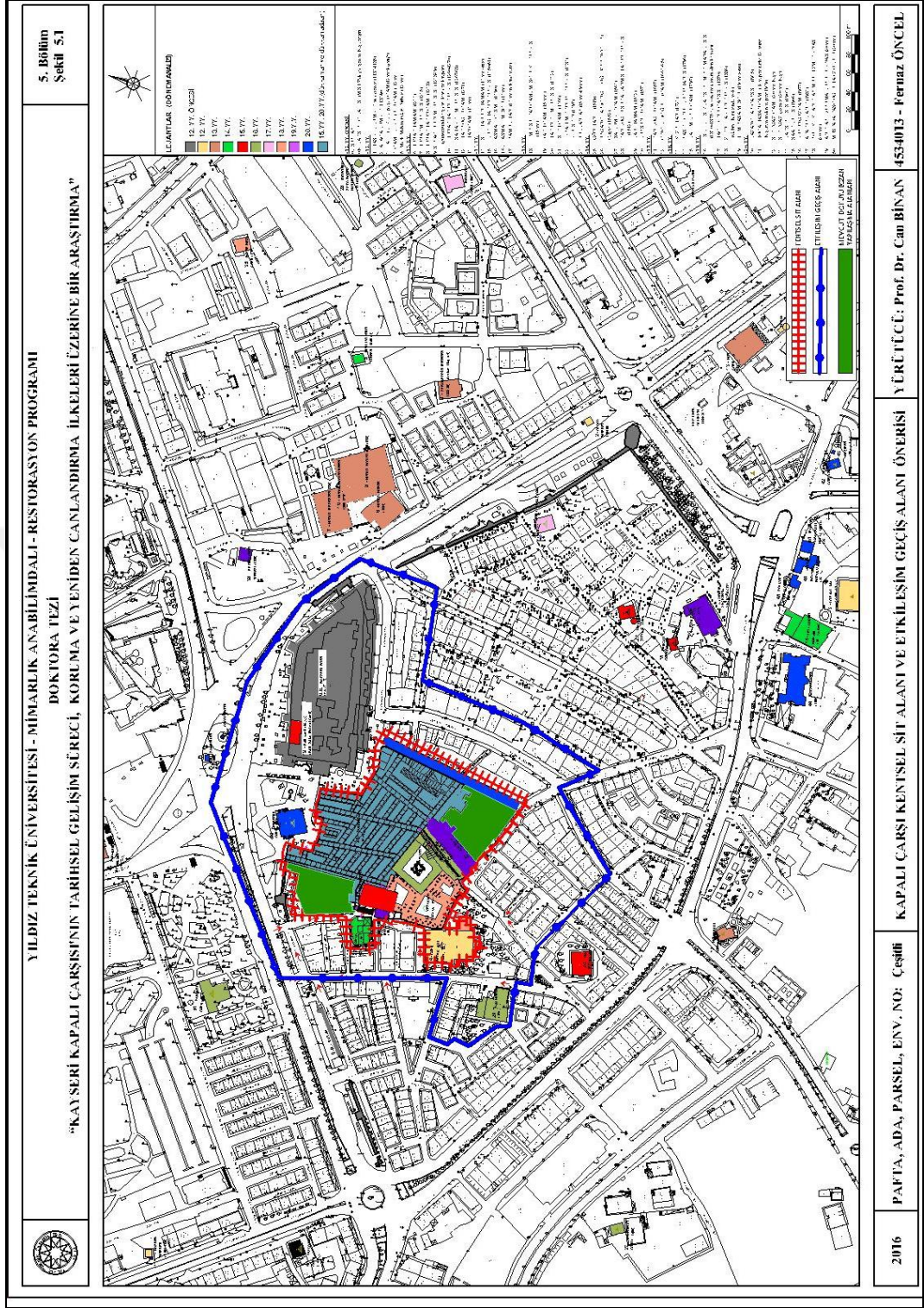
Beşinci bölüm kapsamında oluşturulan bu ilkesel çerçevenin; seçilen zaman diliminde gerçekleştirilmiş saha çalışması, araştırma ve saptanan sorunlar bağlamında ortaya çıkmış olması nedeniyle, hazırlanacak bir koruma planlaması çerçevesinde kullanılabilmesi için zaman içinde değişen koşullar bağlamında kısmen dahi olsa güncellenmesi gerekebilir.

Çizelge 5.1 Kapalı Çarşı'nın tarihsel, mevcut ve potansiyel işlevler tablosu 1/2

KAYSERİ KAPALI ÇARŞISI'NIN TARİHSEL, MEVCUT VE POTANSİYEL İŞLEVLER TABLOSU- 1/2					
KAYSERİ KAPALI ÇARŞISI'NIN TARİHSEL İŞLEVLERİ			KAYSERİ KAPALI ÇARŞISI'NIN MEVCUT İŞLEVLERİ (2016)		KAYSERİ KAPALI ÇARŞI POTANSİYEL İŞLEVLER
İŞLEV	KONUM	KAYNAK	İŞLEV	KONUM	
Kuyumcular/Sarraflar	15.yy. Bedesten kuzey bölüm; Bedesten etrafındaki dükkanlar; 1950-Kazancılar Ç. Ve Muhtelif Dükkanlar	(E.Çelebi; Erkiiletlioğlu, 1993)	Kuyumcular	Kazancılar Ç.	Kuyumcular Çarşısı
Hububatlar (tahıl ve tahıl ürünleri satılan yer)	Muhtelif Dükkanlar	(Cantay, 2000)	Gıda-1(hububat)	Muhtelif Dükkanlar	Gıda Satış Alanı-1
Muhtesip Dükkanı (çarşı, pazar denetimlerini yapan memur)	Muhtelif Dükkan	(E.Çelebi)	Kapalı Çarşı Koruma ve Yaşatma Derneği	Dükkan	Çarşı yönetimi ve servis alanları
Pastırmacılar	Muhtelif Dükkan	(Cantay, 2000)	Gıda-2 (pastırma-sucuk)		Gıda Satış Alanı-2
Züccaciye (kap,kacak)	Muhtelif Dükkanlar	(E.Çelebi)	Züccaciye	Muhtelif Dükkan	Cam, Porselen, Seramik Çarşısı
Çerçi (gezgin tuhafiyeci)	Muhtelif Dükkanlar	(Çayırdağ, 2002)	Tuhafiyeciler	Muhtelif Dükkanlar	Kitap ve Müzik Albüm Satış, Kırtasiye, Okuma Salonu, Dinlenme Alanı
Eski pabuç, çizme yamayıcı (Ayakkabı tamiri)	Muhtelif Dükkanlar	(E.Çelebi)	Tamirci/Lostra	Muhtelif Dükkanlar	Referans Kütüphanesi, Geleneksel/Modern Basılı ve Dijital Müzik Arşivi Çalışma Alanı
Haffafhane (ayakkabı, terlik vb. Yapılan ve satılan yer)	Muhtelif Dükkanlar, Bedesten güney bölüm; Bedesten etrafındaki	(E.Çelebi)	Ayakkabı, Çanta Satış	Muhtelif Dükkanlar	Çok amaçlı salon-Kültür merkezi (konferans, sergi, dinleti)
Kapamacılar (hazır giysi satan yer)	Muhtelif Dükkanlar	(E.Çelebi)	Giysi Satış	Muhtelif Dükkanlar	Hediyelik eşya dükkanı
Kumaşçı (değerli kumaşlar)	Bedesten Orta Bölüm	(E.Çelebi)	Manifaturacı	Muhtelif Dükkanlar	Otel/Butik Otel
Pamukçu (yünün(hallaç) satıldığı yer)	Muhtelif Dükkan	(Erkiiletlioğlu, 1993)	Pamukçu/Yüncü	Bedesten güney Bölüm; Pamuk Hanı	El sanatları eğitim-satış
Terzi/Abacı (kapama-zubun yapan) uzun çarşı	Muhtelif Dükkanlar; Terziler Ç.; Bedesten	(E.Çelebi)	Terzi	Muhtelif Dükkan	Müzik enstrümanı yapım ve satış alanı
Bakırcılar (üretim ve satış)	Muhtelif Dükkanlar	(Çayırdağ, 2002)	Bijuteri	Muhtelif Dükkan	Bakırcılar Çarşısı (bakır takı, obje, v.b. satış)
Debbağlar (dabaklar: hayvan derilerinin işlenerek kullanılır hale getirildiği yer)	Muhtelif Dükkanlar, Bedesten; Bedesten etrafındaki dükkanlar; Çarşı Hanı	(E.Çelebi)	Depo	Muhtelif Dükkan	Dericiler Çarşısı (deri ürünleri satış)
Kahveci	Muhtelif Dükkanlar	(Çayırdağ, 2002)	Gıda 3 (süt ve süt ürünleri)	Bedesten Kuzey bölüm	Kahvehane/Bistro
Oturakçılar (eski esya satan kişi/gezici çerci)	Muhtelif Dükkan	(Çayırdağ, 2002)	Müzik Albüm Satış	Muhtelif Dükkan	Antika ve İmitasyon Satış
Attarlar (otlar ile yapılan ilaçlar)	Uzun Çarşı (Sipahi Pazarı)	(E.Çelebi)	Çay Ocağı/Kebapçı	Bedesten Kuzey bölüm	Yeme-içme mekanları
Bakkal	Muhtelif Dükkanlar	(E.Çelebi; Erkiiletlioğlu, 1993)	Turistik-Halı Kilim Çarşısı	Bedesten	Halıcılar, Kilimciler Çarşısı
Berber	Muhtelif Dükkanlar	(E.Çelebi; Çayırdağ, 2002)			Sahaflar
Bezciler/Bezzazlar	Bedesten	(Çayırdağ, 2002)			Turizm danışma büroları ve acentaları
Börekçi	Muhtelif Dükkanlar	(Çayırdağ, 2002)			Arkeolojik alan ve buluntularının sergilenmesi (Pervanebey Medresesi)

Çizelge 5.2 Kapalı Çarşı'nın tarihsel, mevcut ve potansiyel işlevler tablosu 2/2

KAYSERİ KAPALI ÇARŞISI'NIN TARİHSEL, MEVCUT VE POTANSİYEL İŞLEVLER TABLOSU- 2/2					
KAYSERİ KAPALI ÇARŞISI'NIN TARİHSEL İŞLEVLERİ			KAYSERİ KAPALI ÇARŞISI'NIN MEVCUT İŞLEVLERİ (2016)		KAYSERİ KAPALI ÇARŞI POTANSİYEL İŞLEVLER
İŞLEV	KONUM	KAYNAK	İŞLEV	KONUM	
Çuhacı (çuha dokuyan ve satan kimse)	Bedesten	(Özdoğan, 1948)			
Demirci	Muhtelif Dükkanlar	(Çayırdağ, 2002)			
Dericilik-deri tuzlama	1950-Vezir Hanı	(Çayırdağ, 2002)			
Dikiciler (tarım ürünlerinin satıldığı yer)	Bedestene bitişik Dükkanlar	(Çayırdağ, 2002)			
Dökmeciler (kuyumculuk için meden döküm işlerinin yapıldığı yer)	Muhtelif Dükkanlar	(Çayırdağ, 2002)			
Eskici	Muhtelif Dükkanlar	(Çayırdağ, 2002)			
Gazezler (Kazzazlar: ipek işleyen, ipek satan yer)	Muhtelif Dükkanlar	(Erkiletlioğlu, 1993)			
Habbaz (ekmek yapılan ve satılan yer/fırın)	Muhtelif Dükkanlar	(Erkiletlioğlu, 1993)			
Hallaçlar (yünün, pamuğun yay veya tokmak gibi bir araçla kabartma, ditme işinin yapıldığı yer)	Bedestene bitişik Dükkanlar	(Erkiletlioğlu, 1993)			
İplikçi	Muhtelif Dükkanlar	(Çayırdağ, 2002)			
Kasap	1950-Bedesten	(E.Çelebi)			
Katrancılar	Muhtelif Dükkanlar	(Cantay, 2000)			
Kazancılar	Muhtelif Dükkanlar	(E.Çelebi)			
Keçeciler (keçe yapılan ve satılan)	Muhtelif Dükkanlar	(Cantay, 2000)			
Keresteci	Muhtelif Dükkanlar	(Çayırdağ, 2002)			
Körmürcü	Muhtelif Dükkanlar	(Çayırdağ, 2002)			
Kürkçüler	Muhtelif Dükkanlar; 20.yy. Bedesten kuzey bölüm	(Cantay, 2000)			
Kürtüncüler (semerci)	Muhtelif Dükkanlar	(Erkiletlioğlu, 1993)			
Moytablar (muytablar: kıl dokunan ve bundan eşya yapılan alan)	Muhtelif Dükkan	(Erkiletlioğlu, 1993)			
Nalbant	Muhtelif Dükkan	(Çayırdağ, 2002)			
Sacçılar (kerestesi yapılan ithal ağaç)	Muhtelif Dükkan	(Çayırdağ, 2002)			
Samurcular Çarşısı	Muhtelif Dükkanlar	(E.Çelebi)			
Saraçlar (Koşum ve eyer takımları yapılan veya satılan yer ./Koşum ve eyer takımlarının işlendiği ve süslendiği yer. / Deri, muşamba gibi malzemelerden bavul, çanta yapılan yer)	Muhtelif Dükkanlar	(E.Çelebi)			
Sebzeciler (manav)	Muhtelif Dükkan	(Çayırdağ, 2002)			
Takiyeciler (takke yapılıp, satılan yer)	Muhtelif Dükkan	(Çayırdağ, 2002)			
Un satılan yer	Kapan Hanı-Pamuk Hanı	(E.Çelebi)			

Şekil 5.1 Kapalı Çarşı kentsel sit alanı ve etkileşim geçiş alanı önerisi

KAYNAKLAR

- [1] Keskin, M. ve Hülagü, M.M., (2007). Ge misteki izleriyle Kayseri, Kayseri [Turkey]: Erciyes Universitesi.
- [2]  zg  , T., (2005). Kültepe : Kanis / Nesa, Istanbul: Yapı Kredi Yayinlari.
- [3] Hovardao lu, S., (2009). Tarihi Süreklilikte Kentsel Katmanlaşmanın Belgelenmesi Bağlamında Kayseri Kent Merkezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi (yayımlanmamış). İstanbul, S.146: İstanbul Teknik Üniversitesi.
- [4] Arik, R.O., (1969). Cografyadan vatana, İstanbul: Milli eğitim basimevi.
- [5] Akok, M., (1976). "Kayseri şehri Tarihi    Kalesi", Türk Arkeoloji Dergisi, XIII-2, Türk Tarih Kurumu Basım Evi, Ankara.
- [6] Halil, E. ve Göde, K., (1982). Kayseri sehri : Selçuklu tarihinden bir bölümü, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayinlari.
- [7] Eravsar, O., (1998). Ortaçağda Kayseri Kent Dokusunun Gelişimi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı Doktora Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi 14, 17, 22, 90, 123, 127, 159, 358.
- [8] Eravsar, O., (2000). Seyahatnamelerde Kayseri, Kayseri: Kayseri Ticaret Odasi.
- [9] Tuzcu, A., (2000). "19.yy'ın Başlarından-20.yy'ın ilk çeyreğine Seyyahların Gözüyle ve Konsolosluk Raporlarında Kayseri'nin  ktisadi Yapısı", III. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri, 06-07 Nisan 2000. Kayseri, 527,539.
- [10] Histoire et g ographie de l'Europe et du monde, Carte de Peutinger, "<http://www.euratlas.net/cartogra/peutinger/>", 2013.
- [11] Livius Org, Peutinger map, "<http://www.livius.org/pen-pg/peutinger/map.html>", 2013.
- [12] Cantay, G., (1998). "Kayseri ve Kervanyolları I", ed^eds. II. Kayseri ve Yöresi Tarih sempozyumu Bildirileri, 16-17 Nisan 1998. Kayseri, 102, 104, 105, 106.
- [13] Erkiletlioglu, H., (1993). Kayseri tarihi : en eski zamandan Osmanlılara kadar, Kayseri [Turkey]: II Kültür M d rl  .
- [14] Bilgi , E., (1987). "Kapadokya Tabletleri, Bunlardan Koloni ve Anadolu Tarihi Hakkında  ıkan Neticeler", I. Kayseri Kültür ve Sanat Haftası Konuşmaları ve Tebliğleri, 7-13 Nisan 1987. Kayseri, 17-19, 22.

- [15] İnbaşı, M., (1992). XVI. YY. baslarında Kayseri, Kayseri [Turkey]: İl Müdürlüğü Yayınları.
- [16] Satoglu, A., (1995). Kayserililerin ticaretteki başarıları, Ankara: Begendik Kültür Yayınları.
- [17] Göde, K., (1991). Tarih içinde Kayseri, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Basımevi.
- [18] Gökçek, İ.G., (1998). "Kültepe Vesikalarında Geçen Nesnelerin Fiyatları", II. Kayseri ve Yöresi Tarih sempozyumu Bildirileri, 16-17 Nisan 1998. Kayseri, 102, 104, 105, 106.
- [19] Bayram, S., (1998). "Asur Ticaret Kolonileri Çağında Kültepe'nin Hukuki Manzarası", II. Kayseri ve Yöresi Tarih sempozyumu Bildirileri, 16-17 Nisan 1998. Kayseri, 76.
- [20] Bayram, S., (2000). "Koloni Çağında Kayseri'nin Ticari Hayatı", I. Kayseri ve Yöresi Tarih sempozyumu Bildirileri, 11-12 Nisan 1996, 2. baskı. Kayseri, 35.
- [21] Baydur, N., (1970). Kültepe (Kanes) ve Kayseri tarihi üzerine araştırmalar : en eski çağlardan İ. s. 395 yılına kadar, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.
- [22] Subaşı, M.İ., (1998). Düünden bugüne Kayseri, Kayseri: Geçit Yayınevi.
- [23] Cantay, G., (2000). "Kayseri Kervanyolları II", III. Kayseri ve Yöresi Tarih sempozyumu Bildirileri, 06-07 Nisan 2000. , Kayseri, s.73,77,78, 185, 528-544.
- [24] Bas, A., (1996). Kayseri Ticaret Yapıları Üzerine Bir Araştırma, Kayseri: Kayseri Büyükşehir Belediyesi.
- [25] Yücel, Y., (1970). Kadi Burhaneddin Ahmed ve devleti (1344-1398), [Ankara]: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- [26] Açıkgöz, Ş., (2007). Kayseri ve Çevresindeki 19.Yüzyıl Kiliseleri Ve Korunmaları İçin Öneriler, Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi (yayımlanmamış). İstanbul Teknik Üniversitesi.
- [27] Cantay, G., (2002). Türk Mimarisinde Kervansaraylar, Türkler Ansiklopedisi, c.6, s.77.
- [28] Güçlüay, S., (1996). "Selçuklu Dönemi Kayseri'nin Ticari İmkanları", I. Kayseri ve Yöresi Tarih sempozyumu Bildirileri, 11-12 Nisan 1996. Kayseri, s. 103,108, 103,108.
- [29] Sümer, F., (1985). Yabanlu Pazarı : Selçuklular Devrinde Milletlerarası Büyük Bir Fuar = An important international fair during the Saljuk period, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
- [30] Durukan, A., (1987). "Alaaeddin Keykubat döneminde Antalya", Antalya II. Selçuklu Eserleri Semineri, 26-27 Aralık 1987.
- [31] Uzunçarşılı, İ.H., (1968). "Sivas-Kayseri Dolaylarında Eratna Devleti", Belleten XXXII: s.183-185.
- [32] Ainsworth, W., (1842). Travels and researches in Asia Minor, Mesopotamia, Chaldea, and Armenia, London: John W. Parker.

- [33] Turan, O., (1993). Selçuklu Zamanında Türkiye, İstanbul.
- [34] Kılıç, A., (2006). Kayseri – Tarih – Sanat – Kültür, Kayseri Kocasinan Belediyesi Kültür Yayınları No: 2, İstanbul: Türkuaz Grafik.
- [35] İpşişli, M., (1991). “Kayseri”, İslam Ansiklopedisi, c.25, s.96,99.
- [36] Özbek, Y., (2005). Kayseri Rasid Efendi Kütüphanesindeki kitap kapakları, Kayseri: Erciyes Üniversitesi.
- [37] Gabriel, A. Turkey ve Maarif, V., (1931). Monuments turcs d'Anatolie, Paris: E. de Boccard.
- [38] Çayırdağ, M., (1981). “Kayseri’de Kitabelerinden XV. VE XVI. yüzyıllarda Yapıldığı Anlaşılan İlk Osmanlı Yapıları”, Vakıflar Dergisi, sayı: 13, Ankara, s.546.
- [39] Tanyeli, U., (1987). Anadolu-Türk kentinde fiziksel yapının evrim süreci (11.-15. yy), [İstanbul]: İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- [40] Akşit, A., (1998). “Selçuklu Devrinde Kayseri Şehrinin Fiziki Yapısı”, II. Kayseri ve Yöresi Tarih sempozyumu Bildirileri, 16-17 Nisan 1998. Kayseri, 35-46.
- [41] Çayırdağ, M., (2002). Kayseri’de Güpgüpzade Hacı Mustafa Ağa Vakıfları (1806-1814), Kayseri: Mira Ofset.
- [42] Akdag, M., (1959). Türkiye'nin iktisadî ve içtimaî tarihi 1 1, Ankara: Tprk tarih kurumu basımevi.
- [43] Cezar, M., (1985). Tipik yapılarıyla Osmanlı Şehirciliğinde Çarsı ve Klasik Dönem İmar Sistemi, İstanbul: Milli eğitim basımevi.
- [44] Bayram, M., (1991). Ahi Evren ve Ahi teşkilâtı'nın kuruluşu, Konya: M. Bayram.
- [45] Çayırdağ, M., (2006). “Kayseri Kapalı Çarşısı”, Türk Dünyası Araştırmaları, Mart-Nisan 2006. İstanbul, s. 219-226.
- [46] Cahen, C., (1979). Osmanlılardan önce Anadolu'da Türkler, İstanbul: E Yayınları.
- [47] Göde, K., (1987). “Beylikler Döneminde Kayseri”, ed^eds. I. Kayseri Kültür ve Sanat Haftası Konuşmaları ve Tebliğleri, 7-13 Nisan 1987. Kayseri, s. 18-19.
- [48] Çelebi, O., (1970). Kayseri ili yakın çevre incelemeleri, Ankara: Toyko Matbaası.
- [49] Çayırdağ, M., (1988b). “Kayseri’de Tarihi Binalar”, IX. Türk Tarih Kongresi, 21-25 Eylül 1981. Ankara, s.220, 721-724: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, c.2, dizi: 9, sayı: 9a, Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- [50] Ahmet Nazif, E. ve Palamutoglu, M., (1987). Mir'at-i Kayseriyye, veya, Kayseri tarihi, Kayseri [Turkey]: Erciyes Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi.
- [51] Denктаş, M., (2005). Kayseri’de Türk Dönemi’nde İnşa Edilen ve Günümüze Ulaşamayan Anıtlar, Kayseri: Kivılcım Yayınları.
- [52] Çayırdağ, M., (2003). Kayseri’de Kadı Mahmut Vakfı, Kayseri, s.4: Doğuş Ofset.
- [53] İmamoglu, V., (1992). Geleneksel Kayseri evleri, [Ankara]: Laga Basım-Yayın.

- [54] Faroqhi, S. ve Kalaycioglu, N., (1993). Osmanli'da kentler ve kentliler : kent mekaninda ticaret, zanaat ve gida üretimi, 1550-1650, Besiktas, Istanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayinlari.
- [55] Erkiletlioglu, H., (1996). Osmanlilar Zamaninda Kayseri, Kayseri: Kayseri Büyükşehir Belediyesi.
- [56] Önsoy, R., (1987). "19. Yüzyılın Sonunda Kayseri'nin İktisadi ve Ticari Durumu", I. Kayseri Kültür ve Sanat Haftası Konuşmaları ve Tebliğleri 7-13 Nisan 1987. Kayseri, s.19, 41-43.
- [57] Oğuzoğlu, Y., (1987). "17. Yüzyılda Kayseri", ed^eds. I. Kayseri Kültür ve Sanat Haftası Konuşmaları ve Tebliğleri 7-13 Nisan 1987. Kayseri, s.32, 41.
- [58] Doğuş, S., (1998). "Kayseri'nin 25 numaralı Şer'iyye Siciline Göre Şehrin Sosyo-Ekonomik Hayatı ve Abaza Mehmed Paşa İsyanının Şehra Tesirleri", II. Kayseri ve Yöresi Tarih sempozyumu Bildirileri, 16-17 Nisan 1998. Kayseri, 115-124.
- [59] Bulduk, S., (1998). "Halil Abbazi'ye Göre XIX.YY.'da Kayseri", II. Kayseri ve Yöresi Tarih sempozyumu Bildirileri, 16-17 Nisan 1998. Kayseri, 95, 96.
- [60] Özkaya, Y., (1985). XVIII yüzyılda Osmanli Kurumları ve Osmanlı Toplum Yasantısı, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- [61] Darkot, B., (1991). "Kayseri", İslam Ansiklopedisi, c.25. 484-491.
- [62] Beyoğlu, S., (1998). "1914-1922 Yıllarında Kayseri'de Yaşanan Bazı Sıkıntılar", II. Kayseri ve Yöresi Tarih sempozyumu Bildirileri, 16-17 Nisan 1998. Kayseri, 85-90.
- [63] Denktas, M., (2000). Kayseri'deki Tarihi Su Yapıları: çesmeler ve hamamlar, Kayseri [Turkey]: Kivilcim Yayinlari.
- [64] Mustafa, D., (2007). Kayseri'de Yıkılan Anıtlarımız, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları no:156.
- [65] Karpuz, H., (2010). "Konya ve Akşehir Çarşılarının Tarihi Gelişimi ve Koruma Sorunları", Osmanlı Coğrafyasında Uluslararası Çarşı Kültürü Sempozyumu, 01-04 Temmuz 2010. Bursa, sf.115-119.
- [66] Ergenç, Ö., (2010). "Bursa'da Yakın Mesafeli Ticaret Faaliyetlerinin Mekanı Olan Çarşılar", Osmanlı Coğrafyasında Uluslararası Çarşı Kültürü Sempozyumu, 01-04 Temmuz 2010. Bursa, sf.31-34.
- [67] Eyice, S., (1991). Bedesten, İslam Ansiklopedisi, c.5, s.302, 303.
- [68] Karagöz, M., (1998). "XVI-XVIII. Yüzyıllarda Kayseri Şehrinin Fiziki Görünümü ve Mahallelerin Durumu", II. Kayseri ve Yöresi Tarih sempozyumu Bildirileri, 16-17 Nisan 1998. Kayseri, s.249-250.
- [69] M.Ç. Meshur, M.U., (2004). "Çarşının Kurduğu Kentler-Ticaret Fonksiyonlarını Osmanlı Kent Mekanları Üzerindeki Etkileri", Tol Dergisi, Yıl:3, Sayı: 4, yaz 2004,Mimarlar Odası Kayseri Şubesi, s.89.
- [70] Pasic, A., (2010). "Bosna Kentlerinde Çarşı", ed^eds. Osmanlı Coğrafyasında Uluslararası Çarşı Kültürü Sempozyumu, 01-04 Temmuz 2010. Bursa, sf.182-186.

- [71] Taş, H., (2010). "Bursa'da Yakın Mesafeli Ticaret Faaliyetlerinin Mekanı Olan Çarşılar", Osmanlı Coğrafyasında Uluslararası Çarşı Kültürü Sempozyumu, 01-04 Temmuz 2010. Bursa, sf.11,12.
- [72] Akdag, M., (1959). Türkiye'nin iktisadî ve içtimaî tarihi, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- [73] Mantran, R. ve Kiliçbay, M.A., (1991). XVI.-XVII. yüzyıl'da İstanbul'da gündelik hayat.
- [74] İnalçık, H. ve Sezer, R., (2007). Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600), İstanbul: Yapı Kredi.
- [75] Şatıroğlu, A. Okan, O. ve İstanbul Ticaret, O., (2011). Çarşı - esnaf Kapalı Çarşı, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası.
- [76] Genç, M., (2000). "Osmanlı Esnafı ve Devlet", Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi, İstanbul, sf.303-304: Ötüken Yayınları.
- [77] Tabakoğlu, A., (2005). Türk iktisat tarihi, İstanbul: Dergah Yayınları.
- [78] Ortaylı, İ. ve İstanbul Ticaret, O., (2007). Loncadan Oda'ya, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası.
- [79] Weber, S., (1999). "Bir Arap-Osmanlı Kurumunun Değişimi: 16.YY'dan 20.YY'a Kadar Şamda Çarşı (Suq) Oluşumu", eds. Osmanlı Mimarlığının 7 Yüzyılı "Uluslararası Bir Miras", 25-26-27 Kasım 1999. İstanbul, YEM Yayın, s.230, 231, 232: YEM Yayın.
- [80] Tural, O., (1999). "Osmanlı Kentinde Çarşı Mekanı ve Üsküp Türk Çarşısı", Osmanlı Mimarlığının 7 Yüzyılı "Uluslararası Bir Miras", 25-26-27 Kasım 1999. İstanbul, YEM Yayın, s.244.
- [81] Dostoğlu, N., (2010). "19. Y.Y.'da Bursa Çarşısının Fiziksel Değişimi ve Gelişimi", Osmanlı Coğrafyasında Uluslararası Çarşı Kültürü Sempozyumu, 01-04 Temmuz 2010. Bursa, sf.49-50.
- [82] Tuncel, M., (1991). Kayseri, İslam Ansiklopedisi, c.25, s.101.
- [83] (1973). Cumhuriyetin 50. Yılında Kayseri, Kayseri, s.183,184: Kayseri Valiliği.
- [84] Dayıoğlu, K., (1998). Kuruluşunda Günümüze Kayseri Belediye Başkanları, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Yayınları, no:19, Ankara.
- [85] Gabriel, A. ve Tütenk, A.A., (1954). Kayseri Türk anıtları, Ankara: Günes Matbaası.
- [86] Seyit Ali Kahraman, Y.D., (2008). Evliya Çelebi Seyahatnamesi, İstanbul: YKY, 1. Cilt, 2. Kitap.
- [87] Karatepe, S., (1999). Kendini kuran şehir, Ankara: Kayseri Büyükşehir Belediyesi.
- [88] Akok, M., (1967). "Hunat Mimari Külliyesinin Rölövesi", Türk Arkeoloji Dergisi, Sayı: 16-I, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- [89] Akşit, A., (1996). Türkiye Selçuklular Devrinde Kayseri Şehri, eds. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi (yayımlanmamış). Kayseri: Erciyes Üniversitesi.

- [90] Satoglu, A., (1977). Kayseri'nin Efsane Adamı: Osman Kavuncu (1918-1966): Hayatı-Şahsiyeti Ve Hizmetleri, Ankara.
- [91] Özdoğan, K., (1948). Kayseri Tarihi, Kültür Ve Sanat Eserleri: Âlimler, Şairler, Sanatkârlar, Kayseri: Erciyes Matbaası.
- [92] (1872). Vergi Kayıt Defteri, KAYTAM Arşivi, Defter no: 182, s.230.
- [93] Kılıç, E., (1998). "Gravür ve Eski Fotoğraflarla Kayseri", ed^eds. . Kayseri ve Yöresi Tarih sempozyumu Bildirileri, 16-17 Nisan 1998. Kayseri, s.299, 301.
- [94] 1501 tarihli "Kayseri Hançerli Sultan Vakfı Bedesteni"nin asıl vakfiyesi olan, "Mustafa Bey Vakfiyesinin" orijinal tercümesi (Kayseri Vakıflar Bölge Müdürlüğünden alınmıştır).
- [95] Yegen, A., (1993). Kayseri'de tarihi eserler, Kayseri: İl Kültür Müdürlüğü.
- [96] Somuncu, M. ve Küçüknaibant, T., (1998). Cumhuriyet'in 75. yılında Kayseri, [Kayseri]: Kayseri Valiliği.
- [97] TC. Kültür Bakanlığı Gayrimenkul Eski Eserler Ve Anıtlar Yüksek Kurulu Başkanlığı, Karar No:75-9.7.1976.
- [98] K.K.V.K.K.-kanun no:2082.
- [99] Satoglu, A., (2002). Kayseri ansiklopedisi, Ankara: Kültür Bakanlığı.
- [100] Özkececi, İ. ve Kayseri Kocasinan, B., (1997). Tarihi Kayseri Cami Ve Mescitleri, Kayseri: Kayseri Kocasinan Belediyesi.
- [101] Öncel, F., (Geleneksel Ticaret Dokusu İçinde "Kayseri Hançerli Sultan Vakfı Bedesteni"nin Koruma Sorunları ve Değerlendirilmesi). ed^eds. Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi (yayımlanmamış). İstanbul: Yıldız Teknik.
- [102] Kılıç, M.A., (2008). 41/1 Numaralı Kayseri Ser' iyye Sicili (H. 1048/ M. 1638 - 1639) Transkripsiyon Ve Değerlendirme, ed^eds. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Y.L. Tezi (yayımlanmamış). Kayseri: Erciyes Üniversitesi.
- [103] (1998). Cumhuriyetin 75. Yılında Kayseri, Kayseri: Kayseri Valiliği.
- [104] Öncel, F., (2014). ""Osmanlı Bedestenleri Bağlamında "Kayseri Hançerli Sultan Vakfı Bedesteni""", Megaron Dergisi, c:9, sayı:1, s.55-69.
- [105] 1974-79 tarihli vakıflardan alınan bedestenle ilgili yazışmaların olduğu belgeler.
- [106] 25.09.1989 tarihli K.V.T.K.K.'dan alınan Kayseri Kapalı Çarşısı restorasyon kararı.
- [107] K.K.T.V.K.K., Kapalı Çarşı Envanter Fişi, tescil tarihi ve no: 9.7.1976-A/75.
- [108] "Kay. Şer. Sic. No: 129/148-1".
- [109] K.K.T.V.K.K., Gön Hanı Envanter Fişi, tescil tarihi ve no: 4.3.1988-139.
- [110] K.K.T.V.K.K., Vezir Hanı Envanter Fişi, tescil tarihi ve no; 9.7.1976-A/75.
- [111] Ahunbay, Z., (1996). Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon, İstanbul: YEM Yayın.
- [112] Ahunbay, Z., (2006). ""İstanbul'daki Endüstri Mirası İçin Koruma Ve Yeniden Kullanım Önerileri""", İTÜ. dergisi/Amimarlık, planlama, tasarım, Cilt:5, Sayı:2, Kısım:2, s.125-136, İstanbul.

- [113] Binan, C., (1999). Mimari Koruma Alanında Venedik Tüzüğünden Günümüze Düşünsel Gelişmenin Uluslararası Evrim Süreci, İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü.
- [114] ICOMOS, (2005). Conservation Of The Setting Of Heritage Structures, Sites And Areas, eds. 15th General Assembly of ICOMOS. Xi'an, China, 21.10.2005.
- [115] (2008). "ICOMOS Charter For The Interpretation And Presentation Of Cultural Heritage Sites", International journal of cultural property, 15: 377-384.
- [116] Bildik, S., (1998). Değişen Alışveriş Alışkanlıkları ve Kapalı Çarşı, Fen Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi (yayımlanmamış). İstanbul: Yıldız Teknik.
- [117] Aktan, C., (2007). Stratejik Yönetim ve SWOT Analizi, <http://www.canaktan.org/egitim/universite-reform/SWOT.htm>, alındığı tarih 10.10.2011.
- [118] Shinno, H. Yoshioka, H. Marpaung, S. ve Hachiga, S., (2006). "Quantitative SWOT analysis on global competitiveness of machine tool industry", Journal of Engineering Design, 17: 251-258.
- [119] Swot Analizi, "www.swotanalizi.com", 2012.

Kapalı Çarşı Yapılarının Gelişim ve Bozulma Durumu Tablosu

Bu tez çalışması kapsamında Kapalı Çarşı'yı oluşturan her bir ticaret yapısı ile ilgili bilgiler, veriler ve tespitler aşağıdaki tabloda özetlenmiştir.

Hazırlanan tablo; genel özellikler ve fiziksel özellikler olmak üzere iki ana başlıktan oluşmaktadır.

Genel özellikler; yapının yapıldığı dönem, tescil durumu, sit durumu, kullanım durumu/işlevi, bütünlük, kentsel ticaret içindeki yeri, mülkiyet durumu olmak üzere yedi alt başlık ile detaylandırılmıştır. Belirtilen ilgili alt başlıklar yapıda mevcutsa +, mevcut değil ise - olarak gösterilmiştir.

Fiziksel özellikleri; yapının diğer ticaret yapılarıyla fiziksel bağlantısı, yakın çevresindeki ticaret ve diğer tarihi yapılar, ana arter yollar ile ilişkisi, özgünlük durumu ve mimari özellikleri olmak üzere altı alt başlık ile detaylandırılmıştır. Mimari özellikleri ise; yapının kapladığı alan, sokak-kapı sayısı, yapı türleri-bölümleri/değişim geçirdi ise son durumu, malzemesi, plan düzeni, iş yeri sayısı (güncel), kapalı-açık alan durumu ve örtü sistemi olmak üzere sekiz alt başlık ile detaylandırılmıştır.

Çizelge EK A.1 Kapalı Çarşı yapılarının gelişim ve bozulma durumu 1/4

EK A - KAPALI ÇARŞI YAPILARI TABLOSU (1-4)		GENEL ÖZELLİKLER							FİZİKSEL ÖZELLİKLER							MİMARİ ÖZELLİKLER						
		YAPILDIĞI DÖNEM	TESİS DURUMU	SIT DURUMU	KULLANIM DURUMU /İŞLEVİ	BÜTÜNLÜK	KENTSEL TİCARET İÇİNDEN YERİ	MÜLKİYET DURUMU	DİĞER TİCARET YAPILARININ FİZİKSEL BAĞLANTISI	YAKIN CEMRESİNDEKİ TİCARET VE DİĞER TARİHİ YAPILAR	ANA ARTER YOLUNA BAĞLANTISI	ÖZGÜNLÜK DURUMU (Özgün-İy-Orta-Zayıf-İyi)	GEÇİDİĞİ ONARIMLAR	ALANI	SOKAK-KAPI SAYISI	YAPITÜRLERİ -BÖLÜMLERİ /DEĞİŞİM GEÇİRİŞİ SON DURUM	MALZEME	PLAN DÜZENİ	İŞYERİ SAYISI (GÜNCEL)	KAPALI-AÇIK ALAN DURUMU	ORTU SİSTEMİ	
1	PAMUK HAN (ADA NO: 37)	14.y.y.'ın İkinci Yarısı	+	-	+	*YÜNCÜ	-	ÇÖKÜNTÜ TİCARET ALANI	* ÖZEL SAHİS	YOK	T.Y.: *BEDESTEN; *TERZİLER SOKAĞI. / D.Y.: *ASMALI ÇEŞME; *HILMI PAŞA MESCİDİ	+	ORTA-ZAYIF	-	~ 590 m²	* 1 ANA GİRİŞ KAPISI * ~ 29 HAN ODALARI KAPILARI	*HAN *İki KONUT (20. YÜZYILIN İKİNCİ YARISI)	KAGIR	*2 KATLI *ORTADA BİR AVLULU *AVLU ETRAFINDA ODALAR	~ 29 HAN ODASI	*AÇIK ve *KAPALI	*ORTA AVLU: AÇIK *ODALARIN ÜZERİ DÜZ TOPRAK ORTU
2	BEDESTEN (ADA NO: 1a)	1497	+	-	+	*HALI KILIM ÇARŞISI *YÜNCÜ *DEPO *ÇAY OCAĞI	+	ÇÖKÜNTÜ TİCARET ALANI	* VAKIFLAR	VAR: *VEZİR HAN *TERZİLER SOKAĞI *SİPAHI PAZARI	T.Y.: *PAMUK HAN; *TERZİLER SOKAĞI; *SİPAHI PAZARI; *VEZİR HAN / D.Y.: ASMALI ÇEŞME; HILMI PAŞA MESCİDİ	+	ORTA	* 1989 YASAL ONARIM * İZİNSİZ MÜDAHALELER	~ 842 m²	8 KAPI: *4 ORTA BÖLÜM *3 KUZEY BÖLÜM *1 GÜNEY BÖLÜM	*BEDESTEN (ORTA BÖLÜM) *KUZEY ARASTASI *GÜNEY ARASTASI	KAGIR	*TEK KATLI *KARE PLANLI ORTA BÖLÜM *DİKDÖRTGEN PLANLI KUZEY BÖLÜM *DİKDÖRTGEN PLANLI GÜNEY BÖLÜM	*ORTA BÖLÜM: 16 MUHDES DÜKKAN *KUZEY BÖLÜM: 16 MUHDES DÜKKAN *GÜNEY BÖLÜM: 1 İŞYERİ (BÜTÜN)	KAPALI	*ORTA KISIM: 9 KUBBE *KUZEY BÖLÜM: 1 KUBBE VE TONUZ *GÜNEY BÖLÜM: 1 KUBBE VE TONUZ
3	BEDESTEN ÖN DÜKKANLAR (ADA NO:1.b)	1497	+	-	+	* BİCAK BİLEYİCİ DÜKKANLARI	-	ÇÖKÜNTÜ TİCARET ALANI	* VAKIFLAR	YOK	T.Y.: *PAMUK HAN; *TERZİLER SOKAĞI D.Y.: ASMALI ÇEŞME	+	ZAYIF	* 1989 YASAL ONARIM * İZİNSİZ MÜDAHALELER	~ 63 m²	4 KAPI	DÜKKANLAR	KAGIR	*TEK KATLI *KARE PLANLI	4 DÜKKAN	KAPALI	* DÜZ TERAS ÇATI
4	GÖN HAN (ADA NO: 4)	1519	+	-	-	-	-	ÇÖKÜNTÜ TİCARET ALANI	* VAKIFLAR	VAR: *URGANCILAR ÇARŞISI	T.Y.: *VEZİR HAN; *URGANCILAR ÇARŞISI; *BEDESTEN; *BEZİLER ÇARŞISI D.Y.: ASMALI ÇEŞME; HILMI PAŞA MESCİDİ	-	YOK	-	~ 1502 m²	* 1 ANA GİRİŞ KAPISI * ~ 28 MUHDES DÜKKAN KAPISI	MUHDES DÜKKANLAR	KAGIR	*TEK KATLI *ORTADA BİR AVLULU	* ~ 28 MUHDES DÜKKAN	*AÇIK ve *KAPALI	*ORTA AVLU: AÇIK *MUHDES DÜKKANLARI N ÜZERİ DÜZ ORTU
5	URGANCILAR ÇARŞISI/ARASTASI (5. ada)	1552	+	-	+	*GIDA, TUHAFİYE, AYAKKABI GİBİ FARKLI İŞLEVLER	+	ÇÖKÜNTÜ TİCARET ALANI	* ÖZEL SAHİS	VAR: *GÖN HANI; *BEZİLER ÇARŞISI; *HACI EFENDİ ÇARŞISI	T.Y.: *VEZİR HAN; *HACI EFENDİ ÇARŞISI; *BEZİLER ÇARŞISI; *GÖN HANI; *BEDESTEN D.Y.: *RAŞİT EFENDİ KÜTÜPHANESİ; *ULU CAMİ	+	ORTA	* 1989 YASAL ONARIM * İZİNSİZ MÜDAHALELER	~ 1050 m²	* 2 ANA GİRİŞ KAPISI * ~ 52 DÜKKAN KAPISI	*DÜKKANLAR *GÜNGÖRMEZ MESCİDİ	KAGIR	*TEK KATLI *DİKDÖRTGEN PLANLI	* ~ 52 DÜKKAN	KAPALI	*TAŞ TONUZ ORTU
6	DÜKKAN ADA NO:2 (TERZİLER SOKAĞI)	~ 16.Y.Y.	+	-	+	*GIDA, TUHAFİYE, AYAKKABI GİBİ FARKLI İŞLEVLER	-	ÇÖKÜNTÜ TİCARET ALANI	* ÖZEL SAHİS	VAR: *BEDESTEN *SİPAHI PAZARI ÇARŞISI	T.Y.: *PAMUK HAN; *BEDESTEN; *SİPAHI PAZARI D.Y.: *ASMALI ÇEŞME	+	ORTA	* 1989 YASAL ONARIM * İZİNSİZ MÜDAHALELER	~ 153 m²	* ~ 23 DÜKKAN KAPISI	DÜKKANLAR	KAGIR	*TEK KATLI *COKKEN PLANLI	* ~ 23 DÜKKAN	KAPALI	*TONUZ ORTU
7	DÜKKAN ADA NO:7 (BEZİLER ÇARŞISI)	~ 16.Y.Y.	+	-	+	*GIDA, TUHAFİYE, AYAKKABI GİBİ FARKLI İŞLEVLER	-	ÇÖKÜNTÜ TİCARET ALANI	* ÖZEL SAHİS	VAR: *BEDESTEN *VEZİR HANI *URGANCILAR ÇARŞISI *HACI EFENDİ ÇARŞISI	T.Y.: *BEDESTEN; *GÖN HANI; *URGANCILAR ÇARŞISI; *HACI EFENDİ ÇARŞISI	+	ORTA	* 1989 YASAL ONARIM * İZİNSİZ MÜDAHALELER	~ 293 m²	* ~ 30 DÜKKAN KAPISI	DÜKKANLAR	KAGIR	*TEK KATLI *DİKDÖRTGEN PLANLI	* ~ 30 DÜKKAN	KAPALI	*TONUZ ORTU
8	DÜKKAN ADA NO:8	~ 16.Y.Y.	+	-	+	*GIDA, TUHAFİYE, AYAKKABI GİBİ FARKLI İŞLEVLER	+	ÇÖKÜNTÜ TİCARET ALANI	* ÖZEL SAHİS	VAR	T.Y.: *BEDESTEN; *GÖN HANI; *7., 9., 13., 24. DÜKKAN ADALARI	+	ORTA	* 1989 YASAL ONARIM * İZİNSİZ MÜDAHALELER	~ 261 m²	* ~ 28 DÜKKAN KAPISI	DÜKKANLAR	KAGIR	*TEK KATLI *DİKDÖRTGEN PLANLI	* ~ 28 DÜKKAN	KAPALI	*TONUZ ORTU
9	DÜKKAN ADA NO:9	~ 16.Y.Y.	+	-	+	*GIDA, TUHAFİYE, AYAKKABI GİBİ FARKLI İŞLEVLER	-	ÇÖKÜNTÜ TİCARET ALANI	* ÖZEL SAHİS	VAR	T.Y.: *BEDESTEN; *TERZİLER SOKAĞI * 13B.; 8.; 10.; 23. DÜKKAN ADALARI	+	ORTA	* 1989 YASAL ONARIM * İZİNSİZ MÜDAHALELER	~ 197 m²	* ~ 25 DÜKKAN KAPISI	DÜKKANLAR	KAGIR	*TEK KATLI *DİKDÖRTGEN PLANLI	* ~ 25 DÜKKAN	KAPALI	*TONUZ ORTU
10	DÜKKAN ADA NO:10	~ 16.Y.Y.	+	-	+	*GIDA, TUHAFİYE, AYAKKABI GİBİ FARKLI İŞLEVLER	-	ÇÖKÜNTÜ TİCARET ALANI	* ÖZEL SAHİS	VAR	T.Y.: * 13B.; 9.; 11.; 22. DÜKKAN ADALARI	+	ORTA	* 1989 YASAL ONARIM * İZİNSİZ MÜDAHALELER	~ 184 m²	* ~ 23 DÜKKAN KAPISI	DÜKKANLAR	KAGIR	*TEK KATLI *DİKDÖRTGEN PLANLI	* ~ 23 DÜKKAN	KAPALI	*TONUZ ORTU
11	DÜKKAN ADA NO:11	~ 16.Y.Y.	+	-	+	*GIDA, TUHAFİYE, AYAKKABI GİBİ FARKLI İŞLEVLER	+	ÇÖKÜNTÜ TİCARET ALANI	* ÖZEL SAHİS	VAR	T.Y.: * 13B.; 10.; 12.; 21. DÜKKAN ADALARI	+	ORTA	* 1989 YASAL ONARIM * İZİNSİZ MÜDAHALELER	~ 172 m²	* ~ 24 DÜKKAN KAPISI	DÜKKANLAR	KAGIR	*TEK KATLI *DİKDÖRTGEN PLANLI	* ~ 24 DÜKKAN	KAPALI	*TONUZ ORTU

Çizelge EK A.2 Kapalı Çarşı yapılarının gelişim ve bozulma durumu 2/4

EK A - KAPALI ÇARŞI YAPILARI TABLOSU (2-4)		GENEL ÖZELLİKLER							FİZİKSEL ÖZELLİKLER					MİMARİ ÖZELLİKLER									
		YAPILDIĞI DÖNEM	TESCİL DURUMU	SIT DURUMU	KULLANIM DURUMU /İŞLEV	BÜTÜNLÜK 7777	KENTSEL TİCARET İÇİMLERİ YERİ	MÜLKİYET DURUMU	DİĞER TİCARET YAPILARINA FİZİKSEL BAĞLANTISI	YAKIN ÇEVRE İNDEKİ TİCARET VE DİĞER TARİHİ YAPILAR	ANA ARTER YOLLARINA İLİŞKİLİ	ÖZGÜNLÜK DURUMU (Özgün-Yüzey-çatı- Tol.)	GEÇİDİ ONARIMLARI	ALANI	SOKAK-KAPI SATICI	YAP TÜRÜ /BÖLÜMLERİ /DEĞİŞİM GEÇİDİNE SON DURUM	MALZEME	PLAN DÜZENİ	İS YERİ SAYISI (GÜNCEL)	KAPALI/AÇIK ALAN DURUMU	ÖRTÜ SİSTEMİ		
12	DÜKKAN ADA NO:12	~ 16.Y.Y.	+	-	+ -- *GIDA, TUHAFİYE, AYAKKABI GİBİ FARKLI İŞLEVLER	+	ÇÖKÜNTÜ TİCARET ALANI	*ÖZEL ŞAHİS	VAR	T.Y.: * 13b; 11.; 14b.; 15.; 20. . DÜKKAN ADALARI	+	ORTA	* 1989 YASAL ONARIM * İZİNSİZ MÜDAHALELER	~ 162 m²	* ~ 18 DÜKKAN KAPISI	DÜKKANLAR	KAGIR	*TEK KATLI *DİKDÖRTGEN PLANLI	* ~ 18 DÜKKAN	KAPALI	*TONOZ ÖRTÜ		
13	DÜKKAN ADA NO: 13 a-b-c	~ 16.Y.Y.	+	-	+ -- *GIDA, TUHAFİYE, AYAKKABI GİBİ FARKLI İŞLEVLER	+	ÇÖKÜNTÜ TİCARET ALANI	*ÖZEL ŞAHİS	VAR: *BEDESTEN *VEZİR HAN; *TERZİLER SOKAĞI;	T.Y.: *BEDESTEN *VEZİR HAN; *TERZİLER SOKAĞI * 14a.; 14b.; 12.;11.; 10.; 9.; 8.; 7. . DÜKKAN ADALARI D.Y.: **ASMALI ÇEŞME; *BÜRÜNGÜZ CAMI	+	ORTA ZAYIF	* 1989 YASAL ONARIM * İZİNSİZ MÜDAHALELER	~ 353 m² (84+215+4 3+11)	* 4 GİRİŞ KAPISI * ~ 45 DÜKKAN KAPISI	DÜKKANLAR	KAGIR	*TEK KATLI *DİKDÖRTGEN PLANLI	* ~ 45 DÜKKAN	KAPALI	*TONOZ ÖRTÜ		
14	DÜKKAN ADA NO:14 a-b	~ 16.Y.Y.	+	-	+ -- *GIDA, TUHAFİYE, AYAKKABI GİBİ FARKLI İŞLEVLER	+	ÇÖKÜNTÜ TİCARET ALANI	*ÖZEL ŞAHİS	VAR	T.Y.: *13; 15; 12. DÜKKAN ADALARI D.Y.: *BÜRÜNGÜZ CAMI	+	ORTA ZAYIF	* 1989 YASAL ONARIM * İZİNSİZ MÜDAHALELER	~ 332 m² (152+180)	* 2 GİRİŞ KAPISI * ~ 28 DÜKKAN KAPISI	DÜKKANLAR	KAGIR	*TEK KATLI *DİKDÖRTGEN PLANLI	* ~ 28 DÜKKAN	KAPALI	*TONOZ ÖRTÜ		
15	DÜKKAN ADA NO:15	~ 16.Y.Y.	+	-	+ -- *GIDA, TUHAFİYE, AYAKKABI GİBİ FARKLI İŞLEVLER	+	ÇÖKÜNTÜ TİCARET ALANI	*ÖZEL ŞAHİS	VAR	T.Y.: *14; 16; 12. DÜKKAN ADALARI D.Y.: *BÜRÜNGÜZ CAMI	+	ORTA ZAYIF	* 1989 YASAL ONARIM * İZİNSİZ MÜDAHALELER	~ 172 m²	* 2 GİRİŞ KAPISI * ~ 17 DÜKKAN KAPISI	DÜKKANLAR	KAGIR	*TEK KATLI *DİKDÖRTGEN PLANLI	* ~ 17 DÜKKAN	KAPALI	*TONOZ ÖRTÜ		
16	DÜKKAN ADA NO:16	~ 16.Y.Y.	+	-	+ -- *GIDA, TUHAFİYE, AYAKKABI GİBİ FARKLI İŞLEVLER	+	ÇÖKÜNTÜ TİCARET ALANI	*ÖZEL ŞAHİS	VAR	T.Y.: *16; 18; 20. DÜKKAN ADALARI D.Y.: *BÜRÜNGÜZ CAMI	+	ORTA ZAYIF	* 1989 YASAL ONARIM * İZİNSİZ MÜDAHALELER	~ 470 m²	* 3 GİRİŞ KAPISI * ~ 41 DÜKKAN KAPISI	DÜKKANLAR	KAGIR	*TEK KATLI *DİKDÖRTGEN PLANLI *KAPALI İÇ AVLULU	* ~ 41 DÜKKAN	KAPALI	*TONOZ ÖRTÜ		
17	DÜKKAN ADA NO:17	~ 16.Y.Y.	+	-	+ -- *GIDA, TUHAFİYE, AYAKKABI GİBİ FARKLI İŞLEVLER	+	ÇÖKÜNTÜ TİCARET ALANI	*ÖZEL ŞAHİS	VAR	T.Y.: *15; 17; 20. DÜKKAN ADALARI D.Y.: *BÜRÜNGÜZ CAMI	+	ORTA ZAYIF	* 1989 YASAL ONARIM * İZİNSİZ MÜDAHALELER	~ 343 m²	* 2 GİRİŞ KAPISI * ~ 38 DÜKKAN KAPISI	DÜKKANLAR	KAGIR	*TEK KATLI *DİKDÖRTGEN PLANLI	* ~ 38 DÜKKAN	KAPALI	*TONOZ ÖRTÜ		
18	DÜKKAN ADA NO:20	~ 16.Y.Y.	+	-	+ -- *GIDA, TUHAFİYE, AYAKKABI GİBİ FARKLI İŞLEVLER	+	ÇÖKÜNTÜ TİCARET ALANI	*ÖZEL ŞAHİS	VAR	T.Y.: * 12.; 16.;17.;21.; 29. DÜKKAN ADALARI	+	ORTA	* 1989 YASAL ONARIM * İZİNSİZ MÜDAHALELER	~ 250 m²	* ~ 27 DÜKKAN KAPISI	DÜKKANLAR	KAGIR	*TEK KATLI *DİKDÖRTGEN PLANLI	* ~ 27 DÜKKAN	KAPALI	*TONOZ ÖRTÜ		
19	DÜKKAN ADA NO:21	~ 16.Y.Y.	+	-	+ -- *TUHAFİYE AYAKKABI GİBİ FARKLI İŞLEVLER	+	ÇÖKÜNTÜ TİCARET ALANI	*ÖZEL ŞAHİS	VAR	T.Y.: * 11.; 20; 22; 28. DÜKKAN ADALARI	+	ORTA	* 1989 YASAL ONARIM * İZİNSİZ MÜDAHALELER	~ 251 m²	* ~ 32 DÜKKAN KAPISI	DÜKKANLAR	KAGIR	*TEK KATLI *DİKDÖRTGEN PLANLI	* ~ 32 DÜKKAN	KAPALI	*TONOZ ÖRTÜ		
20	DÜKKAN ADA NO:22	~ 16.Y.Y.	+	-	+ -- *TUHAFİYE AYAKKABI GİBİ FARKLI İŞLEVLER	+	ÇÖKÜNTÜ TİCARET ALANI	*ÖZEL ŞAHİS	VAR	T.Y.: * 10.; 21.;23.; 27. DÜKKAN ADALARI	+	ORTA	* 1989 YASAL ONARIM * İZİNSİZ MÜDAHALELER	~ 248 m²	* ~ 27 DÜKKAN KAPISI	DÜKKANLAR	KAGIR	*TEK KATLI *DİKDÖRTGEN PLANLI	* ~ 27 DÜKKAN	KAPALI	*TONOZ ÖRTÜ		
21	DÜKKAN ADA NO:23	~ 16.Y.Y.	+	-	+ -- *TUHAFİYE AYAKKABI GİBİ FARKLI İŞLEVLER	+	ÇÖKÜNTÜ TİCARET ALANI	*ÖZEL ŞAHİS	VAR	T.Y.: * 9.; 22.;24.; 26. DÜKKAN ADALARI	+	ORTA	* 1989 YASAL ONARIM * İZİNSİZ MÜDAHALELER	~ 255 m²	* ~ 26 DÜKKAN KAPISI	DÜKKANLAR	KAGIR	*TEK KATLI *DİKDÖRTGEN PLANLI	* ~ 26 DÜKKAN	KAPALI	*TONOZ ÖRTÜ		
22	DÜKKAN ADA NO:24	~ 16.Y.Y.	+	-	+ -- *TUHAFİYE AYAKKABI GİBİ FARKLI İŞLEVLER	+	ÇÖKÜNTÜ TİCARET ALANI	*ÖZEL ŞAHİS	VAR	T.Y.: * GÖN HAN; 7.; 8.; 23.; 25. DÜKKAN ADALARI	+	ORTA	* 1989 YASAL ONARIM * İZİNSİZ MÜDAHALELER	~ 303 m²	* ~ 28 DÜKKAN KAPISI	DÜKKANLAR	KAGIR	*TEK KATLI *DİKDÖRTGEN PLANLI	* ~ 28 DÜKKAN	KAPALI	*TONOZ ÖRTÜ		

Çizelge EK A.3 Kapalı Çarşı yapılarının gelişim ve bozulma durumu 3/4

EK A- KAPALI ÇARŞI YAPILARI TABLOSU (3-4)		GENEL ÖZELLİKLER							FİZİKSEL ÖZELLİKLER							MİMARİ ÖZELLİKLER									
		YAPILDIĞI DÖNEM	TESİS DURUMU	SIT DURUMU	KULLANIM DURUMU /İŞLERİ	BÜTÜNLÜK ?????	KENSEL TİCARET İÇİMSİYETİ	MÜLKİYET DURUMU	DİĞER TİCARET YAPILARININ FİZİKSEL BAĞLANTISI	YAKIN ÇEVREDEKİ TİCARET VE DİĞER TARİHİ YAPILAR	ANLAŞTIRMA YOLLARI İLİŞKİSİ	ÖZGÜNLÜK DURUMU (Başın-İç-Dış-Zayıf-Yol)	GEÇİDİĞİ ONARIMLAR	ALANI	SOKAK-KAPI SATIŞI	YAPITÜRLERİ /BÖLÜMLERİ /DEĞİŞİM /GEÇİDİSİ SON DURUM	MALZEME	PLAN DÜZENİ	İŞ YERİ SATIŞI (GÜNCEL)	KAPALI-AÇIK ALAN DURUMU	ORTU SİSTEMİ				
23	VEZİR HAN (ADA NO: 3)	1723	+	-	*KULLANILMIYOR	+	ÇÖKÜNTÜ TİCARET ALANI	* VAKIFLAR; *ÖZEL SAHİS	VAR: *BEDESTEN	T.Y.: *URGANCILAR ÇARŞISI; *GÖN HANI; *BEDESTEN D.Y.: *RAŞİT EFENDİ KÜTÜPHANESİ; *ULU CAMİ; ÇEŞME; *MELİKGAZİ TÜRBESİ; *HİLMİ PAŞA MESCİDİ; *KADI HAMAMI	+	İYİ	* 1989 YASAL ONARIM * İZİNSİZ MÜDAHALELER	~ 3009 m²	* 2 GİRİŞ KAPISI * ~ 140 HAN ODASI KAPISI	DÜKKANLAR	KAGIR	*2 KATLI *ÜÇ AVLULU *AVLU ETRAFINDA ODALAR	* ~ 140 HAN ODASI	*AÇIK ve *KAPALI	*ORTA AVLU: AÇIK *ODALARIN VE REVAKLARIN ÜZERİ TAŞ KIRMA ÇATI (az eğimli)				
24	DÜKKAN ADA NO:18	~ 18.Y.Y.	+	-	*GIDA, TUHAFİYE, AYAKKABI GİBİ FARKLI İŞLEVLER	+	ÇÖKÜNTÜ TİCARET ALANI	*ÖZEL SAHİS	VAR	T.Y.: *17; 19; 30 b. DÜKKAN ADALARI D.Y: *BÜRÜNGÜZ CAMİ; *İÇ KALE	+	ZAYIF	* 1989 YASAL ONARIM * İZİNSİZ MÜDAHALELER	~ 294 m²	* 2 GİRİŞ KAPISI * ~ 27 DÜKKAN KAPISI	DÜKKANLAR	KAGIR	*TEK KATLI *DİKDÖRTGEN PLANLI	* ~ 27 DÜKKAN	KAPALI	*TONOZ ÖRTÜ				
25	DÜKKAN ADA NO:25	~ 18.Y.Y.	+	-	*TUHAFİYE, AYAKKABI GİBİ FARKLI İŞLEVLER	+	ÇÖKÜNTÜ TİCARET ALANI	*ÖZEL SAHİS	VAR	T.Y.: * GÖN HAN; *URGANCILAR ÇARŞISI, *HACI EFENDİ ÇARŞISI; *7.; 24.; 25.; 33. DÜKKAN ADALARI	+	ORTA	* 1989 YASAL ONARIM * İZİNSİZ MÜDAHALELER	~ 124 m²	* ~ 15 DÜKKAN KAPISI	DÜKKANLAR	KAGIR	*TEK KATLI *DİKDÖRTGEN PLANLI	* ~ 15 DÜKKAN	KAPALI	*TONOZ ÖRTÜ				
26	DÜKKAN ADA NO:26	~ 18.Y.Y.	+	-	*TUHAFİYE, AYAKKABI GİBİ FARKLI İŞLEVLER	+	ÇÖKÜNTÜ TİCARET ALANI	*ÖZEL SAHİS	VAR	T.Y.: * 7.; 23.; 25.; 27.; 33. DÜKKAN ADALARI	+	ORTA	* 1989 YASAL ONARIM * İZİNSİZ MÜDAHALELER	~ 152 m²	* ~ 12 DÜKKAN KAPISI	DÜKKANLAR	KAGIR	*TEK KATLI *DİKDÖRTGEN PLANLI	* ~ 12 DÜKKAN	KAPALI	*TONOZ ÖRTÜ				
27	DÜKKAN ADA NO:27	~ 18.Y.Y.	+	-	*TUHAFİYE, AYAKKABI GİBİ FARKLI İŞLEVLER	+	ÇÖKÜNTÜ TİCARET ALANI	*ÖZEL SAHİS	VAR	T.Y.: * 22.; 26.; 28.; 32. DÜKKAN ADALARI	+	ORTA	* 1989 YASAL ONARIM * İZİNSİZ MÜDAHALELER	~ 194 m²	* ~ 20 DÜKKAN KAPISI	DÜKKANLAR	KAGIR	*TEK KATLI *DİKDÖRTGEN PLANLI	* ~ 20 DÜKKAN	KAPALI	*TONOZ ÖRTÜ				
28	DÜKKAN ADA NO:28	~ 18.Y.Y.	+	-	*TUHAFİYE, AYAKKABI GİBİ FARKLI İŞLEVLER	+	ÇÖKÜNTÜ TİCARET ALANI	*ÖZEL SAHİS	VAR	T.Y.: * 21.; 27.; 29.; 32. DÜKKAN ADALARI	+	ORTA	* 1989 YASAL ONARIM * İZİNSİZ MÜDAHALELER	~ 245 m²	* ~ 18 DÜKKAN KAPISI	DÜKKANLAR	KAGIR	*TEK KATLI *DİKDÖRTGEN PLANLI	* ~ 18 DÜKKAN	KAPALI	*TONOZ ÖRTÜ				
29	DÜKKAN ADA NO:29	~ 18.Y.Y.	+	-	*TUHAFİYE, AYAKKABI GİBİ FARKLI İŞLEVLER	+	ÇÖKÜNTÜ TİCARET ALANI	*ÖZEL SAHİS	VAR	T.Y.: * 20.; 38.; 30a.; 32. DÜKKAN ADALARI	+	ORTA	* 1989 YASAL ONARIM * İZİNSİZ MÜDAHALELER	~ 279 m²	* ~ 29 DÜKKAN KAPISI	DÜKKANLAR	KAGIR	*TEK KATLI *DİKDÖRTGEN PLANLI	* ~ 29 DÜKKAN	KAPALI	*TONOZ ÖRTÜ				
30	DÜKKAN ADA NO :30 a	~ 18. Y.Y.	+	-	*GIDA, TUHAFİYE, AYAKKABI GİBİ FARKLI İŞLEVLER	+	YARI ÇÖKÜNTÜ TİCARET ALANI	*ÖZEL SAHİS	VAR	T.Y.: *19.; 30b.; 31.; 29.; 31. DÜKKAN ADALARI D.Y: *BÜRÜNGÜZ CAMİ; *İÇ KALE	+	ORTA ZAYIF	* 1989 YASAL ONARIM * İZİNSİZ MÜDAHALELER	~ 231 m²	* 2 GİRİŞ KAPISI * ~ 17 DÜKKAN KAPISI	DÜKKANLAR	KAGIR	*TEK KATLI *DİKDÖRTGEN PLANLI	* ~ 17 DÜKKAN	KAPALI	*TONOZ ÖRTÜ				
31	DÜKKAN ADA NO: 30 b	~ 18. Y.Y.	+	-	* TUHAFİYE, AYAKKABI GİBİ FARKLI İŞLEVLER	+	ÇÖKÜNTÜ TİCARET ALANI	*ÖZEL SAHİS	VAR	T.Y.: *17.; 18.; 20.; 30a.; 29. DÜKKAN ADALARI D.Y: *BÜRÜNGÜZ CAMİ; *İÇ KALE	+	ORTA ZAYIF	* 1989 YASAL ONARIM * İZİNSİZ MÜDAHALELER	~ 59 m²	* ~ 5 DÜKKAN KAPISI	DÜKKANLAR	KAGIR	*TEK KATLI *DİKDÖRTGEN PLANLI	* ~ 5 DÜKKAN	KAPALI	*TONOZ ÖRTÜ				
32	DÜKKAN ADA NO:36	~ 18. Y.Y.	+	-	* TUHAFİYE, AYAKKABI GİBİ FARKLI İŞLEVLER	+	ÇÖKÜNTÜ TİCARET ALANI	*ÖZEL SAHİS	VAR: *KAZANCI R ÇARŞISI; *HACI EFENDİ ÇARŞISI	T.Y.: *HACI EFENDİ ÇARŞISI; *33.; 35. DÜKKAN ADALARI *KAZANCI R ÇARŞISI	+	ORTA	* 1989 YASAL ONARIM * İZİNSİZ MÜDAHALELER	~ 371 m²	* ~ 12 DÜKKAN KAPISI	DÜKKANLAR	KAGIR	*TEK KATLI *DİKDÖRTGEN PLAN ŞEMALİ	* ~ 12 DÜKKAN	KAPALI	*TONOZ ÖRTÜ				
33	DÜKKAN ADA NO:19	~ 18- 19.Y.Y.	-	-	*GIDA, TUHAFİYE, AYAKKABI GİBİ FARKLI İŞLEVLER	+	ÇÖKÜNTÜ TİCARET ALANI	*ÖZEL SAHİS	VAR	T.Y.: *18; 30 a.; 30 b. DÜKKAN ADALARI D.Y: *BÜRÜNGÜZ CAMİ; *İÇ KALE	+	ZAYIF	* 1989 YASAL ONARIM * İZİNSİZ MÜDAHALELER	~ 209 m²	* 2 GİRİŞ KAPISI * ~ 13 DÜKKAN KAPISI	DÜKKANLAR	KAGIR	*TEK KATLI *DİKDÖRTGEN PLANLI	* ~ 13 DÜKKAN	KAPALI	*TONOZ ÖRTÜ				

Çizelge EK A.4 Kapalı Çarşı yapılarının gelişim ve bozulma durumu 4/4

EK A - KAPALI ÇARŞI YAPILARI TABLOSU (4-4)	GENEL ÖZELLİKLER							FİZİKSEL ÖZELLİKLER					MİMARİ ÖZELLİKLER									
	YAPILDIĞI DÖNEM	TESİS DURUMU	SİT DURUMU	KULLANIM DURUMU /İŞLEVİ	BÜTÜNLÜK ?????	KENTSEL TİCARET KİNDEN YERİ	MÜLKİYET DURUMU	DİĞER TİCARET YAPILARINLA FİZİKSEL BAĞLANTISI	YAKIN CEVRESİNDEKİ TİCARET VE DİĞER TARİHİ YAPILAR	ANNA ARTER YOLLA BAĞLI LIŞISI	ÖZGÜNLÜK DURUMU (Özgün-İyi-Orta-Zayıf- Yok)	GEÇİBİLDİ ONARIMCI	ALANI	SOKAK KAPI SAYISI	YAPITÜRLERİ -BÖLÜMLERİ /DEĞİŞİM GEÇİRİŞİNE SON DURUM	MALZEME	PLAN DÜZENİ	İŞ YERİ SAYISI (GÜNCEL)	KAPALI/AÇIK ALAN DURUMU	ÖRTÜ SİSTEMİ		
34	HACI EFENDİ ÇARŞISI/ARAS TASI (ADA NO: 6)	1844	+	-	+	+	*ÖZEL SAHİS	VAR: *URGANCILAR ÇARŞISI	T.Y.: *VEZİR HAN; *URGANCILAR ÇARŞISI; *BEZCİLER ÇARŞISI; *GÖN HANI D.Y.: *RAŞİT EFENDİ KÜTÜPHANESİ İ; *ULU CAMİ	+	ORTA	* 1989 YASAL ONARIM * İZİNSİZ MÜDAHALELER	~ 1051 m ²	* 2 GİRİŞ KAPISI * ~ 47 DÜKKAN KAPISI	DÜKKANLAR	KAGIR	*TEK KATLI *DİKDÖRTGEN PLANLI	* ~ 47 DÜKKAN	KAPALI	*TAŞ TONOZ ÖRTÜ (DIŞTAN: KIRMA TAŞ ÇATI)		
35	DÜKKAN ADA NO:32	~ 19. Y.Y.	+	-	+	+	*ÖZEL SAHİS	VAR	T.Y.: *27.; 28.; 29.; 31.;33.;34. DÜKKAN ADALARI D.Y.: *PERVANEBE Y MEDRESESİ	+	ORTA	* 1989 YASAL ONARIM * İZİNSİZ MÜDAHALELER	~ 248 m ²	* ~ 14 DÜKKAN KAPISI	DÜKKANLAR	KAGIR	*TEK KATLI *DİKDÖRTGEN PLANLI	* ~ 14 DÜKKAN	KAPALI	*TONOZ ÖRTÜ		
36	DÜKKAN ADA NO:33	~ 19. Y.Y.	+	-	+	+	*ÖZEL SAHİS	VAR: *HACI EFENDİ ÇARŞISI	T.Y.: *HACI EFENDİ ÇARŞISI; *25.; 26.; 32.;35. DÜKKAN ADALARI D.Y.: *PERVANEBE Y MEDRESESİ	+	ORTA	* 1989 YASAL ONARIM * İZİNSİZ MÜDAHALELER	~ 164 m ²	* ~ 18 DÜKKAN KAPISI	DÜKKANLAR	KAGIR	*TEK KATLI *DİKDÖRTGEN PLANLI	* ~ 18 DÜKKAN	KAPALI	*TONOZ ÖRTÜ		
37	DÜKKAN ADA NO:31	~ 19.- 20.Y.Y. BAŞI	+	-	+	+	*ÖZEL SAHİS	VAR: *KAZANCILAR ÇARŞISI	T.Y.: *30a; 32.; 34. DÜKKAN ADALARI D.Y.: *BÜRÜNGÜZ CAMİ; *İÇ KALE; *PERVANEBE Y MEDRESESİ	+	ORTA	* 1989 YASAL ONARIM * İZİNSİZ MÜDAHALELER	~ 447 m ²	* ~ 17 DÜKKAN KAPISI	DÜKKANLAR	KAGIR	*TEK KATLI *DİKDÖRTGEN PLANLI	* ~ 17 DÜKKAN	KAPALI	*TONOZ ÖRTÜ		
38	DÜKKAN ADA NO:34	~ 19. Y.Y. 20.Y.Y.	+	-	+	+	*ÖZEL SAHİS	VAR: *KAZANCILAR ÇARŞISI	T.Y.: *31.;32.; 35. DÜKKAN ADALARI *KAZANCILAR ÇARŞISI D.Y.: *PERVANEBE Y MEDRESESİ (ALTINDA)	+	ORTA	* 1989 YASAL ONARIM * İZİNSİZ MÜDAHALELER	~ 782 m ²	* ~ 43 DÜKKAN KAPISI	DÜKKANLAR (ALTI: ARKEOLOJİK KAZI ALANI)	KAGIR	*TEK KATLI *U PLAN ŞEMALİ	* ~ 43 DÜKKAN	KAPALI AÇIK	*ORTA AVLULU: AÇIK *ODALARIN ÜZERİ TONOZ		
39	DÜKKAN ADA NO:35	~ 19. Y.Y. 20.Y.Y.	+	-	+	+	*ÖZEL SAHİS	VAR: *KAZANCILAR ÇARŞISI	T.Y.: *HACI EFENDİ ÇARŞISI; *32.; 33.; 36.; 34. DÜKKAN ADALARI *KAZANCILAR ÇARŞISI D.Y.: *PERVANEBE Y MEDRESESİ (ALTINDA)	+	ORTA	* 1989 YASAL ONARIM * İZİNSİZ MÜDAHALELER	~ 757 m ²	* ~ 38 DÜKKAN KAPISI	DÜKKANLAR (ALTI: ARKEOLOJİK KAZI ALANI)	KAGIR	*TEK KATLI *U PLAN ŞEMALİ	* ~ 38 DÜKKAN	KAPALI AÇIK	*ORTA AVLULU: AÇIK *ODALARIN ÜZERİ TONOZ		

Kapalı Çarşı Ada Envanter Çalışması: 8. Ada örneği

Bu tez çalışması kapsamında Kapalı Çarşı'nın sistemli olarak tanımlanması için yapı envanteri hazırlanması önerilmiştir. Kapalı Çarşı'nın 8. adası için örnek yapı envanteri hazırlanmıştır. Bu çalışmanın ileride Kapalı Çarşı'nın tüm ticaret yapılarına uygulanması için bir referans olabileceği düşünülmüştür.

Yapı envanteri çalışması için öncelikle Kapalı Çarşı 37 adaya bölünmüştür (Şekil EK 1). Bu 37 adanın kapsamında; dükkan adaları, bedesten, üç han, ve iki çarşı (arasta) olmak üzere dört adet ticaret yapısı türü yer almaktadır. Bunlar Bedesten, Pamuk Hanı, Gön Hanı, Vezir Hanı, dükkanlar, Urgancılar Çarşısı, Hacı Efendi Çarşısı ve Kazancılar Çarşısı'dır.

Kapalı Çarşı'nın 8. adası için hazırlanan yapı envanteri üç sayfadan oluşmaktadır (Şekil EK 2). Envanter içeriği on farklı ana bölüm ve bu bölümlerin alt bölümlerinden oluşmaktadır. Bu alt bölümlerden bazıları daha detaylı alt başlıklara ayrılarak incelenmiştir (Çizelge EK 1, 2, 3).

Envanterin birinci sayfası altı konuyu inceler:

İlk olarak, yapı ya da yapı adasının temel özellikleri şu alt başlıklarda incelenmiştir: yapı adı, yapı eski-diğer adı, ilçe-mahalle, adres-sokak; pafta no, ada no, parsel no, harita no; yapı türü (dükkan adası; bedesten; han; çarşı-arasta), yapım tarihi, yaptıran, yapan; mülkiyet durumu (günümüzdeki mülkiyet durumu), kitabesi (var mı, yok mu, kaç tane), vakfiyesi (var mı, yok mu, kaç tane) ve halihazır durumu (günümüzde mevcut mu, değil mi).

İkinci olarak, yapı ya da yapı adasının işlevleri şu alt başlıklarda incelenmiştir: özgün işlevi, değişen işlevleri, günümüzdeki işlevi.

Üçüncü olarak, yapı ya da yapı adasının günümüzdeki mimari özellikleri şu alt başlıklarda incelenmiştir: ada alanı, ada gabari, ada dükkan sayısı; dükkanlar (yaygın)- taşıyıcı sistem, dükkanlar (yaygın)-örtü sistemi, dükkanlar (yaygın)-örtü malzemesi, dükkanlar (yaygın)-plan tipi, dükkanlar (yaygın)-kat sayısı, dükkanlar (yaygın), kaplama malzemesi, dükkanlar (yaygın)-pencere, dükkanlar (yaygın)-kapı, alt yapı (ısıtma-elektrik-su). Her bir adada ortalama yirmi-yirmi beş dükkan vardır ve bu dükkanların genel özellikleri aynıdır fakat ufak tefek farklılıkları mevcuttur. Bu nedenle “yaygın” kelimesi Çarşı’yı oluşturan yapıların genelinin özelliği anlamında kullanılmıştır.

Dördüncü olarak, yapı ya da yapı adasının tescil durumuna dair bilgiler şu alt başlıklarda incelenmiştir: tescil durumu, tescil kurumu, tescil tarihi, tescil derecesi, tescil no, k.b. (kültür bakanlığı) envanter fişi no.

Beşinci olarak, yapı ya da yapı adasının fotoğrafını ve vaziyet planını gösteren belgeler şu alt başlıklarda gösterilmiştir: 2012 hava fotoğrafında incelenen yapı ya da yapı adası işaretlenerek belirtilmiştir; 2012 vaziyet planında incelenen yapı ya da yapı adası işaretlenerek belirtilmiştir.

Altıncı olarak yapı ya da yapı adasının günümüzdeki çeşitli kullanılabilirlik durumlarına dair bilgiler şu alt başlıklarda incelenmiştir: Kullanım durumu (günümüzde kim ya da kimler tarafından kullanılıyor, kullananın mülk sahibi mi yoksa kiracı mı olduğu bilgileri belirtilmiştir). Taşıyıcı sistem durumu (iyi, orta, kötü olarak kategorilendirilmiştir. Bu tespitler yerinde yapılan çalışmalarda dış gözlem yapılarak belirtilmiştir. İyi; yapının veya yapı adasının statik olarak sağlam olduğu, yıkılma, çökme gibi tehlikenin bulunmadığı durumlarda kullanılmıştır. Orta; yapının veya yapı adasının statik olarak büyük bir sorununun olmadığı fakat bir önlem alınmadığı taktir de yıkılma, çökme gibi risklerin bulunduğu durumlarda kullanılmıştır. Kötü; yapının veya yapı adasının statik olarak hiç sağlam olmadığı bir an önce önlem alınmazsa yıkılma, çökme gibi durumların gerçekleşeceği durumlarda kullanılmıştır). Özgünlük durumu (iyi, orta, kötü olarak kategorilendirilmiştir. İyi; yapının veya yapı adasının bozulmadan, özgün olarak [önemli dönem ekleriyle] günümüze ulaştığı durumlarda kullanılmıştır. Orta; yapının veya yapı

adasının günümüze gelene kadar özgünlüğünün tam olarak korunamadığı, ana iskeletin orijinallliğini koruduğu fakat bazı kısımlarının özgünlüğünü kaybettiği durumlarda kullanılmıştır. Kötü; yapının veya yapı adasının özgünlüğü tamamen yitirdiği durumlarda kullanılmıştır). Bozulma durumu (“İyi”: günümüzde incelenen yapının veya yapı adasının hiç bir bozulmaya maruz kalmadığı durumlarda kullanılmıştır. “Orta”: incelenen yapının veya yapı adasının günümüze geri dönüşü olabilecek bozulmalarla ulaştığı ve küçük müdahalelerle korunabileceği durumlarda kullanılmıştır. “Harap”: incelenen yapının veya yapı adasının günümüze çok ciddi bozulmalar ile ulaştığı ve bir an önce müdahale edilmesi gerektiği durumlarda kullanılmıştır. “Restore Edilmiş-İyi”: yapıya veya yapı adasına zamanında yapılan restorasyon uygulamasının doğru bir şekilde uygulandığı, yapının özgünlüğünü koruyarak günümüze ulaştığı ve/veya yeni bozulmaların olmadığı durumlarda kullanılmıştır. “Onarılarak Bozulmuş”: Yapıya veya yapı adasına zamanında yapılan yanlış restorasyon uygulamasının nedeniyle, yapının özgünlüğünü kaybederek günümüze ulaştığı ve/veya yeni bozulmaların olduğu durumlarda kullanılmıştır).

Envanterin ikinci sayfası iki konuyu inceler:

İkinci sayfada yapı ya da yapı adası ile ilgili yazılı ve görsel bilgiler bulunmaktadır.

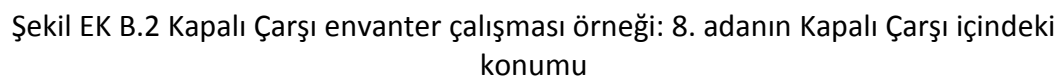
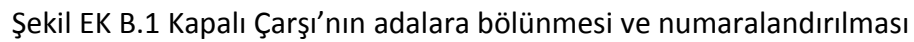
İlk olarak yapı ya da yapı adası ile ilgili yazılı özellikler şu alt başlıklarda incelenmiştir: yapının veya yapı adasının yeri, konumu ve genel tanımı; kısa tarihi; mimarisi.

İkinci olarak yapı ya da yapı adası ile ilgili görseller şu alt başlıklarda incelenmiştir: incelenen ada veya yapı adası, eski vaziyet planında işaretlenerek belirtilmiştir; bütün Kapalı Çarşı planında işaretlenerek belirtilmiştir; ilk yapıldığındaki özgün plan şeması gösterilmiştir; güncel plan şeması gösterilmiştir ve iki adet güncel fotoğrafı konmuştur.

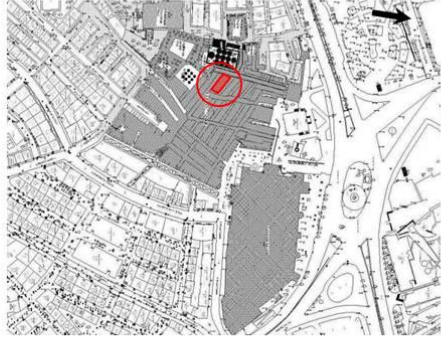
Envanterin üçüncü sayfası üç konuyu inceler:

İlk olarak, yapı ya da yapı adasının değişimleri ve bozulmaları şu alt başlıklarda incelenmiştir: yapının dönem ekleri; bozulmalar ve değişimler sonucu yapının özgünlük durumu; yasal onarımlar ve müdahaleler; yapının günümüzdeki durumu (yapılan incelemeler sonucu yapının veya yapı adasının günümüzdeki statik, mimari [dış-iç-malzeme-yapı elemanları, v.b.] ve işlevsel durumu).

Üçüncü olarak, hazırlanan bu envanter çalışması için kullanılan arşiv verileri, ekler, kısaltmalar ve kaynaklar belirtilmiştir.

Çizelge EK B.1 Kapalı Çarşı 8. ada envanter çalışması örneği 1. sayfa

KAYSERİ KAPALI ÇARŞISI ADA ENVANTERİ		YAPI	ÖZ.ENV.NO: 37-8
YAPI ADI:	Kapalı Çarşı - 8. ada (24 dükkan)	YAPI TÜRÜ:	Dükkanlar (24 adet)
YAPI ESKİ/DİĞER ADI:	-	YAPIM TARİHİ:	15.y.y. - 20.y.y.
İLÇE/MAHALLE:	Melikgazi / Camii kebir mah.	YAPTIRAN:	Vakıflar (Muhtelif)
CADDE/SOKAK:	Kapalı Çarşı, Bezciiler, Terziler, Sipahi Pazarı, Gazetler Sok. arasındadır	YAPAN:	-
PAFTA NO:	6	MÜLKİYET DURUMU:	Vakıflar - Şahıslar (Karşık)
ADA NO:	383	KİTABESİ:	Var (Bir adet- Genel Kapalı Çarşının Kitabesi-)
PARSEL NO:	1-...-28	VAKFİYESİ :	VAR
HARİTA NO:	29 M1C (1/1000 Halihazır)	HALİHAZIR DURUMU:	Mevcut.
ÖZGÜN İŞLEVİ:	Çarşı (Muhtelif Dükkanlar)	FOTOĞRAF 2012 (Fernaş Öncel)	
DEĞİŞEN İŞLEVLERİ:	*Çarşı (Muhtelif Dükkanların işlevsel olarak içeriği değişmiştir.)	VAZİYET PLANI (2012)	
GÜNÜMÜZDEKİ İŞLEVİ:	Çarşı (24 dükkan: Konfeksiyoncular, Manifaturacılar, Saatçiler, Çanta-kemerciler, Terziler, Ayakkabıcılar... Bazı dükkanlar kullanılmamaktadır.)		
ADA Alanı:	~ 250 m2 (Dükkanlar ortalama 10m2/köşebaşına 5m2)		
ADA Gabarı:	~ 450 m (tonoz üstü: 4,75) (çatı silme üstü: 5,20)		
ADA DÜKKAN SAYISI:	24 (Daha önce 28 iken 4 dükkanın arası birleşerek 24 olmuştur)		
Dükkanlar (Yaygın)- Taşıyıcı Sistem	Kagir Yığma		
Dükkanlar (Yaygın)- Örtü Sistemi:	Taş Tonoz (Çoğu Dükkan tonozunu alçıpan gibi malzemeler ile kapatmıştır)		
Dükkanlar (Yaygın)- Örtü Malzemesi:	Taş Üzeri Alçıpan veya Çinko Kaplama		
Dükkanlar (Yaygın)- Plan Tipi:	Dikdörtgen, Kare, Köşeler: Pahlı		
Dükkanlar (Yaygın)- Kat Sayısı:	Bir Kat + Yarım/Tam Bodrum Kat		
Dükkanlar (Yaygın)- Kaplama Malzemesi:	duvarlar: siva döşeme: yonu taşı tavan: siva/alçıpan	KULLANIM DURUMU:	Kullanılıyor (Mülk Sahibi-Kiracı Karşık)
Dükkanlar (Yaygın)- Pencere:	geniş tonozların üzerinde üzeri silmeli, önü demir ferforjeli taş kemer pencere	TAŞIYICI SİSTEM DURUMU:	İyi
Dükkanlar (Yaygın)- Kapı:	Demir arası camlı, önü üstten demir sürgülü kapı	ÖZGÜNLÜK DURUMU:	Orta
ALT YAPI:	Isıtma: var-doğalgaz elektrik: var su: var (tam döşemeli)	BOZULMA DURUMU:	Orta - Onarılarak (ve Kaçak Uygulamalar ile) Bozulmuş
TESCİL DURUMU:	Tescilli	TESCİL DERECESESİ:	1. Derece
TESCİL KURUMU:	Kayseri Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu	TESCİL NO:	
TESCİL TARİHİ:	01.12.1975	K.B. ENVANTER FİŞİ NO:	38 - 01.01/45
TEZ ADI:	"KAYSERİ KAPALI ÇARŞISININ TARİHSEL GELİŞİM SÜRECİ, KORUMA VE YENİDEN CANLANDIRMA İLKELERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA"		
HAZIRLAYAN: Y. MİMAR FERNAŞ ÖNCEL		TEZ DANIŞMANI: PROF.DR.CAN BINAN	TARİH: 24.12.2013 SAYFA NO:1/3

Çizelge EK B.2 Kapalı Çarşı 8. ada envanter çalışması örneği 2. sayfa

KAYSERİ KAPALI ÇARŞISI ADA ENVANTERİ		YAPI	ÖZ.ENV.NO: 37-8
YERİ, KONUMU ve GENEL TANIMI:	Kapalı Çarşı, şehir merkezinde, ticari dokuda, yaklaşık 22.130 m²'lik bir alanını kaplamaktadır. Ulucami'nin kuzeydoğusu, İç Kale'nin güneybatısında, Kazancılar Çarşısının batısında yer almaktadır. Burada bulunan; "8. ada" ise; kapalı çarşının, Bezçiler sok. kuzeyinde, Terziler sok. güneyinde, Sipahi Pazarı Sok. doğusunda ve Gazezler Sok. batısında yer almaktadır. 8.adanın güneybatısında Vezir Hanının Kapalı Çarşı ile bağlantı kapısı bulunmaktadır.		
KISA TARİH:	İstanbul ve Bursa'dan sonraki en büyük kapalı çarşı olan, "Kayseri Kapalı Çarşısı" Osmanlı sivil mimari üslubunda yapılmıştır. 15. yüzyılda yapılmaya başlanıp 19. yüzyıla kadar gelişimini sürdüren çarşı, günümüzde eski haline göre küçülmüştür. Günümüze gelene kadar deprem, yangın, bilinçli bilinçsiz onarımlar geçirmiştir. "8. ada" da bu dönemler içerisinde çarşının zamanla gelişimi içerisinde yapılmıştır.		
MİMARİ:	"8.ada"; birbirine paralel ve birbirini kesen dar ve uzun sokaklardan meydana gelmiş, her iki yönde küçük dükkanların yer aldığı ticari dokunun çok büyük bir kısmını kaplayan, çeşitli yönlerinde giriş-çıkış kapıları bulunan ve tümüyle kesme taştan yapılan Kapalı Çarşının bu organik oluşumu içinde oluşan adalarındandır. Toplam 28 dükkanı vardır. 8. adanın etrafını saran 4 sokağın üzerleri takviye kemerlerin taşıdığı tonozlarla örtülmüştür. Üç sokağın kesiştiği yerlerde, yarım çapraz tonoz veya takviye kemerli kaburgalı çapraz tonoz, dört sokağın kesiştiği yerlerde ise, çapraz tonoz veya kaburgalı çapraz tonoz kullanılmıştır.		
ESKİ VAZİYET PLANI (Albert Gabriel-1930-40)			
KAPALI ÇARŞI PLANI (K.T.V.K.K.)			
PLAN(eski) (K.T.V.K.K.)			
PLAN(yeni) (K.T.V.K.K.)			
FOTO - 1 8.ADA DOĞU CEPHE (2010 - Femaz Öncel)			
FOTO - 2 8.ADA KUZAY CEPHE (2010 - Femaz Öncel)			
TEZ ADI:	"KAYSERİ KAPALI ÇARŞISININ TARİHSEL GELİŞİM SÜRECİ, KORUMA VE YENİDEN CANLANDIRMA İLKELERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA"		
HAZIRLAYAN: Y. MİMAR FERNAZ ÖNCEL		TEZ DANIŞMANI: PROF.DR.CAN BINAN	TARİH: 24.12.2013
			SAYFA NO:2/3

Çizelge EK B.3 Kapalı Çarşı 8. ada envanter çalışması örneği 3. sayfa

KAYSERİ KAPALI ÇARŞISI ADA ENVANTERİ		YAPI	ÖZ.ENV.NO: 37-8					
YAPININ DÖNEM EKLERİ:		Halk 1859'da da çarşıya ilaveler yapmaya devam etmiştir. 8. ada da dahil olmak üzere ilk yapıldığında üzerlerinin kapalı olduğuna ilişkin hiç bir belge bulunmayan çarşıların üzerleri açıktır ve sonradan tonoz ile kapatılmıştır. 1870'deki büyük yangından sonra üzeri tonoz ile kapatılarak günümüzdeki halini almıştır.						
BOZULMALAR ve DEĞİŞMELER SONUCU ÖZGÜNLÜK DURUMU:		Çarşı günümüze gelene kadar pek çok değişikliğe geçmiştir. 1729 ve 14 Eylül 1870'de iki defa yangın geçirmiştir ve 1870'deki büyük yangında çarşının ötü sistemi ahşap olduğundan neredeyse çarşının tamamı yanmıştır. Bugünkü şeklini 1870 yangınından sonra almaya başlamıştır ve taş malzemeye 1804 dükkân, Maraşlı Osman Paşa desteğiyle yeniden yapılmıştır. 1835'te ise bir deprem geçirmiştir. 1930-5'de vali Nazmi Tokar tarafından Urgancılar ve Hacı Efendi Çarşıları hariç "8. ada" da dahil hepsinin üzerindeki tonozu yıktırılmıştır. Buda çarşının hızla bozulmasına sebep olmuştur. Ayrıca 1987-90 onarımlarında çarşının bozularak özgünlüğünü kaybetme nedenlerindendir. Kapalı Çarşıdaki her bir dükkân bireysel hareket edip, hem mimari hem teşhir bakımından farklı elemanlar kullanmaktadır buda karmaşık bir görünüme neden olmaktadır. Ayrıca bu "8. ada" da 4 adet dükkânın arası açılıp birleştirilerek özgünlüğü bozulmuştur. Bazı bodrumlar kapatılmış bazıları ise açılmıştır. Tonozların da çoğu ahşap plaklarla kapatılmıştır. Yonu döşemeler karo parçelere çevrilmiştir. Özgünlüğü kullanıcı tarafından izinsiz ve geliş güzel bozulmuştur ve bozulmaya devam etmektedir. Ayrıca, eskiden günümüzden farklı olarak, dükkânların önünde sedirin ve mangalın bulunduğu bir yükseltide dükkân sahiplerinin oturup sohbet ettiği yerler olduğu belgelerde geçmektedir.						
YASAL ONARIMLAR-MÜDAHALELER:		Üzeri açık olduğu için hızla harap olan çarşı, İmar ve İskan Bakanlığı tarafından <u>İstanbul ve Bursa ile birlikte</u> Kayseri içinde çıkarılan kanunla, 1987-1990'ta yeniden ele alınarak, üzeri tekrar kapatılmış ve 1880'den fazla dükkânıyla bugünkü halini almıştır. Fakat bu onarımlar pek doğru ve bilinçli yapılmamıştır. Sağlamlaştırmak adına bazı bodrum katları tamamen betonla doldurulmuştur. Tamamen yok olan veya yıkılan duvarlar ve diğer yapı elemanları aslına uygun olmayarak yeniden yapılmıştır yada tamamlanmıştır. Ayrıca dönem dönem de ufak onarımlar geçirmiştir. Bazı onarımlar kullanıcıları tarafından izinsiz ve bilinçsizce yapılmıştır. Son olarak kurul karar onayı ile 2009'da ısıtma, dış kapılar ve yer döşemeleri yeniden yapılmış ve ilave edilmiştir. Özellikle bu son yapılan ısıtma sistemi bu tarihi yapıya uygun değildir.						
GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU:		Dış gözlemle yapılan incelemeler sonucunda yapının statik olarak sağlam olduğu düşünülmektedir. Fakat işlevsel ev fiziksel sorunları vardır. Özellikle kullanıcıların bilinçsizliği ve izinsiz onarım ve eklemeleri sorunlara neden olmaktadır. Tonozları, duvarları, yer döşemesi gibi pek çok yerde malzeme bozulmaları vardır. Kültür turizmüne hizmet vermemesinde bozulmayı hızlandıran nedenlerdendir. Düşük kalitede ürünler satılmaktadır ve kullanıcı kitlesi giderek azalmaktadır. Tüm bu durumlar Çarşının giderek "özü bir alan" halini almasını tetiklemektedir.						
GÖZLEM VE ÖNERİLER:	Taşıyıcı Sistem	Müdahaleye ihtiyacı yoktur.						
	Yapısal	"8. ada"nın tümünde ve tek tek dükkânlar bazında, yer döşemelerine, tonozlara, duvarlara, kapılara, bodrumlara kullanıcıları tarafından gelişigüzel olarak yapılan ve özgünlüğü bozan durumlar düzeltilmelidir. Malzeme bozulmaları düzeltilmelidir. Tabelalar, kepenkler, sergileme elemanları aynı dille yapılmalıdır ve bir bütünlük sağlanmalıdır.						
	İşlevsel	K.K.Ç.'nin sahip olduğu potansiyellere uygun farklı işlevler verilerek, daha çok kitleye hitap etmesi ve sürekli yaşaması sağlanmalıdır."8.ada"ya verilecek işlev ile; canlanması ve farklı kullanıcılara hitap etmesi						
ARŞİV VERİLERİ - EKLER - KISALTMALAR	Foto(eski):	Foto(yeni):	Belge(yazılı):	Belge(çizili):	Projeler:	Haritalar:	Ekler:	Kisaltmalar:
	Mevcut (genel kapalı çarşının)	Mevcut	Mevcut (genel kapalı çarşının)	Mevcut	Mevcut	Mevcut (genel kapalı çarşının)	* 8. ada plan * 8. ada kesit * 8. ada görünüş	* K.B.B.=Kayseri Büyükşehir Belediyesi * K.B.=Kültür Bakanlığı * K.T.V.K.K.=Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu
KAYNAKLAR	*Gabriel, A.,(1954),Kayseri Türk Anıtları,(Çev: A.A.Tüfenk),Güneş Matbaası, Ankara. * Yerinde Tespit Çalışmaları		* K.T.V.K.K. Arşivi (eski fotolar, belge ve bilgiler.) * Kayseri Vakıflar Arşivi (eski fotolar, belge ve bilgiler.)		* K.B.B., (2008), İmar Planlama Müdürlüğü Arşivi (Halihazır harita) * 2008-2009-2010 yeni fotolar-Femaz Öncel		* Çayırdağ, M., (2006), "Kayseri Kapalı Çarşısı", Türk Dünyası Araştırmaları, Mart-Nisan 2006, İstanbul, s. 219-226.	
TEZ ADI:		"KAYSERİ KAPALI ÇARŞISININ TARİHSEL GELİŞİM SÜRECİ, KORUMA VE YENİDEN CANLANDIRMA İLKELERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA"						
HAZIRLAYAN:Y. MİMAR FERNAZ ÖNCEL				TEZ DANIŞMANI:PROF.DR.CAN BİNAN		TARİH: 24.12.2012		SAYFA NO:3/3

ALFABETİK SIRAYA GÖRE KAYNAKLAR

- Açıkgöz, Ş., (2007), Kayseri ve Çevresindeki 19.Yüzyıl Kiliseleri Ve Korunmaları İçin Öneriler, İstanbul Teknik Üniversitesi- Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi (yayımlanmamış), İstanbul.
- Ahunbay, Z., (2004), Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon, Yapı Yayın, İstanbul.
- Ahunbay, Z., Köksal, G., (2006), “İstanbul’daki Endüstri Mirası İçin Koruma Ve Yeniden Kullanım Önerileri”, İTÜ.dergisi/Amimarlık, planlama, tasarım, Cilt:5, Sayı:2, Kısım:2, s.125-136, İstanbul.
- Ainsworth, W., F., (1892), Travels and Researches in Asia Minor, Mesopotamia, (Cheldea, Armenia), London.
- Akdağ, M., (1979), Türkiye’nin İktisadi ve İctimai Tarihi, Cilt I, İstanbul, s.30.
- Akdağ, M., (1995), Türkiye’nin İktisadi ve İctimai Tarihi (1243-1453), Cem Yayınevi, İstanbul, sf.12, 27,28.
- Akkılıç, Y., (2002), Bursa Ansiklopedisi, Bursa: Bursa Kültür ve Sanat Yayınları A.Ş., 4 cilt, s.835.
- Aksoy, A., Enlil Z., Ünsal, D., Pulhan,G., Dinçer,İ.,Zeren Gülersoy, Ahunbay,Z., Köksal,G., (2012), Kültürel Miras Yönetimi, Anadolu Üniversitesi Yayını, no: 2573, A.Ö.F. yay no: 1543, Eskişehir, Haziran 2012. (<http://eogrenme.anadolu.edu.tr/eKitap/KMT201U.pdf>)
- Akşit, A., (1996), Türkiye Selçuklular Devrinde Kayseri Şehri, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi (yayımlanmamış), Kayseri.
- Akşit, A., (1998) “Selçuklu Devrinde Kayseri Şehrinin Fiziki Yapısı”, II. Kayseri ve Yöresi Tarih sempozyumu Bildirileri, 16-17 Nisan 1998, Kayseri, 35-46.
- Aktan, C.C. 2007. Stratejik Yönetim ve SWOT Analizi, <http://www.canaktan.org/egitim/universite-reform/SWOT.htm>, alındığı tarih 10.10.2011.
- Alptekin, C., (1987), “Selçuklu Döneminde Kayseri”, I. Kayseri Kültür ve Sanat Haftası Konuşmaları ve Tebliğleri, 7-13 Nisan 1987, Kayseri, s. 16-18.
- Amicis, E., İstanbul, 2010, çev: Filiz Özdem, YKY, İstanbul, 80, 81.
- Ayrancı, İ., 2009, “Tarihi Yarımada Yönetim Planı Üzerine”, Yenimimar sayı:75 – Temmuz, 2009.

- Barkan, Ö.L., (1942), "Xv. Asrın Sonunda Bazı Büyük Şehirlerde Eşya Ve Yiyecek Fiyatlarının Tespit Ve Teftişi Hususlarını Tanzim Eden Kanunlar-I Kanunname-İ İhtisab-İ İstanbul, El-Mahsure, Tarih Vesikaları", I/5 (1942), s.339.
- Baş, A., (1996), Kayseri Ticaret Yapıları Üzerine Bir Araştırma, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, No: 15, Türkuvaz Grafik, Kayseri, s.11.
- Baydur, N., (1970), Kültepe (Kanes) ve Kayseri Tarihi Üzerine Araştırmalar (En Eski Çağlardan İ.s. 395 Yılına Kadar, İstanbul.
- Bayram, M., (1991), Ahi Evran Teşkilatının Kurulması, Konya.
- Bayram, S., (1998) "Asur Ticaret Kolonileri Çağında Kültepe'nin Hukuki Manzarası", II. Kayseri ve Yöresi Tarih sempozyumu Bildirileri, 16-17 Nisan 1998, Kayseri, 76.
- Bayram, S., (2000), "Koloni Çağında Kayseri'nin Ticari Hayatı", I. Kayseri ve Yöresi Tarih sempozyumu Bildirileri, 11-12 Nisan 1996, 2. baskı, Kayseri, 35.
- Benli, Gülhan, (2007), "İstanbul Tarihi Yarımada Bulunan Han Yapıları ve Avlulu Hanların Koruma ve Kullanma Sorunları", Doktora Tezi, Y.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Bölümü, İstanbul.
- Beyoğlu, S., (1998) "1914-1922 Yıllarında Kayseri'de Yaşanan Bazı Sıkıntılar", II. Kayseri ve Yöresi Tarih sempozyumu Bildirileri, 16-17 Nisan 1998, Kayseri, 85-90.
- Bildik, S., (1998), Değişen Alışveriş Alışkanlıkları ve Kapalı Çarşı, YTÜ Üniversitesi Fen Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi (yayımlanmamış), İstanbul.
- Bilgiç, E., (1987), "Kapadokya Tabletleri, Bunlardan Koloni ve Anadolu Tarihi Hakkında Çıkan Neticeler", I. Kayseri Kültür ve Sanat Haftası Konuşmaları ve Tebliğleri, 7-13 Nisan 1987, Kayseri, s. 1-2.
- Binan, C., (1999), Mimari Koruma Alanında Venedik Tüzüğü'nden Günümüze Düşünsel Gelişimin Uluslararası Evrim Süreci, Y.T.Ü. Basım yayın, İstanbul.
- Bulduk, Ü., (1998), "Halil Abbazi'ye Göre XIX.YY.'da Kayseri", II. Kayseri ve Yöresi Tarih sempozyumu Bildirileri, 16-17 Nisan 1998, Kayseri, 95, 96.
- Büngül, N., R., 1939, Eski Eserler Ansiklopedisi, Tercüman 1001 Temel Eserler, İstanbul, s.50,51.
- Cahen, C., (1979), Osmanlıdan Önce Anadolu'da Türkler, (Çev: Yıldız Moran), İstanbul, s. 162, 313.
- Cantay G., (1998), "Kayseri ve Kervanyolları I", II. Kayseri ve Yöresi Tarih sempozyumu Bildirileri, 16-17 Nisan 1998, Kayseri, 102, 104, 105, 106.
- Cantay G., (2000), "Kayseri Kervanyolları II", III. Kayseri ve Yöresi Tarih sempozyumu Bildirileri, 06-07 Nisan 2000, Kayseri, s.73,77,78, 185, 528-544.
- Cantay, G., (2002), "Türk Mimarisinde Kervansaraylar", Türkler Ansiklopedisi, c.6, s.77.
- Cantay, T, (1985), "Kayseri'de Talas Yolu Üzerindeki Bazı Kalıntıların Değerlendirilmesi", Tarih ve Toplum Dergisi, S. 22, Ankara 1985, s. 232-239.
- Cemal, A., (1982), Kayseri, İstanbul, s.54-55.

- Cezar, M., (1985), Tipik Yapılarıyla Osmanlı Şehirciliğinde Çarşı ve Klasik Dönem İmar Sistemi, MSÜ yayını, No: 9, İstanbul, ,s.34-35, 168.
- Cumhuriyetin 50. Yılında Kayseri, (1973), Kayseri Valiliği, Kayseri, s.183,184.
- Cumhuriyetin 75. Yılında Kayseri, (1998), Kayseri Valiliği, Kayseri.
- Cumhuriyetin 75. Yılında Van, (1998), Van Valiliği, Ankara.
- Çayırdağ, M., (1981), “Kayseri’de Kitabelerinden XV. VE XVI. yüzyıllarda Yapıldığı Anlaşılan İlk Osmanlı Yapıları”, Vakıflar Dergisi, sayı: 13, Ankara, s.546.
- Çayırdağ, M., (1987), “XV. Asırda Kayseri”, I. Kayseri Kültür ve Sanat Haftası Konuşmaları ve Tebliğleri, 7-13 Nisan 1987, Kayseri, s. 21-22.
- Çayırdağ, M., (1988b), “Kayseri’de Tarihi Binalar”, IX. Türk Tarih Kongresi, 21-25 Eylül 1981, c. 2, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, dizi: 9, sayı: 9a, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, s.220, 721-724.
- Çayırdağ, M., (2002), Kayseri’de Güpgüpzade Hacı Mustafa Ağa Vakıfları (1806-1814), Mira Ofset, Kayseri.
- Çayırdağ, M., (2003), Kayseri’de Kadı Mahmut Vakfı, Doğuş Ofset, Kayseri, s.4.
- Çayırdağ, M., (2006), “Kayseri Kapalı Çarşısı”, Türk Dünyası Araştırmaları, Mart-Nisan 2006, İstanbul, s. 219-226.
- Çelebi, Ö., (1970), Kayseri İli Yakın Çevre İncelemeleri, Töyko Matbaası, Ankara, s.5.
- Çetiner, Y., (1976), 04-10 Mayıs 1976 tarihinde Milliyet Gazetesi’nde yayınlanan yazı dizisi.
- Darkot, B., (1991), “Kayseri”, İslam Ansiklopedisi, c.25, s.484-491.
- Dede, R., (2010), Bursa Tarihi Kapalı Çarşı’da Kentsel Dış Mekan Örgütlenmesi, Açısından Analitik Bir İnceleme, Y.L.Tezi, Bursa: Uludağ Fen Bilimleri Enstitüsü, s.169-174.
- Denktaş, M., (2000), Kayseri’deki Önemli Su Yapıları (Çeşmeler, Hamamlar), Kıvılcım Yayınları, Kayseri.
- Denktaş, M., (2005), Kayseri’de Türk Dönemi’nde İnşa Edilen ve Günümüze Ulaşamayan Anıtlar, Kıvılcım Yayınları, Kayseri.
- Denktaş, M., (2007), Kayseri’de Yıkılan Anıtlarımız, Erciyes Üniversitesi Yayınları no:156, Kayseri.
- Dostoğlu, N., (2010), “19. Y.Y.’da Bursa Çarşısının Fiziksel Değişimi ve Gelişimi” Osmanlı Coğrafyasında Uluslararası Çarşı Kültürü Sempozyumu, 01-04 Temmuz 2010, Bursa, sf.49-50.
- Dostoğlu, N., Oral, Ö., (2000), “Bir Osmanlı Başkenti Bursa’nın Tanzimattan Cumhuriyet’e Fiziksel Değişim Süreci”, Osmanlı Mimarlığının 7. Yüzyılı: “Uluslararası Bir Miras”, İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, s.73-75, 221-229.
- Döğüş, S., (1998) “Kayseri’nin 25 numaralı Şer’iyye Siciline Göre Şehrin Sosyo-Ekonomik Hayatı ve Abaza Mehmed Paşa İsyanının Şehra Tesirleri”, II. Kayseri ve Yöresi Tarih sempozyumu Bildirileri, 16-17 Nisan 1998, Kayseri, 115-124.

- Durukan, A., (1987), "Alaaeddin Keykubat döneminde Antalya", Antalya 2. Selçuklu Eserleri Semineri, 26-27 Aralık 1987, Antalya, 26,27.
- Edhem, H., (1982), "Kayseri Şehri", 20, Kayseri şehri-Selçuklu Tarihinden Bir Bölüm-, K. Göde (Haz.) Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 524, 1000 Temel Eser Dizisi: 93, Eylül 1982.
- Eravşar, O., (1998), Ortaçağda Kayseri Kent Dokusunun Gelişimi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı Doktora Tezi (yayımlanmamış), Konya, s.14, 17, 22, 90, 123,127, 159, 358.
- Eravşar, O., (2000), Seyahatnamelerde Kayseri, Kayseri Ticaret Odası, Dergah Ofset, Kayseri, s.4, 14,16, 17, 78, 106, 115, 116, 124, 134, 143, 182 ,197, 260 ,294, 320.
- Ergenç,Ö., (2010), "Bursa'da Yakın Mesafeli Ticaret Faaliyetlerinin Mekanı Olan Çarşılar", Osmanlı Coğrafyasında Uluslararası Çarşı Kültürü Sempozyumu, 01-04 Temmuz 2010, Bursa, sf.31-34.
- Erkiletlioğlu, H., (1996), Osmanlı Zamanında Kayseri, Kayseri, s.73.
- Erkiletlioğlu, H., (2006), Geniş Kayseri Tarihi, Can Matbaası, Kayseri., s.224,225, 358 613.
- Ersoy, B., (2010), "Batı Anadolu Şehirlerinde Çarşılar" Osmanlı Coğrafyasında Uluslararası Çarşı Kültürü Sempozyumu, 01-04 Temmuz 2010, Bursa, sf.151-153.
- Eurosite, 1999, Toolkit: Management Planning. Eurosite, Lille, France.
- Evliya Çelebi Seyahatnamesi, haz: Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı, YKY, 1. Cilt, 2. Kitap, İstanbul, 2008.
- Evliya Çelebi, "Evliya Çelebi Seyehatnamesi", Günaydın, Nurşen ve Kaplanoğlu, Raif (derleyenler) (2000) Seyahatnamelerde Bursa, Bursa: Bursa Ticaret Borsası Yayınları, 32-56.
- Eyice, S., (1991), "Bedesten", İslam Ansiklopedisi, c.5, s.302, 303.
- Faroqhi, S., (1993), Osmanlıda Kentler ve Kentliler, (Çev: N.Kalaycıoğlu), Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, Numune matbaacılık, İstanbul, s.209, 378.
- Faroqhi, S., (1995), Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam, İstanbul, Tarih vakfı Yurt Yayınları, s.126, 127.
- Gabriel, A., (1931-40), Monuments Turcs D'anatolie - Tome Premier - Kayseri-Niğde, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, Tıpkı basım dizisi:6, İstanbul.
- Gabriel, A., (1954), Kayseri Türk Anıtları, (Çev: A.A.Tüfenk), Güneş Matbaası, Ankara, s.13.
- Genç, M., (2000), "Osmanlı Esnafı ve Devlet", Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi, Ötüken Yayınları, İstanbul, sf.303-304.
- Gerlach, S., (2007), Türkiye Günlüğü, c.II, çev: Turkis Noyan, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2007, s.415.
- Göde, K., (1987), "Beylikler Döneminde Kayseri", I. Kayseri Kültür ve Sanat Haftası Konuşmaları ve Tebliğleri, 7-13 Nisan 1987, Kayseri, s. 18-19.

- Göde, K., (1991), Tarih İçinde Kayseri, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Erciyes Ün. Basım Evi, Kayseri, , s.8-12, 30,31.
- Gökbilgin, M.T., (1950), 16. Asır Başlarında Kayseri Şehri ve Livası, Z.V. Togan'a Armağan, İstanbul, s.93.
- Gökçek, L.G., (1998), "Kültepe Vesikalarında Geçen Nesnelerin Fiyatları", II. Kayseri ve Yöresi Tarih sempozyumu Bildirileri, 16-17 Nisan 1998, Kayseri, 155.
- Güçlüay, S., (1996), "Selçuklu Dönemi Kayseri'nin Ticari İmkanlar", I. Kayseri ve Yöresi Tarih sempozyumu Bildirileri, 11-12 Nisan 1996, Kayseri, s. 103,108.
- Gülersoy, Ç., 1979, Kapalıçarşının Romanı, İstanbul, S.28-31.
- Gündoğdu, H., (2010), "Doğu ve Güneydoğu Anadolu Şehirlerindeki Osmanlı Çarşı Kültürü", Osmanlı Coğrafyasında Uluslararası Çarşı Kültürü Sempozyumu, 01-04 Temmuz 2010, Bursa, sf.97, 103- 111.
- Hovardaoğlu, Çalışır, S., (2006), "Pervane Bey Medresesi Olarak Adlandırılan Yapının Ve Kayseri Kapalıçarşısı'nın Korunması Yönünde Alınan Kararlar Ve Değerlendirilmesi", Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 21, 2006/2, Kayseri,s.419-439.
- Hovardaoğlu, S., (2009), Tarihi Süreklilikte Kentsel Katmanlaşmanın Belgelenmesi Bağlamında Kayseri Kent Merkezi, İstanbul Teknik Üniversitesi- Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi (yayımlanmamış), İstanbul, S.146.
- Hretani, M., (2010), "Halep/Şam Çarşıları", Osmanlı Coğrafyasında Uluslararası Çarşı Kültürü Sempozyumu, 01-04 Temmuz 2010, Bursa, sf.217.
- http://www.alanbaskanligi.gov.tr/dunyadan_yonetim_plani_ornekleri.html# (İstanbul tarihi yarım ada yönetim planı).
- <http://www.arkitera.com/news.php?action=displayNewsItem&ID=55773>
- <http://www.btch.org.tr/page/>
- <http://www.euratlas.net/cartogra/peutinger/>
- <http://www.hrp.org.uk/Resources/Tower%20of%20London%20World%20Heritage%20Site%20Management%20Plan.pdf> (Tower of London World Heritage Site Management Plan, Published by Historic Royal Palaces, June 2007).
- <http://www.livius.org/pen-pg/peutinger/map.html>
- Hülagü, K. ve Keskin, M.M., (2006), Geçmişteki İzleriyle Kayseri, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Mgrup Matbacılık, Kayseri, s. 5-9, 39, 40, 134-139.
- ICOMOS, "The Icomos Charter For The Interpretation And Presentation Of Cultural Heritage Sites", 16th General Assembly of ICOMOS,Québec (Canada), on 4 October 2008.
- İbn Bibi, (1996), El Evamirü'l-Alaiye Fi'l Umuri'l-Alaiye (Selçuknama), haz: M. Öztürk, T.C. Kültür Bakanlığı, cilt: II, Ankara.
- İbrahimova, A., (2010), "Kırım'da Tarihi Çarşılar ve Bahçesaray Çarşısı", Osmanlı Coğrafyasında Uluslararası Çarşı Kültürü Sempozyumu, 01-04 Temmuz 2010, Bursa, sf.157-159.

- İlter, İ., (1969), Tarihi Türk Hanları, Kgm Matbaası, Ankara, s.7.
- İmamoğlu, V., (1992), Geleneksel Kayseri Evleri, Türkiye Halk Bankası, Laga Basım – Yayın Ltd. Şti., Ankara ,s.7
- İnalcık, H., (2009), Osmanlı İmparatorluğunda Klasik Çağ (1300• 1600), çev.: Ruşen Sezer, YKY, İstanbul, sf. 158.
- İnbaşı, M., (1992), XVI.Y.Y. Başlarında Kayseri, Kayseri, s.17-19, 22.
- İprişli, M., (1991), “Kayseri”, İslam Ansiklopedisi, c.25, s.96,99.
- K.K.T.V.K.K., Gön Hanı Envanter Fişi, tescil tarihi ve no: 4.3.1988-139.
- K.K.T.V.K.K., Kapalı Çarşı Envanter Fişi, tescil tarihi ve no: 9.7.1976-A/75.
- K.K.T.V.K.K., Vezir Hanı Envanter Fişi, tescil tarihi ve no; 9.7.1976-A/75.
- K.K.V.K.K.-kanun no:2082
- Karagöz, M., (1998), “XVI-XVIII. Yüzyıllarda Kayseri Şehrinin Fiziki Görünümü ve Mahallelerin Durumu”, ”, II. Kayseri ve Yöresi Tarih sempozyumu Bildirileri, 16-17 Nisan 1998, Kayseri, s.249-250.
- Karay, R.H., 1945, Kapalıçarşının romanı , Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni, Nisan 1945, s.28, 29.
- Karpuz, H., “Konya ve Akşehir Çarşılarının Tarihi Gelişimi ve Koruma Sorunları”, Osmanlı Coğrafyasında Uluslararası Çarşı Kültürü Sempozyumu, 01-04 Temmuz 2010, Bursa, sf.115-119.
- Kay. Şer. Sic. No: 129/148-1
- Kılıç, A., (2006), Kayseri – Tarih – Sanat – Kültür, Kayseri Kocasinan Belediyesi Kültür Yayınları No: 2, Türkuaz Grafik, İstanbul, s.220- 230.
- Kılıç, E., (1998) “Gravür ve Eski Fotoğraflarla Kayseri”, II. Kayseri ve Yöresi Tarih sempozyumu Bildirileri, 16-17 Nisan 1998, Kayseri, s.299, 301.
- Kılıç, M.A., (2008), 41/1 Numaralı Kayseri Ser’ İyye Sicili (H. 1048/ M. 1638 - 1639) Transkripsiyon Ve Değerlendirme, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Y.L. Tezi (yayımlanmamış), Kayseri.
- Kılıç, O., (1997), 16. Ve 17. Yüzyıllarda Van (1548-1648), s.237, 241.
- Konuk.,N., “Yunanistan Çarşılarında Osmanlı Mimarisi”, Osmanlı Coğrafyasında Uluslararası Çarşı Kültürü Sempozyumu, 01-04 Temmuz 2010, Bursa, sf.209-212.
- Kuban, D., (2007), Osmanlı Mimarisi, İstanbul, YEM Yayın:134, sf: 397.
- Küçükerman, Ö., Mortan, K., (2007), Kapalıçarşı , T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları , İstanbul, sf.251.
- Lodge, B. and Terrace, H., 2006, Durham Riverbanks Management Plan, Durham City Council, www.durhamcity.gov.uk/Pid/5142 - 26k, (30.03.07).
- Mantran, R., (1991), XVI. vr XVII. Yarıyıld İstanbul'da Gündelik Hayat, çev: Mehmet Ali Kırıçbay, Eren Yayınları, İstanbul, sf:95-103.

Meşhur, M.Ç., Uysal, M., (2004), “Çarşının Kurduğu Kentler-Ticaret Fonksiyonlarını Osmanlı Kent Mekanları Üzerindeki Etkileri”, Tol Dergisi, Yıl:3, Sayı: 4, yaz 2004, Mimarlar Odası Kayseri Şubesi, s.89.

Nazif, A., (1987), Kayseri Tarihi (Mirat-i Kayseriyye), (Çev: M. Palamutoğlu), Kayseri Özel İdare ve Kayseri Belediyesi Birliği Yayınları-2, Kayseri, s.115, 124.

Ndosi, O.M.,1992, Preparing Management Plans for Protected Areas. Parks Canada, 1978.

Oğuzoğlu, Y., (1987), “17. Yüzyılda Kayseri”, I. Kayseri Kültür ve Sanat Haftası Konuşmaları ve Tebliğleri 7-13 Nisan 1987, s.32, 41.

Oğuzoğlu, Y., (2010), “Osmanlı Döneminde Bir Ticaret Merkezi Olarak Bursa Çarşısının Yükselisi”, Osmanlı Coğrafyasında Uluslararası Çarşı Kültürü Sempozyumu, 01-04 Temmuz 2010, Bursa, sf.43.

Ortaylı, İ., (2007), der., Loncadan Oda'ya, İTO yayınları , İstanbul.

Öncel, F., (2007), Geleneksel Ticaret Dokusu İçinde “Kayseri Hançerli Sultan Vakfı Bedesteni”nin Koruma Sorunları ve Değerlendirilmesi, Yıldız Teknik Üni. Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi (yayımlanmamış), İstanbul.

Öncel, F., (2012)., “Kayseri Kapalı Çarşı Swot Analizi ve Koruma Risklerinin Azaltılmasına İlişkin Bir Model”, Cultural Heritage Protection In Times Of Risk, Challenges And Opportunities / Yıldız Teknik Üniversitesi - Icomos Icorp Uluslararası Sempozyumu, 15-17 Kasım 2012, sf. 392-400.

Öncel, F., (2014), “Osmanlı Bedestenleri Bağlamında “Kayseri Hançerli Sultan Vakfı Bedesteni””, Megaron Dergisi, c:9, sayı:1, s.55-69.

Önsoy, R., (1987), “19. Yüzyılın Sonunda Kayseri’nin İktisadi ve Ticari Durumu”, I. Kayseri Kültür ve Sanat Haftası Konuşmaları ve Tebliğleri 7-13 Nisan 1987, s.19, 41-43.

Öz, T., (1950), "Kapalıçarşı'nın Tarihi", Resimli Tarih Mecmuası, İstanbul, Temmuz: 1950, s:248, 249.

Özbek, Y., (2005), Kayseri Raşit Efendi Kütüphanesindeki Kitap Kapakları, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri, s.4.

Özdeş, G., (1953), Türk Çarşıları, Pulhan Matbaası, İstanbul.

Özdoğan, K., (1948), Kayseri Tarihi Kültür ve Sanat Eserleri, Cilt 1, Erciyes Matbaası, Kayseri.

Özkaya, Y., (1985), XVIII. Yüzyılda Osmanlı Kurumları ve Osmanlı Toplum Yaşantısı, Ankara. S.149.

Özkeçeci, İ., (1997), Tarihi Kayseri Cami ve Mescitleri, Kayseri Kocasinan Belediyesi Yayınları, Türkuvaz Grafik, Kayseri.

Pasic,A., (2010), “Bosna Kentlerinde Çarşı”, Osmanlı Coğrafyasında Uluslararası Çarşı Kültürü Sempozyumu, 01-04 Temmuz 2010, Bursa, sf.182-186.

Resmi Gazete, Temmuz 2004, 5226 sayılı kanun, Türkiye.

Saatçi,S., (2010), “Musul, Erbil, Kerkük Çarşıları” Osmanlı Coğrafyasında Uluslararası Çarşı Kültürü Sempozyumu, 01-04 Temmuz 2010, Bursa, sf.237.

- Satoğlu, A., (1977), Kayseri'nin Efsane Adamı Osman Kavuncu (1918-1966) (Hayatı-Şahsiyeti ve Hizmetleri), 2. Baskı, Ankara.
- Satoğlu, A., (1995), Kayserililerin Ticaretteki Başarı Sırları, Beğendik Kültür Yayınları, No:12, Ankara, s.36-49.
- Satoğlu, A., (2002), Kayseri Ansiklopedisi, T.C. Kültür Bakanlığı, Kültür Eserleri/377, Ankara.
- Shinno, H., Yoshioka, H., Marpaung, S. ve Hachiga, S. (2006); "Quantitative SWOT analysis on global competitiveness of machine tool industry", Journal of Engineering Design, 17:3, ss. 251–258.
- Somuncu, M., (1998), Cumhuriyetin 75. Yılında Kayseri, Kayseri Valiliği Yayını, Ankara, s.116-117.
- Subaşı, M.İ., (1986), Düünden Bugüne Kayseri, Se-Da selçuklu yayın dağıtım, Eldim Ofset, Kayseri, s.11-13, 77, 182,540
- Sümer, F., (1970), "Anadoluda Moğollar", Selçuklu Araştırmaları Dergisi, Sayı:1, s.7.
- Sümer, F., (1985), Yabanlu Pazarı – Selçuklu Devrinde Milletlerarası Büyük Bir Fuar, Türk Dünyası Araştırmaları Yayını : 14, Afşin Matbaası, İstanbul, sf:11 -19.
- Şahabi,B., "Üsküp Çarşısı", Osmanlı Coğrafyasında Uluslararası Çarşı Kültürü Sempozyumu, 01-04 Temmuz 2010, Bursa, sf.193-194.
- Şatıroğlu,A., (2011), Çarşı-Esnaf Kapalı Çarşı, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, yayın no: 2010/2, İstanbul, s.26, 45-96.
- Tabakoglu, A., (2008), Türkiye İktisat Tarihi, Dergah Yayınları, İstanbul, sf. 29, 108, 130, 199, 320-326.
- Tadmori, K., (2010), "Trablusşam (Lübnan) Eski Şehrin Çarşı ve Hanları", Osmanlı Coğrafyasında Uluslararası Çarşı Kültürü Sempozyumu, 01-04 Temmuz 2010, Bursa, sf.223.
- Tanpınar, A.H., 1992, Beş Şehir, MEB, İstanbul, sf. 147-149.
- Tanyeli, U., (1987), Anadolu - Türk Kentinde Fiziksel Yapının Evrim Süreci (11.-15.yy), İTÜ Fen Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, İTÜ Mimarlık Baskı Atölyesi, İstanbul, s.78.
- Taş, H., (2010), "Bursa'da Yakın Mesafeli Ticaret Faaliyetlerinin Mekanı Olan Çarşılar", Osmanlı Coğrafyasında Uluslararası Çarşı Kültürü Sempozyumu, 01-04 Temmuz 2010, Bursa, sf.11,12.
- TC. Kültür Bakanlığı Gayrimenkul Eski Eserler Ve Anıtlar Yüksek Kurulu Başkanlığı, Karar No:75-9.7.1976
- Thomas, L. and Middleton, J., (2003), Guidelines for Management Planning of Protected Areas. IUCN Gland, Switzerland and Cambridge, UK.
- Tuncel, M., (1991), "Kayseri", İslam Ansiklopedisi, c.25, s.101.
- Turan, O., (1993), Selçuklu Zamanında Türkiye, İstanbul, s.292,343, 395, 645-646.
- Tuş, M., (2001), Sosyal ve Ekonomik Açından Konya, Konya ,s.186.

Total, O., (1999), "Osmanlı Kentinde Çarşı Mekanı ve Üsküp Türk Çarşısı", Osmanlı Mimarlığının 7 Yüzyılı "Uluslararası Bir Miras", 25-26-27 Kasım 1999, İstanbul, YEM Yayın, s.244.

Tuzcu, A., (2000), "19.yy'ın Başlarından-20.yy'ın İlk Çeyreğine Seyyahların Gözüyle ve Konsolosluk Raporlarında Kayseri'nin İktisadi Yapısı", III. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri, 06-07 Nisan 2000, Kayseri, s.527,539.

UNESCO, Budapest Declaration on World Heritage (Budapeşte Deklerasyonu), 2002, Madde 3c.

Uzunçarşılı, İ.H., (1968), "Sivas-Kayseri Dolaylarında Eratna Devleti", Belleten XXXII, s.183-185.

Uzunçarşılı, İ.H., (1982), Osmanlı Tarihi, Türk Tarihi Kurmu Yayınları, c.1, Ankara, sf.530.

Ülken, H., Z., "Kapalıçarşı ve Ortaçağ İktisadi", Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni, Ocak 1955, 8, 9.

Ünver, E., (2006), "Sustainability" Of Cultural Heritage Management: "Keklik Street And Its Surrounding Conservation And Development Project" (Kültürel Miras Yönetimi'nin "Sürdürülebilirlik" Prensipleri: "Keklik Sokak Ve Çevresi Koruma Ve Geliştirme Projesi"), ODTÜ, Ankara.

Vergi Kayıt Defteri, (1872), KAYTAM Arşivi, Defter no: 182, s.230.

Weber, S., (1999), "Bir Arap-Osmanlı Kurumunun Değişimi: 16.YY'dan 20.YY'a Kadar Şamda Çarşı (Suq) Oluşumu", Osmanlı Mimarlığının 7 Yüzyılı "Uluslararası Bir Miras", 25-26-27 Kasım 1999, İstanbul, YEM Yayın, s.230, 231, 232.

Yeğen, A., (1993), Kayseri'de Tarihi Eserler, İl Kültür Müdürlüğü, Kayseri.

Young, C. and Young, B., 1993, Park Planning: A Training Manual (Instructors Guide).

Yücel, Y., (1970), Kadı Burhaneddin Ahmed ve Devleti, Ankara, s. 59.

1501 tarihli "Kayseri Hançerli Sultan Vakfı Bedestenini"nin asıl vakfiyesi olan, "Mustafa Bey Vakfiyesinin" orijinal tercümesi (Kayseri Vakıflar Bölge Müdürlüğünden alınmıştır).

1974-79 tarihli vakıflardan alınan bedestenle ilgili yazışmaların olduğu belgeler.

25.09.1989 tarihli K.V.T.K.K.'dan alınan Kayseri Kapalı Çarşısı restorasyon kararı.

2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası

378 sayılı ilke

1931 Carta del Restauro

1964 Venedik tüzüğü

1975 Amsterdam Bildirgesine

1976-Nairobi-Tavsiyeleri

1987 Washington Tüzüğü

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : FERNAZ ÖNCEL
Doğum Tarihi ve Yeri : 1981 / KAYSERİ
Yabancı Dili : İNGİLİZCE
E-posta : fernazoncel@yahoo.com

ÖĞRENİM DURUMU

Derece	Alan	Okul/Üniversite	Mezuniyet Yılı
Y. Lisans	MİMARLIK/RESTORASYON	YILDIZ TEKNİK ÜNİ.	2007
Lisans	MİMARLIK	MALTEPE ÜNİ.	2004
Lise	MATEMATİK/FEN	TED KAYSERİ KOLEJİ	1999

İŞ TECRÜBESİ

Yıl	Firma/Kurum	Görevi
2010 -	Yeditepe Üniversitesi	Araştırma Görevlisi
2015-16	Ticaret Üniversitesi	Öğretim Görevlisi
2014-15	Aydın Üniversitesi	Öğretim Görevlisi
2009	Avunduk Mimarlık	Y. Mimar
2008	Akant Tasarım	Y. Mimar

YAYINLARI

Makale

1. Öncel, F., (2014), “Osmanlı Bedestenleri Bağlamında “Kayseri Hançerli Sultan Vakfı Bedesteni”, Megaron Dergisi, c:9, sayı:1, s.55-69.

Bildiri

1. Öncel, F., (2012)., “Kayseri Kapalı Çarşı SWOT Analizi ve Koruma Risklerinin Azaltılmasına İlişkin Bir Model”, Cultural Heritage Protection In Times Of Risk, Challenges And Opportunities / Yıldız Teknik Üniversitesi - Icomos Icorp Uluslararası Sempozyumu, 15-17 Kasım 2012, sf. 392-400.
2. Öncel, F., (2014), “Rehabilitation And Conservation Of Kayseri Bedesteni”, MONUBASIN9 - 9th International Symposium on Conservation of Monuments in Mediterranean Basin: Improvements in Conservation and Rehabilitation – Integrated Methodologies Uluslararası Sempozyumu, 3-5 Haziran 2014 (basım aşamasında).
3. Öncel, F., (2013)., “Kayseri’deki Ticaret Alanlarının Yer Değiştirme Sürecinin Geleneksel Kayseri Çarşısı Ve Çevresi Bağlamında İncelenmesi”, 25.Uluslararası Yapı ve Yaşam Kongresi (Yaşanabilir Kentler), 28-30 Mart 2013.

Kitap

1. Öncel, F., Ahilik Ansiklopedisi, “Hacı Efendi Arastası”, T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2014, cilt I, sf: 441, 442.
2. Öncel, F., Ahilik Ansiklopedisi, “Kayseri Urgancılar Arastası”, T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2014, cilt II, sf: 57, 58.

ÖDÜLLERİ

1. Türk Serbest Mimarlar Müşavirler Derneği 2002–2004 Dönemi 5. Proje (diploma projesi öncesi) Teşvik Ödülü.

